

George Orwell
1984.

George Orwell
1984.

Naslov izvornog izdanja
GEORGE ORWELL
1984

S engleskoga preveo
ANTUN ŠOLJAN

Ilustracije
IGOR HOFBAUER

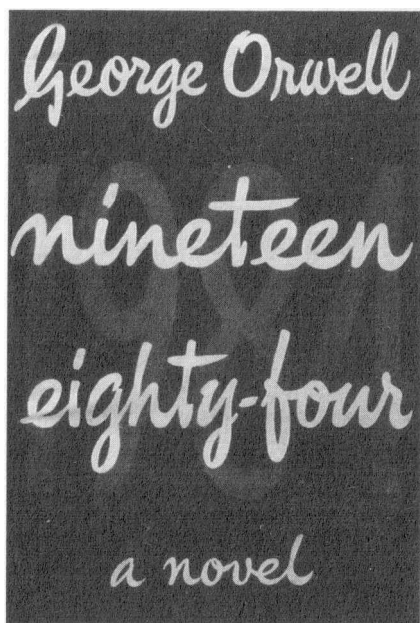
Copyright
© 1949 by **Eric Blair**
© the Estate of the late Sonia Brownell Orwell, 1977

Izdavač
ŠARENI DUĆAN

Biblioteka
ZA ANĐELU J. 32 (189)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 978-953-320-090-3
ISBN 000910172

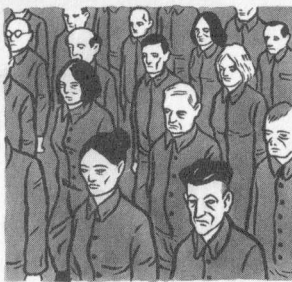
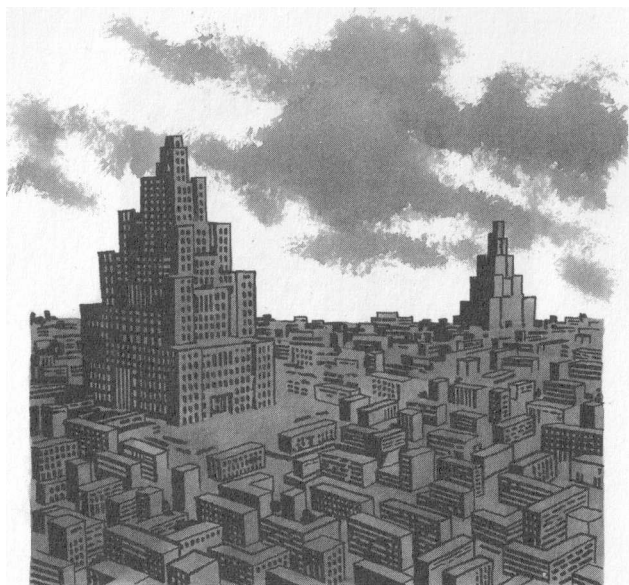
GEDRGE
□RUIELL
I9BM.

Prvo izdanje, 1949.

V. MAJERA

PRVI DIO

Bio je vedar hladan dan u travnju i satovi su otkucavali trinaest. Winston Smith, brade ututkane u njedra, da izbjegne neugodni vjetar, kliznuo je žurno kroz staklena vrata stanobloka Pobjeda, premda ne dovoljno brzo da spriječi ulazak vrtloga hrapave prašine zajedno s njim.

Veža je zaudarala na kuhani kupus i stare krpene oti-
rače. Najednom kraju veže, na zidu je bio pribijen plak-
kat u boji, prevelik da bude u zatvorenom prostoru. Pri-
kazivao je samo golemo lice, šire od metra: lice čovjeka
od oko četrdeset pet godina, jakih crnih brkova i čvrstih,
markantnih crta. Winston se uputio prema stubama. Nije
imalo smisla čekati dizalo. Rijetko je radilo, čak i u naj-
bolja vremena, a ove se dane električna struja za obdani-
ce obustavljala. Bio je to dio kampanjske štednje u toku
priprema za Tjedan mržnje. Winston je imao trideset de-
vet godina i proširenu venu iznad desnog gležnja, pa se
penjao polako i putem se nekoliko puta odmarao. Na sva-
kom odmorištu, nasuprot ulazu u dizalo, sa zida je zurio
plakat s golemim licem. Bila je to jedna od onih slika ko-
je su tako napravljene da te oči sa slike prate kamo god se
makneš. VELIKI BRAT TE MOTRI stajalo je u legendi
slike.

U stanu, jedan je medeni glas očitavao nizove broja-
ka koje su bile u nekoj vezi s proizvodnjom sirova želje-
za. Glas je dolazio iz duguljaste pravokutne metalne plo-
če nalik na zamagljeno zrcalo koja je tvorila dio površine
na desnome zidu. Winston je okrenuo prekidač i glas se
donekle stišao, premda su riječi bile i dalje razgovijetne.
Aparat se (zvali su ga *telekran*) mogao zatamniti, ali ni-

je bilo načina da ga se posve isključi. Prišao je prozoru: omalena, slabašna spodoba, čiju je mršavost u tijelu samo još jače naglašavao plavi radni kombinezon koji je bio partijska uniforma. Kosa mu je bila vrlo svijetla, lice po prirodi vedro i rumeno, koža hrapava od prostog sapuna i tupih starih britvica i hladnoće ove zime koja je upravo prošla.

Vani, čak i kroz zatvorena prozorska stakla, svijet je djelovao studeno. Dolje na ulici mali virovi vjetra vrtjeli su prašinu i iskidane papiriće u spiralama, ali, premda je sunce sjalo i nebo bilo jarkoplavo, kao da ništa nije imalo boju osim onih plakata koji su bili posvuda izlijepljeni. Sa svakog istaknutijeg ugla buljilo je cmobrkno lice. Jedan je plakat visio na pročelju točno preko puta. VELIKI BRAT TE MOTRI, govorila je legenda, dok su crne oči gledale duboko u Winstonove. Dolje, u razini ulice, drugi je plakat, poderan sjedne strane, grčevito lepetao na vjetru, nazimjence pokrivajući i otkrivajući jedinu riječ - ANGLO-SOC. U daljini, jedan je helikopter kliznuo dolje među krovove, lebdio trenutak na mjestu kao muha zujara, a onda u zakrivljenom luku poletio dalje. Bila je to policijska patrola koja je uhodila ljude kroz prozore. No nije patrola bila opasna. Opasna je bila jedino Misaona policija.

Iza Winstonovih leđa glas s telekрана i dalje je blebe-
tao o sirovom željezu i premašivanju Devetog Trogodiš-
njeg plana. Telekran je istodobno primao i emitirao. Koji
bi god zvuk Winston proizveo iznad razine vrlo tihog šap-
ta, telekran bi ga registrirao; štoviše, dokle je god u vid-
nom polju koje obuhvaća metalna ploča, nisu ga samo ču-
li, nego i vidjeli. Nije se, dakako, nikako moglo znati gle-
da li te tko u danom času ili ne. Koliko se često i po kojem
sustavu Misaona policija ukopčavala na bilo koji pojedini-
načni vod, moglo se samo nagađati. Bilo je čak zamislivo
da promatraju cijelo vrijeme sve. Ali, u svakom slučaju,

mogli su se uključiti u nečiji vod kad god su htjeli. Čovjek je morao živjeti - i živio je, iz navike koja se pretvorila u instinkt - s pretpostavkom da svaki njegov zvuk netko prisluškuje i da se, osim u potpunom mraku, svaki njegov pokret promatra.

Winston je ostao leđima okrenut telekranu. Tako je bilo sigurnije, premda je on, dakako, dobro znao da čovjeka čak i leđa mogu odati. Kilometar odatle dizalo se Ministarstvo istine, gdje mu je bilo radno mjesto, gorostasno i bijelo iznad čađavog krajolika. Ovo je - pomislio je s nejasnim gnušanjem - ovo je London, glavni grad Aeropiste Jedan, treće najnapučenije pokrajine Oceanije. Htio je iz sjećanja iscijediti neku djetinju uspomenu koja bi mu rekla je li London bio uvijek ovakav, jesu li oduvijek postojali ovi nepregledni nizovi oronulih kuća iz devetnaestog stoljeća, kojima su zidovi poduprti drvenim gredama, prozori pokrpani kartonom, a krovovi valovitim limom, dok im se ograde oko vrtova bezumno nagingu na sve strane? I bombama iskrčena gradilišta gdje se prašina od žbuke vrte oži po zraku i vriježe podivljale vrbolike grčevito penju preko hrpa ruševina; i mjesta na kojima su bombe raščistile veće područje pa su tamo izniknule grozne naseobine drvenih kućeraka nalik na kokošinjce? Ali sve uzalud: nije se mogao sjetiti. Ništa nije ostalo od njegova djetinjstva osim niza sjajno osvijetljenih živih slika, koje nemaju nikakve pozadine i većinom su nerazgovijetne.

Ministarstvo istine - Minisis na Novozboru¹, službenom jeziku Oceanije (za opis građe i etimologije tog jezika vidi Dodatak) - bilo je neočekivano drukčije od ostalih zgrada na vidiku. Bilo je to golemo zdanje, u obliku piramide od blistavo bijela betona, koje se terasu po terasu vinulo tri stotine metara u zrak. S mjesta na kojem je

¹ Novozbor je bio službeni jezik Oceanije. Za opis građe i etimologije toga jezika vidjeti Dodatak (str. 322-336).

Winston stajao, mogle su se pročitati, ispisane elegantnim reljefnim slovima na pročelju, tri partijske parole:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

Govorilo se kako Ministarstvo istine ima tri tisuće soba iznad razizemlja i kako je jednako toliko razgranato i pod zemljom. Po Londonu su se razmjestile još samo tri druge zgrade slična oblika i veličine. Toliko su nadvisivale sve okolne građevine da su se s krova stanobloka Pobjede mogle sve četiri vidjeti istodobno. Bila su to sjedišta četiriju ministarstava, između kojih je podijeljen cijeli državni aparat. Ministarstvo istine, koje se bavilo vijestima, zabavom, obrazovanjem i umjetnostima; Ministarstvo mira koje se bavilo ratom; Ministarstvo ljubavi koje je održavalo red i zakon, i Ministarstvo bogatstva, koje je bilo odgovorno za ekonomske poslove. Na Novozboru njihovi su nazivi glasili: Minisis, Minipax, Miniljub i Minibog.

Među njima je Ministarstvo ljubavi bilo zaista strašno. Na njemu uopće nije bilo prozora. Winston nije nikada bio u Ministarstvu ljubavi, ni na pola kilometra od njega. U zgradu je bilo nemoguće ući osim po službenom poslu, a i onda samo probijajući se kroz labirint od spletova bodljikave žice, čeličnih vrata i mitraljeskih gnijezda. Čak su i ulice koje vode do njenih vanjskih barijera bile pune stražara gorilskih njuški, u crnim uniformama, naoružanih uzglobljenim pendrecima.

Winston se naglo okrenuo. Namjestio je crte lica u izraz spokojnog optimizma, kakav je bilo najpametnije držati na licu kad god se čovjek okrene telekranu. Prešao je sobu do sićušne kuhinje. Napustivši Ministarstvo u

ovo doba dana, žrtvovao je svoj ručak u kantini, a dobro je znao da u kuhinji nema nikakve hrane osim hrge crnoga kruha koji se mora čuvati za sutrašnji doručak. Uzeo je s police bocu bezbojne tekućine s običnom bijelom etiketom na kojoj je pisalo DŽIN POBJEDA. Džin je bazdio nekim bljutavim, uljnatim vonjem, kao kineska rakija od riže. Winston je nalio gotovo punu šalicu, pripremio živce na šok i strusio ga niz grlo kao gorki lijek.

Smjesta mu se lice zajapurilo i suze su mu navrle na oči. Piće je peklo kao dušična kiselina, a osim toga, dok bi ga čovjek gutao, imao bi dojam da ga je netko opalio gumenim pendrekom po potiljku. Trenutak kasnije, ipak, žarenje u želucu se smirilo i svijet mu se učinio veselijim. Izvadio je cigaretu iz zgužvanog paketića s natpisom CIGARETE POBJEDA i neoprezno je trenutak držao uspravno, pa je duhan iscurio na pod. Sa sljedećom je bio uspješniji. Vratio se u dnevnu sobu i sjeo za malen stolić koji je stajao lijevo od telekrana. Iz ladice stola izvadio je držalo, bočicu tinte i debelu praznu bilježnicu velikog formata, s crvenim hrptom i prošaranim koricama.

Zbog nekoga nepoznatog razloga telekran u dnevnoj sobi bio je na neobičnu mjestu. Umjesto da su ga postavili, kao što je normalno, na stražnji zid, odakle može nadzirati cijelu sobu, smješten je na dužem zidu, nasuprot prozoru. S jedne strane telekrana bila je plitka niša, u kojoj je sada sjedio Winston, i koja je vjerojatno, kad su se ti stanovi gradili, bila namijenjena da se u nju ugrade police za knjige. Sjedeći u toj niši i držeći se što tješnje uza zid, Winston je uspijevaao ostati izvan dosega telekrana, barem što se tiče vizualnog nadzora. Moglo ga se, daka-ko, čuti, ali dokle god ostane u sadašnjem položaju, ne i vidjeti. Dijelom pod utjecajem upravo te neobične sobne geografije njemu je palo na pamet ono što je sada namjeravao učiniti.

Ali na to ga je potaknula i bilježnica koju je netom izvadio iz ladice. Bila je to neobična i lijepa bilježnica. Gladak mliječnobijeli papir kakav je u njoj, malo požutio od starosti, nije se proizvodio već barem četrdeset godina. Znao je, međutim, da bilježnica mora biti mnogo, mnogo starija. Vidio ju je kako leži u izlogu jedne male, zapuštene staretinarnice u sirotinjskoj gradskoj četvrti (nije se sad više sjećao točno u kojoj) i smjesta gaje bila spopala neodoljiva želja daje posjeduje. Članovima Partije nije se dopuštalo da zalaze u obične trgovine (na »slobodno tržište«, kako se to nazivalo) ali pravilo se nije strogo održavalo, jer se određene stvari, kao što su vezice za cipele ili britvice za brijanje, nisu mogle kupiti ni na koji drugi način. Bacio je brz pogled uz i niz ulicu i onda šmugnuo u trgovinu te kupio bilježnicu za dva i pol dolara. Tada mu još nije bilo na pameti u koju je posebnu svrhu zapravo hoće. S osjećajem krivnje, odnio ju je u aktovki kući. I ovako, premda u njoj ništa ne piše, bila je problematično vlasništvo.

Ali sad je naumio započeti dnevnik. Nije to bilo nezakonito, (ništa nije bilo nezakonito budući da više nije bilo nikakvih zakona), ali da se otkrije, gotovo sigurno bi bio kažnjen smrću ili s najmanje dvadeset pet godina u logoru za prisilni rad. Winston je zataknuo pero u držalo i liznuo ga da skine s njega masnoću. Pero je bilo starinski instrument, koji se rijetko upotrebljavao čak i za potpisivanje, a on gaje pribavio, potajno i uz velike teškoće, jednostavno zbog toga što je osjećao da ovaj lijepi bijeli papir zaslužuje da se po njemu piše pravim perom umjesto da se straže tintolovkom. Zapravo i nije bio navikao pisati rukom. Osim vrlo kratkih bilježaka, sve se ostalo obično diktiralo u zboropis koji, dakako, za njegovu sadašnju namjera nije dolazio u obzir. Zamočio je pero u tintu, a onda je na trenutak krmajući zastao. Utroba mu je zadrhtala.

Zabilježiti nešto na papiru prijelomni je čin. Napisao je sitnim, nespretnim slovima:

4. travnja 1984.

Odmaknuo se od stola. Obuzeo gaje osjećaj potpune bespomoćnosti. Prvo i prvo, nije nimalo pouzdano znao daje ovo *zaista* 1984. Mora da *jest* negdje oko te godine, budući daje razmjerno siguran da ima trideset devet godina, a koliko zna rodio se negdje ili 1944. ili 1945; ali dan-danas ni jedan datum nije bilo moguće, osim u granicama od godinu ili dvije, točnije odrediti.

Za koga on, iznenada mu je palo na pamet da se upita, za koga on piše ovaj dnevnik? Za budućnost, za nerođene? Misli su mu se trenutak vrtjele oko dvojbenog nadevka na stranici, a onda se iznenada zaustavile na novozbomom pojmu duplozofija, ili kako se popularnije zvalo dvomišljenje. Prvi je put jasno shvatio veličinu pothvata na koji se dao. Kako se može ophoditi s budućnošću? To je nemoguće po prirodi stvari. Ili će budućnost nalikovati na sadašnjost, pa ga u tom slučaju neće slušati, ili će se od nje razlikovati, pa njegovi problemi neće ništa značiti.

Nekoje vrijeme sjedio i glupo zurio u papir. Telekran je prešao na energičnu vojničku glazbu. Bilo je čudno što on ne samo da je očito izgubio moć izražavanja nego je čak zaboravio i to što je na početku htio reći. Već se tjednima pripremao za ovaj trenutak i nikad nije ni letimično pomislio da će mu biti potrebno što drugo osim hrabrosti. Samo pisanje bit će lako. On jedino treba prenijeti na papir beskrajan i nespokojan monolog koji mu stalno, doslovno već godinama, teče u glavi. U ovom trenutku, međutim, čak je i monolog presahnuo. Uz to, proširena vena stala gaje nepodnošljivo svrbjeti. Nije se usuđivao poče-

sati, jer kad god bi to učinio dolazilo je do upale. Sekunde su otkucavale. Nije bio svjestan ničeg osim bjeline stranice koja pred njim leži, svrbeža na koži iznad gležnja, treštanja glazbe i blage omamljenosti prouzročene džinom.

Iznenada je stao pisati u čistoj panici, tek djelomično svjestan što zapisuje na papir. Njegov je sitan ali djetinjast rukopis vrludao gore-dolje po papiru: uskoro je počeo gubiti velika slova, a kasnije čak i točke:

4. travnja 1984.

Sinoć bio u kinu. Sve ratni filmovi. Jedan bio dobar o brodu punom izbjeglica koji bombardiraju negdje na Mediteranu. Publiku jako zabavljale snimke jednoga vrlo velikog debelog čovjeka koji je plivao svom snagom da pobjegne od helikoptera koji ga progoni, prvo ga vidiš kako se pača u moru ko kit, onda ga vidiš kroz nišanske sprave helikoptera, a onda on postane pun rupa i more oko njega pocrveni i onda vidiš kako naglo potone ko da je voda ušla u njega kroz one rupe, a publika je urlala od smijeha dok je tonuo, a onda vidiš čamac za spašavanje pun djece iznad kojeg lebdi helikopter, tu je bila neka starija žena može biti neka Židovka sjedila je na pramcu i u naručju držala nekoga malog dječaka od oko tri godine a mali vrišti od straha i skriva joj glavu među grudi kao da se hoće ravno u nju zakopati a žena stavlja ruke oko njega i tješi ga premda je sama sva poplavila od straha i neprestano ga pokriva koliko joj je to moguće kao da misli da ga rukama može očuvati od metaka a tada je helikopter jednostavno spustio bombu od dvadeset kila među njih i bljesnulo je ko grom i čamac se samo raspao na trijeske. A onda je bila divna snimka djetetove ruke kako se diže ravno u zrak helikopter s kamerom u nosu mora da ju je pratio i čuo se veliki i dugi pljesak s partijskih sjedala ali neka žena dolje u prolskom dijelu dvorane iznenada je

podigla galamu stala vikati da se to ne smije prikazivati da se to ne radi naročito ne pred djecom i tako sve dok je policija nije izbacila valjda joj se ništa nije dogodilo ko- ga briga što proli govore to je tipična prolska reakcija oni nikad...

Winston je prekinuo pisanje, dijelom zato što ga je uhvatio grč. Nije znao što gaje nagnalo da prospe iz sebe tu rijeku budalaština. Ali zapravo, neobično je bilo da mu se, dok je ovo radio, u duhu razbistrila potpuno drugačija uspomena, i to toliko jasno da se gotovo osjetio doraslim daje baci na papir. Shvatio je kako se upravo zbog toga drugog događaja nenadano odlučio vratiti kući i danas početi s dnevnikom.

Dogodilo se to jutros u Ministarstvu, ako se nešto tako maglovito može nazvati događajem.

Bilo je gotovo jedanaest sati i u Arhivskom komesarijatu gdje je Winston radio, već su izvlačili stolice iz pregrađenih odjeljaka i prikupljali ih u sredini prostorije nasuprot velikom telekranu, pripremajući se za Dvominutnu mržnju. Winston je upravo zauzimao mjesto u jednom od srednjih redova kad je dvoje ljudi koje je po viđenju poznavao, ali nikad s njima nije razgovarao, neočekivano ušlo u sobu. Jedno je bila djevojka kraj koje je često prolazio hodnikom. Nije znao kako se zove, ali znao je da radi u Komesarijatu za literaturu. Vjerojatno je - jer ju je tu i tamo viđao zamašćenih ruku i kako nosi francuski ključ - radila na kakvom mehaničarskom poslu na nekom od strojeva za pisanje romana. Bila je to djevojka odvažna izgleda, od oko dvadeset sedam godina, guste sme kose, pjegava lica i hitrih, atletskih pokreta. Uzak crveni pojas, amblem Omladinskoga antispolnog saveza, bio joj je nekoliko puta omotan oko struka preko radnog kombinezona, dovoljno čvrsto da istakne oblinu bokova. Winstonu

je bila antipatična od prvog časa kad ju je vidio. Znao je i zašto. Bilo je to zbog atmosfere hokejskih terena i hladnih kupki i kolektivnih izleta i općenite čudoredne čistoće, atmosfere koju ona kao daje nekako uspijevala nositi sa sobom. Antipatične su mu bile gotovo sve žene, a osobito mlade i zgodne. Uvijek su žene, a iznad svega mlade žene, bile najzadrtije pristaše Partije, najlakše su gutale servirane parole, bile su dobrovoljne doušnice i prokazivačice krivovjerja. A ova mu je djevojka posebno ostavljala dojam daje opasnija od većine drugih. Jednom kad su se mimoišli u hodniku, dobacila mu je munjevit pogled iskoša koji kao da ga je naskroz probo i na trenutak ga svega ispunio nemoćnim strahom. Na pamet mu je palo čak i da bi mogla biti agentica Misaone policije. To je, istina, bilo gotovo nevjerojatno. Svejedno, i dalje je osjećao osobitu nelagodu, u kojoj se strah miješao s neprijateljstvom, kad god bi se zatekla u njegovoj blizini.

S njom je došao čovjek po imenu O'Brien, član Uže Partije, koji je bio na nekom položaju tako visokom i važnom da je Winston imao samo mutnu predodžbu o tome što radi. Smjesta je zavládala tišina u skupini ljudi okupljenih oko stola čim su vidjeli kako se približava cmi radni kombinezon člana Uže Partije. O'Brien je bio visok i krupan čovjek, snažna vrata i grubog, porugljivog i surovog lica. Unatoč zastrašujućoj pojavi u njegovu je ponašanju bilo nešto privlačno. Imao je običaj da stalno namješta naočale na nosu, što bi sugovornika čudnovato razoružavalo - na neki neodrediv način djelovao je iznimno uljuđeno. Bila je to gesta koja je, da je još itko razmišljao u takvim pojmovima, podsjećala na kakva plemića iz osamnaestog stoljeća dok nudi svoju burmuticu. Winston je vidio O'Briena svega desetak puta u isto toliko godina. Osjećao je da ga on duboko privlači i to ne isključivo zato što mu je zanimljiv kontrast između O'Brienova

uglađenog ponašanja i njegove boksačke građe. Bilo je to mnogo više zbog potajnog vjerovanja - ili možda ni vjerovanja, samo nade - da O'Brienovo političko pravovjere nije savršeno. Nešto u njegovu licu davalo je to neodoljivo na znanje. A s druge strane, možda na njegovu licu i nije bilo zapisano krivovjere, koliko jednostavno inteligencija. U svakom je slučaju djelovao kao osoba s kojom bi se moglo razgovarati kad bi čovjek nekako uspio prevartiti telekran i uhvatiti ga nasamo. Winston se nije upustio ni u najsitniji pokušaj da provjeri svoju slutnju: zaista, i nije bilo načina da se to dogodi. U tom času O'Brien je pogledao na ručni sat, vidio da će skoro jedanaest nula nula i očito odlučio ostati u Arhivskom komesarijatu dok ne prođe Dvominutna mržnja. Sjeo je na stolicu u istom redu u kojem je bio Winston, dva mjesta dalje. Mala, žutokosa žena koja je radila u pregradi do Winstonove nalazila se između njih dvojice. Cmokosa djevojka sjela je odmah iza njih.

Trenutak zatim odvratna, škrgutava govor, kao da neki čudovišni stroj radi bez ulja, provalio je s velikog telekrana na zidu prostorije. Bila je to buka od koje su čovjeku bridjeli zubi i kostriješila se kosa na potiljku. Mržnja je počela.

Kao obično, lice Emmanuela Goldsteina, Narodnog Neprijatelja, pojavilo se na ekranu. U publici su se tu i tamo začuli zvižduci. Žutokosa ženica zaskvičala je od straha pomiješanog s gnušanjem. Goldstein je bio reneгат i okorjeli zločinac koji je jednom davno (koliko davno, nitko se nije točno sjećao), bio jedan od vodećih partijskih ljudi, gotovo na razini sa samim Velikim Bratom, a onda se upleo u kontrarevolucionarnu djelatnost, bio osuđen na smrt, i zatim tajanstveno pobjegao i netragom nestao. Programi Dvominutne mržnje varirali su od dana do dana, ali nije bilo ni jednoga u kojem Goldstein ne bi bio

glavna tema. On je bio prvobitni izdajnik, gad koji je prvi okaljao čistoću Partije. Svi kasniji zločini protiv Partije, sve izdaje, sva djela sabotaze, hereze, diverzije i skretanja, izvirali su izravno iz njegova učenja. Negdje, ne zna se gdje, on je još bio na životu i kovao svoje zavjere: možda negdje preko mora pod zaštitom stranih poslodavaca, a možda čak - bar se tako povremeno govorkalo - u nekom skrovištu u samoj Oceaniji.

Winstonu se zgrčio ošit. Naprosto nije bio kadar gledati Goldsteinovo lice a da ga ne obuzme mučna mješavina osjećaja. Bilo je to mršavo židovsko lice, s bujnom našušurenom aureolom sijede kose i šiljatom kozjom bradicom - pametno lice, a opet nekako prirodno određeno da ga prezreš, s nekakvom senilnom luckastošću u dugom uskom nosu, na vrhu kojega su stršile naočale. Bilo je nalik ovčjoj gubici, a i glas je nosio u sebi nešto ovčje. Goldstein je izvodio svoj uobičajeni otrovni napad na dogme Partije - napad tako pretjeran i izopačen da ga je i dijete moglo prozreti, a opet upravo toliko opravdan da čovjeka ispuni strahom da bi se drugi ljudi, manje staložena razbora, mogli dati time obmanuti. Obasipao je pogrđama Velikog Brata, optužbama diktaturu Partije, zahtijevao je neodgodivo sklapanje mira s Eurazijom, zalagao se za slobodu govora, slobodu tiska, slobodu okupljanja, slobodu misli, histerično je jadikovao kako je revolucija izdana - a sve to u brzometnom, mnogoslogovnom govoru koji je ispadao kao neka parodija uobičajenog stila partijskih govornika, pa je sadržavao čak i novozbome riječi: štoviše, više novozbomih riječi nego što bi ih bilo koji član Partije normalno upotrijebio u stvarnom životu. A cijelo to vrijeme, da tko ne bi ostao u sumnji što se stvarno krije iza Goldsteinovih podmuklih brbljarija, iza njegove glave na telekranu marširale su beskrajne kolone eurazijske vojske - red za redom surovih ljudi bezizražajnih azijskih

lica, koji bi se približili samoj površini ekrana, a onda nestali da ih smijene drugi posve jednaki. Muklo ritmičko bubnjanje vojničkih cokula tvorilo je pozadinu Goldsteinova blejanja.

Mržnja nije trajala još ni trideset sekundi, a već su nesavladivi krikovi gnjeva stali provaljivati iz polovine ljudi u sobi. Samozadovoljno ovnujsko lice na ekranu i strahovita snaga eurazijskih četa iza njega, bilo je previše da bi se moglo izdržati; osim toga, već pogled, pa i sama pomisao na Goldsteina automatski su izazivali strah i bijes. Kao predmet mržnje on je bio stalniji nego Eurazija ili Orijentazija, jer kad je Oceanija bila u ratu s jednom od tih supersila, obično bi bila u miru s drugom. Ali čudno je bilo da, premda su Goldsteina mrzili i prezirali svi, premda su se svakoga dana i po tisuću puta na dan, na govornicama, na telekranima, u novinama, u knjigama, njegove teorije obarale, pobijale, ismijavale, raskrinkavale pred najširoom javnošću kao bijedno smeće - unatoč svemu tome, njegov utjecaj kao da se nikako nije smanjivao. Uvijek bi se našli novi naivci koji kao da su čekali da ih on zavede. Nije prošao ni jedan dan, a da špijune i sabotere, koji su djelovali po njegovim uputama, ne bi otkrila i raskrinkala Misaona policija. On je stajao na čelu goleme tajanstvene vojske, podzemne mreže urotnika odlučnih da sruše Državu. Vjerovalo se daje toj zavjeri ime Bratstvo. A šaptom su kolale i priče o jednoj užasnoj knjizi, sažetku svih hereza, koje je Goldstein bio autor i koja je potajno kružila uokolo. Bila je to knjiga bez naslova. Ljudi su je spominjali, ako su je uopće spominjali, samo kao *knjigu*. Ali te su se stvari znale samo po neodređenim glasinama. Bratstvo i *knjigu* nije običan član Partije ni spominjao ako je to bilo ikako moguće izbjeći.

U drugoj minuti Mržnja je porasla do mahnitosti. Ljudi su đipali gore-dolje na sjedištima i urlali na sav

glas u silnom naporu da zagluše to blejanje koje dolazi s ekrana i koje ih izbezumljuje. Mala žutokosa žena se sva zajapurila, a usta su joj zijevala i sklapala se kao u ribe na suhom. Čak se i O'Brienovo lice zarumenjelo. Sjedio je veoma uspravno na stolici, dok mu se snažni grudni koš nadimao i podrhtavao kao da je izložen udaru valova. Cmokosa djevojka iza Winstona stala se derati: »Svinja! Svinja! Svinja!« i iznenada je zgrabila teški rječnik Novozbora i zavitlala ga na telekran. Rječnik je pogodio Goldsteinov nos i odbio se - glas je neumoljivo nastavio. U jednom trenutku pribranosti, Winstonu je doprlo do svijesti kako i on urla s drugima i kako žestoko udara petama o prečke pod stolicom. Strašno na Dvominutnoj mržnji nije bilo to što je čovjek bio prisiljen svoju ulogu glumiti nego, naprotiv, što je bilo nemoguće izbjeći da se pridruži ostalima. Nakon tridesetak sekundi svako je pretvaranje bilo nepotrebno. Ogavna ekstaza straha i osvetoljubivosti, želja da se nekog ubija, da se nekog muči, da se maljem smrska nečije lice, prožela bi cijelu skupinu ljudi poput električne struje, pretvarajući čovjeka i protiv volje u iskežena luđaka koji urla. A opet je bijes što gaje čovjek osjećao bio apstraktan i neusmjeren, i mogao se prebacivati s jednog predmeta na drugi poput plamena letlampe. Tako, u jednom trenutku, Winstonova mržnja nije uopće bila upravljena prema Goldsteinu, nego naprotiv, prema Velikom Bratu, prema Partiji, prema Misaonoj policiji; i u takvim trenucima on je svim srcem suosjećao s izopćenim, ismijanim heretikom na ekranu, jedinim čuvarom istine i zdravog razuma u svijetu laži. A ipak je već u sljedećem trenutku bio jedno s ljudima oko sebe i sve što se govorilo o Goldsteinu činilo mu se istinitim. U tim bi se trenucima njegova potajna mržnja prema Velikom Bratu pretvarala u obožavanje, i Veliki Brat bi u njegovim očima porastao do gorostasne visine, neustrašivi i nepobjedi-

vi zaštitnik koji stoji kao klisurina protiv azijskih hordi, i Goldstein bi, unatoč svojoj izopćenosti, svojoj osamljenoj bespomoćnosti, unatoč sumnji u samo njegovo postojanje, djelovao kao kakav zlokoban čarobnjak, sposoban da snagom samog svog glasa razori tkivo cijele civilizacije.

Bilo je povremeno moguće čak pukim činom volje prebacivati mržnju na ovu ili onu stranu. Iznenada je, nekakvim žestokim naporom kakvim čovjek nastoji u noćnoj mori otrgnuti glavu s jastuka, Winston uspio prenijeti mržnju s lica na ekranu na cmokosu djevojku iza sebe. Veoma zorne, prekrasne halucinacije bljesnule su mu u duhu. On će je nasmrtno prebiti gumenim pendrekom. Zavezat će je голу za stup i zabit će u nju mnoštvo strijela kao u svetog Sebastijana. Silovat će je i prerezat će joj vrat u času orgazma. Osim toga, sada je bolje nego prije shvaćao *zašto* je mrzi. Mrzi je jer je mlada i zgodna i aseksualna, jer hoće s njom spavati a u tome neće nikad uspjeti, jer je oko njena finog vitkog struka, koji kao da te poziva da ga obujmiš rukom, samo onaj mrski crveni pojas, neukusno istaknut simbol čednosti.

Mržnja je porasla do vrhunca. Goldsteinov glas se stvarno pretvorio u blejanje ovce i na trenutak mu se lice preobrazilo u ovčje. Zatim se ovčja fizionomija pretopila u spodobu eurazijskog vojnika koji napreduje ravno na tebe, golem i strašan, dok njegova strojnica bljuje vatru, i činilo se gotovo da iskače iz površine ekrana, tako da su neki ljudi u prvim redovima stvarno ustuknuli na sjedištima. Ali u istom času, uz duboki uzdah olakšanja svijuu nazočnih, neprijateljski se vojnik pretopio u lice Velikog Brata, crne kose, crnih brkova, puno snage i tajanstvenog mira, i tako golemo daje ispunilo gotovo cijeli ekran. Nitko nije čuo što Veliki Brat kaže. Bilo je to samo nekoliko riječi ohrabrenja, onakvih kakve se obično izriču u kreše-

vu bitke, riječi koje se ne razabiru pojedinačno, ali koje obnavljaju samopouzdanje boraca samim tim što su izrečene. Tada je lice Velikog Brata opet izbljedio, a umjesto njega pojavile su se tri partijske parole istaknute masnim, velikim slovima:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

Ali lice Velikog Brata kao da je još nekoliko sekundi zaostalo na ekranu, kao daje dojam koji je ostavilo na mrežnicama svih očiju bio previše jak i živ da bi smjesta izbljedio. Mala žutokosa ženica bacila se preko naslona stolice u redu ispred sebe. S drhtavim mrmljanjem koje je zvučalo nešto kao »Spasitelju moj!« ispružila je ruke prema ekranu. Tada je zakopala lice u dlanove. Bilo je očito da sriče molitvu.

U tom trenutku cijela je skupina ljudi stala duboko, polako, ritmički skandirati »Ve-Be!... Ve-Be!... Ve-Be!«, opet pa opet, vrlo sporo, s dugom stankom između prvog i drugog slova - težak, dubok mrmor, koji je djelovao čudno divljački, a u njegovoj pozadini kao da se čulo tapkanje bosih nogu i bubnjanje tam-tama. To je trajalo gotovo trideset sekundi. Bio je to refren koji se često čuo u trenucima kad bi nesavladivo prekipjele strasti. Djelomično je to bila himna mudrosti i veličajnosti Velikog Brata, ali još više je to bila autohipnoza, svojevoljno utapanje svijesti pomoću ritmičkog šuma. Winstonu se sledila utroba. U Dvominutnoj mržnji on nije mogao a da ne sudjeluje u općem deliriju, ali to podljudsko skandiranje »Ve-Be!... Ve-Be!« uvijek gaje ispunjavalo užasom. Dakako daje skandirao s ostalima: drugo nije bilo ni moguće. Skrivati što osjećaš, kontrolirati vlastito lice, raditi ono što rade

i svi drugi, sve su to bile instinktivne reakcije. Ali prošle su dvije sekunde za kojih se moglo desiti da ga izraz očiju oda. I upravo u tom kratkom vremenu nešto se važno dogodilo - ako se uopće dogodilo!

Na časak je uhvatio O'Brienov pogled. O'Brien je ustao. Bio je skinuo naočale i sada ih je upravo nanovo namještao na nosu onom svojom karakterističnom gestom. Ali u jednom djeliću sekunde oči su im se sastale i u trenutku dok se to zbivalo Winston je jasno znao - da, *znao* je! - da O'Brien misli isto što i on. Nedvojbeni poruka prešla je od jednog do drugog. Bilo je to kao da su im se pameti uzajamno otvorile i misli su kroz oči tekle iz jedne u drugu. »S tobom sam«, kao da mu je O'Brien htio reći. »Znam točno kako ti je. Znam dobro koliki je tvoj prezir, tvoja mržnja, tvoje gnušanje. Ali ne brini, na tvojoj sam strani!« A onda je taj bljesak jasnoće nestao i O'Brienovo je lice postalo neprodono kao što je bilo i kod svih drugih.

Bilo je to sve, a on već sad nije bio siguran je li se i dogodilo. Takvi događaji nikad i nisu imali nastavka. Oni su mu samo održavali na životu vjeru, ili nadu, da su i drugi osim njega neprijatelji Partije. Možda su glasine o golemim podzemnim urotama na kraju krajeva istinite - možda Bratstvo zaista postoji! Unatoč beskrajnim uhićenjima i priznanjima i smaknućima, nije se moglo nikako biti siguran da Bratstvo ipak nije samo legenda. Neke bi dane u to vjerovao, a neke ne. Nije bilo nikakvih dokaza: samo letimične indikacije, slutnje, koje su mogle značiti svašta i ništa; odlomci prisluhnutih razgovora, jedva razgovijetne škrabotine na zidovima zahoda - jednom čak, kad su se sreli dva nepoznata mu čovjeka, malen pokret rukom koji je možda mogao biti znak prepoznavanja. Sve je to bilo nagađanje: po svoj prilici je sve to samo zamišljao. Vratio se u svoju pregradu a da više nije ni pogle-

dao O'Briena. Pomisao da pokuša nastaviti njihov trenutačni kontakt jedva da mu je proletjela kroz glavu. Bilo bi to nezamislivo opasno čak i kad bi znao kako pristupiti takvu pothvatu. Na sekundu, dvije sekunde, izmijenili su dvosmisleni pogled i tu je priči kraj. Ali čak je i to bio događaj važan i vrijedan pamćenja u samotnoj zatvorenosti u kojoj čovjek mora živjeti.

Winston se trgnuo i uspravio na stolici. Podrignuo je. Džin mu se dizao iz želuca.

Oči su mu se ponovno usredotočile na stranicu. Ustao je dajući, dok je sjedio bespomoćno zanesen u misli, istovremeno nekim automatskim djelovanjem, i pisao. I to više nije bio isti grčeviti, nezgrapni rukopis kao prije. Njegovo je pero bilo upravo sladostrasno klizilo preko glatkoga papira i ispisalo krupnim, čvrstim, velikim slovima:

DOUE VELIKI BRAT
DOLJE VELIKI BRAT
DOUE VELIKI BRAT
DOUE VELIKI BRAT
DOUE VELIKI BRAT

- ponavljajući to sve dok nije ispunilo pola stranice.

Nije mogao da ne osjeti ubod paničnog straha. Bilo je to besmisleno, jer pisanje posebno tih riječi nije bilo ništa opasnije od početnog prijestupa što je započeo voditi dnevnik, ali na trenutak je bio u napasti da istrgne izmrčene stranice i potpuno napusti cijeli pothvat.

Nije to ipak učinio jer je znao kako od toga nema nikakve koristi. Napisao on DOLJE VELIKI BRAT ili se suzdržao da to napiše, nema razlike. Nastavio on s dnevnikom ili ne nastavio, nema razlike. Misaona policija će ga i ovako i onako uhvatiti. Počinio je - a bio bi počinio

i da uopće nije stavio pero na papir - osnovni zločin koji u sebi sadrži sve ostale. Zvao se: Misaoni zločin. Misaoni zločin nije nešto što se može vječno skrivati. Možeš se uspješno izvlačiti neko vrijeme, pa čak i godinama, ali prije ili kasnije sigurno će te uhvatiti.

Bilo je to uvijek noću - uhićenja su se odvijala beziznimno noću. Nenadan trzaj iz sna, gruba ruka koja ti prodrma rame, svjetla koja ti bliješte u oči, krug surovih lica oko tvog kreveta. U velikoj većini slučajeva nije bilo ni suđenja, ni vijesti o uhićenju. Ljudi bi jednostavno nestajali, uvijek noću. Tvoje bi se ime brisalo iz različitih popisa, svaki dokument iz svih razdoblja tvoga života bio bi uništen, tvoje bi se nekadašnje postojanje zanijekalo, a onda i zaboravilo. Bio si ukinut, poništen: ISPARIO bila je obična riječ.

Načas gaje uhvatila nekakva histerija: stao je pisati žurno, neurednim iskrivljenim slovima:

*strijeljat će me svejedno mi je pucat će mi u potiljak
neka svejedno dolje veliki brat uvijek pucaju u potiljak
neka svejedno dolje veliki brat...*

Odmaknuo se od stola, pomalo se stideći samoga sebe, i odložio pero. Trenutak kasnije žestoko se trgnuo. Na vratima se začulo kucanje.

Već! Sjedio je miran kao miš u uzaludnoj nadi da će, tko god to bio, nakon prvog pokušaja možda otići. Ali ne, kucanje se ponovilo. Najgore od svega bilo bi oklijevati. Srce mu je tuklo kao bubanj, ali lice mu je, po dugoj navici, vjerojatno bilo bezizražajno. Ustao je i teškim korakom krenuo prema vratima.

Dok je stavljao ruku na kvaku, Winston je vidio daje na stolu ostavio otvoren dnevnik. Preko cijele stranice pisalo je DOLJE VELIKI BRAT, slovima gotovo dovoljno velikim da ih se može pročitati s drugog kraja sobe. Napraviti tako nešto bilo je nezamislivo glupo. Ali, shvatio je da čak ni u silnom strahu nije htio zaprljati čisti bijeli papir time što će zatvoriti bilježnicu dok je tinta još vlažna.

Zadržao je dah i otvorio vrata. Smjesta gaje preplavio val olakšanja. Bezbojna, pogružena žena, raščerupane kose i nabrana lica stajala je pred vratima.

- Čujte, družo - počela je glasom nalik cviljenju - baš sam čula kako ste ušli. Biste li, molim vas, mogli skoknuti prijeko k nama i pogledati kuhinjski slivnik? Začepio se odvod i...

Bila je to gospođa Parsons, žena susjeda na istom katu. (»Gospođa« je bila riječ na koju Partija nije lijepo gledala - očekivalo se da se svi uzajamno nazivaju družo i drugarice - ali nekim bi ženama čovjek to ipak instinktivno rekao. Bila je to žena od oko trideset godina, ali djelovala je starije. Čovjek je imao dojam da joj se prašina nakupila u borama na licu. Winston je krenuo za njom niz hodnik. Takvi amaterski popravci bili su gotovo svakodnevna neugodna nužnost. Stanoblok Pobjede sastojao se od starih stanova, sagrađenih negdje oko 1930, koji su se već raspadali. Žbuka se stalno ljuštila sa stropa i zidova, cijevi su pucale prilikom svakog jačeg mraza, a krov je curio kad god je bilo snijega; grijanje je obično radilo s pola snage kad god ne bi bilo posve iskopčano zbog opće

štednje. Za svaki popravak osim onih koje si mogao obaviti sam, bilo je potrebno odobrenje dalekih komiteta koji su znali čak i krpanje običnog prozorskog stakla otezati po dvije i više godina.

- Naravno - rekla je gospođa Parsons neodređeno - zovem vas samo zato što Toma nema kod kuće.

Stan Parsonsovih bio je veći nego Winstonov i zapušten na drugačiji način. Sve stvari djelovale su olupano, izgaženo, kao da je kroz stan upravo prošla neka golema i podivljala životinja. Sportski pribor - hokej ski štapi, boksačke rukavice, ispuhana nogometna lopta, par znojem natopljenih sportskih gaćica izvmutih naopako - ležao je svuda po podu, a na stolu se u neredu miješalo prljavo suđe sa školskim bilježnicama zgužvanih uglova. Na zidu su visjele grimizne zastave Omladinskog saveza i Mladih uhoda, te golem plakat Velikog Brata. Osjećao se uobičajen miris kuhanog kupusa, koji je bio karakterističan za cijelu zgradu, ali je ovdje bio prošaran oštrijim vonjem znoja koji pripada - čovjek to shvati čim onjuši zrak, premda bi teško bilo reći kako - nekoj osobi koja trenutno nije nazočna. U susjednoj se sobi netko svojski trudio da na češlju s listom toaletnog papira prati vojnu glazbu koja je još treštala s telekrana.

- Djeca su to - rekla je gospođa Parsons bacivši napola preplašeni pogled prema vratima. - Danas nisu bila vani. I naravno...

Imala je naviku da rečenice prekida na pola. Kuhinjski slivnik bio je gotovo pun prljave zelenkaste vode koja je smrdjela na kupus više nego išta. Winston je kleknuo i razgledao sifon na odvodnoj cijevi. Nerado je radio bilo što rukama, i mrsko mu je bilo saginjati se, jer bi ga to gotovo uvijek tjeralo na kašalj. Gospođa Parsons je bespomoćno promatrala.

- Naravno, da je Tom kod kuće sredio bi to u tren

oka - rekla je. - Takve stvari on voli. On vam ima zlatne ruke, moj Tom.

Parsons je bio kao i Winston namještenik u Ministarstvu istine. Bio je to debeljuškast ali živahan čovjek obdaren upravo nevjerojatnom glupošću, pun slaboumnog zanosa - jedan od onih potpuno neznatiželjnih, odanih mazgi na kojima se, čak i više nego na Misaonoj policiji, temelji stabilnost Partije. Njega su upravo, u trideset petoj godini, protiv njegove volje, izbacili iz Omladinskog saveza, a prije nego što je do Omladinskog saveza i dorastao, uspio se zadržati u Mladim uhodama godinu dulje od propisane starosti. U Ministarstvu je radio na nekome podređenom mjestu koje ne zahtijeva inteligenciju, ali je s druge strane bio vodeća osoba u Komitetu za sport, kao i u svim drugim komitetima koji se bave organizacijom zajedničkih izleta, spontanijh demonstracija, kampa-nja štednje i dobrovoljnih aktivnosti uopće. On bi znao izjaviti sa spokojnim ponosom, između dvaju dimova iz lule, kako u posljednje četiri godine nije ni jednom propustio dolazak u Društveni Dom. Nesnosan zadah znoja, kao nekakva nesvjesna potvrda napomosti njegova života, pratio gaje kamo god išao, čak se zadržavao i kad njega više nije bilo.

- Imate li francuski ključ? - pitao je Winston, opipavajući maticu na sifonu.

- Francuski ključ - rekla je gospoda Parsons i smjesta splasnula kao daje ostala bez kraljeznice. - Zbilja ne znam. Možda će djeca...

Čulo se udaranje cokula i ponovno treštanje na češlju, jer su djeca provalila u dnevnu sobu. Gospoda Parsons donijela je ključ za matice. Winston je ispustio vodu i s gnušanjem izvadio gvalju vlasi koja je bila začepila cijev. Oprao je ruke, koliko se moglo u hladnoj vodi iz vodovoda i vratio se u dnevnu sobu.

- Ruke uvis! - divljački je urliknuo jedan glas.

Naočit, snažan dječak od oko devet godina iskočio je iza stola i zaprijetio mu dječjim pištoljem, dok je njegova manja sestra, oko dvije godine mlađa, oponašala njegovu kretnju držeći u ruci komad drveta. Oboje su bili odjeveni u plave kratke hlače, sive košulje, s crvenom maramom oko vrata, što je bila odora Mladih uhoda. Winston je podigao ruke iznad glave, ali s istinskom nelagodom, jer je dječakovo držanje bilo toliko zloćudno da nije djelovalo kao tek igra.

-Ti si izdajnik! - vikao je dječak. - Ti si misaoni zločinac! Ti si eurazijski špijun! Ustrijelit ću te, isparit ću te, poslat ću te u rudnike soli!

Iznenada su oboje stali skakati oko njega i urlati »Izdajnik!« i »Misaoni zločinac!« - djevojčica je oponašala svog brata u svakom pokretu. Sve je nekako djelovalo pomalo jezivo, kao nestašna igra mladih tigrića koji će uskoro uzrasti u krvožedne zvijeri. U dječakovu pogledu vidjela se nekakva okrutnost koja vreba na svoj trenutak, sasvim očita želja da Winstona udari šakom ili nogom i svijest kako je već gotovo dovoljno velik i jak da to i učini. Sreća da nema pravi pištolj, pomislio je Winston.

Oči gospođe Parsons nervozno su preskakale s Winstona na djecu i obratno. Na boljem svjetlu u dnevnoj sobi on je sa zanimanjem primijetio kako u naborima na njenom licu zaista ima prašine.

- Zbilja znaju biti bučni - rekla je. - Razočarani su jer nisu mogli ići gledati vješanje, eto, što im je. Ja ih ne mogu povesti jer imam previše posla, a Tom se neće vratiti kući na vrijeme.

- Zašto ne možemo gledati vješanje? - zaurao je dječak svojim moćnim glasom.

- Hoću gledati vješanje! Hoću gledati vješanje! - skandirala je djevojčica, još uvijek skakućući uokolo.

Winston se sjetio kako se te večeri u Parku imaju objesiti neki eurazijski zarobljenici osuđeni za ratne zločine. To se događalo otprilike jednom mjesečno i bilo je pravi pučki spektakl. Djeca su uvijek bučno zahtijevala da ih se povede da gledaju. Oprostio se od gospođe Parsons i uputio k vratima. Ali nije hodnikom prešao ni šest koraka kad mu je nešto zadalo strahovito bolan udarac u potiljak. Bilo mu je kao da mu je netko zabio u vrat užarenu žicu. Okrenuo se na vrijeme da vidi kako gospođa Parsons poteže sina u kuću, dok dječak u džep sprema praćku.

- Goldsteine! - zaurao je dječak dok su se vrata zatvarala. Ali Winstonu je najviše upao u oči izraz bespomoćna straha na posivjelu ženinom licu.

Vrativši se u stan, hitro je prošao kraj telekrana i sjeo ponovno za stol, još uvijek tarući vrat. Glazba s telekrana je prestala. Umjesto toga, odsječni vojnički glas je odčitavao, gotovo s okrutnim uživanjem, opis naoružanja nove Plovne tvrđave koja se upravo usidrila između Islanda i Farskih otoka.

S takvom djecom, pomislio je, ona jedna žena sigurno vodi život pun straha. Još godinu dana, najviše dvije, i oni će je promatrati dan i noć da uvrebaju kakav simptom krivovjerja. Danas su gotovo sva djeca grozna. Najgore je od svega što su se u organizacijama kao što su Uhode sustavno pretvarali u neukrotive male divljake, a da opet to u njima nije rađalo ama baš nikakvu sklonost da se pobune protiv partijske stege. Naprotiv, obožavali su Partiju i sve što je s njom u vezi. Pjesme, povorke, zastave, izlete, egzercir s drvenim puškama, urlanje parola, obožavanje Velikog Brata - sve je to za njih bila nekakva veličanstvena igra. Sva njihova žestina bila je okrenuta prema van, prema državnim neprijateljima, protiv stranaca, izdajnika, sabotera, misaonih zločinaca. Bila je gotovo normal-

na pojava da se ljudi stariji od trideset godina boje vlastite djece. I to s mnogo razloga, jer jedva da bi prošao i jedan tjedan, a da *Times* ne donese vijest kako je neko malo njuškalo što prisluškuje - obično bi se upotrijebila fraza »dijete heroj« - čulo kakvu kompromitantnu primjedb i prijavilo vlastite roditelje Misaonoj policiji.

Oštra je bol od projektila iz pračke jenjala. Malodušno je opet podigao pero, pitajući se hoće li se uopće još čega i sjetiti zapisati u dnevnik. Iznenada je opet počeo misliti na O'Briena.

Prije mnogo godina - koliko davno? bit će tome i sedam godina - sanjao je kako hoda kroz nepronično mračnu sobu. A netko tko je sjedio negdje sa strane, rekao mu je u prolazu: »Sastat ćemo se na mjestu gdje nema mraka.« Rekao je to vrlo mimo, gotovo nehajno - bila je to naprosto tvrdnja, ne zapovijed. Hodao je dalje, a da nije ni zastao. Neobično je bilo zapravo kako mu tada, u snu, te riječi nisu ostavile osobito dubok dojam. Tek kasnije, i to postupno, kao da su poprimale sve veće značenje. Sad se više nije sjećao je li O'Briena prvi put vidio prije ili poslije nego što je to sanjao; niti se više sjećao kada je prvi put ustanovio daje glas zapravo O'Brienov. Ali to je svakako ustanovio. Čovjek koji mu je govorio iz tame bio je O'Brien. Winston nikako nije mogao biti siguran - pa čak ni nakon jutrošnje iskre koja je preskočila s očiju na oči nije bilo moguće odrediti - je li O'Brien prijatelj ili neprijatelj. To kao da i nije bilo osobito važno. Među njima je postojala karika uzajamnog razumijevanja, što je važnije nego osobna naklonost ili pristranost. »Sastat ćemo se na mjestu gdje nema mraka« bio je rekao. Winston nije znao što to znači, samo da će se to na ovaj ili onaj način, jednom ostvariti.

Glas s telekrana je zastao. Zov trube, jasan i lijep, izvio se u ustajalom zraku. Glas je promuklo nastavio:

- Pažnja! Molim vas, pažnja! Ovoga trenutka stigla je televizija s Malabarske fronte. Naše snage u južnoj Indiji izvojevale su veličanstvenu pobjedu. Ovlašten sam priopćiti kako vojna operacija o kojoj sada izvještavamo može već u doglednoj budućnosti privesti ovaj rat kraju. Evo telesnimke...

Mora da su vijesti loše, pomislio je Winston. I dakako, nakon krvavog opisa uništenja eurazijske vojske, s nevjerojatnim brojevima poginulih i zarobljenih, došla je objava da će, od sljedećeg tjedna, obroci čokolade biti smanjeni s trideset grama na dvadeset.

Winston je ponovno podrignuo. Džin je polako hlapio, ostavljajući za sobom osjećaj splasnulosti. Telekran je - možda da bi se proslavila pobjeda, možda da bi se utopilo sjećanje na izgubljenu čokoladu - zatreštao. »Za tebe, moja Oceanijo!« Svi su morali stati mimo. Međutim, u sadašnjem položaju, on je bio nevidljiv.

Nakon »Za tebe, moja Oceanijo!« zasvirala je lakša glazba. Winston je prišao prozom, stalno okrenut leđima telekranu. Danje i dalje bio vedar i hladan. Negdje daleko raketna je bomba eksplodirala uz mukli tutanj s dugotrajnom jekom. Ovih dana je oko dvadeset do trideset ovakvih bombi tjedno padalo na London.

Dolje na ulici vjetar je lepetao poderanim plakatima lijevo-desno, a riječ ANGLOSOC hirovito se pojavljivala i nestajala. Anglosoc. Sveta načela Anglosoca: Novozbor, duplozofija, promjenljivost prošlosti. Osjećao se kao da luta šumama na morskom dnu, izgubljen u nekakvom čudovišnom svijetu u kojem je on sam čudovište. Bio je sam. Prošlost je mrtva, budućnost nezamisliva. Tko mu može jamčiti da danas na svijetu postoji i jedno jedino ljudsko biće koje je na njegovoj strani? I kako da zna da vlast Partije neće trajati VJEČNO? Umjesto odgo-

vora ugledao je opet tri parole na pročelju Ministarstva istine:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

Izvadio je iz džepa novčić od dvadeset pet centi. I tu, sićušnim ali ostrim slovima, bile su ispisane iste parole, dok je na drugom licu novčića bila glava Velikog Brata. Čak i s novčića njegove su te oči slijedile. Na novcu, na markama, na koricama knjiga, na zastavama, na plakati-ma, na omotima cigaretnih paklića - posvuda. Uvijek oči koje te motre i glas koji te okružuje. U snu ili najavi, dok radiš ili dok jedeš, u kući ili vani, u kupaonici ili u posteljici - nema bijega. Ništa nije tvoje vlastito osim nekoliko kubičnih centimetara u tvojoj lubanji.

Sunce se premjestilo i bezbrojni prozori na Ministarstvu istine, sad kad na njih nije više padalo svjetlo, djelovali su mrko kao puškamice na kakvoj utvrdi. Srce mu je zadrhtalo pred tom golemom piramidom. Previše je jaka i ne može se najuriš osvojiti. Ni tisuću je raketnih bombi ne bi razorilo. Ponovno se upitao za koga piše dnevnik. Za budućnost, za prošlost - za neko doba koje je možda posve imaginarno. A pred njim nije stajala smrt nego uništenje. Dnevnik će biti pretvoren u pepeo, a on će ishlapiti u paru. Samo će Misaona policija pročitati što je napisao prije nego što ga izbrišu iz postojanja, a onda i iz sjećanja. Kako se možeš obraćati budućnosti kad od tebe neće fizički opstati ni traga, čak ni anonimna riječ načrčkana na komadiću papira?

Telekran je otkucao četrnaest sati. Za deset minuta mora krenuti. Mora se na posao vratiti do četrnaest i tri-deset.

Začudo, otkucavanje sata kao da mu je ulilo novu hrabrost. On je osamljena utvara što izriče istine koje nitko neće nikad čuti. Ali dokle god ih izriče, slijed stvari na neki nejasan način ostaje neprekinut. Čovjek prenosi ljudsko naslijeđe na potomstvo ne time što se čuje i njegov glas nego time što ostaje zdravog razuma. Vratio se k stolu, zamočio pero i napisao:

Budućnosti ili prošlosti, onome vremenu u kojem je misao slobodna, gdje su ljudi međusobno različiti i gdje ne žive sami - onom vremenu u kojem postoji istina i gdje se ne može raščiniti ono što se jednom učini: iz doba jednobraznosti, iz doba samoće, iz doba Velikog Brata, iz doba duplozofije - pozdrav!

Već je mrtav, shvatio je. Činilo mu se daje tek sada, kad je počeo formulirati svoje misli, poduzeo onaj presudni korak. Posljedice svakoga čina sadržane su u samom činu. Napisao je:

Misaoni zločin ne povlači za sobom smrt. Misaoni zločin JEST smrt.

Sad kad je shvatio da je mrtav, postalo mu je važno da ostane na životu koliko god dulje može. Dva prsta na desnoj ruci zamrljala su se od tinte. Upravo takva pojednost mogla je čovjeka lako odati. Neko gorljivo njuškalo u Ministarstvu (vjerojatno kakva ženska: netko kao ona žutokosa žena ili cmokosa djevojka iz Literarnog komesarijata) moglo bi se slučajno zapitati zašto je on pisao za vrijeme stanke za ručak, zašto je upotrebljavao staromodno pero, i što je to pisao - a onda o tome prišapnuti neku riječ na odgovarajućem mjestu. Pošao je u kupaonicu i brižljivo izribao tintu hrapavim tamnosmeđim sapu-

nom koji je grebao kožu poput šmirgla i stoga bio pogodan upravo za ovu svrhu.

Spremio je dnevnik u ladicu. Uzaludno je bilo i pokušati da ga sakrije, ali mogao se barem uvjeriti je li postojanje dnevnika otkriveno ili nije. Vlas koju bi položio preko ruba stranica bila bi previše očita. Vrhom prsta podigao je prepoznatljivu mrvicu sivkaste prašine i položio je u jedan kut korica odakle je morala pasti ako se knjiga makne.

3

Winston je sanjao svoju majku.

Mora da je imao deset ili jedanaest godina kad mu je majka nestala. Bila je visoka, stamena, prilično šutljiva žena polaganih kretnji i veličanstvene plave kose. Oca se sjećao puno maglovitije kao cmomanjastog i mršavog, s naočalama, uvijek odjevenog u uredno tamno odijelo (Winston se posebno sjećao vrlo tankih potplata na očevim cipelama). Njih dvoje očito je progutala jedna od prvih velikih čistki u pedesetim godinama.

U ovom trenutku njegova je majka sjedila na nekom mjestu koje je bilo duboko dolje ispod njega, a u naručju je držala njegovu mlađu sestru. Sestre se uopće nije sjećao osim kao sićušne i nemoćne bebe, koja je gotovo uvijek šutjela i gledala krupnim pažljivim očima. Obje su ga promatrale uzdignuta pogleda. Bile su negdje u duboku podzemlju - na dnu nekakva zdenca, na primjer, ili u jako duboku grobu - ali bilo je to mjesto koje, iako već duboko pod njim, i dalje propada sve dublje. Bile su u salonu nekog broda koji tone, i dizale pogled prema njemu kroz sve tamniju vodu. U salonu je još uvijek bilo zraka, još uvijek su ga mogle vidjeti, a i on njih, ali sve to vrijeme neprestano su tonule sve dublje u zelenu vodu, koja će ih u sljedećem trenutku zauvijek sakriti od njegova pogleda. On je bio gore na svjetlu i zraku dok je njih dubina usisavala u smrt, a bile su dolje baš zato što je on gore. On je to znao i one su to znale, i jasno im je vidio na licima da znaju. Nije bilo prijekora ni na njihovu licu, ni u njihovom srcu, samo spoznaja da moraju umrijeti da bi on ostao živ i daje to dio neizbježnog poretka stvari.

Nije se sjećao što se dogodilo, ali u snu je znao da su na neki način životi njegove majke i sestre žrtvovani za njegov vlastiti. Bio je to jedan od onih snova koji su, premda zadržavaju karakteristične kulise sna, nastavak intelektualnog života, i u kojima čovjeku dopru do svijesti činjenice i ideje koje mu ostaju nove i vrijedne i nakon buđenja. Winston je sad nenadano shvatio kako je smrt njegove majke, prije gotovo trideset godina, bila tragična i žalosna na način kakav danas više nije moguć. Tragedija, opazio je, pripada davnu vremenu, vremenu kad je još bilo osobne slobode, ljubavi i prijateljstva i kad su članovi obitelji stajali jedan uz drugog, a da nisu za to trebali znati razlog. Uspomena na majku kidala mu je srce jer je umrla voleći ga, kad je on bio previše mlad i previše sebičan da bi je volio zauzvrat i jer je nekako, nije se sjećao kako, žrtvovala sebe nekom shvaćanju osobne i nepromjenljive odanosti. Takvo se nešto, shvatio je, danas ne može dogoditi. Danas ima straha, mržnje i boli ali nema dostojanstva, osjećaja, nema dubokih ni zamršenih žalosti. Sve to on kao daje vidio u razrogačenim očima majke i sestre koje su ga gledale kroz zelenu vodu, stotinu sežanja duboko, tonući sve dublje i dublje.

Nenadano se zatekao kako stoji na kratkoj proljetnoj travi, jedne ljetne večeri dok kose zrake sunca pozlaćuju tlo. Krajolik koji je sada promatrao ponavljao se tako često u njegovim snovima da nikad nije bio potpuno siguran je li ga vidio u stvarnom svijetu ili nije. U svojim budnim mislima nazivao ga je Zlatnom Zemljom. Bio je to neki stari pašnjak, tu i tamo prošaran krtičnjacima što su ga popasli zečevi i preko kojeg je vodila staza. U gustom živici na suprotnoj strani polja grane brijestova ljuljale su se blago na povjetarcu, a lišće im se mrsilo u gustim slapovima poput ženske kose. Negdje u blizini, premda ne i na vidiku, tekao je bistar, lijen potočić u ko-

jem su crvenperke plivale u tihim rukavcima pod vrba-
ma.

Cmokosa djevojka prilazila mu je preko polja. Gotovo jednim jedinim pokretom strgnula je odjeću i nehajno je bacila u stranu. Tijelo joj je bilo bijelo i glatko, ali u njemu nije pobudilo nikakve želje, zapravo ga je jedva i pogledao. U tom trenutku preplavilo gaje divljenje prema tom pokretu kojim je odbacila odjeću. Svojom gracioznošću i bezbrižnošću, pokret kao daje poništavao cijelu jednu kulturu, cijeli sustav mišljenja, kao da se Veliki Brat i Partija i Misaona policija mogu svi pomesti u ništavilo jednim jedinim veličanstvenim pokretom ruke. I taj je pokret pripadao drevnim vremenima. Winston se probudio s riječju »Shakespeare« na usnama.

S telekrana je začuo prodoran zvižduk i nastavio istom snagom trideset sekundi. Bilo je nula-sedam, jedan-pet, vrijeme ustajanja za uredske radnike. Winston je iščupao tijelo iz kreveta - bio je gol, jer je član Sire Partije primao godišnje samo 3000 kupona za odjeću, a par pi-džama stajao je 600 kupona - i zgrabio je otrcanu majicu i kratke gaće koje su ležale prebačene preko stolice. Za tri minute počeo će Tjelotres. U sljedećem gaje trenutku zgrčio napad žestokog kašlja koji bi ga gotovo uvijek spopadao nakon što bi se probudio. Tako mu je temeljito ispraznio pluća daje ponovno uspio prodisati tek nakon što se ispružio na leđa i nekoliko puta redom duboko uhvatio zrak. Žile su mu nabrekle od napora u kašlju i proširena gaje vena stala svrbjeti.

- Dobna skupina od trideset do četrdeset! - zaštektao je prodorni ženski glas. - Dobna skupina trideset do četrdeset! Na svoja mjesta, molim. Trideset do četrdeset!

Winston se digao, i stao mimo pred telekranom na kojem se već pojavila slika mlade žene, mršave ali mišićave, odjevene u trenirku i gimnastičke papuče.

- Razgibavanje i istezanje ruku! - razderala se.
- Pratite moje pokrete. *Jedan*, dva, tri, četiri! *Jedan*, dva, tri, četiri! Hajde, drugovi, unesite u to malo živosti! *Jedan*, dva, tri, četiri! *Jedan*, dva, tri, četiri!...

Bol što ga je izazvao napad kašlja nije još sasvim istjerao iz Winstonova duha dojam što ga je ostavio njegov san, a ritmički su ga pokreti tjelovježbe čak pomalo i obnovili. Dok je mehanički mahao rukama naprijed-natrag, zadržavajući na licu izraz odlučnog zadovoljstva kakav se smatrao ispravnim za vrijeme Tjelotresa, s naporom je nastojao vratiti se u mislima u nejasno razdoblje ranog djetinjstva. Bilo je to izvanredno teško. Sve prije kraja pedesetih godina gubilo se u magli. Kad nema neovisnih dokumenata na koje se možeš osloniti, čak i obrisi tvog vlastitog života gube oštrinu. Sjećaš se golemih događaja koji se po svoj prilici nisu ni dogodili, sjećaš se pojedinosti nekih događaja, a da nisi kadar oživjeti njihovu atmosferu, i postoje duga prazna razdoblja, u koja ne možeš smjestiti ama baš ništa. Sve je onda bilo drukčije. Čak su imena zemalja i njihovi oblici na karti bili drukčiji. Aeropista Jedan, na primjer, u one se dane nije tako zvala: zvala se Engleska ili Britanija, premda je bio prilično siguran da se London uvijek zvao London.

Winston se nije točno sjećao vremena kad njegova zemlja nije bila u ratu, ali bilo mu je očito da je u vrijeme njegova djetinjstva vjerojatno vladalo razmjerno dugo razdoblje mira, jer je jedna od njegovih ranih uspomena bio upravo zračni napad koji je, koliko se sjeća, sve iznenadio. Možda je to bilo onda kad je atomska bomba pala na Colchester. Nije se sjećao samog napada, ali sjećao se očeve ruke koju je čvrsto držao dok su žurno trčali dolje, dolje, dolje u neko duboko mjesto u zemlji, okolo naokolo spiralnih stuba koje su mu odzvanjale pod petama i koje su mu naposljetku tako izmorile noge da je stao jecati,

pa su morali stati da se odmore. Majka je, na svoj spori pospani način, slijedila daleko iza njih. Nosila je njegovu mlađu sestru ili je to možda bio samo svežanj pokrivača što ga je ponijela sa sobom: nije bio siguran je li mu se sestra tada već rodila. Napokon su izbili u bučno, krcato mjesto koje, shvatio je, mora dajе bila stanica Podzemne.

Ljudi su sjedili posvuda na kamenim kockama poda, a drugi, gusto stiješnjeni, na metalnim ležajevima na kat, jedni iznad drugih. Winston, njegova majka i otac našli su za sebe mjesto na podu, dok su kraj njih neki starac i starica sjedili jedno do drugog na ležaju. Starije čovjek imao pristojno tamnosivo odijelo i crnu francusku kapu koju je zabacio, otkrivši snježnobijelu kosu: lice mu je bilo grimizno, a oči su mu bile plave i pune suza. Zaudarao je na džin. Džin kao da mu je izbijao kroz kožu umjesto znoja i moglo se zamisliti da su i suze koje mu naviru na oči čisti džin. Ali premda pomalo pijan, on je istodobno trpio neku bol koja je bila istinska i nepodnošljiva. Na svoj djetinji način Winston je shvatio da mu se upravo dogodilo nešto užasno, nešto što se ne može oprostiti i što se nikad ne može popraviti. Činilo mu se također da zna što. Poginuo je netko koga je starac volio - možda unučica. Svako malo starac je ponavljao:

-Nismo im trebali vjerovati. Jesam li ti rekao, mami-ce, jesam ili nisam? Eto što se dogodilo, jer smo im vjerovali. Rekao sam što će biti. Nismo trebali vjerovati tim gadovima.

Ali kojim to gadovima nisu trebali vjerovati Winston se sad više nije mogao sjetiti.

Otprilike od toga doba rat je bio doslovno neprekidan, premda, strogo uzevši, to nije bio uvijek isti rat. Nekoliko mjeseci, u vrijeme njegova djetinjstva, vodile su se zamršene ulične borbe u samom Londonu, od kojih je neke živo pamtio. Ali, da razmrsi povijest cijelog razdo-

bij a i da kaže tko se borio protiv koga i u kojem trenutku bilo bi potpuno nemoguće, budući da se ni u jednom pisanom dokumentu, ni jednom izgovorenom riječju nikada nije ni spominjao kakav drugi savez osim trenutno postojećeg. U ovom trenutku, na primjer, 1984. (ako je ovo 1984.) Oceanija je u ratu s Eurazijom, a u savezu s Orijentazijom. Ni u jednoj javnoj ili privatnoj izjavi nikad se nije priznavalo da su se tri velike sile u neko drugo vrijeme drugačije grupirale. Zapravo, kao što je Winston dobro znao, prošlo je samo četiri godine otkako je Oceanija u ratu s Orijentazijom, a u savezu s Eurazijom. Ali bio je to samo potajni podatak koji slučajno posjeduje, jer svojim pamćenjem nije ovladao koliko bi trebalo. Službeno, promjena partnera nije se nikada dogodila. Oceanija je u ratu s Eurazijom: stoga je Oceanija uvijek i bila u ratu s Eurazijom. Trenutačni je neprijatelj uvijek predstavljao apsolutno zlo, i prema tome s njim je nemoguć i svaki prošli ili budući sporazum.

Ono što čovjeka zaista plaši, promišljao je po deset-tisućiti put, dok je silom bolno zabacivao ramena (držeći ruke na bokovima, vrtjeli su gornji dio tijela iz struka, vježba koja je navodno dobra za leđno mišićje), ono što čovjeka zaista plaši jest da bi sve to mogla biti istina. Ako Partija može pružiti svoju ruku u prošlost i tvrditi o ovom ili onom događaju da se *nikad nije dogodio* - to je svakako daleko strasnije od svakog mučenja i smrti.

Partija kaže da Oceanija nije nikad bila u savezu s Eurazijom. On, Winston Smith, zna da je Oceanija bila u savezu s Eurazijom nedavno - prije samo četiri godine. Ali gdje je to znanje? Samo u njegovoj svijesti koja ionako mora uskoro nestati. A ako svi drugi prihvaćaju laž koju je Partija nametnula - ako svi dokumenti govore isto - tada će laž ući u povijest i postati istinom. »Tko vlada prošlošću«, glasi partijska parola, »vlada budućnošću: tko

vlada sadašnjošću vlada prošlošću«. A ipak se prošlost, premda po svojoj prirodi promjenljiva, uopće nije promijenila. Što je istinito sada, istinito je u vijeke vjekova. To je posve jasno. Potreban je samo beskrajan niz pobjeda protiv vlastita pamćenja. Nazivalo se to »regulacijom zbilje«; na Novozboru bila je to »duplozofija« ili popularno »dvomišljenje«.

- Na mjestu voljno! - dreknula je instruktora, sada malo dobroćudnije.

Winston je pustio da mu ruke padnu na bokove i polako napunio pluća zrakom. Duh mu je kliznuo u labirintski svijet dvomišljenja. Znati i ne znati, biti uvjeren da govoriš potpunu istinu dok govoriš brižljivo ispletene laži, imati istodobno dva mišljenja koja se uzajamno poništavaju, znati da su proturječna a vjerovati u oba, upotrebljavati logiku protiv logike, nijekati moral dok se istodobno na njega pozivaš, vjerovati da je demokracija nemoguća, a da je Partija čuvarica demokracije, zaboravljati sve što je potrebno zaboraviti, a onda sve to vratiti u sjećanje onog trenutka kad se to traži, da zatim opet sve spremno zaboraviš, a iznad svega, primjenjivati isti postupak na sam taj postupak. To je bila krajnja rafiniranost: svjesno zatamiti svijest, a onda i zaboraviti autohipnozu koju si upravo izveo. Čak i da bi se razumjela riječ duplozofija morala se primijeniti duplozofija.

Voditeljica im je opet zapovjedila da stanu mimo. - A sada da vidimo tko od nas može dotaknuti nožne prste! - rekla je oduševljeno. - Sagnite se, molim, iz bokova, drugovi. *Jedan-dva! Jedan-dva!...*

Winstonu je bila mrska ta vježba koja mu je izazivala bolno probadanje od peta do bokova i koja bi ga često na kraju natjerala na novi napad kašlja. Onaj napola ugodan osjećaj izgubio se iz njegovih razmišljanja. Prošlost, pomislio je, nije samo izmijenjena, ona je zapravo uništena.

Jer kako se može ustanoviti i najočiglednija činjenica kad ne postoji ni jedan dokument osim tvoga vlastitog pamćenja? Pokušao se sjetiti koje je godine prvi put čuo da se spominje Veliki Brat. Mora daje to bilo negdje u šezdesetim godinama, ali nije bio siguran. U partijskoj povijesti, razumije se, Veliki Brat je slovio kao vođa i čuvar revolucije od njenih najranijih dana. Njegovi su se podvizi postupno premještali sve dalje i dalje u prošlost dok se nisu pretegnuli u legendarni svijet četrdesetih i tridesetih godina kad su se kapitalisti u čudnim cilindričnim šeširima još vozili londonskim ulicama u velikim blistavim automobilima ili konjskim kočijama sa staklenim vratima. Nije se nikako moglo razabrati koliko je te legende istinito, a koliko izmišljeno. Winston se čak nije mogao sjetiti ni kojeg je datuma i sama Partija nastala. Koliko se sjećao, riječ Anglosoc nije čuo prije 1960, ali moguće je daje u svom starozbomom obliku - to jest, kao »engleski socijalizam« - bila u upotrebi i prije. Sve se gubilo u magli. Katkada bi, istina, čovjek mogao uprijeti prstom u određenu laž. Nije istina, na primjer, kao što se tvrdi u partijskim povijesnim knjigama, daje Partija izumila zrakoplove. Sjećao se zrakoplova od najranijeg djetinjstva. Ali nije se moglo ništa dokazati. Materijalnih dokaza nije nikad bilo. Samo jednom u cijelom svom životu držao je u rukama nedvojbeni dokumentirani dokaz o krivotvorenju povijesne činjenice. Atom prigodom...

- Smith! - zavrištao je zloćudni glas s telekrana.

- 6079 Smith W.! Da, vz! Niže se sagnuti, molim! Može se bolje kad se hoće. Ne trudite se. Niže, molim! *Tako*, sad je bolje, druže. A sada na mjestu voljno, cijela skupina, i gledajte mene!

Cijelo se Winstonovo tijelo naglo oblilo vrelin znojem, ali lice mu je ostalo potpuno bezizražajno. Nikad ne pokazati da si u neprilici! Nikad ne pokazati da ti nešto

nije pravo! I jedan jedini treptaj oka može te odati. Stajao je i gledao kako instruktorica podiže ruke iznad glave i kako se - ne bi se moglo reći graciozno, ali izvanredno glatko i djelotvorno - saginje i prstima ruku obuhvaća nožne prste.

- *Tako*, drugovi! Hoću da vas vidim da *tako* radite! Gledajte me opet. Imam trideset devet godina i rodila sam četvero djece. A sad gledajte - ponovno se sagnula. - Vidite da koljena ne savijam. Svi vi to možete ako hoćete - dodala je kad se uspravila. - Svaki čovjek ispod četrdeset pete apsolutno je sposoban dotaknuti nožne prste. Ne možemo svi imati povlasticu da se borimo na fronti, ali barem se svi možemo održavati u formi. Sjetite se naših momaka na Malabarskoj fronti! I naših mornara na Plovnjoj tvrđavi! Pomislite samo što *oni* sve moraju podnijeti. A sada pokušajte opet. Sad je bolje, druže, sad je *mного* bolje - dodala je s ohrabrenjem kad je Winston žestokim zamahom uspio dotaknuti nožne prste, ne savinuvši koljena prvi put u posljednjih nekoliko godina.

4

Duboko, nesvjesno uzdahnuvši kad je započeo svakodnevni posao, u čemu ga nije mogla spriječiti čak ni blizina telekrana, Winston je privukao k sebi zboropis, otpuhnuo prašinu s mikrofona i nataknuo naočale na nos. Tada je razmotao i spajalicom spojio četiri mala svitka papira koja su već ispala iz pneumatske cijevi s desne strane njegova uredskog stola.

U stjenkama njegove pregrade nalazila su se tri otvora. Na desnoj strani od zboropisa bila je mala pneumatska cijev za pisane poruke; lijevo, malo veća za novine, a na zidu sa strane, na lakom dohvatu Winstonovoj ruci, veliki pravokutni prorez zaštićen žičanom mrežicom. Taj posljednji služio je za bacanje otpadnog papira. Slični prorezi nalazili su se, na tisuće i na desetke tisuća, po cijeloj zgradi, ne samo u svakoj sobi, nego na malim udaljenostima duž svakog hodnika. Zbog nekog razloga od milja su ih nazivali »spomen-rupama«. Kad bi čovjek znao da je neki dokument određen da bude uništen ili kad bi samo vidio da se negdje mota kakav komadić odbačenog papira, potpuno je automatski podizao poklopac najbliže spomen-rupe i bacao ga u nju, na što bi ga struja toplog zraka odnijela kroz cijevi do golemih peći koje su se skrivale negdje duboko u utrobi zgrade.

Winston je pregledao četiri komadića papira koja je razmotao. Svaki od njih sadržavao je poruku od samo jednog ili dva retka u skraćenom žargonu koji nije bio na pravom Novozboru, ali se sastojao pretežno od novozbohim riječi - kakav se u Ministarstvu primjenjivao za unutrašnje potrebe. Glasile su:

times 17. 3. 84. govor. v. b-a krivovijest afrika reguliraj

times 19. 12. 83. predviđa 3-G. P. 4. kvartal 83 tiskogreške usporedi današnji broj

times 14. 2. 84. minibog krivocitat čokolada reguliraj

times 3. 12. 83. v. b. dnezap report duplone dobar ref. neosobe novopis predarhivno nadparafiraj

Sa stanovitim osjećajem zadovoljstva Winston je odložio četvrtu poruku na stranu. Bio je to zamršen i odgovoran zadatak i najbolje će biti da ga obradi na kraju. Ostala tri bile su uobičajene tekuće stvari, premda će druga od njih vjerojatno zahtijevati nešto dosadnog kopanja po statistikama.

Winston je na telekranu okrenuo pozivnu šifru za »stare brojeve« i zatražio da mu se dostave odgovarajući brojevi *Timesa* koji su nakon samo nekoliko minuta skliznuli iz pneumatske cijevi. Poruke koje je primio odnosile su se na članke ili vijesti za koje se iz ovog ili onog razloga smatralo da ih valja izmijeniti ili kako se to službeno govorilo, regulirati. Na primjer, iz *Timesa* od 17. ožujka proizlazilo je daje Veliki Brat, u svom govoru prethodnog dana, prorekao da će fronta u južnoj Indiji ostati mirna, ali da će Eurazija uskoro poduzeti veliku ofenzivu u sjevernoj Africi. Međutim, slučajno je eurazijski generalštab pokrenuo ofenzivu u južnoj Indiji, a sjevernu je Afriku pustio na miru. Stoga je bilo potrebno taj odlomak u govoru Velikog Brata preraditi i to tako da se u njemu prorekne ono što se stvarno dogodilo. Ili opet, *Times* od 19. prosinca objavio je službene prognoze proizvodnje raznih potrošnih dobara u četvrtom kvartalu 1983. koji je ujedno i šesti kvartal Devetoga Trogodišnjeg plana. U današnjem izdanju izašla je međutim objava o stvarnoj proizvodnji, iz koje proizlazi da su prognoze bile u svakom primjeru

grubo netočne. Winstonov je zadatak bio da prvotne brojke korigira tako da ih uskladi s kasnijima. Što se tiče treće poruke, ona se odnosila na veoma jednostavnu pogrešku koja se mogla ispraviti u dvije minute. Bilo je to nedavno, u veljači, kad je Ministarstvo bogatstva dalo izjavu u kojoj je obećalo (ili kako se službeno govorilo, dalo je »kategoričku obavezu«) da neće biti smanjivanja u sljedovanju čokolade u toku 1984. Ali, kao što je Winston znao, obrok čokolade imao je ovog tjedna biti smanjen s trideset grama na dvadeset. Sada je trebalo samo prvotno obećanje zamijeniti upozorenjem da će negdje u travnju vjerojatno biti potrebno smanjiti obroke čokolade.

Čim je Winston završio rad na nekoj poruci, prikopčao bi svoje zboropisne ispravke na odgovarajući primjerak *Timesa* i gurnuo ga u pneumatsku cijev. Tada bi, pokretom koji je bio već gotovo podsvjestan, zgužvao izvornu poruku, kao i sve bilješke koje je sam zapisao, i bacio ih u spomen-rupu da ih proguta plamen.

Što se zbiva u nevidljivu labirintu, kamo vode pneumatske cijevi, on nije znao u pojedinostima, ali u općim crtama jest. Čim bi se svi ispravci koji su tog časa bili potrebni u pojedinačnom broju *Timesa* skupili i usporedili, taj bi se broj pretiskao, izvorni bi se primjerak uništio, a ispravljani bi se primjerak uvrstio na njegovo mjesto u arhivu. Taj proces neprekidnih izmjena primjenjivao se ne samo na novine, nego i na knjige, časopise, pamflete, plakate, letke, filmove, zvučne vrpce, karikature, fotografije - na svu literaturu ili dokumentaciju koja bi iole mogla imati kakvo političko ili ideološko značenje. Dan za danom i gotovo minutu za minutom prošlost se ažurirala. Na taj se način svako predviđanje od strane Partije moglo pisanim dokumentom dokazati kao ispravno, i ni jedna vijest, ni jedno mišljenje koje bi bilo u suprotnosti s potrebama trenutka, nije smjelo ostati crno na bijelo.

Sva je povijest bila palimpsest, izbrisan do nepostojanja pa ponovno ispisan točno onoliko puta koliko je potrebno. Ni u jednom slučaju nije se više moglo, čim bi se taj čin obavio, dokazati daje počinjena kakva krivotvorina. Najveći odjel Arhivskog komesarijata, daleko veći od onoga u kojem je Winston radio, sastojao se isključivo od osoba čija je dužnost bila da traže i prikupljaju sve primjerke knjiga, novina, i drugih dokumenata koji su zastarjeli i određeni da se unište. Broj *Timesa* koji je, zbog promjena u političkom savezništvu ili pogrešnih prognoza što ih je izrekao Veliki Brat možda bio prerađen i po desetak puta, i dalje je stajao u arhivi pod prvotnim datumom, a nigdje nije postojao ni jedan drugi primjerak koji bi mu mogao protusloviti. Knjige su se isto tako povlačile i opetovano prerađivale; izdavale su se nanovo, a da se nikad nije priznavalo kako se u njima bilo što mijenjalo. Čak i pisane upute koje je Winston primao, a kojih bi se neizostavno rješavao čim bi na njima završio posao, nikad nisu davale na znanje pa ni izdaleka nagovještavale da se nešto krivotvori: uvijek se govorilo o lapsusima, tiskarskim greškama, zabunama ili slučajno krivim citatima koje je nužno ispraviti u interesu točnosti.

Ali zapravo, mislio je dok je udešavao brojke u izvještaju Ministarstva bogatstva, nije to čak niti krivotvorenje. Naprosto zamjena jedne besmislice drugom. Većina materijala s kojim čovjek radi nema nikakve veze ni sa čim u stvarnom svijetu, čak ni one veze kakva je sadržana u izravnoj laži. Statistika je bila jednako tako plod mašte u svojoj prvotnoj verziji, kao i u kasnijim, reguliranim verzijama. Uglavnom se očekivalo da ih čovjek izmisli iz glave. Na primjer, Ministarstvo bogatstva u svojoj prognozi procijenilo je proizvodnju cipela u ovom kvartalu na 145 milijuna pari. Stvarna proizvodnja navodi se sada kao 62 milijuna. Winston, međutim, prerađujući progno-

zu, smanjio je tu brojku na 57 milijuna tako da bi ostavio mjesta za uobičajenu tvrdnju daje plan prebačen. U svakom slučaju, 62 milijuna nisu bila nimalo bliža istini nego 57 milijuna ili onih 145 milijuna. Po svoj prilici cipele uopće nisu proizvedene. Još vjerojatnije, nitko ne zna koliko ih se proizvelo, a još manje time tare glavu. Zna se samo da se svakog kvartala na papiru proizvedu astronomske količine cipela, dok možda oko polovine stanovništva Oceanije ide bosonogo. I tako je bilo sa svim vrstama zabilježenih činjenica, bile one velike ili male. Sve se rasplinjavalo u utvamom svijetu gdje je, naposljetku, bilo nesigurno čak i koja je godina.

Winston je bacio pogled preko dvorane. U odgovarajućoj pregradi s druge strane, malen čovjek pedantna izgleda i tamnih obraza, po imenu Tillotson, marljivo je prionuo na posao, držeći presavijene novine na koljenima i prinoseći usta tik do mikrofona zboropisa. Djelovalo je kao da ono što govori hoće sačuvati kao tajnu između sebe i telekrana. Podigao je pogled i naočale su mu neprijateljski bljesnule prema Winstonu.

Winston je jedva poznavao Tillotsona i nije imao pojma na kakvu poslu radi. Ljudi u Arhivskom komesarijatu nisu rado govorili o svojim dužnostima. U dugoj dvorani bez prozora, s dvostrukim redom pregrada, s neprekidnim šuštanjem papira i šumom glasova što mrmljaju u zboropise, bilo je barem desetak ljudi koje Winston poimence uopće nije znao, premda ih je svakodnevno viđao kako hitaju gore-dolje hodnicima ili kako se razmahuju za vrijeme Dvominutne mržnje. Znao je da u susjednoj pregradi ona mala žutokosa žena dan za danom rinta samo na tome da pronade i izbriše iz tiska imena ljudi koje su isparili i prema tome se smatra da nisu ni postojali. U tome kao daje bilo neke pravde, jer su prije dvije godine isparili i njena muža. A nekoliko pregrada dalje jedan blagi,

nespretni sanjalački stvor po imenu Ampleforth, veoma dlakavih ušiju i s nevjerojatnim talentom za poigravanje s rimama i ritmovima, bavio se stvaranjem iskrivljenih verzija - ili kako se to zvalo, definitivnih tekstova - onih pjesama koje su bile ideološki nepoćudne, ali koje su se, zbog ovog ili onog razloga, morale zadržati u antologijama. A ova dvorana, sa pedesetak trudbenika, bila je samo jedan pododjel, jedna jedina, nazovimo je, ćelija, u golemom zamršenom labirintu Arhivskog komesarijata. Lijevo-desno, gore-dolje drugi su rojevi trudbenika bili zaposleni na nezamislivu mnoštvu poslova. Bile su tu goleme tiskare sa svojim podurednicima, tipografskim stručnjacima, svojim komplicirano opremljenim studijima za krivotvorenje fotografija. Bio je tu odjel za teleprograme sa svojim tehničarima, producentima, ekipama glumaca, specijalno izbranim zbog vještine u oponašanju glasova. Bile su tu cijele vojske referenata čiji je posao bio samo sastavljati popise knjiga i časopisa koje treba povući iz optjecaja. Bila su tu golemo skladišta u kojima su se pohranjivali ispravljani dokumenti, pa skrivene peći u kojima su izvorni primjerci spaljivani. A negdje, tko zna gdje, potpuno anonimni, bili su tu i rukovodeći mozgovi koji su usklađivali cijeli pothvat i utvrđivali političke smjernice da se zna koji je fragment prošlosti potrebno sačuvati, koji krivotvoriti, a koji izbrisati iz postojanja.

A i sam Arhivski komesarijat, na kraju krajeva, nije bio nego tek jedna grana Ministarstva istine, i prvenstveni mu posao nije bio rekonstruirati prošlost nego građane Oceanije opskrbiti novinama, filmovima, udžbenicima, telekranskim programima, kazališnim komadima, romanima - svim vrstama informacija uopće, poukom ili zabavom, od spomenika do parole, od lirske pjesme do rasprave iz biologije, od dječje početnice do Novozbomog rječnika. Ministarstvo nije moralo zadovoljavati samo raznolike po-

trebe Partije, već isto tako ponavljati cijelu operaciju na nižoj razini na dobrobit proletarijata. Postojao je cijeli lanac posebnih odjela koji su se bavili proleterskom literaturom, glazbom, dramom, i zabavom uopće. Ovdje su se proizvodile bezvrijedne novine koje nisu sadržavale gotovo ništa osim sporta, zločina i astrologije, zatim senzacionalistički petparački roto-romani, filmovi natopljeni seksom i sentimentalne pjesme komponirane u cijelosti s pomoću mehaničkih pomagala na posebnoj vrsti kaleidoskopa poznatog pod imenom »versifikator«. Postojao je čak i jedan cijeli pododjel - na Novozboru se nazivao *Pornodjel* - koji se bavio proizvodnjom najniže vrste pornografije: raspačavala se u zapečaćenom pakovanju i nijedan član Partije, osim onih koji su na njoj radili, nije ju smio ni pogledati.

Još su tri poruke kliznule iz pneumatske cijevi dok je Winston radio; ali bile su to jednostavne stvari i riješio ih je prije nego što gaje prekinula Dvominutna mržnja. Čim je mržnja prošla vratio se u svoj pregradak, uzeo s police Novozbomi rječnik, odgurnuo zboropis u stranu, očistio naočale i dao se na svoj glavni jutrošnji zadatak.

Winstonu je najveće zadovoljstvo u životu bio njegov posao. Većinom su to bili dosadni tekući zadaci, ali među njima našli bi se i problemi koji su bili tako teški i zamršeni da se čovjek mogao u njima izgubiti kao u dubinama kakva matematičkog problema - suptilne krivotvornice gdje te ništa nije vodilo osim poznavanja načela Anglosoca i vlastite procjene što Partija od tebe traži da kažeš. Winston je bio dobar u takvoj vrsti posla. Katkad mu se povjeravalo čak i reguliranje *Timesovih* uvodnika koji su u cijelosti bili napisani na Novozboru. Razmotao je poruku koju je prije bio odložio. Glasila je:

times 3. 12. 83. v. b. dnezap report duplone dobar ref
neosobe novopis predarhivno nadparafiraj

Na Starozboru (ili književnom engleskom) to bi se moglo prevesti ovako:

Izvještaj o dnevnoj zapovijedi Velikog Brata u *Timesu* od 3. prosinca 1983. krajnje je nezadovoljavajuć i službeno referira o nepostojećim osobama. U potpunosti prerađiti i podastrijeti novi tekst višem pretpostavljenom prije arhiviranja.

Winston je pročitao nepoćudni članak. Ta dnevna zapovijed Velikog Brata bila je izgleda posvećena uglavnom hvaljenju rada jedne organizacije poznate kao PTCL koja je nabavljala cigarete i sitan luksuz za mornare na Plovnim tvrđavama. Stanoviti drug Withers, istaknuti član Uže Partije, bio je izdvojen za posebnu pohvalu i bilo mu je dodijeljeno odlikovanje, Orden za izvanredne zasluge druge klase.

Tri mjeseca kasnije PTCL je bio nenadano rasformiran a da se nije naveo nikakav razlog. Moglo se pretpostaviti da su Withers i njegovi suradnici sada u nemilosti, ali o tome nije bilo nikakva izvještaja ni u tisku ni na telekranu. Moglo se to i očekivati, budući da nije bio običaj da se politički prijestupnici izvode pred sud pa ni javno difamiraju. Velike čistke koje uključuju tisuće ljudi, s javnim procesima izdajnicima i misaonim zločincima koji su pokajnički priznavali zločine i nakon toga bili smaknuti, bile su posebne predstave koje se nisu priređivale češće od jednom u dvije godine. Običnije je bilo da ljudi koji su izazvali nezadovoljstvo Partije samo nestanu i da se za njih više nikad ne čuje. Nikad nije bilo ni najmanjeg znaka što im se dogodilo. U nekim slučajevima možda čak i nisu bili mrtvi. Kojih trideset ljudi među onima koje je Winston osobno poznao, ne računajući tu i njegove roditelje, nestalo je u ovom ili onom trenutku.

Winston je spajalicom blago počeo nos. U pregradi preko puta drug Tillotson je i dalje bio tajanstveno šćućuren nad zboropisom. Načas je podigao glavu: opet su neprijateljski bljesnule naočale. Winston se upitao ne radi li drug Tillotson možda na istom zadatku na kojem i on. Bilo je to lako moguće. Ovako osjetljiv posao nikad nisu povjeravali samo jednoj osobi: s druge strane, dati ga u ruke kakvu odboru značilo bi javno priznati da se obavlja krivotvorina. Po svoj prilici i sada bar desetak ljudi radi na usporednim verzijama onoga stoje Veliki Brat rekao. Uskoro će neki viši mozak u Užoj Partiji izabrati ovu ili onu verziju, obaviti redaktorski posao i pokrenuti složeni postupak usklađivanja svih potrebnih referencija, a tada će izabrana laž prijeći u trajnu dokumentaciju i postati istinom.

Winston nije znao zašto je Withers pao u nemilost. Moglo je to biti zbog korupcije ili zbog nesposobnosti. Možda se Veliki Brat samo htio riješiti previše popularnog podčinjenog. Možda je Withers, ili netko njemu blizak, bio osumnjičen zbog heretičkih ideja. Ili se to možda - što je bilo najvjerojatnije od svega - dogodilo jednostavno zato što su čistke i isparivanje nužan dio mehanizma vlasti. Jedini pravi trag krio se u riječima, »ref neosobe«, koje znače da je Withers već mrtav. Nije se moglo pretpostaviti da je uvijek tako, kad nekog zatvore. Neke su znali pustiti i ostali bi na slobodi čak i po godinu-dvije prije nego bi ih smaknuli. Veoma rijetko, ali ipak, osoba za koju ste vjerovali daje odavno mrtva, pojavila bi se kao sablast na kakvu javnom procesu gdje bi svojim svjedočenjem optužila stotinu drugih prije nego što bi ponovno nestala, ovog puta zauvijek. Withers je, međutim, bio već *neosoba*. On ne postoji: nije nikad postojao. Winston je zaključio da neće biti dovoljno naprosto obrnuti smjer u govoru Velikog Brata. Bilo je bolje da se novi govor bavi nečim sasvim nepovezanim s prvotnom temom.

Mogao bi pretvoriti govor u uobičajeno optuživanje izdajnika i misaonih zločinaca, ali to je bilo nekako previše očito rješenje; izmisliti kakvu pobjedu na fronti, ili kakvo trijumfalno prebacivanje norme u Devetome Trogodišnjem planu, moglo bi pretjerano komplicirati usklađivanje referencija. Bio je potreban plod čiste mašte. Iznenada mu je sinula u pameti, moglo bi se reći kao krojena po mjeri, vizija stanovitog druga Ogilvya koji je nedavno u herojskim okolnostima poginuo u borbi. Bilo je prigoda kad bi Veliki Brat posvetio cijelu Dnevnu zapovijed komemoraciji kakva skromnog, sasvim običnog člana Partije čiji bi život i smrt uzdigao kao svijetao primjer u koji se valja ugledati. Danas neka komemorira druga Ogilvya. Istina je da takva osoba kao drug Ogilvy, ne postoji ali nekoliko redaka tiska i dvije-tri patvorene fotografije uskoro će ga prizvati u život.

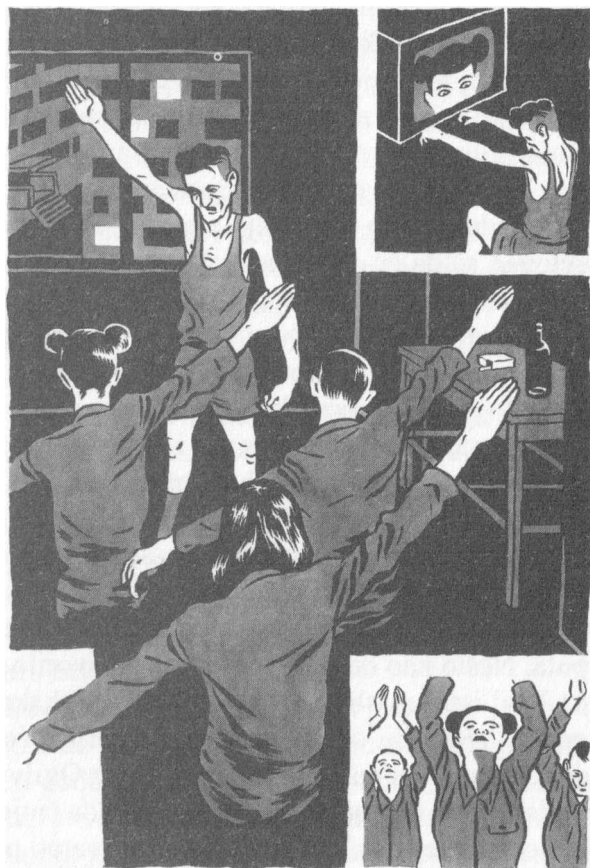
Winston je trenutak promislio, zatim je privukao zboropis i stao diktirati općepoznatim stilom Velikog Brata: stilom koji je istodobno bio vojnički odsječan i činovnički pedantan, koji je, zbog retoričke navike da postavlja pitanja i zatim spremno na njih odgovara (»Kakvu da pouku izvučemo iz ove činjenice, drugovi? Pouka nam je - a to je također i jedno od temeljnih načela Anglosoca - da...« itd, itd), bilo lako oponašati.

Kad je imao tri godine, drug Ogilvy je već odbijao sve igračke osim bubnja, strojnice i dječjeg helikoptera. Sa šest godina - godinu dana prerano, s posebnim izuzećem od pravila - pristupio je Mladim uhodama, s devet godina bio je već četovođa. S jedanaest prijavio je vlastitog strica Misaonoj policiji nakon što je prisluškivao razgovor koji mu se činio politički zlonamjernim. Sa sedamnaest godina bio je okružni organizator Omladinskog antispolnog saveza. S devetnaest izumio je ručnu bombu, koju je Ministarstvo mira prihvatilo i koja je, prilikom pr-

ve probe, eksplozijom ubila trideset i jednoga eurazijskog zarobljenika. S dvadeset i tri godine poginuo je na borbenom zadatku. Dok su ga progonili neprijateljski mlazni avioni, letio je iznad Indijskog oceana s važnim kurirskim porukama - da potone opteretio je tijelo mitraljezom i iskočio iz helikoptera u duboku vodu zajedno s papirima koje je nosio - kraj, rekao je Veliki Brat, o kojem je nemoguće govoriti bez osjećaja zavisti. Veliki Brat je zatim dodao nekoliko misli o moralnoj čistoći i nepokolebljivosti u životu druga Ogilvya. Bio je totalni antialkoholičar i nepušač. Nije znao ni za odmor ni za zabavu osim svakodnevnog jednosatnog vježbanja u gimnastičkoj dvorani; zavjetovao se da će ostati neženja, jer je vjerovao da brak i briga za obitelj nisu u skladu s dvadesetčetverosatnim posvećenjem dužnosti. Nije znao za drugi predmet razgovora osim načela Anglosoca i nije imao drugog cilja u životu do poraza eurazijskog neprijatelja i otkrivanja špijuna, sabotera, misaonih zločinaca i izdajnika uopće.

Winston je raspravljao sa sobom treba li dodijeli drugu Ogilvyu Orden za izvanredne zasluge, ali se na kraju odlučio protiv toga zbog nepotrebnoga administrativnog posla što bi ga takva odluka izazvala.

Opet je bacio pogled na svog suparnika u pregradi preko puta. Nešto kao da mu je pouzdano govorilo da se Tillotson bavi istim poslom kao i on. Nije se nikako moglo unaprijed znati čiji će rad na kraju biti prihvaćen, ali bio je duboko uvjeren da će biti njegov. Drug Ogilvy, koji prije jednog sata nije postojao, postao je sada činjenica. Pomislio je kako je čudno da čovjek može stvarati mrtvace, ali ne i žive ljude. Drug Ogilvy koji nikad nije postojao u sadašnjosti, sada postoji u prošlosti i kad se jednom sam čin krivotvorenja bude zaboravio, postojat će jednako autentično i na temelju jednakih dokaza, kao Karlo Veliki ili Julije Cezar.

5

U kantini niska stropa, duboko pod zemljom, red za ručak sporo se i na mahove pomicao naprijed. Prostorija je bila već puna ljudi i zaglušno bučna. Kroz rešetku na tezgi podizala se para iz gulaša, kiseloga kovinastog vonja, koji nije uspijevao sasvim prevladati isparavanje džina *Pobjeda*. Na suprotnoj strani prostorije nalazio se Mali bar, puka niša u zidu, gdje se džin mogao kupiti za deset centi po velikoj porciji.

- Upravo čovjek kojeg tražim - rekao je glas iza Winstonovih leđa.

Okrenuo se. Bio je to njegov prijatelj Syme koji je radio u Znanstvenom komesarijatu. Možda »prijatelj« nije bila posve točna riječ. Dan-danas čovjek nema prijatelje, nego drugove: ali bilo je nekih drugova čije je društvo ugodnije nego društvo drugih. Syme je bio filolog, stručnjak za Novozbor. Štoviše, bio je jedan od one goleme ekipe stručnjaka koja se upravo sada bavila sastavljanjem jedanaestog izdanja Novozbomog rječnika. Bio je to sićušan stvor, niži od Winstona, crne kose i krupnih izbuljenih očiju, istodobno žalosnih i porugljivih koje kao da su ti pažljivo pretraživale lice dok si s njim razgovarao.

- Baš sam te htio pitati imaš li kakvih žileta - rekao je.

- Ni jednog jedinog! - požurio se Winston reći, pomalo s osjećajem krivnje. - Tražio sam. Na sve strane. Više ih nigdje nema, kao da ne postoje.

Svi su neprestano tražili žilete. Imao je zapravo dva neupotrijebljena, koja je čuvao u rezervi. Već je mjesecima vladala prava glad za žiletima. U svakom danom času

našao bi se poneki artikl koji nedostaje u partijskim trgovinama. Katkad bi to bili gumbi, katkad bi to bio konac za krpanje, katkad vezice za cipele; sada su to žileti. Do njih se dolazilo, ako se uopće moglo, samo manje-više potajno na »slobodnom« tržištu.

- Brijem se jednim žiletom već šest tjedana - slagao je-

Red se opet pomaknuo korak naprijed. Kad su stali, ponovno se okrenuo prema Symeu. Obojica su uzela mاستan metalni pladanj s hrpe na kraju tezgje.

- Jesi li jučer gledao vješanje zarobljenika? - pitao je Syme.

- Radio sam - rekao je Winston ravnodušno - vidjet ću to valjda u vijestima.

- Jako neadekvatna zamjena - rekao je Syme.

Njegove porugljive oči tumarale su po Winstonovu licu.

»Znam ja tebe«, te oči kao da su govorile, »prozi-rem te naskroz! Znam zašto nisi otišao gledati vješanje zarobljenika!« Na svoj intelektualan način, Syme je bio upravo otrovno na liniji. Govorio bi s neugodno zloradim uživanjem o napadima helikoptera na neprijateljska sela, suđenjima i priznanjima misaonih zločinaca, o pogubljenjima u podrumima Ministarstva istine. Razgovor s njim sastojao se uglavnom u tome da ga čovjek odvрати od tih tema i da ga uvuče, ako može, u tehnička pitanja Novozbora, gdje je on autoritet i gdje zna biti zanimljiv. Winston je okrenuo glavu malo u stranu da izbjegne pozoran pogled tih velikih tamnih očiju.

- Bilo je dobro vješanje - rekao je Syme prisjećajući se. - Po mom mišljenju nije dobro da im vežu noge. Volim gledati kako trzaju nogama. Ali najviše volim, na kraju, kad onako isplaze jezik, pa bude plav; sasvim je svijetloplav. To je pojedinost koja mi se uvijek osobito svidala.

- Sljedeći, molim! - viknula je prolka u bijeloj pregači sa zaimačom u ruci.

Winston i Syme gurnuli su pladnjeve pod rešetku. Na oba pladnja smjesta su tresnuli propisani ručkovi - metalna zdjelica ružičastosivoga gulaša, hrga kruha, kockica sira, šalica kave *Pobjeda*, bez mlijeka, s jednom tabletom saharina.

- Eno tamo stola, kraj telekrana - rekao je Syme.
- Hajde da putem uzmemo po džin.

Džin su im servirali u porculanskim šalicama bez ručki. Probili su se kroz gusto ispunjenu prostoriju i rastovarili pladnjeve na metalnu površinu stola, gdje je na jednom uglu netko ostavio mlaku gulaša, prljavu tekuću smjesu, koja je izgledom podsjećala na bljuvotinu. Winston je prihvatio šalicu džina, zastao na trenutak da se pribere i progutao tekućinu koja je imala okus po nafti. Kad je obrisao suze koje su mu od toga vrcnule na oči nenađano je ustanovio daje gladan. Stao je gutati žlice gulaša u kojima su u općoj bezobličnosti plivale kockice nekakve spužvaste ružičaste tvari po svoj prilici mesnog podrijetla. Ni jedan ni drugi nisu progovorili sve dok nisu ispraznili svoje zdjelice. Winstonu nalijevo, malo iza njegovih leđa, netko je govorio za jednim stolom, užurbano i neprekidno; to kreštavo blebetanje nalikovalo je na gakanje patke i razlij egalo se prodorno kroz opću galamu u prostoriji.

- Kako napreduje Rječnik? - rekao je Winston podižući glas da nadvlada buku.

- Sporog - rekao je Syme. - Sad sam na pridjevima. Izvanredno zanimljivo.

Smjesta se raspoložio čim se spomenuo Novozbor. Odgurnuo je ustranu zdjelicu, uzeo u jednu ruku komad kruha a u drugu sir i nagnuo se preko stola da može odgovoriti bez vikanja.

- Jedanaesto izdanje je definitivno izdanje - rekao je.
- Dotjerujemo jezik u konačan oblik; oblik koji će imati kad nitko ne bude govorio ništa drugo osim njega. Kad završimo posao, ljudi kao što si ti morat će ga potpuno iznova učiti. Ti po svoj prilici misliš da je naš glavni posao izmišljanje novih riječi. Ali ni slučajno! Mi uništavamo riječi; na desetke, na stotine riječi, svakog dana. Ogoļujemo jezik do kosti. Jedanaesto izdanje neće sadržavati ni jednu jedinu riječ koja bi mogla postati zastarjelom prije godine 2050.

Gladno je zagrizao kruh i progutao dva zalogaja, a onda nastavio govoriti s nekakvom fanatičnom strašću. Njegovo je mršavo crnoputo lice oživjelo, oči su mu izgubile porugljivi izraz i postale gotovo sanjarske.

- Lijepa je to stvar, uništavanje riječi. Naravno, najviše otpada ima među glagolima i pridjevima, ali ima na stotine imenica kojih se također možemo riješiti. Nisu posrijedi samo sinonimi, nego isto tako i antonimi. Naposljetku, kakva opravdanja ima riječ koja je puka suprotnost nekoj drugoj riječi? Svaka riječ već sadržava u sebi svoju suprotnost. Uzmi na primjer »dobro«. Ako imaš riječ kao »dobro« je li onda potrebna riječ »loše«? »Nedobro« će jednako služiti svrsi, i bolje, jer je to točna suprotnost, dok druga riječ nije. Ili opet, ako hoćeš jači oblik od »dobro«, kakvog smisla ima da nižemo cijeli niz neodređenih i nekorisnih riječi kao što su »izvrsno« ili »sjajno« i ostale tome slične? »Duplodobro« pokriva sva ta značenja, a hoćeš li nešto još jače, onda reci »dvoduplodobro«. Dakako, mi te oblike već upotrebljavamo, ali u konačnoj verziji Novozbora neće biti ničeg drugog. Na kraju će cijeli kompleks pojmova o dobrom i lošem biti obuhvaćen sa samo šest riječi - zapravo, samo jednom. Zar ne shvaćaš ljepotu te ideje, Winstone? Izvorno je to, razumije se, ideja samog V. B.-a - dodao je kao da se naknadno sjetio.

Nešto poput blesaste odanosti preletjelo je Winstonovim licem na spomen Velikog Brata. Ali unatoč tome Syme je smjesta uočio određeni nedostatak oduševljenja.

- Ne znaš ti istinski cijeniti vrijednost Novozbora, Winstone -rekao je gotovo tužno. - Čak i kad pišeš, ti još uvijek misliš na Starozbor. Čitao sam neke od onih članaka koje povremeno pišeš u *Timesu*. Nisu loši, ali to su prijevodi. U dubini duše ti bi se radije držao Starozbora sa svim njegovim nejasnoćama i beskorisnim nijansama značenja. Ti ne shvaćaš ljepotu uništavanja riječi. Znaš li ti daje Novozbor jedini jezik na svijetu u kojem rječnik biva svake godine sve manji?

Winston je to, razumije se, znao. Osmjehnuo se, nadao se suosjećajno, ne pouzdajući se u sebe da išta kaže. Syme je odgrizao još komad crnog kruha, neko ga vrijeme žvakao, a onda nastavio.

- Zar ne razumiješ da je cijela svrha Novozbora da suzi opseg mišljenja? Na kraju ćemo misaoni zločin učiniti doslovno nemogućim jer neće biti više riječi kojima bi se izrazio. Svaka ideja koja nam uopće može biti potrebna, moći će se izraziti *jednom* točno odgovarajućom riječi, sa strogo određenim značenjem, dok će sva njena sporedna značenja biti izbrisana i zaboravljena. Već u jedanaestom izdanju nismo daleko od te točke. Ali proces će se nastaviti i dalje, još dugo nakon tvoje i moje smrti. Svake godine sve manje i manje riječi, a djelokrug svijesti stalno sve uži. Ni sada, razumije se, nema nikakva razloga ni isprike da se poćini kakav misaoni zloćin. To je naprosto pitanje samodiscipline, reguliranja zbilje. Ali na kraju neće biti potrebe čak ni za to. Revolucija će biti potpuna kad jezik bude savršen. Novozbor je Anglosoc, a Anglosoc je Novozbor - dodao je s nekom vrstom mističnog zadovoljstva. - Je li ti kad palo na pamet, Winstone, da najkasnije do godine 2050. neće biti ni jednog jedinog

živog stvora koji bi mogao razumjeti ovakav razgovor kakav nas dvojica ovdje vodimo?

- Osim... - zaustio je Winston sumnjičavo, a onda zastao.

Bilo mu je na vrhu jezika da kaže »osim prola«, ali se suzdržao jer nije bio posve siguran je li takva primjedba potpuno na liniji. Syme je međutim dokučio stoje htio reći.

- Proli nisu ljudska bića - rekao je nehajno. - Do 2050, i ranije vjerojatno, svako realno znanje Starozbo-ra će se izgubiti. Sva literatura prošlosti bit će uništena. Chaucer, Shakespeare, Milton, Byron - postojat će samo u novozbomim verzijama, ne samo izmijenjeni u nešto drugo već izmijenjeni u nešto doslovno suprotno od onoga što su nekoć bili. Čak će se i partijska literatura izmijeniti. Čak će se i parole izmijeniti. Kako da postoji parola kao stoje »sloboda je ropstvo« kad ideja slobode bude potpuno ukinuta? Cijela klima mišljenja bit će drukčija. Zapravo i *neće* biti mišljenja, kako ga mi danas razumijemo. Pravovjerje znači nemišljenje, nedostatak potrebe da se misli. Pravovjerje je nesvijest.

Jednog od ovih dana, pomislio je Winston s nenadnim i dubokim uvjerenjem, Symea će ispariti. Previše je inteligentan. Previše jasno shvaća i previše otvoreno govori. Partija ne voli takve ljude. Jednog će dana nestati. To mu piše na licu.

Winston je pojeo kruh i sir. Okrenuo se malo postrance na stolici da bi ispio šalicu kave. Za stolom njemu lijevo, onaj čovjek prodorna glasa još je uvijek nemilosrdno govorio. Neka mlada žena koja mu je možda bila tajnica i koja je sjedila leđima okrenuta Winstonu, slušala gaje i spremno se slagala sa svim što govori. S vremena na vrijeme Winston bi uhvatio kakvu primjedbku kao »*jasno* da ste u pravu, *apsolutno* se s vama slažem« izgovorenu mla-

denačkim i pomalo neozbiljnim ženskim glasom. Ali drugi se glas nije ni za trenutak prekidao, čak ni dok je djevojka govorila. Winston je poznavao tog čovjeka po vide-nju, premda o njemu nije znao ništa drugo nego da zauzi-ma neki važan položaj u Literarnom komesarijatu. Bio je to čovjek od oko trideset godina, mišićavog vrata i širo-kih pokretnih usta. Glava mu je bila malo zabačena i zbog kuta pod kojim je sjedio svjetlo mu se odbijalo s naočala tako daje Winston vidio neprozirne pločice umjesto oči-ju. Posebno je bilo strašno što iz te bujice glasa koja lijeva iz njegovih usta gotovo da nije bilo moguće razabrati ni jednu jedinu riječ. Samo je jednom Winston uhvatio frazu »potpuna i konačna eliminacija goldsteinizma« izbačenu veoma brzo i kao u jednom jedinom komadu poput olov-nog retka čvrsto stopljenih slova. Ostatak je bio tek bu-ka, nalik gakanju. A opet, premda se nije čulo što čovjek govori, nije moglo biti nimalo sumnje što u općim crta-ma hoće reći. Mogao je optuživati Goldsteina i zahtijevati strože mjere protiv misaonih zločinaca i sabotera, mogao je grmjeti protiv zvjerstava eurazijske vojske, mogao je hvaliti Velikog Brata ili heroje na Malabarskoj fronti - bi-lo je svejedno. Bilo što bilo, pouzdano se moglo znati da je svaka riječ njegova govora Čista linija, čisti Anglosoc. Dok je promatrao to slijepo lice kojem se čeljust brzo po-kretala gore-dolje, Winstona je obuzeo neobičan dojam da to nije pravo ljudsko stvorenje nego nekakva lutka. To ne govori mozak toga čovjeka, nego njegovo grlo. Ono što navire iz njega sastoji se od riječi, ali to nije govor u pravom smislu: to je glasanje izgovoreno potpuno nesvje-sno, poput gakanja patke.

Syme je na trenutak zašutio i drškom žlice crtao figu-re u mlaki gulaša. Glas s drugog stola i dalje je žustro ga-kao, dobro čujan unatoč halabuci koja ga okružuje.

- Ima jedna riječ na Novozboru - rekao je Syme - ne

znam da lije znaš: *gakozbor*, gakati kao patka. To je jedna od onih zanimljivih riječi koje imaju dva suprotna značenja: kad se primjenjuje na protivnika, onda je pogrda; kad se primjenjuje na nekoga s kim se slažeš, onda je pohvala.

Nedvojbeno će ispariti Symea, pomislio je Winston opet. Pomislio je to s određenom tugom, premda je dobro znao da ga Syme prezire i da ga baš ne simpatizira i da je apsolutno kadar prijaviti ga kao misaonog zločinca ako pronade bilo kakav razlog za to. U Symeu je bilo nešto krivo. Nešto mu je nedostajalo: diskrecija, distanciranost, stanovita spasonosna glupost. Nije se moglo reći da nije na liniji. Vjerovao je u načela Anglosoca, obožavao je Velikog Brata, oduševljavao se pobjedama, mrzio je heretike, ne samo iskreno nego s neutaživom gorljivošću, kako su pristizala najnovija obavještenja, kakvima običan član Partije nije imao pristupa. A ipak je uvijek nekako bio pomalo na zlu glasu. Govorio je stvari koje je bolje ne govoriti, čitao je previše knjiga, pohadao kavanu *Kod kestena*, kamo su svraćali slikari i glazbenici. Nije bilo zakona, pa ni nepisanog zakona, koji bi zabranjivao posjećivanje kavane *Kod kestena*, a mjesto je ipak bilo nekako zlokobno. Stari, diskreditirani partijski rukovodioci običavali su se ovdje skupljati prije nego što su nestali u čistkama. I samog su Goldsteina, govorilo se, katkada ondje vidali, prije mnogo, mnogo godina. Nije bilo teško predvidjeti Symeovu sudbinu. A ipak je bilo izvan svake sumnje, da će ga Syme ako makar i na tri sekunde shvati narav njegovih, Winstonovih, potajnih misli, smjesta prijaviti Misaonoj policiji. Što se toga tiče, učinio bi to i svatko drugi, ali Syme prije nego većina. Nije se dovoljno samo zalagati. Pravovjerje je odsutnost svijesti.

Syme je podigao pogled. - Evo dolazi Parsons - rekao je.

Nešto u tonu njegova glasa kao daje dodavalo »onaj

blesavi idiot«. Parsons, Winstonov sustanar u Stanobloku Pobjede, doista se upravo probijao kroz kantinu prema njima - debeljuškast, omalen čovjek, svijetle kose i žabljeg lica. S trideset pet godina već je nakupio valjke sala na vratu i oko struka, ali pokreti su mu bili živahni i dječaćki. Cijela njegova pojava odavala je dječaka u odraslom tijelu: iako je nosio propisani radni kombinizon, čovjek nije mogao a da ga ne zamisli odjevenog u plave kratke hlače, sivu košulju, i crvenu maramu Mladih uhoda. Zamišljajući ga čovjek bi uvijek pred očima vidio sliku dječjih koljena s jamicama i rukave zasukane na debeljuškastim ručicama. Parsons bi zaista uvijek prelazio na kratke hlače čim bi mu kakav zajednički izlet ili kakva druga fizička aktivnost pružili ispriku da to učini. Obojicu ih je pozdravio bodrim: »Zdravo, zdravo!« i sjeo za stol, intenzivno zaudarajući na znoj. Kapljice znoja izbijale su mu po cijelome rumenom licu. Njegova sklonost znojenju bila je izvanredna. Uvijek se moglo znati kad je u društvenom domu igrao stolni tenis, po vlažnosti drške reketa. Syme je izvadio iz džepa rolu papira ispisanu dugom kolonom riječi i stao je proučavati s tintolovkom među prstima.

- Gledaj ti njega, kako radi u pauzi za ručak - rekao je Parsons, gurkajući laktom Winstona. - To je zalaganje, što veliš? Što to radiš, stari moj? Vjerojatno nešto prepaletno za mene. Čuj, Smith, stari moj, da ti kažem zašto te lovim! Zbog onog priloga koji si mi zaboravio dati.

- Kojeg priloga? - rekao je Winston, automatski posežući za novcem. Čovjek je morao otkidati oko četvrtinu svoje plaće za dobrovoljne priloge koji su bili tako brojni da ih je bilo teško sve i popamtiti.

- Za Tjedan mržnje. Znaš: za fond »Od kuće do kuće«. Ja sam blagajnik za naš blok. Moramo ovog puta dati sve od sebe ako se hoćemo iskazati. Ja ti velim da neće

biti moja krivnja ako naš stari stanoblok Pobjede ne bude imao najveći broj zastava u cijeloj ulici. Obećao si mi dva dolara.

Winston je pronašao i predao mu dvije zgužvane i prljave novčanice, koje je Parsons ubilježio u malen notes urednim rukopisom polupisмениh.

- Usput, stari - rekao je - čujem da te onaj moj mali mangup jučer gađao praćkom. Dobro sam ga zbog toga izgrdio. Rekao sam mu zapravo da ću mu, ako to opet učini, oduzeti praćku.

- Mislim da ga je malo oneraspoložilo što nije mogao na vješanje - rekao je Winston.

- Ah, što ćemo - hoću reći, to pokazuje ispravan stav, jel da? Nestašni su to mangupčići, njih oboje, ali ako ćemo o zalaganju onda su zbilja na mjestu! Misle samo na Uhode, i na rat, dakako. Znaš li ti što je ona moja mala napravila prošle subote, kad je njen odred bio na izletu u Berkhamstedu? Povala je druge dvije djevojčice sa sobom, izvukla se od ostalih i cijelo poslijepodne provela tako daje slijedila nekoga nepoznatog čovjeka. Pratili su ga u stopu dva sata, sve po šumi, a onda, kad su stigli u Amersham, predali su ga patroli.

- Zašto su to učinili? - rekao je Winston, pomalo ustuknuvši. Parsons je nastavio pobjedonosno:

- Moje se dijete uvjerilo daje to nekakav neprijateljski agent; mogli su ga, na primjer, izbaciti padobranom. Ali da čuješ glavno, stari moj. Što misliš, što ju je na njege uopće navelo? Primijetila je da nosi neke smiješne cipele; rekla je da nije nikad prije vidjela da netko ima takve cipele. Zaključila je daje po svoj prilici stranac. Jako pametno za derle od sedam godina, što veliš?

- Što se dogodilo s čovjekom? - rekao je Winston.

- Ah, to ti, razumljivo, ne bih znao reći, jasno. Ali ne bih se nimalo iznenadio da su ga... - Parsons je napra-

vio gestu kao da cilja puškom, a onda cokuo jezikom da označi pucanj.

- Dobro - rekao je Syme odsutno, a da nije podigao pogled sa svoga papira.

- Razumije se, ne smijemo ništa riskirati - složio se Winston spremno.

- Hoću reći, ipak smo u ratu. - rekao je Parsons.

I kao u potvrdu, s telekrana iznad njihovih glava za-
treštale su trube. Međutim ovog puta to nije bila objava
vojničke pobjede, već samo obavijest iz Ministarstva bo-
gatstva.

- Drugovi! - uskliknuo je revan mladenački glas.

- Pažnja, drugovi! Prenosimo vam veličanstvene vijesti.
Dobili smo bitku za proizvodnju! U ovom času upotpun-
jeni su izvještaji o proizvodnji svih vrsta potrošačkih
dobara i pokazuju da se životni standard podigao u toku
prošle godine ne manje od dvadeset posto. Jutros je u cijeloj
Oceaniji došlo do oduševljenih spontanih demonstra-
cija kad su radnici izašli iz tvornica i ureda i krenuli u po-
vorci ulicama, razvijenih zastava, klicanjem izražavajući
zahvalnost Velikom Bratu za novi, sretan život kojim nas
je obdarilo naše mudro rukovodstvo. Evo nekih dosadaš-
njih rezultata. Prehrambeni artikli...

Fraza »naš novi, sretan život« ponovila se nekoliko
puta. U posljednje vrijeme bio je to omiljeni izraz u izja-
vama Ministarstva bogatstva. Parsons, kojemu je pažnju
potpuno obuzelo treštanje truba, sjedio je i svečano slušao
razjapivši usta u nekakvoj uzvišenoj tuposti. Nije mogao
pratiti brojke, ali je bio svjestan da one ipak nekako pru-
žaju razlog za zadovoljstvo. Izvukao je iz džepa golemu
i prljavu lulu koja je već bila na pola puna izgorenog du-
hana. Kako je obrok duhana iznosio samo sto grama tje-
dno, lula se rijetko mogla puniti do vrha. Winston je pušio
cigaretu *Pobjeda* koju je morao pažljivo držati vodorav-

no. Novo se sljedovanje dijelilo tek od sutra, a njemu su ostale samo četiri cigarete. Na trenutak je začepio uši da ne čuje ostalu buku i slušao je samo bujicu što navire s telekrana. Čini se da su se posvuda održavale demonstracije u znak zahvalnosti Velikom Bratu što je obrok čokolade podigao na dvadeset grama tjedno. A još jučer, pomislio je on, bilo je objavljeno da će se obrok *smanjiti* na dvadeset grama tjedno. Zar je moguće da ljudi to mogu progutati nakon ciglih dvadeset četiri sata? Da, mogu. Parsons to guta lako, s nesvjesnošću životinje. Onaj sljepooki stvor za drugim stolom guta to fanatično, strastveno, s bjesomučnom željom da pronade, prijavi i ispari svakog tko bi i zucnuo daje prošlog tjedna obrok čokolade bio trideset grama. Čak i Syme - na neki mnogo složeniji način, pomažući se dvomišljenjem, i Syme to guta. Zar je, znači, on *jedini* kojemu pamćenje radi?

Bajoslovna statistika i dalje je tekla s telekrana. U usporedbi s prošlom godinom bilo je više hrane, više odjeće, više kuća, više pokućstva, više kuhinjskih lonaca, više pogonskoga goriva, više brodova, više helikoptera, više knjiga, više djece - svega više osim bolesti, zločina i ludila. Godinu za godinom i minutu za minutom sve je i svi su strelovito napredovali. Kao Syme ranije, i Winston je sad prihvatio žlicu i šarao po sivkastu sosu koji se razlio po stolu, razvlačeći dugi potočić tekućine u crtež. S gnušanjem je razmišljao o fizičkoj kakvoći života. Je li uvijek bilo ovako? Je li hrana uvijek imala ovakav okus? Ogleđao se po kantini. Prostorija niska stropa, prenatrpana ljudima, zidovi prljavi i masni od dodira bezbrojnih ruku; otučeni metalni stolovi i stolice, smješteni tako blizu da se laktovi onih koji sjede dotiču; svinute žlice, ulupljeni pladnjevi, grube bijele keramičke šalice: sve površine masne, prljavština u svakoj pukotini, i kiselkasti kombinirani vonj lošeg džina i loše kave i oksidiranog gulaša i

prljave odjeće. I neprestano, u dubini utrobe i po površini kože, osjećaj prosvjeda, osjećaj da su te prevarili i uzeli ti nešto na što imaš pravo.

Istina, on se nije sjećao daje ikada bilo znatno drukčije.

Ni u jedno vrijeme, kojega se mogao točnije prisjetiti, nije bilo dovoljno jela, nikad nije bilo čarapa ili donjeg rublja koje ne bi bilo puno rupa, namještaj je uvijek bio izgreben i klimav, sobe slabo grijane, Podzemna željeznica prenatrpana, kuće su se raspadale, kruh je bio gotovo cm, čaj rijetkost, kava poput prljave vode, a cigarete nedovoljno punjene - ničeg nije bilo po dostupnoj cijeni i u obilju osim sintetskoga džina. I premda se to, razumije se, sve teže podnosilo što je tijelo bilo starije, nije li upravo to znak da to nije prirodno stanje stvari - upravo to da se čovjeku smuča u duši od neudobnosti i prljavštine i oskudice, beskrajne zime, ljepljivih čarapa, liftova koji nikad ne rade, hladne vode, hrapavog sapuna, cigareta koje se raspadaju, od hrane čudnog i gnusnog okusa? Zašto bi čovjek to osjećao kao nepodnošljivo osim ako u njemu ne postoji neko davno sjećanje da su stvari nekoć bile drukčije?

Opet se ogledao po kantini. Gotovo su svi ljudi u njoj bili ružni, a bili bi ružni i da su drugačije odjeveni, a ne u jednake plave radne kombinezone. Na suprotnom je kraju prostorije za stolom sam sjedio neki malen čovjek, nalik na čudnog kukca, i pio šalicu kave dok su mu sitne oči ce sumnjičavo strijeljale lijevo-desno. Kako je lako, pomislio je Winston, ako ne gledaš oko sebe, povjerovati da fizički tip koji je Partija postavila kao ideal - visoki mišićavi mladići i djevojke bujnih grudi, sve plavokoso, vitalno, suncem opaljeno, bezbrižno - postoji pa čak i prevladava. Zapravo, koliko on može prosuditi, većina je ljudi u Aeropisti Jedan niska, tamnokosa i kržljava. Bilo je ne-

obično kako je upravo taj tip, nalik na kukca, osobito dobro uspijevao po ministarstvima: maleni zdepasti ljudi, koji bi se u vrlo ranim godinama udebljali, kratkih nogu, užurbanih opreznih pokreta i podbuhlih neproničnih lica s vrlo malim očicama. Bio je to tip koji, izgleda, najbolje cvjeta pod vlašću Partije.

Objava iz Ministarstva bogatstva završila je opet fanfarama i prepustila mjesto limenoj glazbi. Parsons, kojega je bombardiranje brojaka natjeralo u neko nejasno ushićenje, izvukao je lulu iz usta.

- Ministarstvo bogatstva se zbilja iskazalo ove godine - rekao je sa znalačkim kimanjem glave. - Uzgred, Smith, stari moj, imaš li možda koji žilet koji bi mi mogao prepustiti?

- Ni jednog jedinog - rekao je Winston. - I sam se brijem istim žiletom već šest tjedana.

-Ah, onda ništa... Samo sam pitao, stari.

- Žalim slučaj - rekao je Winston.

Glas koji je gakao za susjednim stolom privremeno je ušutio za vrijeme proglašenja iz Ministarstva, a sad je ponovno progovorio glasno kao uvijek. Zbog nekog razloga, Winston je nenadano shvatio da misli na gospođu Parsons, s njenom rijetkom kosom i prašnjavim licem. Za dvije godine njena će je djeca prijaviti Misaonoj policiji. Gospođu Parsons će ispariti. Symea će ispariti. Winstona će ispariti. O'Briena će ispariti. Parsonsa, međutim, neće ispariti nikad. Onog sljepookog stvora što gače kao patka neće nikad ispariti. Male kukcolike ljude što tako spretno brzaju kroz labirint hodnika po ministarstvima - njih neće nikad ispariti. Ni djevojku crne kose, djevojku iz Literarnog komesarijata - ni nju neće nikad ispariti. Činilo mu se da instinktivno zna tko će preživjeti a tko propasti: premda, što je potrebno za opstanak, nije lako reći.

U tom ga je času iz dubokih misli nešto probudilo

uz žestok trzaj. Djevojka za susjednim stolom se napola okrenula i pogledala ga. Bila je to cmokosa djevojka. Gledala gaje iskosa, ali neobično intenzivno. Čim je uhvatila njegov pogled, svmula je oči.

Winstonu je izbio znoj po kralježnici. Probio ga je užasan strah. Prošao je gotovo istog časa, ali je za sobom ostavio podmuklu nelagodu. Zašto ga ona promatra? Zašto ga neprestano slijedi? Nažalost, nije se mogao sjetiti je li već bila za stolom kad je stigao, ili je došla kasnije. Ali jučer, u svakom slučaju, za vrijeme Dvominutne mržnje, sjela je točno iza njega iako za to nije bilo nikakve očite potrebe. Po svoj je prilici njena prava namjera bila da prisluškuje i utvrdi više li on dovoljno glasno.

Prijašnja mu se misao vratila: vjerojatno ona nije baš članica Misaone policije, ali upravo je doušnik amater najveća opasnost. Nije znao koliko ga dugo promatra, ali moglo je biti otprilike pet minuta, i postojala je mogućnost da nije držao crte lica pod savršenom kontrolom. Bilo je strašno opasno dopustiti mislima da lutaju kad se čovjek nalazi na javnome mjestu ili u vidokrugu telekrana. Najmanja te sitnica mogla odati. Nervozni tik, nesvjestan izraz zabrinutosti, navika da sam sebi nešto mrmljaš - sve što odaje i najmanji znak kakve nenormalnosti, da imaš nešto kriti. U svakom slučaju, nepravilan izraz lica (kao da ne vjeruješ, na primjer, kad se objavljuje kakva pobjeda) bio je sam po sebi kažnjiv prekršaj. Na Novozboru je za to postojala i riječ: smatralo se da si *zlo ličan*.

Djevojka mu je opet okrenula leđa. Možda ga na kraju krajeva ona i ne prati; možda je samo koincidencija što mu je u dva dana za redom sjela toliko blizu. Cigareta mu se ugasila i pažljivo ju je položio na rub stola. Dopušit će je nakon posla, ako uspije u njoj zadržati duhan. Po svoj prilici, osoba za susjednim stolom špijun je Misaone policije i on će se možda za tri dana naći u podrumima Mini-

starstva ljubavi, ali se opušak cigarete ne smije potratiti. Syme je savio svoju rolu papira i spremio je u džep. Parsons se opet javio.

- Jesam li ti kad pričao, stari - rekao je, hihoćući s lulom u zubima - kako su moja dva derleta zapalila suknju onoj staroj prodavačici na tržnici, jer su primijetili da zamata kobasice u plakat V. B.-a? Prišuljali su joj se i šibicama joj zapalili suknju. Gadno su je, bome, opekli. Pravi mangupi, što veliš? Ali kad se treba založiti za stvar, ko grom! Odgoj koji dobivaju dan-danas u Mladim uhodama zaista je prvoklasan... bolji čak nego u moje vrijeme. Pomisli samo što su im u posljednje vrijeme podijelili: usne trube za prisluškivanje kroz ključanice! Moja djevojčica je donijela takvu trubu neku večer kući... iskušala je na vratima naše dnevne sobe i izračunala da s njom čuje dvostruko bolje nego kad prisloni golo uho na ključanicu. Naravno, čuj, to je samo igračka. Ipak, pravilno ih usmjeruje, što veliš?

U tom času s telekrana se začuo prodoran zvižduk - bio je to znak za povratak na posao. Sva tri čovjeka skočila su na noge da bi se pridružili gužvi oko liftova. Preostali duhan iscurio je iz Winstonove cigarete.

6

Winston je zapisivao u dnevnik:

Bilo je to prije tri godine. Bila je mračna večer, u uskoj uličici kraj jedne velike željezničke postaje. Ona je stajala kraj neke ulične veže, pod svjetiljkom koja jedva da je davala kakvo svjetlo. Lice joj je bilo mlado, debelo namazano. Privukla me zapravo baš ta šminka, bjelina, nalik na masku, i jarko crvene usne. Partijke se nikad ne mažu. Nije bilo nikog drugog na ulici i nije se vidjelo te-lekrana. Rekla je dva dolara. Ja...

Načas mu je bilo teško nastaviti. Sklopio je oči i pritisnuo ih prstima, nastojeći istisnuti viziju koja mu se stalno javljala pred očima. Spopala gaje gotovo nesavladiva želja da na sav glas stane vikati sve proste riječi redom. Ili da udara glavom o zid, da nogama udara stol, da baci tintamicu kroz prozor - da učini bilo što nasilno ili bučno ili bolno što bi izbrisalo uspomenu koja ga muči.

Najgori ti je neprijatelj, zaključio je, vlastiti živčani sustav. U svakom času napetost koja vlada u tebi može se pretvoriti u kakav vidljivi simptom. Sjetio se čovjeka s kojim se prije nekoliko tjedana mimoišao na ulici: čovjek posve obična izgleda, član Partije, star otprilike trideset pet do četrdeset godina, povisok i mršav, koji je nosio aktovku. Bili su udaljeni još nekoliko metara, kad se lijeva strana čovjekova lica iznenada zgrčila. To se ponovilo kad su prolazili jedan kraj drugog: bio je to samo trzaj, drhtaj, brz poput škljocaja kamere, A očito trajna navika. Sjetio se daje tada mislio: ovaj je jadnik gotov. Najstraš-

nije je to daje taj pokret po svoj prilici bio posve nesvjestan. Najveća, smrtonosna opasnost jest da čovjek govori u snu. Protiv toga nema nikakve zaštite.

Zadržao je dah i nastavio pisati:

Ušao sam s njom u vežu i onda preko dvorišta u nekakvu podrumsku kuhinju. Do zida je stajao krevet, svjetiljka je bila na stolu, plamen je bio spušten vrlo nisko. Ona se...

Zubi su mu bridjeli od nervoze. Došlo mu je da ispljune. Istodobno dok je mislio o ženi u podrumskoj kuhinji sjetio se Katharine, svoje žene. Winston je oženjen - bio je oženjen, barem: vjerojatno je još oženjen, jer koliko zna žena mu nije umrla. Činilo mu se da opet udiše onaj topli ustajali vonj podrumске kuhinje, vonj koji se sastoji od stjenica i prljava rublja i smrdljivog jeftinog parfema, ali svejedno privlačan, jer ni jedna članica Partije nikad ne upotrebljava parfem, niti se može zamisliti da tako što učini. Samo proli upotrebljavaju parfem. U njegovu duhu, miris parfema bio je nerazdvojno povezan s bludom.

Kad je krenuo s tom ženom, bilo je to prvi put da je posmuo u otprilike posljednje dvije godine. Druženje s prostitutkama bilo je, razumije se, zabranjeno, ali bio je to jedan od onih propisa koje se čovjek povremeno mogao odvažiti da ih prekrši. Bilo je opasno, ali ne i pitanje života ili smrti. Ako te uhvate s prostitutkom, to je moglo značiti pet godina u logoru za prisilni rad, ali ne više, ako nisi počinio kakav drugi prekršaj. Doći do njih bilo je razmjerno lako, ako si znao izbjeći da te uhvate na djelu. Siromašnije četvrti živjele su od žena koje su se bile spremne prodati. Neke su se mogle kupiti i za bocu džina, koji prolina nije bilo dopušteno piti. Prešutno je Partija bila čak sklona tome da potiče prostituciju kao odušak za

nagone koji se nisu mogli posve potisnuti. Običan razvrat nije bio od velikog značenja, dokle god se odvijao potajno, nije bio užitak i dok je uključivao samo žene najniže i prezrene klase. Promiskuitet između članova Partije bio je neoprostiv zločin. Ali premda je to bio jedan od zločina koji su optuženici u velikim čistkama beziznimno priznavali - bilo je teško zamisliti da do nečeg takvog u stvarnosti dođe.

Cilj Partije nije bio samo spriječiti da muškarci i žene stvaraju uzajamne veze koje Partija ne može kontrolirati. Pravi je, nedeklarirani cilj bio da se isključi svaki užitak iz spolnog čina. Pravi neprijatelj nije bila toliko ljubav koliko sama erotika, kako u braku tako i izvan njega. Sve brakove između članova Partije morao je odobravati komitet, formiran upravo s tim ciljem i dopuštenje za brak se nije izdavalo - premda to načelo nikad nije bilo izrijeckom proglašeno - ako je određeni par davao dojam uzajamne fizičke privlačnosti. Jedina je priznata svrha braka bila rađanje djece u službi Partije. Na spolni odnošaj se moralo gledati kao na pomalo neukusnu manju operaciju, nešto poput klistira. Ni to se nikad nije reklo jasno i glasno, već se neizravno utuvljivalo u glavu svakom članu Partije od najranijeg djetinjstva. Postojale su čak i organizacije, kao što je Omladinski antispolni savez, koje su zastupale potpuni celibat za oba spola. Po njima, sva su se djeca imala začeti umjetnim osjemenjivanjem (na Novozboru se to nazivalo *umsem*) i odgajati isključivo u javnim ustanovama. Winston je znao da se to ne misli baš sasvim ozbiljno, ali nekako je pristajalo uz opću ideologiju Partije. Partija je nastojala potpuno ugušiti spolni nagon ili, ako to već ne ide, onda ga izobličiti i što više uprljati. Nije znao zašto je tako: činilo se prirodnim da tako mora biti. I, barem koliko se ticalo žena, naponi Partije bili su većim dijelom uspješni.

Ponovno se sjetio Katharine. Mora da ima devet, deset - gotovo jedanaest godina otkako su se rastali. Bilo je čudno kako rijetko na nju misli. Katkada se danima i danima uopće ne bi sjetio da su ikad bili u braku. Proveli su zajedno samo oko petnaest mjeseci. Partija nije dopuštala rastavu braka, ali je čak i poticala odvajanje u slučajevima kad nema djece.

Katharine je bila visoka, plavokosa žena, vrlo uspravna držanja, gipka koraka. Imala je oholo, orlovsko lice, lice koje bi čovjek lako mogao nazvati plemenitim dok ne bi otkrio da iza njega nema, koliko je to ljudski moguće, gotovo ničeg. Na samom početku braka on je zaključio - premda je to možda bilo samo zato što je nju poznavao intimnije od većine drugih ljudi - da ona, bez ikakvih ograda, posjeduje najgluplji, najvulgarniji, najprazniji mozak što gaje u životu upoznao. U glavi nije imala nijedne misli koja ne bi bila parola, i nije bilo nijedne slaboumnosti, apsolutno ni jedne, koju ne bi bila u stanju progutati ako joj je Partija servira. »Živi ton-snimak« dao joj je u sebi nadimak. Bio bi on svejedno podnio da s njom i dalje živi, da nije bilo jedne stvari - seksa.

Čim bi je taknuo, ona bi ustuknula i sva se ukočila. Zagrliti je bilo je kao zagrliti kakvu uzglobljenu drvenu lutku. Posebno je bilo čudno da je i onda kad ga je privijala k sebi, on imao dojam da ga istodobno svom snagom odguruje... Ukočenost mišićja odavala je njenu odbojnost. Ležala bi sklopljenih očiju i ne bi se ni odupirala niti surađivala, nego bi se *podastirala*. To mu je bilo izvanredno neugodno i, nakon nekog vremena, užasno. Ipak, čak bi i tada on bio mogao podnijeti život s njom da su se mogli sporazumjeti da žive bez fizičkog kontakta. Ali da bude još čudnije, upravo je Katharine to odbijala. Oni moraju, tvrdila je, ako ikako mogu, napraviti dijete. I tako su nastavili obavljati taj čin, posve redovito, jedan-

put tjedno, osim kad to nije bilo moguće. Ona gaje čak znala podsjetiti na to ujutro, kao na neki zadatak koji treba navečer izvršiti i koji se ne smije zaboraviti. Imala je za to dva imena. Jedno je glasilo »praviti dijete«, a drugo »izvršiti našu dužnost Partiji« (da, stvarno bi upotrijebila tu frazu). Uskoro je došlo dotle da bi ga zgrabila prava tjeskoba kad bi osvanuo određeni dan. Ali na sreću, dijete se nije pojavilo i ona se na kraju složila da se prestanu i truditi, a ubrzo nakon toga su se rastali.

Winston je nečujno uzdahnuo. Ponovno je podigao pero i napisao:

Ona se bacila na krevet i smjesta je, bez ikakve pripreme, na najvulgarniji, najružasniji način koji se može zamisliti, zadigla suknju. Ja sam...

Vidio je sebe kako stoji tamo u slabom svjetlu svjetiljke, s vonj em stjenica i jeftinog parfema u nosnicama, dok mu u srcu vlada osjećaj poraza i ogorčenja, u kojemu se čak i u ovom trenutku miješa pomisao na Katharineino bijelo tijelo, zamrznuto zauvijek hipnotskom moći Partije. Zašto to mora uvijek biti ovako? Zašto on ne može imati vlastitu ženu umjesto ovih prljavih avantura, i to u višegodišnjim razmacima? Ali pravi ljubavni odnos bio je gotovo nezamisliv. Žene u Partiji sve su jednake. Krepost im je jednako duboko usađena koliko i odanost Partiji. Brižljivim odgojem odmalena, sportom i hladnom vodom, smećem kojim su im punili glave u školi i u Mladim uhdama i u Omladinskom savezu, predavanjima, paradama, pjesmama, parolama, i militarističkom glazbom, istjerali su iz njih svaki prirodni osjećaj. Logika mu je govorila da mora biti iznimaka, ali srcem to nije vjerovao. Sve su obzidane neprobojnim zidom, kao što Partija i hoće. A on je htio, čak više nego da bude voljen, oboriti taj zid krepo-

sti, pa makar samo jednom u životu. Spolni čin, uspješno izveden, to je pobuna. Spolna je želja misaoni zločin. Da je razbudio Katharine, ako je to uopće bilo moguće, i to bi bilo, premda mu je žena, nešto kao zavodenje.

Ali morao je još napisati ostatak priče. Pisao je:

Pojačao sam plamen u lampi. Kad sam je vidio na svjetlu...

Nakon tame, slabašno svjetlo parafinske svjetiljke činilo se vrlo jakim. Prvi je put dobro vidio ženu. Koraknuo je prema njoj, a onda zastao, pun požude, ali i straha. Bio je bolno svjestan rizika kojem se izložio kad je došao ova-mo. Bilo je lako moguće da će ga patrole uhvatiti kad bude izlazio: štoviše, možda ga u ovom času već čekaju pred vratima. Ako ode, a da čak ne napravi ono po što je ova-mo došao...!

To se mora zapisati, mora se ispovjediti. Na svjetlu lampe nenadano je vidio da je žena *stara*. Šminka joj je bila namazana po licu u tako debelom sloju da se činilo kako može napuknuti kao maska od ljepenke. Kosa joj je bila prošarana sjedinama, ali istinski je strašna pojedinost bila da su joj se usta otvorila i ukazala se samo crna rupa. Nije imala ni jednog zuba.

Pisao je žurno, črčkavim rukopisom:

Kad sam je vidio na svjetlu, žena je bila sasvim stara, najmanje pedeset godina. Ali nisam se zaustavio i svejed-no sam ono učinio.

Opet je prstima pritisnuo kapke. Napokon je to uspio napisati, ali ništa se nije promijenilo. Terapija nije djelovala. Poriv da na sav glas urla proste riječi bio je u njemu jak kao uvijek.

Ako ima nade, pisao je Winston, ona je u prolima.

Ako ima nade, ona *mora* biti u prolima, jer se jedino tamo, u nepreglednim rojevima zaboravljenih masa koje čine 85 postotaka pučanstva Oceanije, može roditi snaga koja će prevladati Partiju. Partija se ne može srušiti iznutra. Njeni neprijatelji, ako uopće ima kakvih neprijatelja, nemaju načina da se ujedine, pa čak ni da se uzajamno prepoznaju. I da postoji legendarno Bratstvo, što je jedva, ali ipak moguće, nezamislivo bi bilo da mu se članstvo može okupiti u većem broju od dvoje ili troje odjednom. Pobuna - to je letimičan pogled, nijansa glasa; u najbolju ruku, povremeno prošaptana riječ. Ali proli, kad bi samo nekako mogli postati svjesni vlastite snage, ne bi trebali kovati nikakve urote. Trebali bi se samo dići i stresti kao konj koji otresa muhe. Ako im se prohtije, mogu sutra ujutro rastjerati Partiju kao pljevu. Prije ili kasnije svakako im mora pasti na pamet da to i učine! A opet...!

Sjetio se kako se jednom šetao ulicom punom ljudi kad se urnebesna vika stotine glasova - ženskih glasova - naglo podigla iz pobočne ulice, malo ispred njega. Bio je to istinski moćan krik pun bijesa i očaja, duboko i glasno »O-o-o-o-o!« koje je muklo odjekivalo poput duge jeke kakva zvona. Srce mu je poskočilo. Počelo je! pomislio je. Pobuna! Proli se napokon dižu na ustanak! Kad je stigao do tog mjesta, vidio je gomilu od dvije ili tri stotine žena koje su se natisnule oko štandova na uličnoj tržnici, s tako tragičnim izrazima lica kao da su već otpisani putnici na brodu koji tone. Ali u tom času, opći se očaj raspao

na mnoštvo pojedinačnih svađa. Izgleda da su se na jednom od štandova prodavale limene tave. Bile su to jadne, tanke i slabe posude, ali do kakvih god kuhinjskih lonaca teško se dolazilo. Zaliha je očito neočekivano presahnula. One žene koje su uspjele kupiti robu, nastojale su se, gurajući druge, izvući sa svojim tavama, dok su na desetke ostalih galamile oko štanda, optužujući prodavača da je pristran i da negdje u pričuvi skriva još tava. Došlo je do nove provale krike i vike. Dvije podbuhle žene, jedna od njih potpuno raspuštene kose, pograbile su se za istu tavu i nastojale je jedna drugoj istrgnuti iz ruku. Trenutak su natezale svaka na svoju stranu, a onda je ručka otpala. Winston ih je promatrao s gnušanjem. A opet, makar samo načas, kakva je strahovita snaga zazvonila u krik u iz nekoliko stotina grla! Zašto nikad ovako ne viču o nečemu što je važno?

Pisao je:

Dok se ne osvijeste neće se pobuniti, a dok se ne pobune ne mogu se osvijestiti.

Ovo bi, razmišljao je, mogao biti gotovo prijepis iz kakva partijskog udžbenika. Partija tvrdi, razumije se, da je oslobodila prole iz ropstva. Prije Revolucije, oni su bili grozno potlačeni, kapitalisti su ih izgladnjivali i bičevali, žene su tjerale da rade u ugljenokopima (zapravo, žene i danas rade u ugljenokopima), djeca u dobi od šest godina prodavala su se za rad u tvornicama. Ali istovremeno, u skladu s načelima duplozofije, Partija je naučavala da su proli po naravi inferiorni i da ih se mora držati pokornima, kao životinje, primjenom nekoliko jednostavnih pravila. U stvarnosti se o prolina znalo vrlo malo. Nije bilo ni potrebno mnogo znati. Dokle god su i dalje radili i razmnožavali se, sve ostale njihove djelatnosti bile su bez

važnosti. Prepušteni samima sebi, kao stoka ostavljena da slobodno luta po argentinskim ravnicama, oni su se vratili životnom stilu koji kao da im je bio prirodan, koji su naslijedili od predaka. Rađali su se, odrastali na uličnom pločniku, zapošljavali se s dvanaest godina, prolazili kroz kratko razdoblje cvata ljepote i seksualne želje, ženili se u dvadesetoj, u tridesetoj već su bili na pragu starosti, umirali većinom sa šezdeset. Teški fizički rad, briga oko kuće i djece, sitne svađe sa susjedima, filmovi, nogomet, pivo, a iznad svega kockanje, potpuno su im ispunjavali obzorje. Držati ih pod kontrolom nije bilo teško. Određeni se broj agenata Misaone policije uvijek motao među njima - širili su lažne glasine, prijavljivali, a zatim i eliminirali onih nekoliko pojedinaca koje su držali sposobnima da budu opasni, ali nije ih se nastojalo indoktrinirati partijskom ideologijom. Nije bilo poželjno da proli imaju kakva jača politička uvjerenja. Od njih se zahtijevalo samo primitivno rodoljublje, na koje se može apelirati kad god je potrebno: da prihvate, recimo, dulje radno vrijeme ili smanjeno sljedovanje. Kad bi se među njima i javilo nezadovoljstvo, što se katkada događalo, ono nije vodilo nikamo jer kako su bili bez općih ideja, mogli su ga usredotočiti samo na sitne pojedinačne nepravde. Veća zla beziznimno bi im promaknula. Velika većina prola nije imala u kući ni telekran. Čak se i građanska policija njima malo bavila. U Londonu je bilo vrlo mnogo kriminala - cijela država u državi gdje vladaju lopovi, banditi, prostitutke, prodavači droge i gangsteri svake vrste, ali budući da se sve to dešavalo između samih prola, nije bilo važno. U svim ćudorednim pitanjima dopuštalo im se da slijede prastare običaje. Njima se nije nametalo partijsko spolno čistunstvo. Promiskuitet je prolazio nekažnjeno, razvod se dopuštao. Što se toga tiče, dopuštalo bi se i slobodno ispovijedanje vjere da su proli pokazali ikakav znak da im

to treba ili da to hoće. Bili su nedostojni čak i sumnje. Kao što kaže partijska parola: »Proli i životinje su slobodni«.

Winston je spustio ruku i oprezno počeo proširenu venu. Opet gaje počela svrbjeti. Čovjek se uvijek na kraju vrati na to daje nemoguće znati kakav je zaista bio život prije Revolucije. Izvukao je iz ladice dječji udžbenik povijesti koji je posudio od gospođe Parsons i počeo prepisivati jedan odlomak u dnevnik:

U stara vremena, prije naše slavne Revolucije, London nije bio lijep grad kakvim ga znamo danas. Bilo je to mračno, prljavo, bijedno naselje, u kojem gotovo nitko nije imao dovoljno hrane, i gdje stotine i tisuće siromašnih ljudi nisu imali ni odjeće ni obuće, a niti krova nad glavom. Djeca, ne starija od vas, morala su raditi po dvanaest sati dnevno za okrutne gospodare koji su ih šibali bičevima ako su radila previše sporo i nisu im davali za jelo ništa osim suhe korice kruha i vode. Ali, usred sve te strašne bijede bilo je tek nekoliko velikih i prekrasnih kuća u kojima su živjeli bogataši koji su imali čak i po tri-deset slugu da im služe. Ti su se bogataši nazivali kapitalistima. Bili su to debeli, ružni ljudi zločestih lica, poput čovjeka na slici koju vidite na suprotnoj stranici. Vidite da je odjeven u dug, crn kaput, koji se nazivao frakom, i čudan, sjajan šešir, oblikovan kao oluk, koji se zvao cilindar. To je bila odora kapitalista i nitko je drugi nije smio nositi. Kapitalisti su bili vlasnici svega na svijetu i svi su im drugi ljudi bili robovi. Posjedovali su svu zemlju, sve kuće, sve tvornice, sav novac. Čim ih netko ne bi slušao, oni bi ga bacili u zatvor ili bi mu oduzeli posao i umorili ga glađu. Kad je običan čovjek govorio s kapitalistom, morao se pred njim skupiti i klanjati se, skinuti kapu i osloviti ga s »gospodine«. Poglavica svih kapitalista zvao se Kralj i...

Ali znao je ostatak repertoara napamet. Spominjat će se tu biskupi u izvezenim stolama, suci u hermelinskim haljama, stup sramote, klade za noge, kotač za mučenje, devetokraki bičevi, gradonačelnikova gozba i običaj da se papi ljubi noga. Ima još nešto što se zvalo *jus primae noctis*, ali što se vjerojatno neće spominjati u dječjem udžbeniku. Bio je to zakon po kojem je svaki kapitalist imao pravo spavati sa svakom ženom koja radi u nekoj od njegovih tvornica.

Kako da čovjek razabere što je od svega toga laž? *Možda* jest istina da prosječan čovjek živi danas bolje nego prije Revolucije. Tome protuslovi jedino prosvjed u tvojim vlastitim kostima, instinktivan osjećaj da su uvjeti u kojima živiš nepodnošljivi i da su nekoć sigurno bili drugačiji. Palo mu je na pamet da za moderan život doista nisu toliko karakteristični nasilje i nesigurnost, koliko praznina, ružnoća, tupost. Život, kad se čovjek ogleda malo oko sebe, ne samo što nije nimalo nalik lažima koje pljušte s telekrana nego čak ni idealima koje Partija kao hoće ostvariti. Velika područja života, čak i za člana Partije, bila su neutralna i apolitična, mučno odvaljivanje dosadnog i jednoličnog posla, borba za mjesto u Podzemnoj, krpanje iznošenih čarapa, žicanje tablete saharina, čuvanje opuška cigarete. Ideal koji je postavila Partija bilo je nešto golemo, strahovito i blistavo - svijet čelika i betona, monstruoznih strojeva i strašnog oružja - narod ratnika i fanatika, koji stupa naprijed u savršenom jedinstvu, svi s istim mislima u glavi, svi izvikuju iste parole, svi neprekidno samo rade, ratuju, likuju i trijebe neprijatelje - tri stotine milijuna ljudi svi posve istog lica. A stvarnost su bili oronuli, zapušteni gradovi u kojima napola uhranjeni ljudi gacaju po blatu u cipelama koje propuštaju, žive u oronulim kućama iz devetnaestog stoljeća koje uvijek smrde na kupus i na zapuštene zahode. Kao da mu

se pred očima javila vizija Londona, golemog i oronulog, grada od milijun kanti za smeće, a s njom mu se ispreplela slika gospođe Parsons, žene naborana lica i rijetke kose, kako bespomoćno prčka po začepljenoj odvodnoj cijevi.

Sagnuo se i ponovno počeošao gležanj. Danju i noću telekrani ti pune uši statistikama koje dokazuju kako ljudi danas imaju više hrane, više odjeće, bolje kuće, bolju zabavu - kako žive duže, kako rade kraće, kako su viši, zdraviji, jači, kako su inteligentniji i bolje obrazovani nego ljudi prije pedeset godina. Ni riječ od svega toga ne može se ni dokazati ni pobiti. Partija tvrdi, na primjer, kako je danas 40 posto odraslih prola pismeno; prije Revolucije, tvrdi se, taje brojka iznosila samo 15 posto. Partija tvrdi kako smrtnost djece sada iznosi samo 160 na tisuću, dok je prije Revolucije iznosila 300 na tisuću - i sve dalje u tom smislu. Bilo je to nalik na jednadžbu s dvije nepoznanice. Moglo se sasvim lako zamisliti daje doslovno svaka riječ u povijesnim udžbenicima, čak i one stvari koje čovjek prihvaća bez pitanja, čista mašta. Po tome koliko on zna, možda nikad i nije bilo takva zakona kao što je *jus primae noctis*, niti stvorenja kao što je kapitalist, niti odjevnog predmeta kao što je cilindar.

Sve se rasplinjavalo u maglici. Prošlost je zbrisana, brisanje se zaboravilo, laž je postala istinom. Samo jednom u životu imao je u rukama - *nakon* događaja: to je važno! - konkretan i nedvojben dokaz o jednoj krivotvornini. Držao gaje vlastitim prstima čitavih trideset sekundi. Mora daje to bilo 1973. - u svakom slučaju negdje oko onog vremena kad su se on i Katharine rastajali. Ali doista ključan datum bio je sedam ili osam godina ranije.

Priča zapravo počinje sredinom šezdesetih godina, u razdoblju velikih čistki, kad su prvotni vođe Revolucije likvidirani jednom zauvijek. Do 1970. nijedan od njih ni-

je ostao, osim samog Velikog Brata. Svi ostali su do tog doba bili raskrinkani kao izdajnici i kontrarevolucionari. Goldstein je pobjegao i sakrio se tko zna gdje, a od ostalih, nekolicina je naprosto nestala, dok su većinu pogubili nakon spektakularnih javnih procesa na kojima su priznavali svoje zločine. Među posljednjim preživjelim bila su trojica - Jones, Aaronson i Rutherford. Mora biti da su negdje oko 1965. ta trojica uhićena. Kao stoje često bivalo, potpuno su nestali na godinu dana ili više, tako da nitko nije znao jesu li živi ili mrtvi, a onda su iznenada izvedeni pred sud da na uobičajen način optuže sami sebe. Priznali su šurovanje s neprijateljem (i u to vrijeme neprijatelj je bila Eurazija), pronevjeru javnih sredstava, umorstvo raznih odanih članova Partije, kovanje urote protiv vodstva Velikog Brata, što je sve počelo još prije Revolucije, i naposljetku djela sabotaže koja su uzrokom smrti stotina tisuća ljudi. Nakon što su sve to priznali, zločini su im oprošteni, oni su vraćeni u krilo Partije, gdje su dobili položaje koji su zapravo sinekure, ali su djelovali visoko. Sva su trojica napisali duge i skrušene članke u *Timesu* gdje su analizirali razloge svog odmetništva i obećavali da će se popraviti.

Neko vrijeme nakon njihova puštanja na slobodu, Winston ih je stvarno svu trojicu vidio u kavani *Kod kestena*. Sjećao se nekakve prestrašene opčinjenosti kojom ih je promatrao kutkom oka... Bili su to ljudi mnogo stariji od njega, ostaci staroga svijeta, gotovo posljednje velike figure koje su preostale iz herojskih ranih dana Partije. Slava ilegalne borbe i građanskog rata još ih je obavijala kao aureola. Imao je dojam, premda su već u to vrijeme činjenice i datumi počeli gubiti obrise, daje njihova ime-
na čuo prije nego što je čuo ime Velikog Brata. Ali istodobno, oni su bili izvan zakona, neprijatelji, nedodirljivi, osuđeni da budu neminovno istrijebljeni u roku od godine

ili dvije dana. Nitko tko jednom padne u ruke Misaonoj policiji, ne može se na kraju izvući. Bili su to leševi koji čekaju da ih vrate u grob.

Nitko nije sjedio za stolovima oko njih. Nije se bilo pametno viđati u blizini takvih ljudi. Šutke su sjedili pred čašicama džina začinjenog klinčićem, stoje bio specijalitet kavane. Od te trojice, Winstona se najviše dojmila Rutherfordova pojava. Rutherford je nekoć bio slavni karikaturist, čiji su brutalni crteži pridonijeli rasplamsavanju javnog mnijenja prije i za vrijeme Revolucije. I sada su se, u dugim razmacima, njegove karikature pojavljivale u *Timesu*. Bile su to samo imitacije njegova prijašnjeg stila, nekako neobično beživotne i neuvjerljive. Bilo je to uvijek prežvakavanje davnih njegovih tema - siromašne nastambe, djeca koja umiru od gladi, ulične borbe, kapitalisti u cilindrima - čak i na barikadama kapitalisti se, izgleda, nisu razdvajali od svojih cilindara - beskrajni i beznadni napor da se vrati u prošlost. On sam je bio iznimno krupan čovjek, s grivom masne sijede kose, i licem izbrazdanim i ovješanim, debelih negroidnih usnica. Nekoć mora daje bio neizmjereno snažan; sad se njegovo krupno tijelo objesilo, pognulo, izbočilo, raspadalo na sve strane. Kao da se naočigled slamao, kao planina koja se urušava.

Bilo je petnaest sati, samotan trenutak. Winston se sad više nije sjećao kako je uopće dospio u kavanu u to doba. Lokal je bio gotovo prazan. Limena glazba romorila je s telekrana. Ona trojica sjedila su u svom kutu gotovo nepokretno, ne govoreći ni riječi. Nepozvan, konobar je donio nove čašice džina. Na stolu pred njima ležala je šahovska ploča, na kojoj su figure bile postavljene, ali igra nije počinjala. A onda se, u trajanju od možda svega pola minute, nešto dogodilo s telekranima. Promijenila se melodija koju su svirali, promijenila se i narav glazbe. U nju

se uvuklo nešto - ali to nešto je teško i opisati. Bio je to neki poseban, surov, porugljiv ton, nalik revanju: u sebi, Winston gaje nazivao »zlogukim tonom«. A tada je glas s telekrana zapjevao:

*Gdje stoje stari kesteni,
ja tebe izdah, a mene ti:
tu ležiš ti, tu ležim ja,
pod krošnjom starih kestena.*

Tri čovjeka nisu se ni pomakla. Ali kad je Winston ponovno pogledao Rutherfordovo oronulo lice, vidio je da su mu oči pune suza. I po prvi put je primijetio, s unutarnjom zebnjom, ne znajući ni sam *zašto* gaje zazeblo, da su i Aaronsonu i Rutherfordu polomljeni nosovi.

Nakon nekog vremena svu su trojicu ponovno uhitili. Izgleda da su bili umiješani u kovanje novih urota sve od trenutka kad su izašli iz zatvora. Na svom drugom suđenju priznali su opet sve svoje stare zločine, uz cijeli niz novih. Pogubljeni su, a njihova je sudbina unesena u povijest Partije kao upozorenje potomstvu. Oko pet godina nakon toga, 1973, Winston je razmotavao svežanj dokumenata, koji su baš ispali iz pneumatske cijevi na njegov stol, kad je naišao na komadićak papira koji je očito netko uložio među ostale i zatim zaboravio. U tren oka, dok ga je još izravnavao pred sobom, shvatio je njegovo značenje. Bila je to polovica stranice istrgnute iz *Times* a prije otprilike deset godina - gornja polovica stranice, tako da je uključivala nadnevak - i sadržavala je fotografiju delegata na nekoj partijskoj konferenciji u New Yorku. U sredini skupine isticali su se upravo Jones, Aaronson i Rutherford. Nije moglo biti nikakve zabune; osim svega, još su im i imena bila navedena u legendi pod slikom.

Poanta je bila u tome da su na oba procesa sva trojica priznali kako su toga dana bili na eurazijskom tlu. Odletjeli su s nekog tajnog aerodroma u Kanadi na sastanak koji se održao negdje u Sibiru, i tu su šurovali sa članovima Eurazijskog generalštaba kojima su izdali važne vojne tajne. Datum se zadržao u Winstonovu sjećanju slučajno, jer je bio baš prvi dan ljeta, ali cijela priča sigurno stoji crno na bijelo i na bezbroj drugih mjesta. Samo je jedan zaključak bio moguć; priznanja su bila lažna.

Dakako, samo po sebi to nije bilo neko otkriće. Čak ni u ono doba Winston nije pretpostavljao da su ljudi, likvidirani u čistkama, doista počinili sve zločine za koje ih optužuju. Ali ovo je bio konkretan dokaz: bio je to ostatak zabranjene prošlosti, nešto poput fosilne kosti koja se iznenada pojavi u krivom sloju i razbije kakvu geološku teoriju. Bilo je to dovoljno da raznese Partiju na atome, kad bi se samo moglo na neki način objaviti svijetu i objasniti značenje činjenica.

Bez stanke je nastavio raditi. Čim je vidio što je na fotografiji i što to znači, pokrio ju je drugim listom papira. Na sreću, kad ju je razmotavao, ležala je naopačke s gledišta telekrana.

Stavio je notes na koljeno i odmaknuo stolicu unatrag, da se što više udalji od telekrana. Održati lice bezizražajnim nije bilo teško, a čak se i disanje može kontrolirati s određenim naporom: ali kucanjem srca ne može se upravljati, a telekran je upravo dovoljno osjetljiv da to zabilježi. Pustio je da proteče, po njegovoj procjeni, oko deset minuta, za koje gaje vrijeme mučio strah da će ga odati neka slučajna nezgoda - nenadani propuh preko njegova radnog stola, na primjer. Tada je, ne otkrivajući je više, spustio fotografiju u spomen-rupu zajedno s ostalim otpadnim papirima. Još nekoliko časaka, možda, i pretvorila se u prah i pepeo.

Bilo je to prije deset-jedanaest godina. Da je to danas, vjerojatno bi zadržao tu fotografiju. Bilo je neobično da mu je sama činjenica što ju je držao svojim rukama još i sada toliko značila, kad je od same fotografije, kao i od događaja koje je zabilježila, ostala samo mutna uspomena. Je li vlast Partije nad prošlošću manje jaka, upitao se, samo zato što je jedan konkretan dokaz, koji više i ne postoji i, *jednom* postojao?

Ali danas, čak pod pretpostavkom da se nekako i može uskrsnuti iz pepela, fotografija ne bi više ni bila konkretan dokaz. Tada, u doba kad je otkrivao tu činjenicu, Oceanija više i nije bila u ratu s Eurazijom i mora biti da su ona trojica mrtvaca izdavali domovinu agentima Orijentazije. Od tada, podizale su se protiv njih i druge optužnice - dvaput, triput, nije se više mogao ni sjetiti koliko puta. Po svoj prilici, priznanja su se nanovo i nanovo sastavljala sve dok prvotne činjenice i datumi nisu imali više ni najmanjeg značenja. Prošlost nije samo izmijenjena, već se stalno mijenja. Najviše od svega mučilo ga je što nikad nije uspio jasno razumjeti zašto se aranžira ta golema obmana. Neposredne prednosti falsificiranja prošlosti bile su očite, ali krajnji je motiv bio tajanstven. Podigao je opet pero i napisao:

Razumijem KAKO: ne razumijem ZAŠTO.

Pitao se, kao što se pitao i mnogo puta prije, nije li on sam luđak. Možda je luđak tek usamljeni pojedinac. Bilo je doba kad se kao znak ludila uzimalo da čovjek vjeruje kako se zemlja okreće oko sunca: danas, ako čovjek vjeruje da je prošlost nepromjenljiva. Možda je on potpuno sam u tom uvjerenju i, ako je sam, onda je luđak. Ali pomisao daje luđak nije ga osobito uznemirivala: užasno bi bilo da i u tome nema pravo.

Uzeo je dječju povijesnu čitanku i pogledao portret Velikog Brata koji je pokrivao cijelu naslovnu stranu. Hipnotizerske oči gledale su ravno u njegove. Kao da se na tebe okomila i pritišće te neka golema sila - nešto što ti probija u unutrašnjost lubanje, što te udara u mozak, što strahom istjeruje tvoja uvjerenja i nagoni te da zaniječeš čak i samo svjedočenje vlastitih osjetila. Naposljetku će Partija objaviti da su dva i dva pet i morat ćeš vjerovati. Neizbježno je da prije ili kasnije postave takvu tvrdnju: to zahtijeva logika njihova položaja. Jer njihova filozofija nije nijekala tek valjanost iskustva, već i samo postojanje vanjske zbilje. Hereza nad herezama bio je zdrav razum. A užasno nije to što će te ubiti ako misliš drugačije, nego što su možda zaista u pravu. Jer, naposljetku, po čemu znamo da su dva i dva četiri? Ili da sila teža djeluje? Ili daje prošlost nepromjenljiva? Ako i prošlost i vanjski svijet postoje samo u duhu, a samim se duhom daje vladati - što onda?

Ali ne! Njegova hrabrost odjednom kao daje sama od sebe digla glavu. O'Brienovo lice, koje nije prizvala nikakva vidljiva asocijacija, ukazalo mu se pred očima. Znao je, mnogo pouzdanije nego prije, da je O'Brien na njegovoj strani. Za O'Briena je pisao dnevnik - O'Brienu ga piše: nalik je na beskrajno pismo koje nitko neće čitati, ali koje je naslovljeno na određenu osobu i koje zbog toga ima posebnu boju.

Partija ti zapovijeda da odbaciš ono što ti svjedoče vlastite oči i uši. To je njihova krajnja, i najvažnija zapovijed. Srce mu je klonulo kad je pomislio na golemu moć koja se postrojila protiv njega, na lakoću kojom bi ga svaki partijski intelektualac oborio u debati, na rafinirane argumente koje neće biti u stanju ni razumjeti, a kamoli na njih odgovoriti. A ipak on ima pravo! Oni griješe, a on ima pravo! Mora se braniti ono što je očito, jednostavno,

smiješno, istinito. Istina je istinita, drži se toga! Opipljivi svijet postoji, zakoni mu se ne mijenjaju. Kamenje je tvrdo, voda je mokra, predmeti bez oslonca padaju prema središtu zemlje. S osjećajem da se obraća OBrienu, i da istodobno postavlja važan aksiom, napisao je:

*Sloboda je sloboda da se kaže da su dva i dva četiri.
Ako se to dopusti, sve drugo iz toga slijedi.*

8

Negdje iz dubine pasaža dolebdio je na ulicu miris kave koja se prži - prave kave, ne *Pobjede*. Winston je i nehotice zastao. Možda oko dvije sekunde nalazio se ponovno u svijetu djetinjstva. Zatim su neka vrata zalupila i presjekla miris, naglo, kao daje zvuk.

Već je nekoliko kilometara pješačio po pločnicima i njegova je proširena vena bolno kucala. Ovo je drugi put u tri tjedna da je propustio večer u Društvenom domu: neoprezan postupak, jer se sasvim pouzdano znalo da se broj posjeta Domu pažljivo provjerava. U načelu, član Partije nema nikad slobodnog vremena i nije nikad sam osim u krevetu. Pretpostavlja se da, onda kad ne radi, ne jede ili ne spava, sudjeluje u kakvoj zajedničkoj rekreacijskoj aktivnosti: raditi išta što pokazuje sklonost prema samoći, čak se i prošetati sam, bilo je uvijek pomalo opasno. U Novozboru je postojala za to i riječ: *samoživot*, i time se razumijevao individualizam i ekscentričnost. Ali večeras, kad je izašao iz Ministarstva, namamila gaje blagost travanjskog zraka. Nebesko je plavetnilo bilo toplije nego što ga je ove godine vidio, i iznenada mu se duga, bučna večer u Domu, dosadne i zamorne igre, predavanja, škripavo drugarstvo koje se podmazuje džinom, učinilo nepodnošljivim. Na taj poriv okrenuo se od autobusne postaje i odlutao u labirint londonskih ulica, najprije prema jugu, zatim na istok, pa opet na sjever, i izgubio se u nepoznatim ulicama, više gotovo i ne mareći u kojem smjeru ide.

»Ako ima nade«, zapisao je u dnevnik, »ona je u prolima«. Te su mu se riječi stalno vraćale, istodobno mistič-

na istina i evidentna besmislica. Nalazio se negdje u slabo poznatim, nežbukanim, mračnim, sirotinjskim četvrtima, sjeveroistočno od nekadašnjeg kolodvora St. Pancrasa. Hodao je kockama popločanom ulicom malih jednokatinica u koje se ulazilo ravno s pločnika kroz zapuštene veže, što su neobično podsjećale na štakorske rupe. Mlake prljave vode širile su se tu i tamo između kocaka na cesti. Ljudi su vrvjeli u nevjerojatnom broju, izlazeći i ulazeći iz mračnih veža i uskih uličica koje su se granale na obje strane - djevojke u punom cvatu, s pretjerano namazanim usnama, mladići koji trče za djevojkama i debele raskrebečene žene, na kojima vidiš kako će djevojke izgledati za deset godina, i pognuti starci koji šepesaju na iskrivljenim stopalima, i odrpana bosonoga djeca koja se igraju u mlakama, a onda se, na bijesan povik majki, razlete na sve strane. Možda četvrtina prozora na ulici bila je razbijena i zakovana daskama. Većina svijeta nije uopće obraćala pozornost na Winstona; tu i tamo netko bi ga promotrio s opreznom znatiželjom. Dvije goleme ženetine golih, kao cigla crvenih podlaktica koje su prekrizile pred sobom na pregačama, razgovarale su pred jednom vežom. Približavajući se, Winston je uhvatio okrajke razgovora:

- Da, velim ja njoj, imaš itekako pravo, velim, ali da si ti bila na mome mjestu, napravila bi ti, draga moja, isto što i ja. Lako je kritizirati, velim ja, ali nisi ti u istom sosu ko ja.

- Bome, znaš - govorila je druga - dobro si rekla. Baš si pravo rekla.

Zahuktali su glasovi naglo zastali. Dok je prolazio, žene su ga promatrale u neprijateljskoj šutnji. Zapravo to i nije bilo toliko neprijateljstvo, koliko određen oprez, trenutna napetost, kao da prolazi kakva nepoznata životinja. Plavi kombinezon Partije nije bio nipošto običan prizor na ovakvoj ulici. Doista, nije se bilo mudro ni pojav-

ljivati na ovakvim mjestima, osim ako nemaš neki sasvim određen posao. Svaka te patrola može zaustaviti ako slučajno na nju nabasaš. »Molim vaše papire, druže! Sto radite ovdje? Kad ste otišli s radnog mjesta? Vraćate li se obično ovim putem kući?« - i sve tako. Istina, nije bilo propisa da se ne smije ići kući neuobičajenim putem, ali bilo je to dovoljno da, čim za to dočuje, Misaona policija obrati pozornost na čovjeka.

Nenadano se cijela ulica uskomešala. Sa svih strana izvikivala su se upozorenja. Ljudi su bježali u veže kao zečevi. Neka je mlada žena iskočila iz jedne kuće, malo ispred Winstona, zgrabila sićušno dijete koje se brčkalo u mlaki, zamotala ga u pregaču i skočila natrag u kuću, sve u jednom pokretu. U istom času, neki čovjek u kao harmonika zgužvanom crnom odijelu, koji je iskrsnuo iz pomoćne uličice, potrčao je prema Winstonu uzrujano pokazujući u nebo.

- Parostroj! - urlao je. - Pazi, gazda! Točno nam je iznad glave! Lezi brzo!

»Parostroj« je bio nadimak kojim su proli, s nekog razloga, nazivali raketne bombe. Winston se smjesta bacio ničice. Kad bi te ovako nešto upozorili, proli su bili gotovo uvijek u pravu. Kao da su imali nekakav instinkt koji im je nekoliko sekundi unaprijed govorio kad dolazi raketa, premda su rakete navodno letjele brže od zvuka. Winston je laktovima pokrio glavu. Začuo se tutanj od kojega kao da se zaljuljala zemlja pod nogama; kiša sitnih predmeta zapljuštala mu je po leđima. Kad je ustao, shvatio je da je sav posut krhotinama stakla s obližnjeg prozora.

Krenuo je dalje. Bomba je razorila skupinu kuća oko dvije stotine metara niz ulicu. Cma se perjanica dima izvila u nebo, a ispod nje oblak prašine od žbuke, u kojem se već oko ruševina oblikovala gomila. Pred njim na pločni-

ku ležala je mala hrpa žbuke, a usred nje ugledao je jarkocrvenu mrlju. Kad se primaknuo, ustanovio je daje to ljudska ruka presječena u zapešću. Osim samog krvavog prtljaka, ruka je tako temeljito pobijelila daje nalikovala gipsanom odljevu.

Ritnuo ju je s pločnika, a onda, da bi izbjegao gužvu, skrenuo jednom pobočnom ulicom nadesno. Za tri-četiri minute izašao je iz područja ugroženog bombom i onaj prljavi, prostački, uskomešani ulični život tekao je ondje dalje kao da se ništa nije dogodilo. Bilo je gotovo dvadeset sati i točionice u koje proli zalaze (i koje po svome zovu »krčmama«) bile su dupkom pune posjetilaca. Iza njihovih masnih prljavih krilnih vrata, koja su se neprestano otvarala i zatvarala, dopirao je miris mokraće, piljevine i kiselog piva. U jednom kutu koji je tvorilo izbočeno kućno pročelje, tri su čovjeka stajala vrlo tijesno jedan uz drugog, a srednji je držao preklopljene novine koje su ostala dvojica proučavala preko njegova ramena. Još nije bio dovoljno blizu da im razabere izraze lica, ali u svakom djeliću njihova tijela vidio je kako su napeto zauzeti onim što čitaju. Čitali su očito jako ozbiljne novosti. Bio je nekoliko koraka od njih, kad se ta skupina iznenada raspala i dva su se čovjeka žestoko stala svađati. Načas se gotovo činilo da su na rubu tučnjave.

- Zar ti, boga mu, ne čuješ što govorim? Velim ti lijepo da nijedan broj koji svršava na sedam nije dobio preko godine dana!

- Dobio je, bogami jest!

- Nije, ne! Kod kuće ih imam sve zapisane, cmo na bijelo, za posljednje dvije godine! Zapisujem sve redom, kao urica! I velim ti, nijedan koji svršava na sedam...

- Jedna je sedmica dobila! Ma na jeziku mije i cijeli broj, bogami, samo što nije! Završavao je s četiri nula sedam. Bilo je to u veljači... polovina veljače...

- Veljača ti je bila baba! Imam ti ja to sve cmo na bijelo. I velim ti opet, nijedan broj...

- Hajde, prestanite već jednom! - rekao je treći.

Razgovarali su o Lutriji. Kad se udaljio tridesetak koraka, Winston se osvrnuo. Još su se uvijek svađali, zapajureni i puni strasti. Lutrija, koja je svakog tjedna isplaćivala goleme nagrade, bila je jedini javni događaj kojemu su proli poklanjali ozbiljnu pozornost. Vrlo vjerojatno je za više milijuna prola Lutrija bila glavni, ako ne i jedini, razlog što i dalje žive. Bio je to njihov užitak, njihova ludost, njihov melem, njihova intelektualna stimulacija. Kad je Lutrija posrijedi, čak su i ljudi koji jedva znaju čitati i pisati, bili izgleda sposobni za najzamršenije proračune i za upravo fantastične podvige pamćenja. Postojala je cijela kasta ljudi koji su se uzdržavali isključivo prodajući sisteme, prognoze i amulete koji nose sreću. Winston nije imao veze s organiziranjem Lutrije, kojom je rukovodilo Ministarstvo bogatstva, ali je znao (kao što su zapravo svi u Partiji znali) da su nagrade uglavnom imaginarne. Stvarno su se isplaćivali samo mali iznosi, dok su dobitnici velikih nagrada bile nepostojeće osobe. U nedostatku prave komunikacije između jednog dijela Oceanije i drugog, to nije bilo teško urediti.

Ali ako ima nade, ona je u prolima. Toga se čovjek mora držati. Kad se to izgovori riječima djeluje razložno: ali kad čovjek pogleda ljudska bića pokraj kojih prolazi ulicom, onda se to pretvara u čin vjere. Ulica u koju je skrenuo vodila je nizbrdo. Imao je dojam daje u ovom kraju već jednom bio i da neka glavna ulica ne može biti daleko. Negdje sprijeda dopirala je halabuka. Ulica je oštro skrenula i završila nizom stuba prema dubokoj uličici u kojoj je nekoliko prodavača na štandovima prodavalo sparušeno povrće. U tom se času Winston sjetio gdje je. Ova uličica vodi na glavnu ulicu, a kod sljedećeg ra-

skršća, ni pet minuta odatle, staretinarnica je gdje je kupio praznu bilježnicu koja mu je sada dnevnik. A u maloj obližnjoj papimici kupio je držalo i bočicu tinte.

Zastao je na trenutak na vrhu stuba. Na drugom kraju uličice nalazila se zapuštena krčmica čiji su prozori izgledali kao da su od mliječnog stakla, ali zapravo su bili samo pokriveni prašinom. Neki jako star čovjek, pognut ali živahan, sa sijedom brkovima koji su mu se kostriješili kao u škampa, gurnuo je krilna vrata i ušao. Dok ga je Winston promatrao, palo mu je napamet daje taj starac - jer mora da mu je najmanje osamdeset godina - već bio čovjek srednjih godina kad se dizala Revolucija. On, i još nekolicina poput njega, posljednje su postojeće karike s iščezlim kapitalističkim svijetom. U samoj Partiji nije više ostalo mnogo ljudi čije su se ideje oblikovale prije Revolucije. Starija je generacija bila uglavnom pobijena u velikim čistkama pedesetih i šezdesetih godina, a onih nekoliko preživjelih odavno je strahom stjerano u potpunu intelektualnu kapitulaciju. Ako još tko živ može istinito opisati uvjete u prvoj polovini stoljeća, to može biti jedino kakav prol. Nenadano, Winstonu se u glavu vratio onaj odlomak iz povijesnog udžbenika koji je bio prepisao u dnevnik i spopao ga je neki ludi poriv: poći će u krčmu, nekako će sklopiti poznanstvo s tim starcem i onda će ga ispitati. Reći će mu: »Pričajte mi o svom životu kad ste bili dijete. Kako je bilo u ono doba? Je li život bio bolji ili gori nego danas?«

Brzo, da se ne stigne preplašiti, sišao je stubama i prešao usku uličicu. Bila je to, razumije se, ludost. Kao i obično, nema nikakva određenog propisa da se ne smije razgovarati s prolima i pohađati njihove »krčme«, ali bio je to previše neuobičajen postupak, a da bi prošao neprijemljeno. Ako se pojavi patrola, možda se može izvlačiti na to da mu je pozlilo, ali mu po svoj prilici neće vjero-

vati. Gurnuo je vrata da uđe, i grozni surutkasti smrad ki-selog piva zapahnuo mu je lice. Kad je ušao, bučni šum glasova naglo se stišao za pola. Iza leđa je osjećao kako svi razrogačenih očiju promatraju njegovu plavu uniformu. Streličarska partija koja se igrala na drugom kraju prostorije prekinula se na možda tridesetak sekundi. Starac kojega je ovamo dopratio stajao je za šankom i upravo se nešto rječkao s barmenom, visokim, zdepastim mladim čovjekom kukasta nosa i golemih ručeta. Skupina ljudi stajala je okolo s čašama u ruci i promatrala taj prizor.

- Jesam te lijepo ljudski pitao? - govorio je starac ratoborno zabacujući ramena - A ti meni kažeš da u cijeloj ovoj prčvarnici nema krigle od pinte?

- A što ti je to, pobogu, pinta? - pitao je barmen, oslanjajući se jagodicama prstiju o šank.

- Čuj ti der njega! Taj se zove šanker, a ne zna što je pinta! Pinta su ti, brate moj, dvije holbe! Tri su pinte jedna oka! Zar te na kraju moram učiti i abecedu?

- Za te tvoje mjere nisam nikad čuo - rekao je barmen kratko. - Mi služimo samo litre i politre. Čaše ti stoje na polici pred nosom.

- Meni ti je draga pinta - uporno će starac. - Da hoćeš, lako bi ti meni natočio pintu. Kad sam ja bio mlad, nije onda bilo tih vražjih litara i politara.

- Kad si ti bio mlad, svi smo još živjeli na drveću - rekao je barmen i pogledao ostale mušterije.

Ljudi su prasnuli u smijeh i nelagoda koju je izazvao Winstonov ulazak kao da se izgubila. Starčevo je lice, obraslo bijelom stmikom, jarko porumenjelo. Okrenuo se, mrmljajući nešto za sebe, i sudario se s Winstonom. Winston gaje blago uhvatio za lakat.

- Hajde da vas ja pozovem na čašicu - rekao je.

- Vi ste gospodin čovjek - rekao je ovaj i ponovno zabacio ramena. Kao da nije ni primijetio Winstonov pla-

vi kombinezon. - Pintu! - dodao je ratoborno barmenu.
- Pintu pivca!

Barmen je našištao dvije politre tamnosmeđeg piva u debele čaše koje je isprao u vjedru ispod tezge. Pivo je bilo jedino piće koje se moglo dobiti u prolskim krčmama. Prolima se nije dopuštalo da piju džin, premda su ga se u praksi mogli lako domoći. Streličarska partija krenula je punom parom dalje, a skupina ljudi uz šank stala je razgovarati o lutrijskim srećkama. Winstonova je nazočnost načas bila zaboravljena. Pod jednim prozorom stajao je malen daščani stol gdje su starac i on mogli razgovarati bez straha da će ih tko čuti. Bilo je to strašno opasno, ali u prostoriji bar nije bilo telekrana - u što se bio uvjerio čim je ušao.

- Mogao mi je lijepo natočiti pintu - gundao je starac dok se smještao s čašom za stol. - Ova nova politra nije mi dosta. Ne gasi žeđ. A cijela je litra previše. Od toga mi proradi mjehur. Da ne govorimo o cijeni.

- Vjerojatno se puno stvari promijenilo otkad ste vi bili mladi - rekao je Winston oprezno.

Starčeve blijedo-plave oči preletjele su od streličarske ploče do šanka, i od šanka do vrata muškog zahoda, kao da upravo ovdje u krčmi očekuje da vidi promjene koje su se dogodile.

- Pivo je bilo bolje - rekao je napokon. - I jeftinije! Kad sam bio mlad, lagano pivo - zvali smo ga pivce - bilo je četiri penija pinta. To je, jasno, bilo prije rata.

- Prije kojeg to rata? - pitao je Winston.

- Prije svih ratova - rekao je starac neodređeno. Prihvatio je čašu i ramena su mu se opet ispravila. - E, popit ću ovu u vaše zdravlje!

Na njegovu mršavom grlu oštro istaknuta Adamova jabučica zaigrala je neočekivano brzo gore-dolje i pivo je nestalo. Winston je pošao do šanka i vratio se s još dvije

politre. Starac kao daje zaboravio predrasudu prema cijeloj litri piva.

- Vi ste puno stariji od mene - rekao je Winston.
- Vjerojatno ste već bili odrastao čovjek prije nego što sam se ja i rodio. Sigurno se sjećate kako je bilo u staro doba, prije Revolucije. Ljudi mojih godina zapravo ne znaju ništa o tim vremenima. O njima možemo čitati samo u knjigama, a što se u knjigama govori može biti da i nije sve istina. Baš bih htio čuti vaše mišljenje o tome. Povijesni udžbenici kažu kako je život prije Revolucije bio posve drukčiji od ovoga danas. Da je vladalo užasno tlačenje naroda, nepravda i siromaštvo; daje bilo gore nego što se da i zamisliti. Da ovdje u Londonu goleme mase naroda nisu nikad, od rođenja do smrti, imale dosta hrane. Polovina ih je hodala bosa. Radili su dvanaest sati na dan, s devet godina su već prekidali školovanje, spavali su po desetero u sobi. Istodobno je postojala nekolicina ljudi, svega nekoliko tisuća - zvali su se kapitalistima - koji su bili bogati i moćni. Oni su u svojim šakama držali sve što se može posjedovati. Živjeli su u velikim raskošnim kućama s po trideset slugu, vozili su se okolo u automobilima i četveroprezima, pili su šampanjac, nosili su cilindre...

Starcu se iznenada razvedrilo lice.

- Cilindre! - rekao je. - Baš čudno da ih spominjete. Ma isto to je baš i meni palo na pamet, jučer; nemam pojma zašto. Baš sam mislio: nisam već godinama vidio cilindra. Izašli iz mode, ko da ih ni bilo nije. Posljednji put sam nosio cilindar na pogrebu moje šogorice. A to vam je bilo... e, ne bih se mogao sjetiti datuma, ali mora da ima tome već pedeset godina. Samo sam ga unajmio za tu priliku, znate kako je.

- Ma nisu tu cilindri najvažnija stvar - rekao je Winston strpljivo. - Stvar je u tome da su ti kapitalisti - oni i još određen broj odvjetnika i popova i takvih koji su od

njih živjeli - bili gospodari svijeta. Sve je postojalo samo za njihovo dobro. Vi - obični ljudi, radnici - bili ste im robovi. Mogli su s vama raditi što god hoće. Mogli su vas brodovima otpremati u Kanadu, kao stoku. Ako im se htjelo, mogli su spavati s vašim kćerima. Mogli su vas kažnjavati tako da vas daju bičevati devetokrakim bičevima. Morali ste skidati kapu kad biste ih susreli. Svaki je kapitalist hodao po svijetu s četom lakaja koji su...

Starac je opet sinuo.

- Lakaji! - rekao je. - Eto riječi koju nisam već odavna, odavna čuo! To me zbilja podsjeća na staro vrijeme. Sjećam se, ah, prije mnogo, mnogo godina, znao sam katkada otići u Hyde Park, u nedjelju poslije podne, da čujem one ljude kako drže govore. Vojska spasa, rimokatolici, Židovi, Indijci... svakakvih je tamo bilo. I bio je jedan momak... sad, imena se baš ne bih mogao sjetiti, ali taj je bio govornik i po, bogami jest! Taj im je znao reći njihovo! »Lakaji!« govorio je, »lakaji buržoazije! Čankolizi vladajuće klase! Paraziti!« E, paraziti... još jedna takva riječ. I hijene... nefaljeno bi ih zvao hijenama. To se naravno odnosilo na Laburističku stranku, shvaćate.

Winston je imao osjećaj da razgovaraju u raskoraku.

- Zapravo sam htio da mi kažete ovo - rekao je. - Mislite li da sada imate više slobode nego što ste je imali onda? Postupaju li s vama sada više kao s ljudskim bićem nego onda? U staro doba, bogataši, ljudi na vrhu...

- Gornji dom - umetnuo je starac, prisjećajući se.

- Gornji dom, ako hoćete. Ali ja pitam drugo, jesu li ti ljudi imali moć prema vama postupati kao prema nižim bićima naprosto zato što su bili bogati, a vi siromašni? Je li točno, na primjer, da ste im se morali obraćati s »gospodine« i skidati kapu kad ste pokraj njih prolazili?

Starac kao da se duboko zamislio. Otpio je četvrtinu svog piva prije nego što će odgovoriti.

- Da - rekao je. - Bilo im je drago da čovjek malo pi-pne kapu kad ih vidi. Pokazao si time da ih kao poštuješ. Ja se s tim nisam baš slagao, ali sam i sam to često radio. Morao sam, moglo bi se reći.

-A je li bilo uobičajeno - ja samo navodim što sam čitao u udžbenicima povijesti - je li bilo uobičajeno da vas ti ljudi i njihove sluge guraju s pločnika u jarak?

- Jedan me jednom gurnuo - rekao je starac. - Sjećam se ko daje bilo jučer. Bilo je na Dan regate, navečer; znalo je onda biti jako veselo na Dan regate; i naletim ti ja na nekog mladog momka na aveniji Shaftesbury. Pravi gospodičić... ono, plastron, cilindar, večernji ogrtač. Vrdao je nekako cik-cak po pločniku i ja ti slučajno bub-nem u njega. Kaže ti on: »Što ne gledaš kamo ideš?« ka-že. A kažem ja: »Što vi mislite, daje cijeli pločnik vaš?« Kaže on na to: »Samo budi bezobrazan, pa ću ti vratom zavrnuti!« A onda ja njemu: »Pijani ste. Samo vi tako, i zvat ću policajca da vas odvede doma!« kažem ja. I ako mi vjerujete, on ti meni stavi ruku na prsa i tako me gur-ne, da me gotovo bacio pod kotače autobusa. Sad, ja sam u ono vrijeme bio mlad, i htio sam mu opaliti jednu, sa-mo...

Winstona je spopao osjećaj bespomoćnosti. Starče-vo pamćenje nije bilo ništa drugo do smetlište pojedino-sti. Čovjek gaje mogao cijeli dan ispitivati, a da ne dobije nijednu pravu informaciju. Partijske povjesnice još uvijek mogu biti istinite, na svoj način: mogu biti čak i u cijelosti istinite. Pokušao je posljednji put.

-Možda se nisam jasno izrazio-rekao je. - Hoću re-ći ovo. Vi ste živjeli jako dugo; pola svog života proživjeli ste prije Revolucije. Na primjer, 1925. već ste bili odrasli. Bi li vi, prema onome što se sjećate, rekli daje život 1925. bio bolji nego je sada, ili gori? Kad biste mogli birati, bi-ste li radije živjeli sada ili onda?

Starac je zamišljeno gledao u streličarsku ploču. Spori-rije nego prije, popio je svoje pivo do kraja. Kad je progovorio, bilo je to s nekom filozofskom strpljivošću, kao da gaje pivo razblažilo.

- Znam što vi očekujete da ću reći - rekao je. - Mislite da ću reći nešto kao da bih opet radije bio mlad. Većina bi ljudi, da ih pitate, rekla kako bi radije bili mladi. Kad je čovjek mlad, ima zdravlje i snagu. Kad čovjek dođe u moje godine, uvijek mu nešto ne valja. Gadno me bole noge, mjehur mi je strahota božja. Noću me po šest-sedam puta diže iz postelje. S druge strane, biti star ima velikih prednosti. Nemaš istih briga. Nema onih gluposti sa ženama, a to je velika stvar. Nisam imao ženske, evo bliži se trideset godina, ako mi vjerujete. A što je još važnije, nisam ih ni htio.

Winston se naslonio na prozorski prag. Ovo nema smisla nastavljati. Upravo je namjeravao donijeti još piva, kad je starac nenadano ustao i hitro odšepesao do smrdljivog zahoda na drugoj strani prostorije. Pola litre viška već je djelovalo. Winstonje minutu ili dvije sjedio, zureći u praznu čašu, i jedva je i sam primijetio kad su ga noge opet iznijele na ulicu. Za najviše dvadeset godina, razmišljao je, golemo i jednostavno pitanje »Je li život prije Revolucije bio bolji nego sada?« postat će jednom zauvijek neodgovorivo. Ali praktički se na njega već ni sada nije dalo odgovoriti, jer je nekoliko raspršenih preživjelih ostataka iz davnoga svijeta nesposobno da usporedi jedno vrijeme s drugim. Sjećaju se milijuna beskorisnih sitnica, svađe s drugom na poslu, traženja izgubljene pumpe za bicikl, izraza na licu davno pokojne sestre, vrtloga prašine jednog vjetrovitog jutra prije sedamdeset godina: ali sve važne činjenice ostaju izvan njihova vidokruga. Oni su nalik mravu koji vidi sitne predmete, a ne vidi velike. A kada pamćenje bude izdalo i pisani dokumenti budu kri-

votvoreni - kad se to jednom dogodi, tvrdnja Partije kako je poboljšala uvjete ljudskog života morat će se prihvatiti, jer ne postoji, i nikad više neće moći postojati, nijedno mjerilo kojim se ta tvrdnja može provjeriti.

U tom se času slijed njegovih misli naglo prekinuo. Zastao je i podigao pogled. Našao se u uskoj ulici, gdje se sa stambenim kućama izmiješalo nekoliko mračnih dućančića. Tik iznad njegove glave visjele su tri bezbojne metalne kugle koje su djelovale kao da su nekoć bile pozlaćene. Mjesto mu se učinilo poznatim. Pa naravno! Stajao je pred staretinarnicom u kojoj je kupio bilježnicu.

Prožeo ga je srh straha. Bilo je prilično bezglavo s njegove strane što je, prvo i prvo, uopće kupio tu bilježnicu, i bio se zakleo da tome mjestu više neće ni prići. A ipak, čim je načas dopustio mislima da odlutaju, same su ga noge vratile onamo. Upravo od takvih samoubilačkih poriva nadao se sačuvati započinjanjem dnevnika. Istodobno je zapazio daje, premda je već dvadeset jedan sat, trgovina još otvorena. S osjećajem da će manje upadati u oči unutra, nego da se mota vani po pločniku, ušao je kroz vrata. Ako ga tko što pita, može s razlogom reći da hoće kupiti žilete.

Vlasnik je upravo užgao viseću petrolejku koja je ispunjavala prostoriju nečistim ali ugodnim vonjem. Bio je to čovjek od oko šezdeset godina, slabašan i pognut, duga dobroćudna nosa i blagih očiju pomalo izobličenih debelim naočalama. Kosa mu je bila gotovo sijeda, ali su mu obrve bile čupave i još uvijek crne. Naočale, blagi, šeprtljavi pokreti i činjenica da nosi nekakvu staru jaknu od crnog baršuna, davali su mu neodređeno intelektualni izgled, kao daje nekakav literat ili možda glazbenik. Glas mu je bio tih, kao daje izbljedio, a naglasak manje prost nego u većine prola.

- Prepoznao sam vas odmah na ulici - rekao je smje-

sta. - Vi ste onaj gospodin koji je kupio spomenar za mlade dame. Prekrasan papir, zbilja. Satiniran, tako smo nekoć to zvali. Takav se papir pe pravi već... oho, da ne kažem pedeset godina. - Virio je u Winstona preko okvira naočala. - Tražite li nešto posebno? Ili ste htjeli samo malo pogledati što ima?

- Prolazio sam - rekao je Winston neodređeno - samo sam svratio. Nisam htio ništa određeno.

- A i da jeste - rekao je ovaj - sumnjam da bih vam mogao izaći u susret. - Mahnuo je mekoputnom rukom u znak isprike. - Sami vidite kako je: prazan dućan, može se reći. U povjerenju, među nama, antikvamom posluje manje-više odzvonilo. Nema više potražnje, a ni zaliha. Namještaj, porculan, staklo - sve se to postupno porazbijalo. A metalne stvari, naravno, većinom su pretopljene. Mjedeni svijećnjak nisam vidio već godinama.

Sićušna nutrina dućana bila je zapravo neudobno prepuna, ali nije bilo gotovo ničeg od kakve vrijednosti. Prostor na tlu bio je jako ograničen, jer su svuda uokolo uza zidove bili poslagani bezbrojni prašnjavi okviri za slike. U izlogu su ležali pladnjevi vijaka i matica, istrošenih dlijeta, džepnih nožića slomljena sječiva, potamnjenih satova koji se čak nisu ni pretvarali da rade, i kojekakvog, šarolikog smeća. Samo najednom malom stoliću u kutu nalazila se zbrka koještarija - emajliranih burmutica, ahatnih broševa i slično - koja je djelovala kao da bi u njoj moglo biti i nešto zanimljivo. Kad se Winston uputio prema stolu, pogled mu je privukao obao, gladak predmet koji se blago ljeskao u svjetlu svjetiljke. Uzeo gaje u ruku.

Bio je to težak komad punog stakla, na jednoj strani zaobljen, na drugoj plosnat, tako daje tvorio gotovo pravilnu poluloptu. Bilo je neke osobite mekoće, kao od kišnice, i u boji i u strukturi stakla. U središtu stakla nalazio

se, uvećan zakrivljenom površinom, čudan, ružičast, zavijen predmet koji je podsjećao na kakvu ružu ili morsku vlasulju.

- Što je ovo? - upitao je Winston kao opčinjen.

- To je koralj - rekao je starac. - Mora da potječe negdje iz Indijskog oceana. Nekoć su ga običavali ovako usaditi u staklo. Ovo je napravljeno prije najmanje stotinu godina. Po izgledu bih rekao i više.

- Nešto prekrasno - rekao je Winston.

- Prekrasna stvarca, zaista - rekao je drugi znalački.

- Ali danas nema mnogo ljudi koji tako misle. - Nakašljao se. - Sad, ako biste vi to slučajno htjeli kupiti, stajat će vas četiri dolara. Sjećam se vremena kad bi takva stvar postigla cijenu od osam funti, a osam funti je bilo... tja, ne mogu izračunati, ali bilo je to mnogo novca. Ali kome je dan-danas do pravih antikviteta - čak i do tih nekoliko koji su preostali?

Winston mu je odmah isplatio četiri dolara i privlačnu stvarcu strpao u džep. Na njoj ga nije očarala toliko ljepota koliko neki nimbus koji kao da ju je obavijao, nimbus pripadanja nekom drugom vremenu, potpuno drukčijem od sadašnjeg. Staklo meko poput kišnice nije bilo nalik ni jednom staklu što gaje do tada vidio. Stvar je bila dvostruko privlačna zbog svoje očite neuporabivosti, premda je nagađao daje nekoć vjerojatno služila kao pritiskač za papir. Bila mu je vrlo teška u džepu, ali na sreću nije stvarala veliku izbočinu. Bilo je svakako čudno, pa čak i kompromitantno, da član Partije posjeduje takvu stvar. Sve staro, a što se toga tiče i sve lijepo, bilo je uvijek pomalo sumnjivo. Starac se primjetno razvedrio nakon što je primio četiri dolara. Winston je shvatio da bi bio pristao na tri, pa čak i na dva.

- Ima gore na katu još jedna prostorija, ako ste rasploženi daje pogledate - rekao je. - Nema u njoj tko zna

što. Samo nekoliko komada. Treba nam svjetlo ako ide-mo gore.

Zapalio je drugu svjetiljku i pognutih leđa krenuo polako uz strme i izglodane stube, pa kroz sićušan hod-nik do sobe koja nije gledala na ulicu već na kamenjem popločano dvorište i šumu dimnjaka. Winston je primije-tio kako je pokućstvo još uvijek razmješteno kao da netko kani i dalje živjeti u sobi. Na podu je ležao nevelik sag, slika ili dvije na zidovima, duboka, stara, otrcana fotelja privučena tik do kamina. Staromodna, staklom pokrivena ura s dvanaestosatnim brojčanikom kuckala je na polici iznad kamina. Pod prozorom, zauzimajući gotovo četvr-tinu sobe, nalazio se golem krevet na kojemu je još ležao madrac.

- Ovdje smo živjeli sve dok mi žena nije umrla - re-kao je starac, napola kao da se ispričava. - Sad malo-po-malo rasprodajem pokućstvo, komad po komad. Vidite, ovo je krasan krevet od mahagonija, ili bi barem bio kra-san, kad bi se iz njega mogla istrijebiti gamad. Ali vama će se vjerojatno činiti malo preglomazan.

Podigao je svjetiljku uvis da bi obasjao cijelu sobu, i u toplom mutnom svjetlu, prostor je djelovao neobič-no ugodno. Kroz Winstonovu glavu proletjela je pomisao kako bi vjerojatno bilo posve lako, za svega nekoliko do-lara tjedno, unajmiti tu sobu, kad bi se samo usudio izlo-žiti riziku. Bila je to luda, nemoguća ideja, i trebalo ju je odbaciti istog časa kad se pojavila; ali soba je razbudila u njemu nekakvu nostalgiju, nekakvo davno sjećanje. Čini-lo mu se kao da točno zna kako je sjediti u takvoj sobi, u naslonjaču kraj otvorene vatre, kad položiš noge na ogradu kamina, a kotlić visi o kuki nad ognjištem; potpuno sam, potpuno siguran, nitko te ne motri, ničiji te glas ne progoni, ne čuješ ni zvuka osim šištanja u kotliću i ugod-nog kuckanja sata.

- Nema telekrana! - i nehotice je promrmljao.

- Ah da - rekao je starac - nisam ga nikad nabavio. Preskupo. A nekako baš i nisam za njim osjećao pravu potrebu. Ali pogledajte ondje u kutu, ono je krasan sklopivi stol. Premda biste, jasno, morali staviti nove pante, ako hoćete upotrebljavati ova krila za proširivanje.

U drugom kutu stajala je nevelika vitrina za knjige, i već je Winstona odvušla k sebi. U njoj nije bilo ničeg osim smeća. Lov na knjige i njihovo uništavanje bili su obavljani jednako temeljito u prolskim četvrtima grada kao i svugdje drugdje. Bilo je jako malo vjerojatno da igdje u Oceaniji postoji primjerak knjige objavljene prije 1960.1 dalje dižući svjetiljku, starac je stajao pred nekom slikom u palisandrovu okviru, koja je visjela s druge strane kamina, nasuprot postelji.

- Evo, ako se slučajno zimate za stare gravure... - počeo je oprezno.

Winston je prišao da razgleda sliku. Bio je to bakropis neke ovalne zgrade, pravokutnih prozora, s malim tornjem sprijeda. Željezna ograda okruživala je zgradu, a u stražnjem dijelu stajalo je nešto poput spomenika. Winston je buljio u to nekoliko časaka. Izgledalo mu je nekako nejasno poznato, premda se spomenika nije sjećao.

- Okvir je pričvršćen na zid - rekao je starac - ali mogu ga odšarafiti, ako hoćete, jasno.

- Znam tu zgradu - rekao je Winston napokon. - Sada je to ruševina. Stoji u sredini ulice ispred Palače pravde.

-Točno. Ispred Građanskog suda. Srušena je u bombardiranju... ah, prije mnogo, mnogo godina. Nekoć je to bila crkva. Zvala se Crkva svetog Klementa. - Osmjehnuo se u ispriku, kao da je svjestan da govori nešto pomalo smiješno, i dodao: - »Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement!«

- Što je to? - rekao je Winston.

-Ah... »Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement«. To je pjesmica koja se pjevala kad sam bio još sasvim malen. Kako ide dalje, ne sjećam se, ali znam daje završavala: »Svjećicu užegni, nema više tmine, evo ide krvnik da ti glavu skine.« Bio je to kao neki ples. Drugi bi ispružili ruke da prođeš ispod njih, a kad bi stigli do mjesta: »Evo ide krvnik da ti glavu skine« onda bi svi spustili ruke i uhvatili te. Spominjala su se samo imena crkava. Sve su london-ske crkve bile u pjesmici... to jest, sve glavnije.

Winston se nesigurno pitao kojem stoljeću pripada crkva. Uvijek je bilo teško određivati starost kakve londonske zgrade. Za sve malo veće i imponantnije, ako su po izgledu bile imalo očuvane, automatski se tvrdilo da su sagrađene poslije Revolucije, dok se sve što je očito ranijeg datuma pripisivalo nekakvu maglovitom razdoblju koje se zove srednji vijek. Smatralo se da stoljeća kapitalizma nisu stvorila ništa vrijedna. Povijest se nije mogla učiti po arhitekturi, kao što se nije mogla učiti ni po knjigama. Kipovi, natpisi, spomenici, imena ulica - sve što bi moglo baciti kakvo svjetlo na prošlost sustavno se mijenjalo.

- Nisam uopće znao da je to bila crkva - rekao je Winston.

- Zapravo ih je dosta ostalo - rekao je starac - premda služe u druge svrhe, Ali, kako je samo išla ona pjesmica? Aha, sjetio sam se!

*Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement,
za naranču evo groš, zvoni sveti Martin: još!...*

- Eto, samo se toliko mogu sjetiti. Groš vam je bio malen bakreni novčić, bio je donekle nalik na cent.

- Gdje je bio sveti Martin? - pitao je Winston.

- Sveti Martin? Još uvijek stoji. Nalazi se na Trgu Pobjede kraj galerije slika. Ona zgrada s trokutastim pročeljem koja ima naprijed stupove, i široko stubište.

Winston je dobro poznao to mjesto. Bio je to muzej koji je služio za razne propagandne izložbe - maketa raketnih bombi i plovnih tvrđava, »živih slika« sastavljenih od voštanih figura koje ilustriraju neprijateljska zvjerstva i slično.

- Nekoć se ta crkva zvala Sveti Martin u polju - dopunio je starac - premda se ja ne sjećam nekih polja u tom kraju.

Winston nije kupio sliku. Bio bi to još besmisleniji komad vlasništva, čak i od staklenog utega za papir, a i nemoguće bilo odnijeti kući, osim da se slika izvadi iz okvira. Ali oklijevao je još nekoliko minuta, razgovarajući sa starcem, koji se, kako je otkrio, nije zvao Weeks - nego Charrington. Gospodin Charrington je izgleda bio udovac, star šezdeset i tri godine, i stanovao je u trgovini već trideset godina. Sve to vrijeme namjeravao je promijeniti ime iznad izloga, ali nikad to nije stigao učiniti. Sve vrijeme dok su razgovarali, ona pjesmica koje se starac samo napola sjetio, neprestano se Winstonu vrzmala po glavi. *Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement - za naranču evo groš, zvoni sveti Martin: još!* Pjesmica je neobična, ali kad je čovjek izgovori, ima dojam da stvarno čuje zvona, zvona nekog izgubljenog Londona koji i dalje negdje postoji, zakrbuljen i zaboravljen. Činilo mu se kao da čuje kako zvona zvone od jednog utvamog tornja do drugog. A opet, koliko pamt, u stvarnom životu on nikad nije čuo zvonjavu crkvenih zvona.

Ostavio je gospodina Charringtona i sam sišao niz stube, tako da ga stari ne bi vidio kako izviđa ulicu prije nego u nju stupi kroz vrata. U sebi, već je odlučio da na-

kon prikladnog razmaka - recimo, mjesec dana - riskira da ponovno posjeti dućan. To valjda i nije puno opasnije od izbjegavanja večeri u Domu. Najveća je ludost, prije svega, što je uopće ovamo dolazio, nakon što je kupio dnevnik, i ne znajući može li se vlasniku dućana vjerovati. Svejedno...

Da, pomislio je ponovno, vratit će se opet. Kupit će još kakav ostatak lijepog smeća. Kupit će onu gravuru Sv. Klementa, izvadit će je iz okvira i odnijeti kući, skrivenu pod jaknom radnog odijela. Iščačkat će ostatak one pjesme iz pamćenja gospodina Charringtona. Čak mu je i luđački plan da unajmi sobu na katu opet načas zabljesnuo u mozgu. Na možda samo pet sekundi njegov ga je ushit učinio neopreznim i zakoračio je na pločnik, a da se prethodno nije ni osvrnuo. Čak je na improvizirani napjev stao brundati:

*Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement,
za naranču evo groš...*

Iznenada, srce kao da mu se pretvorilo u led a utroba u vodu. Netko u plavom radnom odijelu dolazio je ulicom, ni deset metara od njega. Bila je to djevojka iz Literarnog komesarijata, djevojka crne kose. Pogledala ga je ravno u lice, a onda produžila dalje kao da ga nije ni vidjela.

Nekoliko sekundi Winston je stajao kao paraliziran. Tada je skrenuo desno i teško otkoraćao, i ne primijetivši isprva kako je krenuo u pogrešnom smjeru. U svakom slučaju, bar je jedno pitanje riješeno. Više nema nikakve sumnje da ga djevojka uhodi. Mora da gaje ovamo slijedila, jer je jednostavno nevjerojatno da bi baš pukim slučajem iste večeri šetala istom zabačenom uličicom, kilometre daleko od četvrti u kojima žive članovi Partije. Bila

bi to previše neobična koincidencija. Je li ona pritom dosti agentica Misaone policije, ili samo špijun-amater potaknut neslužbenom revnošću, jedva daje bilo važno. Dovoljno je što ga ona motri. Vjerojatno gaje vidjela i kako ulazi u krčmu.

I samo mu je hodaње predstavljalo napor. Komad stakla u džepu udarao ga je po bedru pri svakom koraku i već je bio napola sklon da ga izvadi i negdje baci. Najteže je podnosio mučan grč u želucu. Nekoliko je minuta imao osjećaj da će umrijeti ako se brzo ne domogne nekog zahoda. Ali u četvrti kao što je ova neće biti javnih zahoda. A onda je grč prošao i ostavio za sobom samo muklu bol.

Ulica kojom je krenuo bila je slijepa. Winston se zaustavio, stajao nekoliko sekundi, nesigurno se pitajući što da učini, a onda se okrenuo i pošao istim putem natrag. Pritom mu je palo na um daje djevojka kraj njega prošla prije samo tri minute i daje, ako potrči, vjerojatno može doći. Mogao bi je slijediti u stopu sve dok ne dođu do kakva mirnog mjesta, a onda joj kamenom s ceste smrskati glavu. I taj komad stakla u džepu bio bi dovoljan za takav udarac. Ali smještaje odbacio tu ideju, jer mu je i sama pomisao da krene u kakav fizički napor bila nepodnošljiva. Ne bi mogao ni trčati, ne bi mogao ni zadati udarac. Osim toga, ona je mlada i krepka, i branila bi se. Palo mu je na pamet, isto tako, da požuri do Društvenog doma i da ostane tamo sve do zatvaranja, tako da barem za večeras priskrbi djelomični alibi. Ali ni to nije moguće. Obuzela gaje neka samrtna nepokretnost. Htio je jedino da što prije dođe kući, da sjedne i bude na miru.

Bilo je prošlo dvadeset dva sata kad se vratio u stan. Svjetlo će se ugasi na glavnom prekidaču u dvadeset tri i trideset. Pošao je u kuhinju i iskapio gotovo cijelu šalicu džina *Pobjeda*. Tada je prišao stolu u niši, sjeo i izvadio iz ladice dnevnik. Ali nije ga otvorio odmah. S telekrana

je neki kreštavi ženski glas iz sve snage urlao rodoljubnu pjesmu. Sjedio je i zurio u prošarane korice albuma, trseći se bez uspjeha iskopčati glas iz svijesti.

Po čovjeka uvijek dolaze noću, uvijek noću. Najbolje je da se ubiješ prije nego te uhapsu. Nesumnjivo su mnogi ljudi tako i postupili. Mnogi nestali bili su stvarno samoubojice. Ali treba upravo očajnička hrabrost da se ubiješ u svijetu, u kojem se vatreno oružje, ili kakav brz i siguran otrov, ne daju nabaviti ni po kojoj cijeni. Mislio je, s određenim zaprepastjenjem, o biološkoj beskorisnosti bola i straha, o nepouzdanosti ljudskog tijela koje se uvijek ukoči u potpunoj nepokretnosti baš u onom trenutku kad je potreban poseban napor. Mogao je ušutkati crnokosu djevojku da je samo dovoljno brzo djelovao: ali upravo zbog krajnje opasnosti u kojoj se našao izgubio je moć djelovanja. Na pamet mu je pala misao da se u trenucima krize čovjek nikad ne bori protiv vanjskog neprijatelja, već uvijek protiv vlastitog tijela. I sada, usprkos džinu, mukla bol u želucu onemogućuje mu je svako povezano mišljenje. A isto je tako, zaključio je, u svim onim naizgled herojskim ili tragičnim situacijama. Na bojnopolju, u mučilištu, na brodu koji tone, razlozi zbog kojih se boriš uvijek se zaborave, jer se tijelo nadimlje sve dok ne ispuni cijeli tvoj svemir, pa čak i onda kad te nije paralizirao strah ili ne vrištiš od boli, život je od trenutka do trenutka samo borba protiv gladi ili hladnoće ili sna, protiv pokvarena želuca ili zuba koji boli.

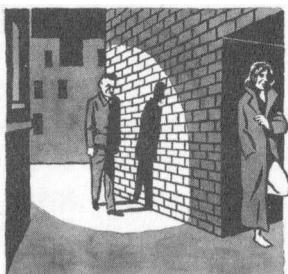
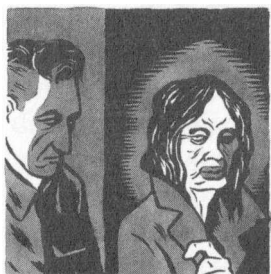
Otvorio je dnevnik. Bilo je važno da nešto zapiše. Žena na telekranu započela je novu pjesmu. Njen mu se glas zabijao u mozak poput šiljatih krhotina stakla. Htio je misliti na O'Briena, za koga je, ili kome je, pisao ovaj dnevnik, ali umjesto toga stao je misliti o stvarima koje će mu se dogoditi kad Misaona policija dođe po njega i odvede ga. Da te odmah ubiju, ne bi bilo važno. Čovjek se

i ne nada ničem drugom nego da ga ubiju. Ali prije smrti (nitko nije govorio o takvim stvarima, a ipak su ih svi znali) dolazi uobičajeno priznavanje kroz koje se mora proći: puzanje po podu i urlanje za milost, pucanje slomljenih kostiju, izbijeni zubi i krvavi čuperci kose. Zašto to čovjek mora podnositi, kad je kraj ionako uvijek isti? Zašto se ne može istrgnuti nekoliko dana ili tjedana iz vlastita života? Nitko nije uspio izbjeći da ga otkriju i nitko nije izdržao da ne prizna. Kad čovjek jednom podlegne misaonom zločinu, bilo je sigurno da će u nekom razdoblju biti likvidiran. Zašto ga onda taj užas, koji ne mijenja ništa, mora čekati, ugrađen u budućnost?

Nastojao je, sad s nešto više uspjeha, prizvati sliku O'Briena. »Srest ćemo se na mjestu gdje nema mraka«, rekao mu je O'Brien. Znao je što to znači, ili je mislio da zna. Mjesto, gdje nema mraka zamišljena je budućnost, koju čovjek neće nikad doživjeti, ali u kojoj, po nekoj slutnji, po vidovitosti, može mistički sudjelovati. Ali dok mu je glas s telekrana bubnjao u ušima, nije mogao dalje slijediti smjer vlastitih misli. Stavio je cigaretu u usta. Pola mu je duhana smjesta iscurilo na jezik, gorka prašina koju je bilo teško ispljunuti. Lice Velikog Brata dopluta mu je pred oči, zamijenivši O'Brienovo. Baš kao što je napravio i nekoliko dana prije, izvadio je iz džepa novčić i pogledao ga. Lice je zurilo u njega, moćno, spokojno, zaštitničko: ali kakav se smiješak krije pod tim crnim brkovima? Kao olovno pogrebno zvono, vratile su mu se riječi:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

DRUGI DIO

1

Bila je negdje sredina jutra i Winston je napustio pregradu da ode u zahod.

Osamljena osoba dolazila mu je u susret s drugog kraja dugog, sjajno osvijetljenog hodnika. Bila je to cmoskosa djevojka. Prošla su četiri dana od one večeri kad je naletio na nju pred staretinarnicom. Kad mu se približila, primijetio je da joj desna ruka visi u povezu s vrata, što iz daljine nije bilo vidljivo jer je povez bio iste boje kao radni kombinezon. Vjerojatno je prignječila ruku dok je okretala jedan od velikih kaleidoskopa u kojima su se slagali sadržaji romana: zvalo se to »sklepati« fabulu. Bila je to uobičajena nezgoda u Literarnom komesarijatu.

Bili su udaljeni možda četiri koraka, kad se djevojka spotaknula i gotovo ploštimice pala na lice. Oteo joj se oštar krik boli. Mora daje pala baš na ozlijeđenu ruku. Winston se ukočio na mjestu. Djevojka se pridigla na koljena. Lice joj je požutjelo kao papir i stoga su joj se usta isticala još crvenije nego inače. Gledala gaje ravno u oči, s molećivim izrazom na licu, koji je djelovao više kao strah nego kao bol.

Čudan se osjećaj uskomešao u Winstonovu srcu. Pred njim je bio neprijatelj koji ga hoće ubiti; pred njim je isto tako bilo i ljudsko biće, koje trpi bol i kojemu je možda slomljena kost. I već je instinktivno krenuo prema njoj da joj pomogne. U onom času, kad ju je vidio kako pada na zamotanu ruku, bilo mu je kao daje osjetio bol u vlastitom tijelu.

- Jeste li se ozlijedili? - upitao je.
- Nije ništa. Samo ruka. Bit će začas sve u redu.

Govorila je kao da se jako prestrašila. Svakako je jako problijedjela.

- Jeste li što slomili?

-Ne, dobro sam. Samo me načas zaboljelo, to je sve.

Pružila mu je slobodnu ruku i pomogao joj je da ustane. Nešto joj se boje vratilo u obraze i činilo se da joj je mnogo bolje.

- Nije ovo ništa - ponovila je kratko. - Samo sam malo natukla zapešće. Hvala, družo!

I s time je otišla u onom smjeru u kojem je bila i krenula, živahno i spremno kao da se doista nije dogodilo ništa. Cijeli događaj nije trajao ni pola minute. Ne dopustiti da ti se osjećaji ocrtaju na licu bila je navika koja je već prešla u instinkt, a oni su, kad se to zbilo, stajali točno pred telekranom. Svejedno, bilo je vrlo teško ne odati trenutačno iznenađenje, jer u one dvije ili tri sekunde, dok joj je pomogao da ustane, djevojka mu je tutnula nešto u ruku. Nije bilo nikakve sumnje daje to učinila namjerno. Bilo je to nešto malo i plosnato. Prolazeći kroz vrata zahoda, premjestio je to u džep i opipao vrhovima prstiju. Bio je to komadić papira presavijen u kvadratić.

Dok je stajao u pisoaru, uspio je daljnjim pipkanjem razmotati papirić. Očito je na njemu bila napisana nekakva poruka. Načas je bio u napasti da se povuče u jedan od zahoda i da je odmah pročita. Ali to bi bila neoprostiva ludost, dobro je to znao. Jer nije bilo mjesta na kojem si mogao biti sigurniji da se ono što se zbiva promatra na telekranima.

Vratio se u svoj pregradak, sjeo, nehajno bacio papirić među ostale papire na stolu, nataknuo naočale i privukao zboropis k sebi. »Pet minuta!« - rekao je samom sebi, »najmanje pet minuta!« Srce mu je strahovito glasno bubnjalo u grudima. Na sreću, zadatak na kojem je radio bio je neka sasvim obična tekuća stvar, regulacija

duge liste brojaka koja nije zahtijevala posebnu pozornost.

Što god pisalo na papiru, sigurno ima neko političko značenje. Koliko on vidi, postoje dvije mogućnosti. Jedna, mnogo vjerojatnija, jest daje djevojka agentica Misaone policije, kao što se i bojao. Nije znao zašto bi Misaona policija izabrala takav način da mu uruči poruku, ali možda imaju za to neke svoje razloge. Ono što piše na papiru mora biti ili prijetnja ili poziv ili zapovijed da počini samoubojstvo, nekakva prepređena klopka. Ali postojala je i druga, mnogo luđa mogućnost koja se stalno javljala, premda ju je uzalud nastojao potisnuti. Možda poruka uopće ne dolazi od Misaone policije, nego od nekakve podzemne organizacije. Možda Bratstvo ipak, na kraju, postoji! Možda je djevojka u njemu! Nema sumnje, ideja je besmislena, ali iskrsnula mu je u glavi u samom trenutku kad je osjetio komadić papira u ruci. Tek dvije-tri minute kasnije palo mu je na pamet ono prvo, vjerojatnije objašnjenje. Pa čak i sada, premda mu razum govori da poruka vjerojatno znači smrt - on ipak to sasvim ne vjeruje i u njemu tinja i dalje nerazumna nada, srce mu udara, i on s teškoćom pazi da mu glas ne dršće dok mrmlja brojke u zboropis.

Smotao je cijeli svežanj obavljena posla i tutnuo ga u pneumatsku cijev. Prošlo je osam minuta. Popravio je naočale na nosu, uzdahnuo i privukao pred sebe novi svežanj akata s onim komadićem papira na vrhu. Izgladio ga je. Na njemu je krupnim, neizrađenim rukopisom pisalo:

Volim te

Nekoliko je sekundi bio toliko zaprepašten da se nije sjetio ni da baci kompromitantni papirić u spomen-rupu. Prije nego je to učinio, premda je vrlo dobro znao kako je

opasno da čovjek za bilo što pokazuje preveliko zanimanje, nije mogao odoljeti napasti da ga još jednom pročita, jednostavno da se uvjeri da su one riječi zaista na papiru.

Ostatak jutra bilo mu je vrlo teško raditi. Morao se usredotočiti na cijeli niz sitničavih zadataka, ali mnogo teže mu je padala potreba da prikrije uzbuđenje pred telekranom. Osjećao se kao da mu vatra gori u želucu. Ručak u vrućoj, pretrpanoj, bučnoj kantini bio je prava muka. Nadao se da će za vrijeme stanke za ručak biti bar neko vrijeme sam, ali kao za nevolju onaj se slaboumni Parsons nasadio baš kraj njega i, dok je zadah njegova znoja gotovo prevladavao kiseli vonj gulaša, neumorno je blebetao o pripremama za Tjedan mržnje. Posebno se oduševljavao modelom glave Velikog Brata, od papirmašea, dva metra širokom, koju za tu prigodu izrađuje četa Mladih uhoda pod vodstvom njegove kćeri. Winstonu je osobito išlo na živce što u općoj galami jedva čuje što Parsons govori i što stalno mora tražiti da mu ponovi neku od svojih glupavih izjava. Samo je jednom letimično ugledao djevojku, za stolom s druge dvije djevojke, na suprotnom kraju prostorije. Ona ga izgleda nije vidjela, i on nije više pogledavao u tom smjeru.

Poslijepodne je bilo podnošljivije. Neposredno nakon ručka stigao mu je neki delikatni, zamršeni posao za koji će mu trebati nekoliko sati i koji zahtijeva da se sve drugo stavi na stranu. Sastojao se od krivotvorenja jedne serije izvještaja o proizvodnji od prije dvije godine, i to tako da se time diskreditira istaknuti član Uže Partije koji je sada na ledu. To je bila vrsta posla koju je Winston znački obavljao, i više od dva sata uspio je djevojku potpuno isključiti iz svojih misli. Tada mu se vratilo sjećanje na njeno lice, a s njim i bjesomučna, neizdržljiva želja da ostane sam. Sve dok ne bude sam, neće moći razmisliti o tom novom razvoju događaja.

Danas je jedna od njegovih večeri u Društvenom domu. Proždrio je još jedan neukusni obrok u kantini, požurio u Dom, sudjelovao u visokoumnoj glupariji koja se nazivala »diskusijskim kružokom«, odigrao je dvije partije ping-ponga, strusio nekoliko čaša džina i odsjedio pola sata na predavanju pod naslovom »Anglosoc u odnosu na šah«. Duša mu se grčila od dosade, ali bar jednom nije osjetio poriv da izbjegne svoju večer u Domu. Kad je ugledao riječi *Volim te*, u njega je navrla želja da ostane živ; izlagati se sad ovakvim manjim rizicima iznenada mu se učinilo glupim. Tek nakon dvadeset tri sata, kad se našao kod kuće i u postelji - u tami gdje si, dok šutiš, siguran čak i od telekrana - mogao je suvislo porazmisлити.

Problem koji se ima riješiti prije svega je fizički: kako stupiti s djevojkom u vezu i udesiti sastanak. Nije više uzimao u obzir mogućnost da mu ona možda namješta kakvu klopku. Znao je da nije tako, po onom nedvojbenom uzbuđenju kad mu je predavala cedulju. Očito je bila nasmrtno preplašena, što dakako nije ni čudo. Niti mu je pomisao da odbije njenu inicijativu pala na pamet. Prije samo pet dana razmišljao je kako da joj uličnom kockom smrskava glavu, ali to više nije bilo važno. Sjetio se njena go-log, mladenačkog tijela onako kako gaje zamišljao u snu. Mislio je o njoj daje budala kao i sve ostale, da joj je glava puna laži i mržnje, da joj je utroba puna leda. Nekakva ga je groznica spopala na samu pomisao da bi je mogao izgubiti, da mu bijelo mladenačko tijelo može iskliznuti iz ruku! Više od ičega drugog bojao se da će ona, ako brzo ne stupi s njom u dodir, naprosto promijeniti mišljenje. Ali fizičke teškoće u organiziranju sastanka bile su goleme. Bilo je to kao da u šahu hoćeš povući potez, a već si matiran. Kamogod se okreneš, nađeš se licem u lice s telekranom. Zapravo, svi mogući načini komunikacije s njom pali su mu na pamet već u prvih pet minuta nakon što je

pročitao cedulju; ali sada, kad je imao vremena razmisliti, prelazio ih je jednog po jednog, kao da slaže red instrumenata na stolu.

Bjelodano je da se ovakav sastanak kakav se dogodio jutros ne može više ponoviti. Da ona radi u Arhivskom komesarijatu, stvar bi mogla biti razmjerno jednostavna, ali on je imao samo mutan pojam gdje je u zgradi Literarni komesarijat, a nije imao nikakve izlike pod kojom bi onamo išao. Da zna gdje ona stanuje ili u koje vrijeme odlazi s posla, mogao bi nekako udesiti daje sretne negdje na putu kući; ali pokušati je pratiti kući nije bilo bezopasno jer je to značilo dangubiti pred zgradom Ministarstva, što se svakako mora primijetiti. Da joj pošalje pismo poštom, nije dolazilo u obzir. Po običaju koji uopće nije bio tajan, sva su se pisma otvarala u prolazu kroz poštu. Zapravo, malo je ljudi uopće i pisalo pisma. Za poruke koje je povremeno bilo nužno slati, postojale su tiskane dopisnice s dugim popisom fraza i čovjek je naprosto precrtao one nepotrebne. Uostalom, on nije niti znao kako se djevojka zove, a da ne govorimo o adresi. Naposljetku je zaključio daje najsigurnije mjesto kantina. Ako je uspije zateći samu za stolom negdje u sredini prostorije, ne preblizu telekranima, da ih okružuje dovoljno glasan žamor razgovora - ako ti uvjeti potraju, recimo tridesetak sekundi, možda će biti moguće izmijeniti nekoliko riječi.

Cijeli tjedan nakon toga, život mu je bio kao nemiran san. Sutradan se ona nije pojavila u kantini sve dok on nije već odlazio, jer se već bila čula sirena. Po svoj prilici su je premjestili u kasniju smjenu. Mimoišli su se a da se nisu ni pogledali. Dan nakon toga bila je u kantini u uobičajeno vrijeme, ali s tri druge djevojke i neposredno ispod telekrana. Tada se tri užasna dana zaredom nije uopće pojavila u kantini. I duh i tijelo kao da su mu bili bole-

sni od neke neizdržljive preosjetljivosti, nekakve prozirnosti, od koje je svaki pokret, svaki zvuk, svaka riječ koju mora izgovoriti ili saslušati, bivala prava muka. Ni u snu nije mogao uteći od njene slike. Tih se dana nije uopće usudio dotaknuti dnevnik. Ako je gdje nalazio olakšanja, bilo je to u poslu, gdje se katkad znao zaboraviti i po desetak minuta uzastopno. Nije imao ama baš nikakva znaka što joj se dogodilo. Nigdje se nije mogao raspitati. Mogli su je ispariti, mogla je počiniti samoubojstvo, mogli su je premjestiti na drugi kraj Oceanije: najgore i najvjerojatnije od svega, naprosto je mogla promijeniti mišljenje i odlučiti da ga izbjegava.

Sutradan se ponovno pojavila. Ruka joj nije više bila u povezu; traka flastera omotavala joj je zapešće. Tako mu je laknulo što je opet vidi da nije mogao odoljeti a da nekoliko sekundi ne zuri ravno u nju. Sljedećeg dana gotovo je uspio i razgovarati s njom. Kad je ušao u kantinu, sjedila je za stolom dobrano udaljenim od zida i bila je posve sama. Bilo je rano i prostorija nije bila jako puna. Rep se sporo pomicao naprijed sve dok Winston nije stigao gotovo do same tezge, a tada je došlo do zastoja od dvije minute jer se netko pred njim žalio da nije dobio svoju tabletu saharina. Ali djevojka je još bila sama, kad je Winston prihvatio pun pladanj i uputio se prema stolu. Nenapadno se kretao prema njoj, dok je pogledom tražio mjesto za nekim stolom u njenoj blizini. Do nje je imao možda još samo tri metra. Još dvije sekunde i uspjeh će. Tada je neki glas iza njega pozvao: »Smith!« Pravio se da ne čuje. »Smith!« ponovio je glas, sada glasnije. Ne vrijedi. Okrenuo se. Plavokosi mladić, vedrog, ali malo glupog lica, po imenu Wilsher, koga je jedva poznavao, s osmijehom ga je pozivao da sjedne na prazno mjesto za njegovim stolom. Bilo bi vrlo neoprezno odbiti. Nakon što su ga prepoznali, ne može naprosto otići sjesti za stol s djevojkom

koja nije ni s kim u društvu. Bilo bi to previše napadno. Sjeo je s prijateljskim smiješkom. Priglupo plavo lice dočekalo gaje s vedrom otvorenosću. Winstonu se prividjelo kako zabija sjekiru u to lice posred srijede. Djevojčin stol se nekoliko časaka kasnije napunio.

Ali mora da gaje vidjela kako ide prema njoj i možda će shvatiti što mora učiniti. Sutradan je pazio da dođe rano. I zbilja, sjedila je za stolom otprilike na istome mjestu i opet je bila sama. Prva osoba ispred njega u repu bio je malen, hitar, pokretan čovjek nalik kukcu, pljosnata lica i sićušnih sumnjičavih očiju. Kad se Winston okrenuo od tezge sa svojim pladnjem, vidio je da se mali čovjek uputio ravno prema djevojčinu stolu. Njegove su nade opet stale tonuti. Bilo je još jedno prazno mjesto za nešto daljim stolom. A nešto u čovječuljkovoj pojavi govorilo mu je daje ovom toliko stalo do vlastite udobnosti da će izabrati najprazniji stol. S ledom u srcu, Winston gaje slijedio. Ništa neće vrijediti ako ne uhvati djevojku nasamo. U tom trenutku došlo je do strahovitog treska. Mali se čovjek prostro koliko je dug i širok, pladanj mu je izletio iz ruku, a dva potoka, juhe i kave, potekla su po podu. Podigao se na noge sa zlokobnim pogledom prema Winstonu kojega je, očito, sumnjičio da mu je podmetnuo nogu. Ali sve je dobro ispalo. Pet sekundi kasnije, uz bubnjanje srca, Winston je sjedio za stolom djevojke.

Nije ju pogledao. Stavio je hranu s pladnja na stol i smjesta počeo jesti. Bilo je od bitne važnosti da progovori odmah, prije nego što dođe netko drugi, ali sad gaje obuzeo užasan strah. Prošao je tjedan dana otkad mu je prvi put pristupila. Mogla se predomisliti od onda, sigurno se predomislila! Nemoguće je da ovaj odnos uspije; takve se stvari ne događaju u pravom životu. Možda bi bio potpuno odustao od namjere da govori, da u tom času nije ugledao Ampleforthu, pjesnika dlakavih ušiju, koji je ne-

spretno tumarao po prostoriji s pladnjem, tražeći mjesto da sjedne. Na neki neodređen način, Ampleforth je bio privržen Winstonu i svakako će sjesti za njegov stol ako ga primijeti. Ostala mu je možda jedna minuta da nešto učini. I Winston i djevojka su uporno jeli. Jeli su nekakav rijetki gulaš, zapravo juhu, od mahuna. Tiho mrmljajući, Winston je progovorio. Ni ona ni on nisu podigli pogled; postojano su žlicom prinosili vodenastu kašicu do usta, a između zalogaja izmijenili nekoliko najnužnijih riječi tihim, bezizražajnim glasovima.

- Kad ti završava posao?
- U osamnaest i trideset.
- Gdje da se sastanemo?
- Trg Pobjede, kraj spomenika.
- Tamo je puno telekrana.
- Ne smeta ako je puno ljudi.
- Neki znak?

-Ne. Nemoj mi prilaziti dok me ne vidiš među mnogo ljudi. I nemoj me gledati. Samo se drži negdje blizu mene.

- U koliko?
- Devetnaest sati.
- Dobro.

Ampleforth nije vidio Winstona i sjeo je za neki drugi stol. Oni nisu više razgovarali i, koliko je to moguće za dvoje ljudi koji sjede sučelice za istim stolom, nisu se ni gledali. Djevojka je brzo završila ručak i otišla, dok se Winston zadržao da popuši cigaretu.

Winston je bio na Trgu Pobjede prije dogovorenog vremena. Lutao je oko podnožja golemoga izlijebljenog stupa, na vrhu kojeg je spomenik Velikog Brata gledao u daljinu, prema jugu, u nebo gdje je pobijedio eurazijsko zrakoplovstvo (prije nekoliko godina bilo je to orijentaljsko zrakoplovstvo) u Bitci za Aeropistu Jedan. Na ulici

ispred stupa stajao je kip čovjeka na konju koji je navodno predstavljao Olivera Cromwella. Pet minuta nakon dogovorenog sata, djevojka se još uvijek nije pojavila. Ponovno je Winstona spopao grozan strah. Ona neće doći, ona se predomisli! Polako je odšetao do sjeverne strane trga i tu je osjetio, donekle pomućeno, zadovoljstvo kad je identificirao crkvu Svetog Martina, čija su zvona, kad je imala zvona, zvonila *Za naranču evo groš*. Tada je ugledao djevojku gdje stoji u podnožju stupa i čita ili se pravi da čita plakat koji je spiralno obavijao stup. Bilo je opasno prići joj dok se ne skupi više ljudi. Telekrani su bili postavljeni oko cijelog postamenta. Ali u tom se času podigla na sve strane vika, i negdje slijeva čula se grmljavina teških vozila. Nenadano, svi su stali trčati preko trga. Djevojka je spretno skoknula oko lavova na podnožju spomenika i pridružila se gužvi. Winston ju je slijedio. Dok je trčao, shvatio je iz dovikivanja da prolazi konvoj eurazijskih zarobljenika.

Već je gusta masa svijeta popunila južnu stranu trga. Inače osoba koja po naravi teži vanjskom rubu svake gužve ili nereda, Winston se gurao, probijao, provlačio naprijed, u samo srce gomile. Uskoro mu je djevojka bila nadohvat ruke, ali put mu je prepriječio neki golemi prol i gotovo jednako tako golema žena, po svoj prilici njegova, koji kao da su oblikovali neprobojan zid mesa. Winston se zamigoljio postrance i žestokim udarom ramena uspio se zabiti među njih dvoje. Na trenutak je imao dojam da mu se crijeva mijese u kašu, između dvaju mišićavih bedra, ali uspio se probiti, prilično se uznojivši. Bio je pokraj djevojke. Stajali su rame uz rame, i oboje uporno gledali preda se.

Duga kolona kamiona, sa stražarima drvena lica, naoružanim strojnicama, koji su ukočeno stajali u kutovima, miljela je polako ulicom. U kamionima su čučali, ti-

jesno zbijeni, mali žuti ljudi u otrcanim zelenkastim uniformama. Njihova žalosna, mongolska lica zurila su potpuno ravnodušno preko ograda kamiona. Povremeno, kad bi se koji kamion zatresao, čuo se metalan zveket: svim su zarobljenicima noge bile okovane. Prolazio je kamion za kamionom tih turobnih lica. Winston je bio svjestan kako prolaze, ali vidio ih je samo povremeno. Djevojčino rame i ruka sve do lakta stisnuli su se uz njegovu. Njen mu je obraz bio tako blizu daje gotovo osjećao njegovu toplinu. Ona je smjesta preuzela situaciju u svoje ruke, upravo kao stoje postupila i u kantini. Stala je govoriti istim onim bezizražajnim glasom kao i prije, dok su joj se usne jedva i micale; bilo je to jedva čujno mrmljanje koje se lako utapalo u žagor mnogih glasova i tutnjavu kamiona.

- Čuješ me?

- Čujem.

- Možeš li dobiti slobodno popodne u nedjelju?

- Mogu.

- Onda slušaj pažljivo. Ovo moraš zapamtiti. Pođi do kolodvora Paddington...

S nekakvom vojničkom preciznošću, koja ga je zaprepastila, opisala mu je put kojim se mora kretati. Pola sata putovanja željeznicom; skreni lijevo kad izađeš iz postaje; dva kilometra cestom: tamo su poljska vrata kojima nedostaje najgornja prečka; staza preko polja; travom obrastao seoski put, zatim puteljak kroz grmlje; usahlo stablo obraslo mahovinom. Kao daje imala zemljovid u glavi.

- Možeš sve to zapamtiti? - promrmljala je naposljetku.

-Da.

- Skreni lijevo, zatim desno, pa opet lijevo. I ona vrata nemaju gornju prečku.

- Dobro. U koje vrijeme?

- Oko petnaest sati. Možda ćeš me morati čekati. Ja ću tamo doći drugim putem. Jesi siguran da si sve zapamtio?

- Jesam.

- Onda se udalji od mene što brže možeš.

Nije mu to trebala ni reći. Ali nisu se mogli odmah ispetljati iz mase. Kolona kamiona još je prolazila, ljudi su i dalje nezasitno zijali. Na početku je bilo nešto zviždanja i ruganja, ali dolazilo je to samo od članova Partije u gomili, i uskoro je i to prestalo. Raspoloženje koje je prevladavalo bilo je naprosto znatiželja. Stranci, bili oni iz Eurazije ili Orijentazije, bili su čudne zvjerke. Čovjek ih doslovno nije viđao nikad osim u ulozi zarobljenika, a i kao zarobljenike samo letimično. Nitko nije znao što s njima biva, osim onih nekoliko koje bi objesili kao ratne zločince: drugi bi jednostavno nestali, valjda u logorima za prisilni rad. Okrugla mongolska lica prepustila su sada mjesto licima europskijega tipa, prljavim, bradatim i iscrpljenim. Iznad obraslih obraza njihove su oči gledale u Winstonove, pokatkad s nekim čudnim žarom, a onda bi odvratile pogled. Kolona se bližila kraju. U posljednjem kamionu vidio je nekog starca lica obrasla u masu sijede dlake kako uspravno stoji prekrživši pred sobom zapešća kao daje navikao da mu ruke budu vezane. Bilo je vrijeme da se Winston i djevojka razdvoje. Ali u posljednjem času, dok ih je gomila još uvijek stješnjavala, njena je ruka pipajući potražila njegovu i letimice je stisnula.

Nije to trajalo ni deset sekundi, a njemu se činilo da su im ruke dugo, dugo spojene. Imao je vremena naučiti svaku pojedinost o njenoj ruci. Istražio je njene duge prste, lijepo oblikovane nokte, dlan očvrstnuo od rada s nizom žuljeva, glatko meso ispod zapešća. Samo što ga je opipao, mogao bi prepoznati taj dlan i kad ga vi-

di. U istom času palo mu je na pamet da ne zna kakve su boje djevojčine oči. Vjerojatno su smeđe, ali tamnokosi ljudi katkad znaju imati i plave. Da sad okrene glavu i da je pogleda bila bi neoprostiva ludost. Stisnutih ruku, nevidljivih u stisci tjelesa, gledali su uporno ravno preda se i umjesto očiju djevojke, oči ostarjelog zarobljenika zurile su žalobno iz svojih kosmatih gnijezda u Winstona.

2

Winston se uputio šumskim putem, kroz šarenu igru svjetla i sjene, izbijajući u zlatnu svjetlost kad god bi se nad njim razdvojile grane. Njemu slijeva, pod stablima, tlo se zamaglilo od svijetloplavih zvončića. Zrak kao da mu je milovao kožu. Bio je drugi svibnja. Odnekuda, iz gušćeg središta šume, dopiralo je gugutanje grlica.

Malo je uranio. S putovanjem nije imao nikakvih poteškoća, a djevojka je bila tako očito iskusna daje njegov strah bio manji nego što bi inače normalno bio. Pretpostavljao je da ona zna naći sigurno mjesto. Općenito, nije se moglo uzeti pod gotovo kako si negdje u prirodi sigurniji nego u Londonu. Nije bilo telekrana, razumije se, ali uvijek je postojala opasnost da ima skrivenih mikrofona koji ti mogu uhvatiti i identificirati glas; osim toga, nije bilo nimalo lako putovati a da ne privučesh pozornost. Za udaljenosti manje od sto kilometara nije bilo potrebno potvrđivati pasoš, ali katkada su patrola vrebale na željezničkim postajama i pregledavale isprave svakog člana Partije kojeg bi tu zatekle i postavljale nezgodna pitanja. Ovog puta, međutim, patrola se nije pojavila a dok je pješačio od kolodvora, uvjerio se opreznim osvrtnjem da ga nitko ne slijedi. Vlak je bio pun prola u blagdanskom raspoloženju, jer je vrijeme bilo ljetno. Vagon s drvenim sjedalima u kojem se vozio dupke je ispunila samo jedna golema obitelj, počevši od bezube prabake do jednomjesečne bebe, obitelj koja je išla na selo da provede dan sa svojom »tazbinom« i da, kako su bez krzmanja objasnili Winstonu, na crno nabave nešto maslaca.

Put se proširio i čas kasnije stigao je do puteljka o kojem mu je ona govorila, prosjeka za stoku koji uranja među grmlje. Nije imao sata, ali još nije moglo biti petnaest. Zvončići su tako gusto rasli da se nije moglo a da čovjek po njima ne gazi. Kleknuo je i stao ih brati, dijelom da mu prođe vrijeme, a dijelom od neodređene želje da nabere kiticu cvijeća i pokloni je djevojci kad se sastanu. Nabrao je već veliki buket cvijeća i udisao je njihov nježan slatkasti miris kad gaje sledio zvuk iza njegovih leđa, nedvojbeno pucketanje grančica pod nogama. Nastavio je brati zvončiće. Bilo je to najbolje što se može učiniti. To može biti djevojka, a može biti da ga je ipak netko pratio. Okretati se, značilo bi pokazati osjećaj krivnje. Brao je cvijet za cvijetom. Nečija mu se ruka lako spustila na rame.

Okrenuo se. Bila je djevojka. Zatresla je glavom, očito kao upozorenje da mora šutjeti, zatim je razgmula grmlje i hitro ga povelala uskom stazicom u šumu. Vidjelo se daje tim putem već i prije prolazila, jer je blatna mjesta izbjegavala kao po navici. Winston ju je slijedio i dalje držeći kiticu cvijeća. U prvi čas mu je bilo laknulo, ali dok je promatrao snažno, vitko tijelo kako se pred njim kreće s crvenom tkanicom oko pasa, tako stegnutom daje isticala oblinu bokova, obuzeo gaje težak osjećaj manje vrijednosti. Čak i sada mu se činilo posve vjerojatnim da će ona, kad se okrene i kad ga pogleda, na kraju odustati od svega. Umilnost zraka i zelenilo lišća obeshrabrili su ga. Već na putu od kolodvora, pod svibanjskim suncem, osjećao se nekako prljav i blijed, kućni stvor, s čađavom london-skom prašinom u porama. Pomislio je kako ga sve do sada ona vjerojatno nikad nije vidjela usred bijela dana, na otvorenom. Stigli su do srušenog stabla o kojem je govorila. Djevojka gaje preskočila i rastvorila grmlje na mjestu gdje se nije činilo da postoji prolaz. Kad je Winston

krenuo za njom, ustanovio je da se nalaze na prirodnoj čistini, malome travnatom humku okruženom visokim mladim stablima, koja su ga sa svih strana zaklanjala. Djevojka je stala i okrenula se.

- Evo nas - rekla je.

Stajali su sučelice udaljeni nekoliko koraka. Ipak, on joj se nije usuđivao približiti.

- Nisam htjela ništa reći vani na stazi - nastavila je

- za slučaj da ima kakav skriveni mikrofون. Po svoj prilici nema. A nikad se ne zna. Postoji uvijek mogućnost da ti neka od tih svinja prepozna glas. Ovdje smo mirni.

Još uvijek nije skupio hrabrosti da joj se približi.

- Ovdje smo mirni? - ponovio je glupo.

- Da. Pogledaj stabla. - Bili su to mali jasenovi, koji su svojedobno posječeni, a koji su ponovno proklijali u cijelu šumu mladica ne debljih od ruke. - Nema nigdje ništa dovoljno veliko da se sakrije mikrofون. Osim toga, bila sam ovdje i prije.

Govorili su samo razgovora radi. Uspio joj se sada primaknuti malo bliže. Stajala je pred njim veoma uspravno, s osmijehom na licu koji je djelovao pomalo ironično, kao da se pita zašto on tako sporo prelazi na stvar. Zvončići su se prosuli na tlo kao vodopad. Kao da su pali sami od sebe. Uhvatio ju je za ruku.

- Vjeruješ li ti meni - rekao je - da sve do ovog časa nisam znao koje su ti boje oči? - Oči su bile smeđe, ustanovio je, prilično svijetla nijansa smeđeg, crnih trepavica.

- Sad kad me vidiš kakav sam zbilja, možeš li i dalje podnositi da me gledaš?

- I te kako lako.

- Imam trideset devet godina. Imam ženu koje se ne mogu riješiti. Imam proširene vene. Imam pet lažnih zuba.

- Potpuno mi je svejedno.

Čas kasnije, teško bi bilo reći čijom inicijativom, bila mu je u zagrljaju. Isprva nije osjećao ništa osim čiste nevjerice. Mladenačko tijelo se privinulo uz njegovo, oblak crne kose bio mu je na licu, i da! ona je stvarno primaknula glavu i on stvarno ljubi ta široka crvena usta. Obgrlila ga je rukama oko vrata, nazivala ga dragim, svojim zlatom i ljubljenim. Povukao ju je na tlo, a ona nije pružala ni najmanji otpor, mogao je raditi s njom što god hoće. Ali po istini, tjelesno nije osjećao ništa osim pukog dodira. U sebi je osjećao samo nevjericu i ponos. Drago mu je bilo što se ovo zbiva. A nije imao tjelesne želje. Bilo je prerano, prestrašili su ga njena mladost i ljepota, previše je već navikao da živi bez žena - nije ni sam znao pravi razlog. Djevojka se pridigla i odmrsla jedan zvončić iz kose. Sjela je uz njega, obgrlivši ga rukom oko pasa.

- Nije važno, dragi. Nema žurbe. Imamo cijelo poslijepodne. Zar ovo nije sjajno skrovište? Otkrila sam ga jednom kad sam se izgubila na nekom kolektivnom izletu. Da netko dolazi, čuli bismo ga sa sto metara daljine.

- Kako se zoveš? - pitao je Winston.

- Julia. A ja znam kako se ti zoveš. Winston - Winston Smith.

- Kako si to pronašla?

- Valjda sam spretnija u pronalaženju nego ti, dragi. Reci mi, što si mislio o meni prije onog dana kad sam ti napisala cedulju?

Nije ni osjetio napast da joj laže. Izgledalo je to čak kao nekakva žrtva novoj ljubavi - da počne s priznanjem najgoreg.

- Mrzio sam te iz dna duše - rekao je. - Dolazilo mi je da te silujem i da te poslije toga ubijem. Prije dva tjedna najozbiljnije sam razmišljao o tome da ti razmrskam glavu uličnom kockom. Ako baš hoćeš znati, mislio sam da imaš neke veze s Misaonom policijom.

Djevojka se s uživanjem nasmijala, očito uzimajući to kao priznanje da se izvrsno pretvarala.

- Ma ne valjda s Misaonom policijom! Nisi to zbilja mislio?

- Pa možda ne sasvim tako. Ali po tvom općenitom izgledu, razumiješ, naprosto zato što si mlada i svježja i zdrava, mislio sam da si vjerojatno...

- Mislio si da sam dobra članica Partije. Čista na riječi i djelu. Zastave, povorke, parole, sport, kolektivni izleti, sve te gluposti. I mislio si, ako mi se samo pruži i najmanja prilika, da ću te prijaviti kao misaonog kriminalca i da ćeš zbog mene izgubiti glavu?

- Da, tako nekako. Znaš da je većina mladih djevojaka takva.

- Svemu je kriv ovaj prokleti pojas - rekla je strgnuvši grimiznu tkanicu Omladinskog antispolnog saveza i prebacivši je preko jedne grane. Tada, kao daju je to što se dotaknula vlastitih bokova na nešto podsjetilo, stala je kopati po džepu svoga radnog kombinezona i izvadila malu pločicu čokolade. Prelomila ju je na pola i jedan komad pružila Winstonu. I prije nego što ju je kušao, Winston je po mirisu shvatio da je to veoma neobična čokolada. Bila je tamna i sjajna i zamotana u srebrni papir. Normalno je čokolada sivosmečkasta mrvljiva tvar koja ima tek, ako se to uopće vjerno da opisati, po dimu gorućeg smetlišta. Ali nekoć davno je okusio čokoladu kao što je ova koju mu je dala. Prvi miris probudio je u njemu neku uspomenu koju nije mogao točno definirati, ali koja je bila toliko jaka da mu nije dala mira.

- Gdje si to nabavila? - upitao je.

- Na crnoj burzi - rekla je ravnodušno. - Zapravo, kad me gledaš, ja i jesam takva djevojka. Dobra sam u sportu. Bila sam četovođa u Mladim uhodama. Tri večeri u tjednu dobrovoljno radim za Omladinski antispolni sa-

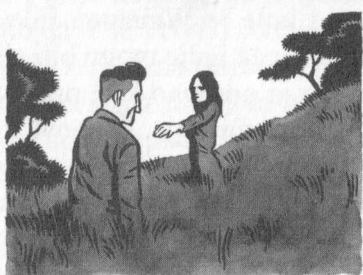
vez. Sate i sate potratila sam lijepeći njihove gnusne gluposti po cijelom Londonu. Na paradama uvijek nosim jedan kraj transparenta. Uvijek djelujem vedro i nikad ne markiram. Treba urlati s vukovima, uvijek kažem. To je jedini način da čovjek sačuva glavu.

Prvi se griz čokolade rastopio na Winstonovu jeziku. Bilo je to pravo uživanje. Ali još je tu bila ona uspomena koja mu se motala negdje po rubu svijesti, nešto što u njemu izaziva snažne osjećaje, ali što se ne da svesti na određen oblik, poput kakva predmeta koji čovjek motri samo kutkom oka. Odgurnuo ju je od sebe, svjestan jedino daje to uspomena na neki nepopravljivi postupak, nešto što bi više volio da nije učinio.

- Ti si jako mlada - rekao je. - Deset ili petnaest godina si mlađa od mene. Što je tebe moglo privući na čovjeku kao što sam ja?

- Nešto u tvom licu. Odlučila sam da ću riskirati. Već sam vješta u tome da primijetim ljude koji su drukčiji. Čim sam te vidjela, znala sam da si protiv *njih*.

Oni, to je izgleda značilo Partiju, a iznad svega Užu Partiju, o kojoj je govorila s otvorenom porugom i mržnjom, od koje je Winstonu bilo nelagodno, premda je znao, ako uopće igdje mogu biti sigurni, da su sigurni ovdje. Što ga je posebno kod nje zaprepastilo bila je surovost njena izražavanja. Članovi Partije nisu smjeli kleti, i sam Winston kleo je vrlo rijetko, barem ne naglas. Julia, međutim, kao da nije mogla spomenuti Partiju, osobito Užu Partiju, a da ne upotrijebi riječi kakve se vide kredom ispisane po zidovima najzabačenijih uličica. Nije mu to bilo antipatično. Bio je to naprosto još jedan simptom njene pobune protiv Partije i svih partijskih običaja, i nekako je djelovalo prirodno i zdravo, poput kihanja konja kad nanjuši slabo sijeno. Ostavili su čistinu i tumarali kroz prošaranu sjenu, uzajamno se držeći rukama oko

struka kad god je bilo dovoljno prostora da hodaju usporo. Primijetio je koliko joj je struk sad mekši kad nije stegnut pojasom. Nisu podizali glas iznad šapta. Osim na čistini, rekla je Julia, bolje je biti što tiši. Uskoro su stigli do ruba šumice. Zaustavila gaje.

- Ne izlazi na otvoreno. Možda netko gleda. Nema opasnosti ako se držimo iza grmlja.

Stajali su u sjeni lijeskova grma. Na licima su ipak osjećali toplinu sunca, koje se probijalo kroz bezbrojno lišće. Winston je pogledao otvoreno polje i doživio neobično, potresno iznenađenje - prepoznao ga je. Prepoznao ga je na prvi pogled. Stari, popasen pašnjak, preko kojeg vijuga stazica, mjestimice posut krtičnjacima. U gustoj živici na suprotnoj strani, grane brijestova blago se njišu na povjetarcu, a lišće im se u gustim masama komeša poput ženske kose. Pa jasno je da negdje u blizini, iako se ne vidi, mora biti potok sa zelenim rukavcima u kojem plivaju crvenperke!

- Ima li tu negdje u blizini potok? - prošaptao je.

- Točno, ima potok. Tamo je, gdje završava ono drugo polje. Ima u njemu i riba, velikih. Vide se kako leže u rukavcima pod vrbama i samo mašu repovima.

- Pa to je Zlatna Zemlja... skoro - promrmljao je.

- Zlatna Zemlja?

- Ma ništa, zapravo krajolik koji katkad vidim u snu.

- Gledaj! - prošaptala je Julia.

Drozd je sletio na granu, niti pet metara od njih, gotovo u visini njihovih lica. Možda ih nije ni primijetio. Bio je na suncu, a oni u sjeni. Rastegnuo je krila, brižljivo ih opet složio na mjesto, na trenutak povio glavicu, kao da na neki način obavlja poklonstvo suncu, a onda je iz njega navrla bujica pjesme. U poslijepodnevnom zatišju njegov je glas djelovao nevjerojatno snažno. Winston i Julia su se držali, opčinjeni. Glazba je tekla i tekla, minutu

za minutom, s bezbrojnim varijacijama, nijedanput se ne ponavljaajući, kao da ptica namjerno pokazuje svoju virtuoznost. Drozd bi katkad zastao na nekoliko sekundi, rasprostro i ponovno složio krila, a zatim bi naduo pjegave grudi i opet iz sve snage zapjevao. Winston gaje promatrao s nekim nejasnim strahopoštovanjem. Za koga i zašto pjeva taj drozd? Ne gleda ga ni ženka, ni suparnik. Sto ga tjera da sjedi tu, na rubu puste šume i izlijeva svoju pjesmu u prazno? Pitao se nije li ipak, na kraju krajeva, negdje u blizini kakav skriveni mikrofoni. On i Julia su razgovarali samo tihim šaptom i mikrofoni ne bi uhvatio što su govorili, ali uhvatit će drozda. Možda na drugom kraju aparata neki maleni ljudski kukac napeto sluša - i sluša upravo ovo. Ali postupno mu je poplava glazbe istjerala sve te misli iz glave. Glazba je bila kao tekućina koja ga prelijeva i miješa se sa svjetlom sunca što se prosipa kroz lišće. Prestao je misliti i naprosto je osjećao. Djevojčin je struk u njegovu zagrljaju bio mek i topao. Okrenuo ju je tako da su sada stajali prsa u prsa; tijelo kao da joj se pretapalo u njegovo. Kamo god bi mu ruka pošla, to mu tijelo nije pružalo nikakav otpor, kao da je voda. Usne su im se slijepile; bilo je to posve drukčije od žestokih poljubaca koje su izmijenili ranije. Kad su im se lica razdvojila, oboje su duboko uzdahnuli. Ptica se preplašila i poletjela lepećući krilima.

Winston joj je prislonio usne na uho.

- *Sada* - prošaptao je.

- Ne ovdje - uzvratila je i ona šaptom. - Vratimo se u skrovište. Tamo je sigurnije.

Brzo, uz povremeno pucketanje grančica, probili su se do čistine. Kad su stigli usred kruga mladih stabala, ona je stala i okrenula se prema njemu. Oboje su disali ubrzano, ali smiješak joj se ponovno pojavio na kutovima usana. Stajala je i gledala ga časak, a onda posegnula

za zatvaračem radnog kombinezona i, zaista! To je bilo gotovo kao u njegovu snu. Gotovo onako brzo kako je zamišljao, strgnulaje odjeću, i kad ju je odbacila u stranu, učinila je to s istom onom veličanstvenom kretnjom kojom kao da odbacuje cijelu jednu uljudbu. Tijelo joj se bijelilo na suncu. Ali načas joj nije gledao tijelo; oči su mu bile prikovane uz to pjegavo lice s lakim, drskim osmijehom. Kleknuo je pred nju i uzeo joj ruku među svoje.

- Jesi li to već radila?

-Naravno. Stotine puta... dobro, barem desetke puta.

- S članovima Partije?

- Da, uvijek s članovima Partije.

- S članovima Uže Partije?

- Ne, s tim svinjama ne. Ali ima ih među njima mnogo koji bi itekako htjeli, da im se samo pruži prst. Nisu oni baš takvi sveci kakvima se prave.

Srce mu je poskočilo. Na desetke je puta ovo radila: htio je da to bude na stotine - na tisuće puta. Sve stoje nagoviještalo kvarenje ispunjalo gaje uvijek ludom nadom. Tko zna, možda je Partija ispod površine trula, a kult gorljivosti i samozatajnosti samo privid koji prikriva nemoral. Kad bi sve njih samo mogao zaraziti leprom ili sifilisom, s kakvim bi veseljem to i učinio! Bilo što da ih načme, da ih oslabi, da ih potkopa! Povukao ju je na tlo, tako da su sada sučelice klečali.

- Čuj me. Što si više muškaraca imala, to te više volim. Razumiješ li to?

- Da, savršeno.

- Mrzim krepost, mrzim dobrotu! Neću da uopće više postoji kakva vrlina! Hoću da svi budu pokvareni do srži.

- Pa onda bih ti, dragi, ja morala odgovarati. Pokvarena sam do srži.

- Ti voliš to raditi? Ne mislim da li voliš sa mnom: mislim to samo po sebi?

- Obožavam.

To je htio čuti iznad svega. Ne samo ljubav prema nekoj osobi, nego životinjski nagon, prirodna želja koja ne pravi razlike: to je snaga koja će raznijeti Partiju. Povalio ju je na travu, među rasute zvončice. Ovog puta nije bilo teškoća. Uskoro se dizanje i padanje njihovih grudi usporilo do normalne brzine, i oni su se, u nekakvoj ugodnoj bespomoćnosti, razdvojili. Sunce kao daje postalo još toplije. Oboje su bili pospani. Posegnuo je za odbačenim kombinezonom i djelomično ju pokrio. Odmah su usnuli i spavali oko pola sata.

Winston se prvi probudio. Pridigao se i promatrao pjegavo lice, koje je i dalje spokojno spavalo, oslonjeno na podmetnuti dlan. Osim usta, nije se moglo reći da je lijepo. Oko očiju, kad čovjek pažljivije pogleda, već su borica-dvije. Kratka crna kosa bila je izvanredno gusta i meka. Palo mu je na pamet kako joj još uvijek ne zna ni prezime, ni gdje živi.

To mlado snažno tijelo, sada bespomoćno u snu probudilo je u njemu nekakav sućutni, zaštitnički osjećaj. Ali ona, mislima potpuno nenatrunjena nježnost koju je osjetio pod grmom lijeske dok je drozd pjevao, nije se posve vratila. Odmaknuo je radni kombinezon i ogledao njeno glatko bijelo bedro. U staro vrijeme, pomislio je, muškarac bi pogledao žensko tijelo i vidio daje poželjno i to bi bio kraj priče. Ali danas ne može biti ni čiste ljubavi ni čiste požude. Nijedna emocija nije čista jer se sve isprepleće sa strahom i mržnjom. Njihov je zagrljaj bitka, njihov klimaks pobjeda. Bio je to udarac zadan Partiji. Bio je to politički čin.

3

- Možemo opet jednom doći ovamo - rekla je Julia.
- Općenito, svako se skrovište može bez opasnosti koristiti dvaput. Ali, naravno, tek nakon mjesec - dva.

Kad se probudila, držanje joj se promijenilo. Bila je žustra i poslovna, obukla se, zavezala crveni pojas oko struka i stala potanko planirati povratak kući. Bilo je nekako prirodno da joj on to potpuno prepušta. Očito je posjedovala praktičnost i lukavost koja je Winstonu nedostajala, a isto tako i iscrpno poznavanje londonske okoline, koje je prikupila na bezbrojnim kolektivnim izletima. Ruta kojom gaje uputila bila je posve drukčija od one kojom je došao, i dovela ga je na drugi kolodvor u Londonu. »Nikad se ne vraćaj kući istim putem«, rekla je kao da objavljuje važno načelo. Ona će poći prva, a Winston će pričekati pola sata pa onda krenuti za njom.

Navela je mjesto na kojem se mogu sastati nakon posla, za četiri dana. Bila je to ulica u jednoj od siromašnijih četvrti, u kojoj se nalazila otvorena tržnica, obično bučna i puna svijeta. Ona će se vrzmati između štandova i pretvarati se da traži vezice za cipele ili konac za šivanje. Ako prosudi daje zrak čist, useknut će nos kad se on bude približavao; ako nije, neka onda prođe kraj nje kao da je nije prepoznao. Ali s malo sreće, u gužvi moći će bez opasnosti porazgovoriti desetak minuta i dogovoriti drugi sastanak.

-A sad moram poći - rekla je, čim je on shvatio upute koje mu je dala. - Moram biti natrag u sedamnaest i trideset. Moram odraditi dva sata dobrovoljnog rada za Omladinski antispolni savez... dijeliti letke, ili nešto slič-

no. Zar to nije blesavo? Očetakaj me malo, molim te. Imam li trave u kosi? Jesi li siguran? Onda zbogom, ljubavi moja, zbogom!

Bacila mu se u zagrljaj, poljubila ga gotovo nasilno, i čas kasnije već se probila kroz mlada stabla i gotovo nečujno iščezla u šumi. Ni sada nije doznao kako se preziva ni gdje stanuje. Ali zapravo, bilo je to svejedno, jer je nezamislivo da se ikad mogu sastati u kući ili uputiti jedno drugom kakvu pismenu poruku.

Ispalo je da se više nisu sastali na šumskoj čistini. U cijelom svibnju uhvatili su samo još jednu priliku da stvarno vode ljubav. Bilo je to u drugom skrovištu, poznatom Juliji, u zvoniku razrušene crkve u gotovo pustom predjelu izvan grada na koji je prije trideset godina pala atomska bomba. Kad je čovjek jednom tamo došao, bilo je to dobro skrovište, ali je put do tamo bio vrlo opasan. Inače su se sastajali samo na ulicama, svake večeri na drugome mjestu i nikad više od pola sata. Na ulici su obično mogli malo razgovarati, ako se to smije tako nazvati. Dok su tumarali po pločnicima punim svijeta, ne sasvim blizu jedno drugom i nikada se ne gledajući, vodili su čudnu, isprekidanu konverzaciju koja se palila i gasila kao svjetlo kakva svjetionika, i koju bi presjekli naglom šutnjom kad bi se približila kakva partijska uniforma ili kad bi se našli u blizini telekrana, a onda bi je nekoliko minuta kasnije nastavili usred rečenice. Kad su se na dogovorenom mjestu rastajali, naprečac bi prekinuli razgovor da ga gotovo bez ikakva uvoda sutradan nastave. Julia kao da je bila navikla na takav razgovor, koji je zvala »razgovor u nastavcima«. Bila je isto tako neočekivano vična govoru bez micanja usana. Samo jednom u gotovo mjesec dana večernjih sastanaka uspjeli su izmijeniti poljubac. Šutke su prolazili jednom pokrajnjom ulicom (Julia nije nikad htjela govoriti kad bi se udaljili od glavne ulice) kada se

začuo zaglušni tutanj, zemlja se zaljuljala pod nogama i dan se smračio, a Winston se zatekao kako leži na boku, sav izubijan i prestrašen. Raketna bomba mora daje pala negdje u najvećoj blizini. Iznenada mu je doprlo do svijesti daje Julijino lice tek nekoliko centimetara od njegova, samrtno blijedo, bijelo poput krede. Čak su joj i usne pobijelile. Mrtva je! Privinuo ju je čvrsto k sebi i otkrio da ljubi živo i toplo lice. Ali bijela prašina ispriječila se na putu njihovih usana. I njoj i njemu liceje bilo debelo prekriveno žbukom.

Bilo je večeri kada su dolazili na ugovoreni sastanak, a onda morali jedno kraj drugog proći bez znaka jer bi se iza ugla upravo u taj čas pojavila patrola ili bi iznad glave lebdio helikopter. Daje to bilo i manje opasno, svejedno bi teško nalazili vremena za sastanak. Winstonov radni tjedan imao je šezdeset sati, a Julijin čak i više, a slobodni su im dani različito padali ovisno o količini posla i često se nisu podudarali. U svakom slučaju, Julia je rijetko imala cijelu večer slobodnu. Provodila je nevjerojatno mnogo vremena na predavanjima i demonstracijama, dijelila je propagandne tiskovine za Omladinski antispolni savez, pripremala transparente za Tjedan mržnje, prikupljala priloge u kampanji štednje i bila uključena i u druge slične aktivnosti. Isplati se, govorila je, to je kamuflaža. Ako čovjek poštuje male propise, može kršiti velike. Čak je i Winstona natjerala da žrtvuje još jednu od svojih večeri tako da se prijavi na dobrovoljni rad u tvornici municije koji su obavljali osobito gorljivi članovi Partije. I tako je po jednu večer svakog tjedna Winston trpio četiri sata neizdržljive gnjavaže, pričvršćujući vijcima male komadiće metala, koji su vjerojatno bili dijelovi upaljača za bombe, u velikoj, slabo osvijetljenoj radionici, punoj propuha, u kojoj se udaranje čekića sumorno miješalo s glazbom s telekrana.

Kad su se sastali u crkvenom tornju, popunili su praznine isprekidanih razgovora. To poslijepodne bila je žarka vrućina. Zrak u maloj četvrtastoj komori iznad zvona bio je sparan i ustajao i nesnosno je zaudarao na golublji izmet. Satima su razgovarali sjedeći na prašnom podu osutom grančicama; povremeno bi jedno ili drugo ustalo da baci pogled kroz uske visoke proreze i uvjeri se kako nitko ne dolazi.

Julia je imala dvadeset i šest godina. Živjela je u domu s trideset drugih djevojaka (»Uvijek u ženskom smradu! Kako mrzim žene!«) i radila je, kao stoje i slutio, na romanopisnim strojevima u Literarnom komesarijatu. Uživala je u svom poslu koji se sastojao uglavnom u upravljanju i opsluživanju moćnog ali hirovitog elektromotora. Nije bila osobito »zlatnih ruku«, ali rado se rukama služila i dobro se snalazila u mašineriji. U tančine je poznavala cijeli proces sklapanja romana, od općih uputa koje je izdavao Planerski komitet sve do završnog retuša koji je obavljao Finalizacijski odjel. Ali dovršeni proizvod nije ju zanimao. Nije njoj osobito »stalo do čitanja«, tako je rekla. Knjige su naprosto potrošna roba koja se mora proizvoditi kao pekmez ili vezice za cipele.

Nije se sjećala ničeg prije ranih šezdesetih godina, i jedina osoba koju je poznavala i koja joj je koliko-toliko govorila o danima prije Revolucije, bio je djed koji je nestao kad je imala osam godina. U školi je bila kapetanica hokejske momčadi i osvajala je dvije godine uzastopno gimnastičke trofeje. Bila je četovođa u Mladim uhodama i sekretar sekcije u Omladinskom pokretu prije nego što se pridružila Antispolnom savezu. Imala je uvijek vršne karakteristike. Bila je čak (što je najbolji znak dobre reputacije) izabrana za rad u Pomoodjelu, sekciji Literarnog komesarijata, koji je izdavao jeftinu pornografiju što

se raspačavala među prolima. Ljudi koji rade u tom odjelu, dodala je, nazivaju ga »Svinjcem«. Tu je ostala godinu dana i sudjelovala u proizvodnji knjižica u zapečaćenim paketima s naslovima kao što su *Voljela je dobiti po go- loj* ili *Jedna noć u djevojačkoj školi* - djela koja je potajno kupovala proleterska omladina u uvjerenju da kupuje nešto ilegalno.

- Kakve su to knjige? - znatiželjno je upitao Winston.

- Ah, gnusno smeće. Zapravo su strašno dosadne. U njima ima samo šest fabula, ali ih malo pomiješaju. Ja sam, razumije se, radila samo na kaleidoskopima. Nisam nikad bila na Finalizaciji. Nisam, dragi moj, dovoljno književno nadarena, čak ni za to.

S iznenađenjem je saznao da su svi radnici u Pomo- odjelu, s iznimkom odjelnih poglavara, djevojke. Teoret- ski su muškarci, čiji se seksualni nagon može daleko ma- nje kontrolirati nego ženski, u većoj opasnosti da se po- kvare prljavštinom kojom rukuju.

- Ne vole ni da udane žene kod njih rade - dodala je. - Pretpostavlja se uvijek da su samo djevojke tako jako kreposne. Kako god bilo, evo jedne koja nije.

Prvi spolni odnos imala je u šesnaestoj godini s čla- nom Partije koji je imao šezdeset i koji je kasnije počinio samoubojstvo da bi izbjegao uhićenje. - U pravi čas - re- kla je Julia - inače bi iz njega izvukli moje ime, kad bi sve priznavao.

Od tada je bilo mnogo drugih. Po njezinu je shva- ćanju život jednostavan. Čovjek se mora dobro provodi- ti: »oni«, misleći pod tim Partiju, »oni« te u tome hoće spriječiti; provlačiš se kroz propise kako znaš i umiješ. Njoj kao da se činilo jednako prirodnim da te oni hoće li- šiti zadovoljstva kao i da ti moraš paziti da te ne uhvate. Mrzila je Partiju i govorila je to najgrubljim riječima, ali

nije se upuštala ni u kakvu općenitiju kritiku. Partijske je dogme nisu uopće zanimale, osim tamo gdje su se ticale njezina vlastitog života. Primjećivao je kako ona nikad ne upotrebljava novozbome riječi osim one koje su prešle u svakodnevnu upotrebu. Nikad nije čula za Bratstvo i nije htjela vjerovati u njegovo postojanje. Organizirana pobuna protiv Partije, koja je unaprijed osuđena na neuspjeh, činila joj se potpuno glupom. Pametno je bilo jedino kršiti propise i svejedno ostati živ. Pitao se neodređeno koliko takvih poput nje ima u mlađoj generaciji - ljudi koji su odrasli u svijetu Revolucije i ne poznaju ništa drugo, pa prihvaćaju Partiju kao nešto nepromjenljivo, kao samo nebo, i ne bune se protiv njene vlasti već je naprosto izbjegavaju kao što zec izmiče psu.

Nisu ni razmatrali mogućnost da se vjenčaju. Bilo je to previše nedohvatno da bi vrijedilo o tome razmišljati. Nije se uopće dalo zamisliti komitet koji bi odobrio takav brak čak i kad bi se nekako mogli riješiti Katharine, Winstonove žene. I kao i san, to je bilo potpuno beznadno.

- Kakva ti je bila žena? - rekla je Julia.

- Bila je... znaš li novozbomu riječ *pravomislена*. Mislim, po prirodi uvijek na liniji, nesposobna i pomisliti kakvu nedopuštenu misao.

- Ne, nisam znala tu riječ, ali dobro znam tu vrstu osobe.

Stao joj je pričati o svom bračnom životu, ali čudno je bilo kako je ona izgleda već znala sve bitne dijelove priče. Opisala mu je, kao daje to sama vidjela i osjetila, ono kočenje Katharineina tijela čim bi je dotaknuo, onaj način na koji gaje odgura vala od sebe svom snagom, naizgled čak i onda dok gaje čvrsto držala u zagrljaju. Uopće mu nije bilo teško razgovarati o tim stvarima s Julijom: uostalom, Katharine mu je odavno prestala biti bolnom uspomenom i ostala naprosto nelagodna okolnost.

- Bio bih to mogao podnijeti, da nije bilo jedne stvari
- rekao je. Ispričao joj je onaj frigidni mali obred na koji gaje Katharine prisiljavala jednom tjedno navečer. - Ona je to mrzila, ali ništa je u tom nije moglo spriječiti. Običavala je to zvati... nećeš nikad pogoditi.

- Naša dužnost Partiji - spremno je rekla Julia.

- Kako si znala?

-1 ja sam, dragi moj, bila u školi. Predavanja iz seksualnog odgoja jednom mjesečno za one starije od šesnaest godina. Isto i u Omladinskom pokretu. Utuvljuju ti to u glavu godinama. Stvarno, to u mnogo slučajeva i djeluje. Ali, čovjek nikad ne zna; ljudi su takvi licemjeri.

Upustila se malo dublje u tu temu. Kod Julije, sve se svodilo na njenu vlastitu seksualnost. Čim bi se ta tema na bilo koji način dotaknula, pokazivala je veliku oštroumnost. Za razliku od Winstona, shvaćala je dublje značenje partijskog spolnog čistunstva. Nije ono bilo samo zato što spolni nagon stvara svoj vlastiti svijet koji je izvan partijske kontrole i koji se prema tome, ako je ikako moguće, mora uništiti. Važnije je bilo što spolno lišavanje stvara histeriju koja je poželjna jer se može preobraziti u ratnu groznicu ili obožavanje vođe. Ona je to izrazila ovako:

- Kad vodiš ljubav, trošiš energiju, a kasnije se osjećaš zadovoljno i baš te briga za cijeli svijet. Oni ne podnose da se čovjek tako osjeća. Hoće da si uvijek pun energije, da pukneš. Svi ti marševi i skandiranje i mahanje transparentima naprosto je ukiseljeni seks. Ako si u sebi zadovoljan, zašto bi se uzbuđivao zbog Velikog Brata i Trogodišnjeg plana i Dvominutne mržnje i svih tih njihovih sranja?

To je istina pomislio je. Postoji izravna i prisna veza između kreposti i političkog pravovjerja. Jer kako se inače mogu strah, mržnja, i luđačka lakovjernost, koje Partija

zahtijeva od svojih članova, održavati u dovoljnom stupnju, osim tako da se potisne i sputa neki moćni nagon i da se upotrijebi kao pogonska snaga? Seksualni je poriv bio Partiji opasan, a Partija ga je obrnula u svoju korist. Sličan su obrat izveli i s roditeljskim nagonom. Obitelj se nije mogla stvarno dokinuti pa su, štoviše, ljude i ohrabrivali da svoju djecu vole na gotovo staromodan način. S druge su strane djecu sustavno huškali protiv roditelja i učili ih da ih uhode i da prijavljuju svako njihovo skretanje. Obitelj je tako postala zapravo produžetak Misaone policije. Bilo je to sredstvo s pomoću kojeg su svi danonoćno bili okruženi doušnicima koji ih najintimnije poznaju.

Naglo mu se u sjećanje vratila Katharine. Katharine bi ga bez svake sumnje prijavila Misaonoj policiji da nije slučajno bila previše glupa da primijeti nepravilnosti u njegovu mišljenju. Ali zapravo ovog časa u sjećanje ju je dozvala zagušljiva vrućina poslijepodneva koja mu je tjeerala znoj na čelo. Počeo je pričati Juliji nešto što se dogodilo, ili bolje nije dogodilo, jednog drugog sparnog ljetnog poslijepodneva prije jedanaest godina.

Bilo je to tri ili četiri mjeseca nakon što su se vjenčali. Na nekom kolektivnom izletu, negdje u Kentu, njih se dvoje izgubilo. Samo su dvije-tri minute zaostali iza drugih, ali onda su pogrešno skrenuli i uskoro im se na putu ispriječio nekakav stari kamenolom. Bio je to pravi ponor od deset ili dvadeset metara, a na dnu su ležale gromade kamenja. Nije bilo nikog koga bi mogli pitati za put. Čim je shvatila da su se izgubili, Katharine se osjetila jako nelagodno. Odijeliti se, čak i na trenutak, od bučne gomile izletnika, u njoj je izazivalo osjećaj da radi nešto kažnjivo. Htjela je da se što brže vrate istim putem kojim su došli i da potraže grupu u drugom smjeru. Ali u tom času Winston je primijetio čuperke nekog cvijeća što je raslo u pukotinama klisure ispod njihovih nogu. Jedan je takav

bokor bio dvobojan, ljubičasti i crveni cvjetovi su očito rasli iz istog korijena. Nikad prije nije vidio što slično pa je pozvao Katharine da priđe i pogleda.

- Pogledaj, Katharine! Gle ove cvjetove! Onaj grmičak pri dnu. Vidiš li da se sastoji od dviju različitih boja?

Već je bila krenula u drugom smjeru i načas se pomalo mrzovoljno vratila. Čak se nagnula preko ruba klisure da vidi kamo on pokazuje. Stajao je tik iza nje i položio joj ruku na struk daje pridrži. U tom trenu, iznenada mu je sinulo kako su potpuno sami. Nigdje uokolo nema ljudskog stvora, ni list da bi šušnuo, ni ptica zacvrkutala. Opasnost da bi na ovakvom mjestu bio sakriven mikrofona, bila je vrlo mala, a čak i da mikrofona postoji, uhvatio bi samo zvukove. Bio je to najvrući, najpospaniji trenutak poslijepodneva. Sunce je odozgo pržilo, znoj gaje svrbio na licu. I pala mu je na pamet pomisao...

- Zašto je nisi lijepo gurnuo? - rekla je Julia. - Ja je bome bih.

- Da, draga, ti bi je gurnula. I ja bih, da sam onda bio ista osoba koja sam sada. Ili, možda bih... nisam siguran.

- Jel ti žao što je nisi?

- Da. Sve u svemu, žao mi je što nisam.

Sjedili su jedno do drugog na prašnom podu. Privukao ju je k sebi. Njena glava počivala mu je na ramenu, ugodan miris njene kose nadvladao je zadah golubljeg izmeta. Jako je mlada, pomislio je, i još očekuje nešto od života; ne razumije da gurnuti neku nepoželjnu osobu u ponor ne rješava ništa.

- Zapravo, ne bi bilo nikakve razlike - rekao je.

- Zašto ti je onda žao što to nisi učinio?

- Samo zato što smatram daje bolje nešto učiniti nego ne učiniti. U ovoj igri koju igramo ne možemo pobijediti. Ali, jedna vrsta neuspjeha bolja je nego dmga, i to je sve.

Osjetio je kako je ona s neodobravanjem stresla ramenima. Uvijek bi mu se usprotivila kad bi rekao nešto slično. Nije htjela priznati kao prirodni zakon da pojedinac uvijek doživljava poraz. Na određen način shvaćala je daje i sama osuđena, da će je prije ili kasnije Misaona policija uhvatiti i ubiti, ali drugim dijelom sebe vjerovala je da je nekako moguće izgraditi tajni svijet u kojem možeš živjeti kako ti se hoće. Sve što čovjeku treba jest malo sreće, lukavosti i hrabrosti. Nije shvaćala da ne postoji nešto što se zove sreća, da jedina moguća pobjeda leži u dalekoj budućnosti, dugo nakon tvoje smrti, daje, od trenutka kad objaviš rat Partiji, bolje misliti da si već mrtav.

- Mi smo mrtvi - rekao je.

- Nismo još - rekla je Julia prozaično.

- Fizički nismo. Šest mjeseci, godinu dana, možda možemo zamisliti pet godina. Bojim se smrti. Ti si mlada pa bi se vjerojatno trebala bojati smrti još više od mene. Jasno, odgađat ćemo je koliko budemo mogli. Ali to ne mijenja puno na stvari. Dok ljudska vrsta ostaje ljudskom, život i smrt su ista stvar.

-Ah, gluposti! S kim bi ti radije spavao, sa mnom ili s kakvim kosturom? Zar ne uživaš što si živ? Zar ne uživaš što osjećaš: ovo sam ja, ovo je moja ruka, ovo noga, stvaran sam, od krvi i mesa, živ sam! Zar ti se ne sviđa ovo?

Okrenula se i privinula uz njega grudima. Osjetio je te grudi, zrele ali čvrste, kroz njen radni kombinezon. To tijelo kao daje prelijevalo u njega nešto od svoje mladosti i života.

- Da, sviđa mi se.

- Onda prestani pričati o smrti. A sad slušaj, dragi, moramo se dogovoriti kad ćemo se i kako sljedeći put vidjeti. Sad bismo mogli opet jednom na ono naše mjesto

u šumi. Dovoljno smo ga dugo držali u pričuvi. Ali ovog puta moraš do njega drugim putem. Sve sam to već isplanirala. Ići ćeš vlakom - evo, nacrtat ću ti.

I praktična kao uvijek, prikupila je malen kvadratić prašine i grančicom iz golubljeg gnijezda stala crtati po podu kartu.

4

Winston se ogledao po otrcanoj sobici iznad dućana gospodina Charringtona. Kraj prozora je stajao golemi namješteni krevet s otrcanim pokrivačima i nepresvučenim jastukom. Staromodni sat s dvanaestosatnim brojčanikom otkucavao je na polici iznad kamina. U kutu, na rasklopnom stolu, onaj stakleni uteg za papir, koji je bio kupio prilikom posljednjeg posjeta, meko je svjetlucao iz polutame.

U ogradi kamina nalazilo se otučeno limeno petrolejsko kuhalo, lončić i dvije šalice, koje mu je gospodin Charrington stavio na raspolaganje. Winston je zapalio plamenik i pristavio vodu da zakipi. Donio je sa sobom paket kave *Pobjeda* i nešto saharinskih tableta. Kazaljke sata pokazivale su sedam i dvadeset: bilo je to zapravo devetnaest i dvadeset. Trebala je doći u devetnaest i trideset.

Ludost, ludost, srce mu je stalno govorilo: svjesna, bezrazložna, samoubilačka ludost. Od svih zločina koje može počiniti član Partije ovaj je bilo najteže sakriti. Zapravo, ideja mu je prvi put iskrsla u glavi u obliku vizije: vidio je stakleni pritiskač za papir kako se zrcali na površini rasklopnog stola. Kao što je i predvidio, gospodin Charrington nije pravio nekih poteškoća što se tiče iznajmljivanja sobe. Bilo mu je očito drago što će mu to donijeti nekoliko dolara. Nije se činilo da se zgraža niti je uvredljivo namigivao, kad mu je Winston objasnio kako mu je soba potrebna za ljubavne sastanke. Umjesto toga, neodređeno je gledao u zrak i govorio općenite stvari, s tako tankočutnim izrazom da je izgledalo kao da je djelomično postao nevidljiv. Privatni mir, rekao je, velika je

dragocjenost. Svima treba mjesto gdje povremeno mogu biti sami. Kad nađu takvo mjesto, obična pristojnost zahtijeva da, ako tko drugi to i zna, drži stvar za sebe. Dodao je čak, a pri tom se činilo da sam gotovo ishlapljuje s vidika, da kuća ima dva ulaza, jedan od njih kroz stražnje dvorište koje graniči s pokrajnjom ulicom.

Netko je pod prozorom pjevao. Winston je povirio van, zaštićen muslinskim zastorom. Lipanjsko je sunce još uvijek bilo visoko na nebu i na dvorištu ispod nje, punom sunčane svjetlosti, neka nevjerojatno krupna žena, čvrsta poput normanskog stupa, snažnih jarkocrvenih podlaktica i u pregači od jute, opasanoj oko struka, stupala je između korita i užeta za rublje, pričvršćujući štipaljkama niz četvrtastih bijelih krpa, koje je Winston prepoznao kao dječje pelene. Kad god joj usta nisu bila začepljena štipaljkama, ona je pjevala snažnim dubokim altom:

*Bio je to samo hir bez nade,
prošao je ko travanjski dan,
ali srce usput mi ukrade
i ostavi samo pusti san!*

Ta je pjesmica već tjednima odzvanjala po cijelom Londonu. Bila je to jedna od bezbrojnih sličnih pjesama koje je za dobrobit prola objavljivala podsekcija Glazbenog komesarijata. Riječi tih pjesama skladale su se bez ikakve ljudske pomoći na instrumentu poznatom pod imenom versifikator. Ali žena je pjevala tako milozvučno, da je i taj grozni bofl pretvarala u gotovo ugodan napjev. Čula se ženina pjesma i struganje njenih potplata po kamenim pločama dvorišta i vika djece na ulici i negdje u velikoj udaljenosti tutanj prometa, a opet se soba činila neobično tihom - zahvaljujući tome što nema telekrana.

Ludost! Ludost! Ludost! pomislio je opet. Bilo je nezamislivo da bi mogli posjećivati ovo mjesto više od tri puta tjedno, a da ih ne uhvate. Međutim, napast da imaju skrovište koje bi bilo istinski njihovo, da to bude pod krovom i nadohvat ruke, bila je za njih oboje prevelika. Neko vrijeme, nakon posjeta crkvenom zvoniku, nisu nika-ko mogli ugovoriti sastanak. Radno se vrijeme drastično produžilo u očekivanju Tjedna mržnje. Do njega je bilo još mjesec dana, ali goleme i složene pripreme, koje su za to bile potrebne, primoravale su sve na prekovremeni rad. Napokon su oboje uspjeli osigurati slobodno poslijepodne u isti dan. Složili su se da opet posjete onu čistinu u šumi. Prethodnu večer sastali su se samo na kratko na ulici. Kao obično, Winston je jedva i pogledao Juliju dok su u gomili plutali jedno prema drugom, ali i po tom kratkom pogledu, učinilo mu se da je bljeđa nego obično.

- Sve otpada - promrmljala je čim je prosudila da može govoriti. - Mislim, za sutra.

-Što?

- Sutra poslijepodne ne mogu doći.

- Zašto ne?

-Ah, običan razlog. Ovog puta mi je počelo ranije.

Na trenutak se žestoko razbjesnio. U ovih mjesec dana, otkako je poznaje, promijenila se narav njegove želje prema njoj. Iz početka je u toj želji bilo malo istinske senzualnosti. Njihov prvi ljubavni snošaj bio je naprosto voljni čin. Ali nakon drugog puta to se promijenilo. Miris njezine kose, okus njezinih usana, opip njezine kože kao da su se uvukli u njega ili u sam zrak koji ga okružuje. Postala mu je tjelesnom potrebom, nešto što ne samo želi nego i smatra svojim pravom. Kad je rekla da ne može doći, imao je osjećaj da ga vara. Ali baš u tom času, gomila ih je natisnula jedno prema drugom i ruke su im se slučajno spojile. Ona gaje hitro stisnula za vrhove prstiju kao da time ne tra-

ži njegovu želju nego njegovu ljubav. Palo mu je na pamet kako, kad čovjek živi s nekom ženom, to specifično razočaranje mora biti normalan događaj koji se često ponavlja i iznenada gaje obuzela duboka nježnost, kakvu prije prema njoj nije osjetio. Poželio je da su bračni par s desetogodišnjim stažem. Poželio je da hodaju ulicom upravo kao sada, ali otvoreno i bez straha, da razgovaraju o trivijalnim stvarima i da kupuju sitnice za kućanstvo. Poželio je iznad svega da imaju neko mjesto gdje bi mogli biti zajedno, sami, bez osjećaja obaveze da vode ljubav svaki put kad se sastanu. Ne možda u samom tom trenutku, ali negdje u toku sljedećeg dana, sinula mu je ideja da unajmi sobu gospodina Charringtona. Kad je to predložio Juliji, ona se neočekivano spremno suglasila. Oboje su znali da je to ludost. Bilo je to kao da namjerno kopaju vlastiti grob. Dok je sjedio na rubu kreveta i čekao, ponovno je stao misliti o podrumima u Ministarstvu ljubavi. Bilo je neobično kako se taj neizbježni, suđeni užas gubi i ponovno iskrsava u svijesti. Eto ga, čvrsto fiksiranog u budućnosti, a iza njega smrt, sigurno kao što deset dolazi iza devet. Ne da se izbjeći, ali se možda dade odgoditi: a ipak, svako malo, gotovo svjesnim, hotimičnim činom, čovjek skraćuje taj razmak do svoga kraja.

U tom se trenutku začuo hitri korak na stubama. Julia je uletjela u sobu. Nosila je torbu za alat od gruboga smeđeg platna kakvu je vidio da često nosi po Ministarstvu. Krenuo je prema njoj daje zagrlji, ali ona mu se hitro izmakla, dijelom zato što je još uvijek držala torbu.

- Samo čas - rekla je. - Da ti pokažem što sam donijela. Ti si sigurno donio onu gadnu kavu *Pobjeda!* I mislila sam da hoćeš. E, možeš je baciti, jer nam ne treba. Gledaj ovamo.

Spustila se na koljena, otvorila torbu i izbacila prvo seriju matičnih ključeva i odvijača koji su bili na vrhu. Ispod alata bilo je više uredno zamotanih paketa. Prvi paket

koji je dodala Winstonu izgledao je čudno, a opet nekako poznato. U njemu je bila nekakva gusta pjeskovita masa koja se na dodir ranila pod prstima.

- Da ovo nije šećer? - rekao je.

- Pravi šećer. Ne saharin nego šećer. A evo ovdje kruh, pravi bijeli krah, ne ona naša gadost, i mala staklenka pekmeza. A evo i konzerve mlijeka... ali gle! Na ovo sam zbilja ponosna! Morala sam je umotati u malo vreće, jer...

Ali nije mu trebala reći zašto ju je umotala. Miris je već ispunjavao sobu, jak, topao miris koji kao daje izvirao negdje iz njegova rana djetinjstva, ali koji čovjek povremeno susretne čak i danas, kad iznenada dopre iz neke ulice, prije nego što se dospiju zalupiti vrata, ili kad se rasprostre tajanstveno u kakvoj ulici punoj svijeta, gdje ga čovjek na trenutak namiriše, a onda zauvijek izgubi.

- To je kava - promrmljao je - prava kava.

- To je kava koju pije Uža Partija. Ovdje ima cijela kila-rekla je ona.

- Kako si se uspjela domoći svih tih stvari?

- Sve je to iz Uže Partije. Te svinje imaju sve, ama baš sve. Ali razumije se, konobari i poslugi i ljudi oko njih ponešto ukradu i... gle, imam i paketić čaja.

Winston je čučnuo kraj nje. Otvorio je ugao paketića.

- Ovo je pravi čaj. Nije lišće kupine?

- U posljednje vrijeme okolo se mota dosta čaja. Za-uzeli su Indiju ili tako nešto - rekla je neodređeno. - Slušaj, dragi. Molim te da se na nekoliko minuta okreneš. Sjedni tamo, na drugu stranu kreveta. Ne prilazi preblizu prozora. I ne okreći se dok ti ne kažem.

Winston je odsutno gledao kroz muslinsku zavjesu. Dolje u dvorištu ona je žena crvenih raku još uvijek stupala između korita i konopa za rublje. Izvadila je opet dvije štipaljke iz usta i zapjevala duboko proživljeno:

*Kažu da vrijeme sve liječi,
s vremenom zaboravlja se sve,
al'bez tvojih osmijeha i suza,
moje srce s vremenom mre!*

Ona kao da je znala cijelu tu slinavu glupost napamet. Glas joj se uznosio u blagom ljetnom zraku, milozvučan, pun nekakve sretne sjete. Čovjek je imao dojam kako bi ona bila potpuno zadovoljna da ova lipanjska večer traje beskrajno, da zaliha odjeće bude neiscrpna, da ostane ovdje tisuću godina i štipaljkama vješa pelene i pjeva tu glupu pjesmicu. Na um mu je palo nešto neobično: kako nikad u životu nije čuo člana Partije da pjeva sam i spontano. To bi čak djelovalo pomalo kao da nije na liniji, opasna ekscentričnost, kao da čovjek razgovara sam sa sobom. Možda samo onda kad su na rubu toga da umiru od gladi ljudi imaju što pjevati.

- Sad se smiješ okrenuti - rekla je Julia.

Okrenuo se i trenutak je gotovo nije prepoznao. Zapravo je očekivao da će mu se pokazati gola. Ali nije bila gola. Preobrazba koja se zbila iznenadila gaje mnogo više od toga. Namazala je lice.

Mora da je putem kliznula u neki dućan u proleter-skoj četvrti i kupila kompletan pribor za šminkanje. Usne su joj bile jarkocrvene, obrazi namazani ružem, nos napudran; čak je i pod očima povukla crte da bi djelovale sjajnije. Nije to učinila osobito vješto, ali Winstonovo mjerilo u tim stvarima nije bilo osobito visoko. Nikad prije nije vidio, pa ni u mislima, članicu Partije s kozmetikom na licu. Poboljšanje njezina izgleda upravo gaje zaprepastilo. Samo s nekoliko mrljica boje na pravim mjestima postala je ne samo mnogo zgodnija nego, prije svega, mnogo ženstvenija. Kratka kosa i dječjački radni kombinezon samo su pojačavali opći dojam. Kad ju je zagrlio, val mirisa

sintetičkih ljubičica preplavio mu je nosnice. Sjetio se polutame one podrumske kuhinje i žene s bezubom dupljom od usta. Bio je to isti miris koji je i ona upotrebljavala, ali sada ga to nije nimalo smetalo.

- Čak i parfem! - rekao je.

- Da, dragi, čak i parfem. A znaš li što ću još učiniti? Nabavit ću negdje pravu žensku haljinu i obući ću je umjesto ovih odvratnih hlača. Nosit ću svilene čarape i cipele s visokim petama! U ovoj ću sobi biti žena, a ne partijski drug.

Zbacili su odjeću i legli u prostrani krevet od mahagonija. Bilo je to prvi put da se u njenoj nazočnosti skinuo gol. Sve dosad previše se stidio svoga blijedog i mršavog tijela, proširene vene koja mu se isticala na listu i one pomodrijele mrlje iznad gležnja. Nije bilo plahti, ali pokrivač na kojem su ležali bio je toliko trošan da je bio gladak, a veličina i elastičnost kreveta oboje ih je zaprepastila.

- Sigurna sam da tu ima stjenica, ali koga briga! - rekla je Julia. Dan-danas se nigdje nije moglo vidjeti bračni krevet, osim u domovima prola. U djetinjstvu je Winston povremeno spavao u takvom krevetu; Julia, koliko se mogla sjetiti, nikad.

Ubrzo su oboje na kratko vrijeme zaspali. Kad se Winston probudio, kazaljke sata dogmizale su gotovo do devet. Nije se maknuo, jer je Julia spavala naslonivši glavu na pregib njegove ruke. Većina šminke prenijela se na njegovo lice ili na uzglavlje, ali svijetla pjegica ruža još je isticala ljepotu njenih jagodica. Zlatna zraka sunca na zalazu spustila se preko podnožja kreveta i osvijetlila kuhalo na kojem je voda u lončiću svom snagom ključala. Dolje u dvorištu je žena prestala pjevati, ali su se s ulice čuli nerazgovijetni povici djece. Mutno se pitao je li u zabranjenoj prošlosti bilo normalno da muškarac i žena leže ovako u krevetu, u svježini ljetne večeri bez odjeće, da

vode ljubav kad im se hoće, da govore o čemu hoće i da ne osjećaju nikakvu prisilu da se dignu, već naprosto da leže i slušaju spokojne zvukove vanjskog svijeta. Ne, nemoguće daje postojalo vrijeme kad je to bilo sasvim obično! Julia se probudila, protrljala oči i podigla se na lakat da pogleda petrolejsko kuhalo.

- Pola je vode iskipjelo - rekla je. - Ustat ću i začas skuhati malo kave. Imamo još cijeli sat. U koje vrijeme gase svjetlo u tvom stanobloku?

- Dvadeset tri i trideset.

- Kod nas u domu u dvadeset tri. Ali čovjek se mora vratiti prije jer inače... Hej! Gubi se, gnusni gade!

Ona se iznenada izvila iz kreveta, zgrabila s poda cipelu i zavatlala je u kut s muškim zamahom ruke, upravo kako ju je vidio da baca rječnik na Goldsteina onog jutra za vrijeme Dvominutne mržnje.

- Stoje bilo? - iznenađeno je rekao.

- Štakor. Vidjela sam kako je provirio onom gadnom njuškom iz drvene oplata na zidu. Mora da tamo ima neka rupa. Ali dobro sam ga preplašila.

- Štakori! - promrmeljao je Winston. - U ovoj sobi!

- Ima ih posvuda - rekla je Julia ravnodušno i opet legla. - Ima ih i kod nas u našoj kuhinji u domu. Neki dijelovi Londona upravo vrve njima. Znaš da napadaju i djecu? Da, napadaju. U nekim ulicama žene se ne usuđuju ostaviti dijete nasamo više od dvije minute. To rade oni veliki smeđi. A najgnusnije od svega je da te zvijeri uvijek...

- *Nemoj dalje!* - zavapio je Winston čvrsto stisnutih očiju.

- Najdraži moj! Sasvim si probljedio. Što ti je? Zar ti je zbog njih zlo?

- Od svih strahota na svijetu... štakor!

Ona se privila uz njega, obujmila ga udovima kao

da ga hoće ohrabriti topline vlastitog tijela. Nije odmah otvorio oči. Nekoliko trenutaka imao je osjećaj daje opet upao u moru koja ga je povremeno hvatala cijelog života. Bila je uvijek ista. Stoji on pred zidom tame, a s druge strane nalazi se nešto nepodnošljivo, nešto previše strašno da se čovjek s tim suoči. U tom snu, uvijek je najdublje osjećao samoobmanu, jer zapravo dobro zna što se nalazi iza onog zida tame. Uz samrtni napor, kao da trga komad vlastitog mozga, mogao je čak tu stvar izvući na javu. Uvijek bi se probudio, a da nije otkrio što je: ali bilo je to na neki način povezano s onim što je Julia govorila kad ju je prekinuo.

- Oprosti - rekao je - nije mi ništa. Naprosto ne volim štakore, to je sve.

- Ne boj se, dragi, nećemo pustiti tu prljavu gamad ovamo. Prije nego izađemo, začepit ću rupu s malo krpe. A kad budemo drugi put došli, donijet ću malo gipsa pa ću je zazidati kako treba.

Trenutak najcrnje panike već je bio napola zaboravljen. Srameći se pomalo samoga sebe, pridigao se u krevetu i naslonio se na uzglavlje. Julia je ustala iz postelje, navukla radni kombinezon i skuhalo kavu. Miris koji se dizao iz lončića bio je tako snažan i uzbudljiv da su zatvorili prozor kako ga ne bi primijetio tko izvana i postao znatiželjan. Još bolji od samog okusa kave bio je svilenasti tek koji je poprimila od šećera, tek koji je Winston gotovo sasvim zaboravio nakon tolikih godina na saharinu. S jednom rukom u džepu, dok je drugom držala komad kruha i pekmeza, Julia je tumarala po sobi: ravnodušno je promotrila vitrinu za knjige, primijetila kako bi najbolje bilo popraviti rasklopni stol, bacila se u oronulu fotelju da vidi je li udobna i razgledala je s dobroćudnom porugljivošću besmisleni sat s dvanaestsatnim brojčanikom. Donijela je stakleni uteg za papir do kreveta kako bi ga pro-

motrila na boljem svjetlu. On joj gaje uzeo iz ruke, opčinjen kao i uvijek izgledom stakla, mekim poput kišnice.

- Što misliš stoje ovo? - rekla je Julia.

- Mislim da to nije ništa... to jest, mislim da nije služilo ničemu. Baš mi se zato i sviđa. To je malen komadić povijesti koji su zaboravili promijeniti. To je poruka od prije stotinu godina, kad bi je čovjek samo znao pročitati.

- A ona slika tamo - kimnula je glavom prema gravuri na zidu - je li i ono staro stotinu godina?

- I više. Dvije stotine, rekao bih. Teško je reći. Danas je nemoguće ustanoviti koliko je što staro.

Prišla je slici daje bolje pogleda. - Evo, ovdje je ona zvijer provirila njuškom - rekla je udarivši nogom drvenu oplatu točno ispod slike. - Koje je to mjesto? Već sam ga prije negdje vidjela.

- To je crkva, ili je barem nekoć bila. Zvala se crkva Svetog Klementa. - Odlomak pjesmice koju je naučio od gospodina Charringtona, naglo mu je iskrsnuo u glavi i dodao je napola sjetno: - Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement!

Na njegovo zaprepaštenje ona je spremno odgovorila: - Za naranču evo groš, zvoni sveti Martin još, evo cijela škuda, zvone zvona Starog suda.

- Ne sjećam se kako je išlo dalje. Ali sjećam se samo daje završavalo ovako: »Svjećicu užeži, nema više tmine, evo ide krvnik da ti glavu skine!«

Bilo je to nalik na dva dijela neke lozinke. Ali iza »zvona Starog suda« mora postojati još jedan stih. Možda će ga iskopati iz pamćenja gospodina Charringtona ako ga na odgovarajući način uspiju potaknuti.

- Tko te je to naučio? - rekao je.

- Moj djed. Znao mi je to deklamirati kad sam bila curica. Njega su isparili kad sam imala osam godina... u

svakom slučaju, nestao je. Baš me zanima kako je izgledao limun - dodala je nepovezano. - Naranče sam vidjela. To je kao neko okruglo žuto voće debele kore.

- Ja se sjećam limuna - rekao je Winston. - Pedesetih godina ih je bilo. Bili su tako kiseli da su ti zubi zabrijedili kad si ih samo pomirisao.

- Zaklela bih se da iza one slike ima stjenica - rekla je Julia. - Jednog ću je dana skinuti i dobro oprati. Sad je valjda već vrijeme da idemo. Moram nekako skinuti svu ovu šminku. Ah, kakva je to gnjavaža! Tebi ću poslije obrisati ruž s lica.

Winston je još nekoliko trenutaka oklijevao da ustane. Soba se mračila. Okrenuo se prema svjetlu i ležao buleći u stakleni uteg. Ono što gaje neiscrpno zanimalo nije bio okrhak koralja nego unutrašnjost samog stakla. U njemu je bilo toliko dubine, a opet je bilo prozirno kao zrak. Kao daje površina stakla nebeski svod koji zatvara sićušni svijet s cijelom atmosferom. Imao je dojam da se u njega može uvući, da zapravo i jest u njemu, zajedno s posteljom od mahagonija i rasklopnim stolićem i starim satom i bakropisom na zidu i samom tom staklenom kuglom. Uteng je bio soba u kojoj se nalazi, a koralj je Julijin i njegov vlastiti život, zaustavljen u nekakvoj vječnosti u samom srcu kristala.

5

Syme je nestao. Došlo je jutro, a njega nije bilo na poslu: samo je nekoliko nepromišljenih ljudi komentiralo njegovu odsutnost. Sutradan ga nitko nije spomenuo. Trećeg dana Winston je pošao u predvorje Arhivskog komesarijata da pogleda oglasnu ploču. Na jednoj od cedulja bio je štampani popis članova Šahovskog komiteta, među koje se računao i Syme. Popis je izgledao točno kao i prije - ništa nije bilo na njemu prekriženo - ali bio je zajedno ime kraći. Bilo je to dovoljno. Syme je prestajao postojati: nikada nije postojao.

Vrijeme je bilo vruće da se skuhaš. U labirintima Ministarstva, u klimatiziranim sobama bez prozora, vladala je normalna temperatura, ali su vani pločnici pržili noge, a smrad Podzemne u doba gužve bio je upravo užasan. Pripreme za Tjedan mržnje bile su u punom zamahu i osoblje je u svim ministarstvima radilo prekovremeno. Povorke, sastanci, vojne parade, predavanja, izložbe voštanih figura, filmske predstave, telekranski programi, sve se to moralo organizirati; morali su se podizati štandovi, morale su se oblikovati lutke, kovati parole, pisati pjesme, širiti glasine, krivotvoriti fotografije. Julijina jedinica u Literarnom komesarijatu bila je premještena iz proizvodnje romana i sad je izbacivala serije pamfleta o zvjerstvima neprijatelja. Winston je osim svojega redovnog posla proizvodio svakog dana mnogo vremena pregledavajući stare brojeve *Timesa*, mijenjajući i dotjerujući vijesti koje su se imale citirati u govorima. Kasno navečer, kad su gomile pustopašnih prola lutale ulicama, u gradu je vladalo neobično grozničavo raspoloženje. Raketne bombe su pada-

le češće nego prije, a katkada bi se iz velike daljine čule vrlo jake eksplozije koje nitko nije znao objasniti i o kojima su se širile fantastične glasine.

Nova melodija, koja je trebala biti glavna glazbena tema Tjedna mržnje (zvala se »Pjesma mržnje«) već je bila komponirana i bez prestanka se izvodila na telekranima. Imala je neki divljački, štektavi ritam, koji se nije mogao zvati doslovno glazbom, već je podsjećao na golo udaranje bubnja. Kad su urlale stotine glasova uz tutanj nogu koje stupaju, pjesma je tjerala strah u kosti. Prolima se izgleda posebno svidjela, pa se sad na ulicama, noću, natjecala s još uvijek popularnom »Bio je to samo hir bez nade«. Parsonsova djeca svirala su je u svako doba dana i noći, nepodnošljivo, na češlju s listom toaletnog papira. Winstonove večeri bile su ispunjenije nego ikad. Odredi dobrovoljaca, koje je organizirao Parsons, pripremali su ulicu za Tjedan mržnje, šivali transparente, bojili plakate, podizali stjegove po krovovima, i uz smrtnu opasnost razapinjali preko ulice žice na kojima će vješati zastavice. Parsons se hvalisao da će samo Stanoblok Pobjede izvesti više od četiri stotine metara zastavica. On se u svemu tome osjećao kao riba u vodi i sav je sjao od sreće. Vrućina i fizički rad pružili su mu izliku da i navečer prijeđe na kratke hlače i razdrljenu košulju. Bio je svugdje u isti čas, gurao je, vukao, pilio, zabijao, improvizirao, poticao sve i svakoga drugarskim opomenama i iz svake pore tijela isparavao neiscrpnu zalihu jetkog zadaha znoja.

Iznenada se novi plakat pojavio po cijelom Londonu. Nije imao nikakva natpisa i prikazivao je samo monstruoznu spodobu eurazijskog vojnika, visokog tri-četiri metra, koji stupa ravno naprijed, bezizražajnog mongolskog lica, u golemim cokulama, s uperenom strojnicom na boku. Iz kojeg god kuta pogledao plakat, ždrijelo strojnice, povećano perspektivom, kao da je ciljalo ravno u tebe.

Plakat su nalijepili na svim praznim prostorima, po svim zidovima, tako daje čak brojčano prevladao nad portretima Velikog Brata. Tako su prole, koji su obično bili ravnodušni prema ratu, huškali na jedno od njihovih periodičkih patriotskih ludila. Kao da se hoće uskladiti s općim raspoloženjem, raketne bombe ubijale su veći broj žrtava nego obično. Jedna je pala na pretrpano kino u Stepneyu i u ruševinama pokopala nekoliko stotina žrtava. Svi stanovnici iz okoline izašli su na dugi, otegnuti sprovod koji je trajao satima i taktički se pretvorio u masovnu demonstraciju. Druga je bomba pala na dio pustog zemljišta koji je služio kao dječje igralište i raznijela nekoliko desetaka djece. Došlo je do daljnjih gnjevnih prosvjeda, spalili su Goldsteinovu lutku, stotine primjeraka plakata s eurazijskim vojnikom strgali su sa zidova i pobacali u vatru, i mnogo je dućana opljačkano u gužvi; tada su se pronijele glasine kako špijuni upravljaju raketnim bombama uz pomoć bežičnih valova i nekom starom bračnom paru, na koje se sumnjalo da su stranog podrijetla, zapalili su kuću, pa su se starci u požaru ugušili.

U sobi iznad dućana gospodina Charringtona, kad god bije se uspjeli domoći, Julia i Winston su ležali jedno uz drugo na nepresvučenom krevetu pod otvorenim prozorom, goli da im bude svježije. Štakor više nije dolazio, ali stjenice su se grozno namnožile po vrućini. To kao da nije bilo važno. Prljava ili čista, soba je za njih bila raj. Čim bi stigli, posuli bi sve paprom koji su kupili na crnoj burzi, zbacili bi odjeću i znojnih tijela vodili ljubav, a onda zaspali i kad bi se probudili, ustanovili bi da su se stjenice pribrale i da se okupljaju za protunapad.

Četiri, pet, šest - sedam puta su se sastali u toku lipnja. Winston se ostavio navike da svaki čas gucne malo džina. Kao daje za to izgubio potrebu. Udebljao se, njegova je proširena vena splasnula, ostavivši za sobom sa-

mo smeđu mrlju na koži iznad gležnja, napadi kašlja u rano jutro sasvim su prestali. Život mu više nije bio nepodnošljiv, nije više osjećao poriv da se krevelji prema telekranu ili da na sav glas kune. Sad kad imaju sigurno skrovište, nalik vlastitom domu, nije im padalo teško čak ni to što se mogu rijetko sastajati i svaki put samo na nekoliko sati. Najvažnije je da ta soba iznad staretinarnice postoji. Znati daje ona tu, netaknuta, bilo je gotovo isto kao i biti u njoj. Soba je cijeli jedan svijet, oaza prošlosti gdje izumrle životinje mogu živjeti. Gospodin Charrington, pomislio je Winston, spada isto tako među izumrle životinje. Obično bi, penjući se stubama, zastao da nekoliko minuta porazgovara s gospodinom Charringtonom. Starac kao da nije nikad izlazio iz kuće ili tek vrlo rijetko, a s druge strane, kao da uopće nije imao mušterija. Vodio je nekakav utvami život između sićušne mračne trgovine i još manje kuhinje iza nje, u kojoj je za sebe pripremao jelo i koja je između ostalih stvari sadržavala nevjerojatno star gramofon s golemom trubom. Njemu je izgleda bilo drago što ima prilike razgovarati. Dok je tapkao između svoje bezvrijedne robe, onako duga nosa i debelih naočala i pognutih pleća, u baršunastoj jakni, nekako je uvijek više nalikovao kakvu sakupljaču starina nego trgovcu. S nekom ugaslom ljubavlju, hvatao bi prstima ovu ili onu bezvrijednu sitnicu - porculanski čep za boce, emajlirani poklopac polomljene burmutice, limeni medaljončić koji sadrži pramen kose nekog odavno mrtvog djeteta - ali nikad ne zahtijevajući da Winston što od toga kupi, već samo da se divi. Razgovarati s njim bilo je kao slušati zveckanje kakve istrošene glazbene kutije. Iz dubokih kutova svoga sjećanja izvukao je još nekoliko odlomaka zaboravljenih pjesmica. Bila je tu jedna o kosu koji je bos, zatim o pužu koji neće prodati kuću za duhan, i još jedna o zecu koji ne može skočiti.

- Baš mi je palo na pamet da će vas to možda zanimati - rekao bi uz kratki smijeh, kao da se u neprilici ispričava, kad god bi se sjetio nova odlomka. Ali nije se mogao sjetiti više od nekoliko stihova bilo koje pjesmice.

Njih je oboje dobro znalo - zapravo im to nikad nije ni izlazilo iz glave - kako to što se događa ne može dugo trajati. Bilo je trenutaka kada je smrt koja ih sigurno očekuje djelovala opipljivo, kao postelja na kojoj leže, i oni bi se zagrlili s nekakvom očajničkom senzualnošću, kao što se prokleta duša hvata za posljednju mrvicu užitka kada ima još samo pet minuta do posljednjeg otkucaja sata. Ali bilo je isto tako trenutaka kad su imali iluziju ne samo da su sigurni nego i da će trajno biti ovako. Sve dok se nalaze u ovoj sobi, osjećali su oboje, ne može im se dogoditi ništa zlo. Doći do sobe bilo je teško i opasno, a sama je soba bila svetište. Bilo je to isto kao kad je Winston buljio u dubinu staklenog utega, s osjećajem da se može zavući u taj stakleni svijet i da će, kad jednom u njega uđe, vrijeme stati. Često su se prepuštali snovima o bijegu. Sreća ih nikad neće ostaviti i oni će i dalje održavati svoju tajnu vezu, upravo kao sada, do prirodnog kraja svog života. Ili, Katharine će umrijeti i nekim prepredenim manevrima Winston i Julia će se uspjeti vjenčati. Ili će počiniti zajedničko samoubojstvo. Ili će se izgubiti, promijenit će se tako da ih nitko ne prepozna, naučit će govoriti po proleterski, zaposlit će se u kakvoj tvornici i proživjeti cijeli život neotkriveni u kakvoj zabačenoj ulici. Sve su to bile besmislice, kao što su oboje znali. U zbilji, nije bilo bijega. Ni onaj jedini plan koji je praktično bio moguć, samoubojstvo, nisu imali namjere provesti. Kao daje izdržati od dana do dana i od tjedna do tjedna, utući malo pomalo vrijeme u sadašnjosti koja nema budućnosti, nepobjediv nagon u čovjeku, upravo kao što pluća moraju uvijek udahnuti dok god ima raspoloživog zraka.

Katkad su razgovarali i o tome da se dignu u aktivnu pobunu protiv Partije, ali bez ikakve ideje što bi im bio prvi korak. Čak i da legendarno Bratstvo postoji, uvijek ostaje problem kako ga naći i kako mu se pridružiti. On joj je ispričao o čudnoj prisnosti koja postoji, ili kao da postoji, između njega i O'Briena i o porivu, koji katkad osjeća, da jednostavno pride O'Brienu, izjavi daje neprijatelj Partije i zatraži njegovu pomoć. Začudo, njoj se to nije činilo ni nemogućim ni nepromišljenim. Bila je navikla da prosuđuje ljude po licu i činilo joj se prirodnim da Winston vjeruje u O'Brienovu pouzdanost samo na osnovi jednog miga. Osim toga mislila je kako je samo po sebi razumljivo da svi, ili gotovo svi, potajno mrze Partiju i da bi svi kršili propise, samo kad bi znali da to mogu bez opasnosti. Ali odbijala je vjerovati da postoji nekakva široko razgranata, organizirana opozicija. Priče o Goldsteinu i njegovoj podzemnoj vojsci, rekla je, samo su gluposti koje je Partija izmislila s vlastitim ciljevima i u koje se čovjek mora pretvarati da vjeruje. Na nebrojenim partijskim mitinzima i u spontanim demonstracijama ona je iz sve snage urlajući zahtijevala pogubljenje ljudi čija imena nikad nije čula i u čije navodne zločine nije ni najmanje vjerovala. Kad su se održavali javni procesi, zauzimala je svoje mjesto u odredima Omladinskog saveza što su okruživali sudnicu od ujutro do navečer, skandirajući u pravilnim razmacima »Smrt izdajicama!« Za vrijeme Dvominutne mržnje, uvijek je nadmašivala druge u obasipanju Goldsteina pogrdama. Imala je samo najmutniju predodžbu o tome tko je Goldstein i kakve ideje navodno zastupa. Odrasla je nakon Revolucije i bila je premlada da bi se sjećala ideoloških sukoba iz pedesetih i šezdesetih godina. Nešto kao neovisni politički pokret bilo je sasvim izvan dosega njene mašte, a u svakom slučaju za njene je pojmove Partija bila nepobjediva. Ona će uvijek

postojati i uvijek će biti ista. Protiv nje se možeš buniti jedino potajnim neposluhom ili, u najbolju ruku, izoliranim nasiljem, kao da na primjer nekog ubiješ ili podigneš nešto u zrak.

U nekim stvarima bila je daleko oštroumnija od Winstona i daleko manje podložna partijskoj propagandi. Jednom kad je on slučajno spomenuo rat protiv Eurazije, ona ga je iznenadila, rekavši sasvim uzgred kako se po njenom mišljenju rat uopće ne vodi. Raketne bombe koje svakodnevno padaju na London po svoj prilici ispaljuje sama vlada Oceanije, »samo zato da drži narod u strahu«. Bila je to pomisao koja mu doslovno nikad nije pala na pamet. Isto je tako probudila njegovu zavist kad mu je ispričala da joj je za vrijeme Dvominutne mržnje najveća poteškoća izbjeći da ne prasne u smijeh. Ali učenje Partije dovodila je u pitanje samo onda kad se na neki način ticalo njezina vlastitog života. Često je bila spremna prihvatiti službenu mitologiju naprosto zato što joj se razlika između istine i laži nije činila važnom. Vjerovala je, na primjer, kao što je naučila u školi, daje Partija izmislila zrakoplove. (U doba njegova školovanja to jest, kasnih pedesetih, Winston se sjećao, kako je Partija tvrdila daje izmislila samo helikoptere; desetak godina kasnije, kad je Julia išla u školu, tvrdilo se to već i za zrakoplove uopće; nakon još jednog pokoljenja, tvrdit će se daje izmislila i parni stroj.) A i onda, kad joj je rekao da su zrakoplovi postojali prije nego što se on rodio, davno prije Revolucije, ta je se činjenica dojmila kao potpuno nezanimljiva. Na kraju krajeva, kao daje važno tko je izmislio zrakoplove? Daleko se više zgrozio kad je otkrio, po nekoj slučajnoj primjedbi, da se ona ne sjeća da je Oceanija prije četiri godine bila u ratu s Orijentazijom, a u miru s Eurazijom. Istina daje ona cijeli rat smatrala obmanom, ali očito nije primijetila da se promijenilo ime neprijatelja. - Misli-

la sam da smo uvijek ratovali s Eurazijom - rekla je neodređeno. To gaje pomalo preplašilo. Izum zrakoplova se zbio davno prije njezina rođenja, ali promjena u ratu dogodila se prije samo četiri godine, dobrano nakon što je već bila odrasla. Prepirao se s njom oko toga možda kojih petnaestak minuta. Na kraju ju je uspio prisiliti da se, napregnuvši pamćenje, mutno prisjeti kako je nekoć Orijentazija, a ne Eurazija bila ratni neprijatelj. Ali pitanje joj se i dalje činilo nevažnim.

- Vrlo važno! - rekla je nestrpljivo. - Uvijek se vodi jedan glupi rat za drugim, a uostalom, svi znaju da su u vijestima ionako samo laži!

Katkad bi joj pričao o Arhivskom komesarijatu i besramnim krivotvorinama koje on tamo obavlja. Takve stvari kao da je uopće nisu užasavale. Nije osjećala da joj se pod nogama otvara bezdani ponor na pomisao da se laži pretvaraju u istine. Ispričao joj je povijest Jonesa, Aaronsona i Rutherforda i o sudbonosnom komadićku papira koji je jednom imao u rukama. Ni to je se nije osobito dojmilo. Štoviše, u prvi čas nije ni shvatila u čemu je smisao priče.

- Jesu li ti bili prijatelji? - pitala je.

- Ne, uopće ih nisam poznavao. Bili su članovi Uže Partije. Osim toga, bili su mnogo stariji od mene. Potjecali su iz davnih dana, prije Revolucije. Jedva sam ih znao i po viđenju.

- Čemu je onda trebalo time trti glavu? Stalno nekog ubijaju, je li tako?

Nastojao joj je to objasniti. - Ovo je izniman slučaj. Nije riječ samo o tome jesu li nekog ubili. Shvaćaš li da je stvarnost, počevši od jučer, doslovno ukinuta? Ako igdje ostaje na životu, onda je to u nekoliko čvrstih predmeta, nijemih, bez riječi, kao što je tamo onaj komad stakla. Već sada ne znamo apsolutno ništa ni o Revoluciji ni

o godinama prije Revolucije. Svi dokumenti do jednoga uništeni su ili krivotvoreni, sve su knjige prenapisane, sve su slike prenaslikane, svi spomenici i ulice i zgrade, sve je preimenovano, svi su datumi izmijenjeni. I taj se proces nastavlja iz dana u dan, iz minute u minutu. Povijest je prestala. Ništa ne postoji osim beskrajne sadašnjosti u kojoj je Partija uvijek u pravu. Ja *znam*, dakako, daje prošlost krivotvorena, ali nikad to ne bih uspio dokazati, pa baš da sam je sam krivotvorio. Kad se to jednom izvrši, nikad ne ostaje traga. Jedini su dokazi u mojoj glavi, a ja ne znam, iole pouzdano postoji li još ijedan ljudski stvor koji dijeli moje sjećanje. Samo u tom jednom primjeru, u cijelom svom životu, imao sam u rukama stvaran i konkretan dokaz *nakon* događaja - i to godinama nakon događaja.

-1 što ti to vrijedi?

- Nije mi vrijedilo ništa, jer sam ga nekoliko minuta kasnije bacio. Ali da se ista stvar dogodi danas, sačuvao bih ga.

- E, ja ne bih! - rekla je Julia. - Ja sam spremna na svaki rizik, ali samo za nešto što se isplati, ne za komadić starih novina. Da si ga i sačuvao, što bi s njime mogao?

- Možda ne mnogo. Ali bio je to dokaz. Mogao bih njime tu i tamo u kome probuditi sumnju, pod pretpostavkom da nađem hrabrosti da to kome pokažem. Mi po svojoj prilici ne možemo ništa promijeniti za naših života. Ali možemo zamisliti mala žarišta otpora koja će se tu i tamo javiti, male skupine ljudi koje će se udruživati i postupno rasti, pa čak i ostaviti za sobom nešto dokumenata, dokaza, tako da sljedeće pokoljenje može nastaviti gdje smo prekinuli.

- Mene, dragi, ne zanima sljedeće pokoljenje. Mene zanimamo jedino *mi*.

- Ti si buntovnik samo od pasa nadolje - rekao joj je.

Smatrala je to sjajnom duhovitošću i oduševljeno mu se bacila oko vrata.

Ni najmanje je nisu zanimale finese partijskih dogmi. Kad god bi on stao govoriti o načelima Anglosoca, o duplozofiji, promjenljivosti prošlosti, o negaciji objektivne realnosti i o uporabi novozbomih riječi, njoj je bivalo dosadno, sve bi joj se pobrkalo u glavi, i rekla bi da na takve stvari nikad nije obraćala pažnju. Zna se da su sve to gluparije, pa zašto da onda čovjek time tare glavu? Ona zna kad treba vikati »Živio«, a kad treba vikati »Dolje« i to je sve što čovjeku treba. Ako je on uporno i dalje govorio o takvim temama, imala je nepriličan običaj da naprosto zaspe. Bila je jedna od onih koji mogu zaspati u svako doba i u svakom položaju. Razgovarajući s njom, shvatio je kako je lako odavati privid pravolinijnosti, a da pritom nemaš pojma što linija znači. Na neki se način partijski svjetonazor najuspješnije nametao ljudima koji su nesposobni da ga razumiju. Njih se moglo natjerati da prihvate najflagrantnije nasilje nad stvarnošću, jer nisu nikad u cijelosti shvatili goleme razmjere onog što se od njih traži, i nisu se nikad dovoljno zanimali za javne stvari da bi primijetili što se događa. Zbog nedostatka shvaćanja ostajali su zdrava razuma. Naprosto su gutali sve, a što su progutali ne bi im nimalo naudilo, jer iza sebe nije ostavljalo ništa, upravo kao što zrno kukuruza neprobavljeno prođe kroz tijelo kakve ptice.

6

Napokon se to dogodilo. Očekivana poruka je stigla. Činilo mu se kao daje cijeloga svog života samo čekao da se to dogodi.

Prolazio je dugim hodnikom u Ministarstvu i nalazio se gotovo na istome mjestu gdje mu je Julia tutnula cedulju u ruku, kad mu je doprlo do svijesti da netko, viši nego on, hoda - tik iza njega. Tko god to bio, malo se nakakšljao, očito kao uvod u razgovor. Winston je naglo stao i okrenuo se. Bio je to O'Brien.

Napokon su se našli licem u lice, a on kao daje osjećao samo poriv da utekne. Srce mu je žestoko udaralo. On sam ne bi bio mogao progovoriti. O'Brien je međutim nastavio hodati u istom ritmu, položivši načas prijateljski ruku Winstonu na rame, tako da su sad njih dvojica hodali jedan uz drugog. Stao je govoriti onom svojstvenom ozbiljnom uljudnošću koja ga je razlikovala od većine članova Uže Partije.

- Nadao sam se da ću uhvatiti priliku da s vama porazgovorim - rekao je. - Čitao sam neki dan u *Timesu* jedan od vaših članaka o Novozboru. Vi mora da se znanstveno bavite Novozborom?

Winstonu se pomalo vraćalo samopouzdanje.

- Teško bi to bilo nazvati znanstvenim - rekao je. - Ja sam samo amater. Nije to moj predmet. Nisam nikad imao posla sa stvarnom tvorbom jezika.

- Ali u pisanju se njime služite izvanredno - rekao je O'Brien. - Nije to samo moje mišljenje. Razgovarao sam nedavno s jednim vašim prijateljem koji je bez sumnje pravi stručnjak. Njegovo mi ime trenutačno nije na jeziku.

Winstonovo je srce opet bolno zatreperilo. Nije mogao zamisliti na koga bi se drugog ova primjedba odnosila osim na Symea. Ali Syme je bio ne samo mrtav, on je bio likvidiran, bio je *neosoba*. Svaki prepoznatljiv nagovještaj o njemu bio je smrtonosno opasan. O'Brienova primjedba očito je smišljena kao znak, kao šifra. Podijelivši s Winstonom sitni misaoni zločin, obojicu je pretvorio u sukrivce. Bili su nastavili polako hodati niz hodnik, ali sad se O'Brien zaustavio. S neobičnom finoćom, koja je čovjeka razoružavala, i koju je uvijek uspijevaio unijeti u tu kretnju, O'Brien je popravio naočale na nosu. Zatim je nastavio:

- Zapravo sam vam kanio reći kako sam u vašem članku primijetio da ste upotrijebili dvije riječi koje su zastarjele. Ali proglašene su zastarjelima tek nedavno. Jeste li vidjeli Deseto izdanje Novozbomog rječnika?

- Nisam - rekao je Winston - mislio sam da još nije ni izašlo. Mi u Arhivskom komesarijatu još upotrebljavamo Deveto.

- Desetom izdanju, koliko znam, objavljivanje nije predviđeno još nekoliko mjeseci. Ali nekoliko oglednih primjeraka pušteno je u optjecaj, ja ga, na primjer, imam. Možda bi vas zanimalo da ga pogledate?

- O, i te kako - rekao je Winston vidjevši smjesta kako to smjera.

- Neka nova rješenja zaista su inventivna. Redukcija u broju glagola - to je pitanje koje će, mislim, baš vas posebno privlačiti. Da vidimo kako ćemo... da vam pošaljem dostavljača s Rječnikom? Nažalost, uvijek zaboravim takve stvari. Možda biste ga mogli podići u mom stanu, u neko vrijeme koje vam odgovara? Čekajte. Dajte da vam dam svoju adresu.

Stajali su ispred jednog telekrana. Pomalo rastreseno, O'Brien je opipao dva džepa, a onda izvadio mali, u kožu uvezani notes i zlatnu tintolovku. Točno ispod tele-

kрана, u takvu položaju da svatko tko gleda s druge strane aparata može pročitati što piše, načrčkao je adresu, istrkao stranicu i dao je Winstonu.

- Navečer sam obično kod kuće - rekao je. - Ako nisam, moj će vam sluga dati Rječnik.

I on ode, ostavivši Winstona s komadićem papira u ruci, koji ovog puta nije bilo potrebno skrivati. Svejedno, brižljivo je memorirao što na njemu piše, i nekoliko sati kasnije bacio ga je u spomen-rupu zajedno s hrpom drugih papira.

Razgovarali su najviše dvije-tri minute. Epizoda je mogla imati samo jedno jedino značenje. Bila je smišljena kao način na koji će Winston saznati O'Brienovu adresu. To je bilo nužno, jer se, osim izravnim pitanjem, nikako nije moglo saznati gdje tko stanuje. Nikakvi imenici nisu postojali. - Ako me kad budeš htio vidjeti, evo gdje me možeš naći - to je bio smisao O'Brienovih riječi. Možda će u Rječniku čak biti skrivena i kakva poruka. Ali svakako, jedno je izvjesno. Zavjera o kojoj je sanjao uistinu postoji, a on je dopro do njezina vanjskog ruba.

Znao je da će prije ili kasnije poslušati O'Brienov poziv. Možda već sutra, možda nakon duljeg odgađanja - nije bio siguran. To što se zbiva samo je odvijanje procesa koji je počeo odavno, prije mnogo godina. Prvi je korak bio potajna, nehotična pomisao, drugi je bio otvaranje dnevnika. Prešao je s misli na riječi, a sada evo s riječi na djela. Posljednji je korak bio nešto što će se dogoditi u Ministarstvu ljubavi. On je to prihvatio. Kraj je sadržan u početku. Ali od toga gaje podišla jeza: ili točnije, unaprijed je osjetio dah smrti, kao daje već sad malo manje živ. Još dok je govorio s O'Brienom, kad mu je smisao riječi dopro do mozga, ledena mu je drhtavica obuzela tijelo. Imao je dojam da ulazi ravno u vlažan grob, a od toga što je oduvijek znao daje grob tu i da ga čeka, nije mu bilo nimalo lakše.

Winston se probudio očiju punih suza. Julia se pospano okrenula do njega, promrmljavši nešto kao: »Sto ti je?«

- Sanjao sam.... - počeo je, pa naglo prekinuo. Bilo je to previše složeno da bi se izreklo riječima. Bio je to najprije sam san, pa zatim uspomena, povezana s tim snom, koja mu je odnekud doplutala u sjećanje čim se probudio.

Ostao je ležati sklopljenih očiju, još uronjen u atmosferu sna. Bio je to golem, svijetao san u kojem kao da se cijeli njegov život prostro pred njim kao krajolik u ljetnu večer nakon kiše. Sve se to događalo u staklenom utegu za papir, ali površina je stakla bila nebeski svod, a pod tom kupolom sve je bilo preplavljeno jasnom, blagom svjetlošću u kojoj je čovjek vidio beskrajno daleko. Sanje isto tako obuhvaćao - štoviše, u određenom se smislu od njega sastojao - pokret ruke njegove majke, pokret koji je trideset godina kasnije ponovila ona Židovka koju je vidio na filmskim novostima, kad je nastojala zaštititi svoga malog dječaka od metaka, čas prije nego ih je helikopter oboje raznio na komade.

- Znaš li ti - rekao je - da sam sve do ovog časa živio u uvjerenju da sam ja ubio svoju majku?

- Zašto si je ubio? - pitala je Julia, gotovo usnula.

- Nisam je ubio. Ne fizički.

U snu se sjetio trenutka kad je posljednji put vidio majku i za samo nekoliko časaka buđenja prisjetio se cijelog grozda malih zbivanja koja su taj trenutak okruživala. Bila je to uspomena koju je sve ove godine vjerojatno na-

mjerno potiskivao iz svijesti. Nije pouzdano znao datum, ali nije mogao imati manje od deset godina, možda dvanaest, kad se to zbilo.

Njegov je otac nestao nedugo prije toga; koliko prije, toga se nije sjećao. Više se sjećao meteža i teških prilika u kojima su u ono doba živjeli: povremene panike zbog zračnih napada i sklanjanja u stanicama Podzemne; na sve strane gomile ruševina, nerazumljivi proglasi izlijepljeni po uličnim uglovima, grupe mladića odjevenih u košulje iste boje, golemi repovi pred pekarnicama, isprekidana mitraljeska paljba u daljini - iznad svega, sjećao se da je uvijek nedostajalo hrane. Sjećao se dugih poslijepodneva koja je provodio s drugim dječacima čeprkajući po kantama za smeće i hrpama otpada, gdje bi probirali kočenje kupusa ili lupine krumpira, katkada čak korice ustajala kruha s kojih bi pažljivo obrisali pepeo; sjećao se također kako su čekali prolazak kamiona koji su na određenoj ruti, kako se znalo, prevozili stočnu hranu i iz kojih bi katkad, dok bi se drmusali preko loših dijelova ceste, ispadali komadići uljanih pogača.

Kad mu je otac nestao, majka nije pokazivala ni zaprepaštenje ni kakvu pretjeranu tugu, ali u njoj je došlo do nagle promjene. Kao daje postala posve bezvoljna. Bilo je očito, čak i Winstonu, da ona čeka nešto što zna da se mora dogoditi. Radila je sve što treba - kuhala je, prala, krpala, namještala krevete, mela pod, brisala prašinu s polica - uvijek vrlo polako i s nekim čudnim nedostatkom suvišnih kretnji, poput modelarske lutke koja se kreće sama od sebe. Njeno bujno, lijepo oblikovano tijelo kao da je po prirodi uvijek nanovo padalo u obamrlost. Satima bi sjedila, gotovo bez ijednog pokreta, na krevetu, tetošeći njegovu mlađu sestru, sitno, boležljivo, veoma tiho dijete od dvije ili tri godine, s licem koje je zbog mršavosti izgledalo kao u majmunčića. Samo bi povremeno podigla

Winstona u naručaj i čvrsto ga privijala uza se dugo, dugo, ne govoreći ništa. Znao je, unatoč svojoj mladosti i sebičnosti, daje to nekako u vezi s onom nikad izgovorenim stvari koja se ima dogoditi.

Sjetio se sobe u kojoj su živjeli, mračne sobe koja je vonjala po neprozračenosti i koja kao daje bila dopola ispunjena posteljom s bijelim pokrivačem. Tu je bilo malo plinsko kuhalo, polica na kojoj su držali hranu, a pred vratima, na stubišnom odmorištu, bio je smeđi keramički slivnik kojim se služilo nekoliko soba. Sjećao se jakog, punog tijela svoje majke dok se naginjala nad plinsko kuhalo da promiješa nešto u loncu. Iznad svega se sjećao kako je neprestano bio gladan, i žestokih, ružnih bitki koje su se vodile za vrijeme jela. Pio je majci krv neprestanim pitanjima zašto nema još jela, urlao bi i izderavao se na nju (čak se sjećao i tona u svom glasu, koji je bio počeo prerano mutirati i katkad bi se na osobit način podigao) ili bi cendranjem nastojao izazvati sućut, sve da bi dobio veći dio nego što mu pripada. Ona je smatrala samo po sebi razumljivim da on, »muško«, mora ionako dobiti najveću porciju, ali koliko god da mu je davala, on bi uvijek tražio više. Za svakim obrokom zaklinjala gaje neka ne bude sebičan i neka se sjeti daje njegova mlađa sestra bolesna i da i njoj treba hrane, ali ništa nije vrijedilo. Zaurlao bi od bijesa kad bi mu ona prestala vaditi jelo na tanjur, nastojao je da joj istrgne lonac i zaimaču iz ruku, otimao bi komadiće jela sa sestrina tanjura. Znao je da izglednuje ono drugo dvoje, ali nije mogao ništa protiv toga; smatrao je čak da na to ima neko pravo. Glad koja je glasno tražila svoje iz njegova želuca kao da gaje opravdavala. Između obroka, kad majka ne bi stražarila, stalno je pljačkao bijedne zalihe s police.

Jednog su dana dobili sljedovanje čokolade. Mjesecima prije toga nije se dijelila čokolada. Posve se jasno

sjećao dragocjenog malog komada čokolade. Bila je to pločica od dvije unce (u to vrijeme još se govorilo u un-cama) na njih troje. Bilo je jasno da se mora podijeliti na tri jednaka dijela. Nenadano, kao da čuje nekog drugog, Winston je čuo sebe kako glasno, povišenim tonom, zahtijeva da mu se dade cijeli komad. Majka mu je rekla neka ne bude pohlepan. Došlo je do duge, zlovoljne prepirke koja se neprestano vrtjela u krug, uz krikove, zavijanje, suze, uzajamno spočitavanje i cjenkanje. Njegova sićušna sestra, pripivši se objema rukama za majku, baš kao malo majmunče, gledala ga je preko majčina ramena, krupnim, turobnim očima. Na kraju je majka odlomila tri četvrtine čokolade i dala je Winstonu, preostalu četvrtinu njegoj sjestri. Djevojčica ju je uzela i poslušno je ogledala, možda i ne znajući stoji to. Winstonje stajao i trenutak promatrao. Tada je hitrim, nenadanim skokom zgrabio kockicu čokolade iz sestrih ruku i nagnuo bježati prema vratima.

- Winstone, Winstone! - dozivala gaje majka. - Vra-ti se! Daj sestri njenu čokoladu!

Zaustavio se, ali nije se vratio. Majčin zabrinut pogled bio mu je uprt u lice. I sada, dok o tome razmišlja, čini mu se da ne zna što se to imalo dogoditi. Sestra, koja je shvatila da su joj nešto ukrali, stala je slabašno cviljeti. Majka je rukom obujmila dijete i pritisnula joj lice o njedra. Nešto u tom pokretu govorilo mu je da mu sestra umire. Okrenuo se i pobjegao niz stubište, s čokoladom koja mu se već lijepila u šaci.

Nikad više nije vidio majku. Kad je požderao čokoladu, malo se postidio pa je tumarao po ulicama nekoliko sati, dok ga glad nije potjerala kući. Kad se vratio, majke više nije bilo. Naprosto je nestala. U to doba, to je već bila normalna pojava. Ništa iz sobe nije nestalo osim majke i sestre. Nisu ponijele nikakvu odjeću, čak ni majka svoj

ograč. Do dana današnjeg nije znao pouzdano je li mu majka mrtva. Apsolutno je bilo moguće da su je samo poslali u logor za prisilni rad. Što se sestre tiče, nju su možda smjestili, kao i samog Winstona, u jednu od kolonija za djecu beskućnike (zvali su ih Preodgojnim centrima) koje su nastale kao posljedica građanskog rata; možda su je poslali na robiju zajedno s majkom ili su je jednostavno negdje ostavili da umre.

San mu je i dalje bio živo pred očima, osobito onaj obuhvatni, zaštitnički pokret ruke, u kojem kao daje sadržano cijelo značenje sna. Sjećanje mu se vratilo na drugi san od prije dva mjeseca. Upravo kao stoje majka sjedila na otrcanom bijelom poplunu, dok se dijete uz nju privijalo, tako je sjedila i u potonulom brodu, duboko pod njim, tonula je svakog časa sve dublje, ali i dalje dizala pogled prema njemu kroz sve tamniju vodu.

Isripovjedio je Juliji priču o majčinu nestanku. Ne otvarajući oči, ona se okrenula na drugi bok i smjestila u udobniji položaj.

- Valjda si u ono doba bio mala odvratna svinja - rekla je nerazgovijetno. - Sva su djeca svinje.

- Da. Ali pravi smisao priče...

Po njezinu je disanju bilo jasno da će ubrzo opet zaspati. Bio bi volio i dalje govoriti o majci. Nije mislio, po onome koliko se nje sjećao, da je ona bila neka posebna žena, još manje daje bila posebno pametna, ali ipak, posjedovala je stanovitu plemenitost, nekakvu čistoću, već samo zato što su mjerila prema kojima se ravnala bila njena vlastita, osobna. Njezini su osjećaji bili samo njezini i nije ih moglo mijenjati nešto izvana. Njoj ne bi ni na pamet palo daje neki postupak koji nije djelotvoran, samim time i besmislen. Ako nekog voliš, onda ga voliš, a ako mu nemaš pružiti ništa drugo, svejedno mu pružaš ljubav. Kad je nestao posljednji ostatak čokolade, njegova je maj-

ka stisnula dijete u zagrljaj. Nije to ništa pomoglo, ništa se time nije promijenilo, zagrljaj nije stvorio više čokolade, nije spriječio djetetovu, a ni njezinu smrt; ali je smatrala prirodnim da tako postupi. Ona žena među izbjeglicama u čamcu isto je tako rukama zaštitila malog dječaka, premda protiv metaka to ne vrijedi ni koliko list papira. Upravo je grozno daje Partija uspjela uvjeriti ljude kako su puki porivi, puki osjećaji, bez ikakve važnosti, u isto vrijeme lišavajući ih svake moći nad materijalnim svijetom. Kad si jednom u šakama Partije, bilo je doslovno potpuno svejedno što osjećaš ili ne osjećaš, što radiš ili ne radiš. Što god se zbivalo, na kraju si nestajao i ni za tebe ni za tvoje postupke nikada se više nije čulo. Jednostavno su te izvadili iz rijeke povijesti. A ipak, ljudima od prije samo dvije generacije to se ne bi činilo tako apsolutno važnim, jer nisu nastojali mijenjati povijest. Njima su ravnale osobne sklonosti, koje su prihvaćali bez rasprave. Važni su bili osobni odnosi; kakva potpuno bespomoćna gesta, zagrljaj, suza, riječ rečena čovjeku na samrti, mogle su imati vrijednost po sebi. Proli su, iznenada mu je palo na pamet, ostali u tom stanju. Nisu bili privrženi ni nekoj partiji, ni državi, ni ideji, privrženi su bili jedni drugima. Po prvi put u životu nije prezirao prole niti mislio o njima samo kao o pukoj inertnoj snazi koja će jednog dana oživjeti i obnoviti svijet. Proli su ostali ljudi. Nisu iznutra otvrdnuli. Oni su se i dalje držali primitivnih emocija koje on mora ponovno učiti svjesnim naporom. I dok je o tome razmišljao, sjetio se, bez neke očite veze, kako je samo prije nekoliko tjedana vidio odsječenu ruku kako leži na pločniku. Iritnuo je u jarak kao korijen kupusa.

- Proli su ljudska bića - rekao je. - Mi nismo ljudi.

- Zašto ne? - rekla je Julia koja se opet probudila.

Malo je razmislio. - Jel' ti kad palo na pamet - rekao je - da bi najbolje za nas oboje bilo da odavde iza-

demo prije nego što bude prekasno, i da se nikad više ne vidimo?

- Da, dragi, palo mi je to na pamet, više puta. Ali svejedno to ne kanim učiniti.

- Imali smo sreće - rekao je - A to ne može još dugo trajati. Ti si mlada. Ti izgledaš normalno i nevino. Ako se budeš čuvala ljudi kao što sam ja, možda ćeš proživjeti još pedeset godina.

- Ne. O svemu tome sam dobro razmislila. Što ti budeš radio, to ću i ja. I nemoj biti tako malodušan. Što se preživljavanja tiče, nisam baš nevješta.

- Možda ćemo biti zajedno još šest mjeseci... godinu dana... tko to zna. Na kraju je sigurno da će nas razdvojiti. Shvaćaš li kako ćemo biti apsolutno sami? Kad nas jednom uhvate, neće biti ničeg, doslovno ničeg, što bismo mogli jedno za drugo učiniti. Ako priznam, oni će te strijeljati, ako ne budem htio priznati, strijeljat će te svejedno. Ma što ja učinio ili rekao, ili odhrvao se da ne kažem, neće odgoditi tvoju smrt ni pet minuta. Ni ti ni ja nećemo znati čak ni to je li onaj drugi živ ili mrtav. Bit ćemo potpuno bespomoćni. Jedino je važno da ne izdamo, ne iznevjerimo jedno drugo, ali ni to ne može promijeniti ništa na stvari.

- Ako misliš na priznanje - rekla je - priznat ćemo sigurno. Svi uvijek priznaju. Protiv toga se ne može ništa. Muče te.

- Ne mislim na priznanje. Priznanje nije izdaja. Ni je važno što čovjek kaže ili učini: samo su osjećaji važni. Kad bi me oni mogli natjerati da te prestanem voljeti, to bi bila prava izdaja.

Razmislila je o tome. - To ne mogu učiniti - rekla je napokon. - To je jedino što ne mogu učiniti. Mogu te natjerati da kažeš sve... sve... ali ne mogu te natjerati da u to vjeruješ. Ne mogu se uvući u tebe.

- Ne - rekao je on s malo više optimizma - ne, to je točno. Ne mogu se uvući u tebe. Ako u sebi *osjećaš* da se isplati ostati čovjek, čak i ako od toga nema nikakva rezultata, pobijedio si ih.

Sjetio se telekrana i njegova uha koje nikad ne spava. Oni te mogu uhoditi i danju i noću, ali ako ostaneš pribran ipak ih možeš nadmudriti. Koliko god da su pametni, nikad nisu otkrili tajnu kako saznati što drugo ljudsko biće misli. Možda je to manje točno kad im se čovjek stvarno nalazi u šakama. Čovjek ne zna što se događa u Ministarstvu ljubavi, ali može naslutiti: mučenja, droge, osjetljivi instrumenti koji ti bilježe svaku reakciju živaca, postupno izmaranje nesanicom, samoćom i upornim ispitivanjima. Činjenice se, u svakom slučaju, nikako ne daju sakriti. One se mogu utvrditi istragom, mogu se istiještiti iz tebe mučenjem. Ali ako cilj nije da ostaneš na životu nego da ostaneš čovjek, zar je onda u krajnjoj liniji išta drugo važno? Oni ne mogu promijeniti tvoje osjećaje: što se toga tiče, čovjek ih ni sam ne može promijeniti, čak i kad bi htio. Oni mogu razgolititi do najsitnijih pojedinosti sve što si učinio ili rekao ili mislio, ali nutrina tvoje duše, čiji je mehanizam tajanstven i tebi samom, ostaje neosvojiva.

8

I to su učinili, napokon su i to učinili!

Soba u kojoj su stajali bila je duga oblika i prigušeno osvijetljena. Zvuk telekrana bio je smanjen do tihog mr-mora; po debelom, mekom tamnoplavom sagu hodalo se kao po baršunu. Na drugom kraju sobe, O'Brien je sjedio za stolom pod svjetiljkom zelenog sjenila, okružen s obje strane svežnjevima papira. Nije se potrudio da digne pogled kad je sluga uveo Juliju i Winstona.

Winstonovo je srce tako jako tuklo daje sumnjao kako će biti kadar išta izgovoriti. Učinili smo napokon i to - nije mogao misliti ni o čemu drugome. Već sam dolazak ovamo potpuno je nepromišljen, doći zajedno čista je ludost; premda su, istina, stigli raznim putevima i sastali se tek pred O'Brienovim vratima. Ali i da samo uđe u takvu kuću, čovjek mora prikupiti svu hrabrost. Tek u vrlo rijetkim prilikama mogle su se vidjeti nastambe članova Uže Partije iznutra, a nije bilo lako prodrijeti ni u gradsku četvrt u kojoj žive. Cijela atmosfera golemog bloka stanova, skupocjenost i prostranost svega, neobični mirisi dobre hrane i dobrog duhana, tiha i nevjerojatno brza dizala koja klize gore-dolje, posluga u bijelim haljeticima što žuri amo-tamo - sve je to čovjeku ulijevalo strahopoštovanje. Premda je imao valjanu izliku što ovamo dolazi, na svakom koraku progonio gaje strah da će se iza ugla iznenada pojaviti kakav cmo uniformirani stražar, tražiti od njega da pokaže papire, i zapovjediti mu da se gubi. O'Brienov sluga ih je, međutim, pustio unutra bez krzmanja. Bio je to mali cmokosi čovjek u bijeloj jakni, romboidna, potpuno bezizražajna lica, koje bi moglo pristajati

kakvu Kinezu. Hodnik po kojem ih je vodio bio je zastrt mekim sagom, zidovi obloženi tapetama boje slonovače, drvene oplata obojene bijelo, sve besprijekorno čisto. I to je čovjeka zastrašivalo. Winston se nije sjećao da je ikad prije vidio hodnik u kojem zidovi nisu masni i prljavi od dodira ljudskih tjelesa.

O'Brien je među prstima držao komadić papira i naizgled ga pažljivo proučavao. Njegovo krupno lice, prignuto k stolu tako da se mogla vidjeti izrazita linija nosa, djelovalo je istodobno opasno i inteligentno. Dvadesetak je sekundi, možda, sjedio posve nepokretno. Tada je privukao k sebi zboropis i oštro izdiktirao poruku na hibridnom žargonu kakav se upotrebljavao po ministarstvima:

- Predmeti jedan zarez pet zarez sedam punomjerno odobreni stop prijedlog sadržan u predmetu šest dvoduploglup granično zlodum poništi stop gradbenoshodno obustavi sverad do punomjernog predračuna mašinorežija stop kraj poruke.

Odmjereno je ustao sa stolca i pošao im u susret preko bešumnoga saga. Nešto od službene atmosfere kao da je spalo s njega zajedno s novozbornim riječima, ali izraz mu je bio mrgodniji nego obično, kao daje nezadovoljan što ga smetaju. Strah koji je Winston već osjećao naglo se isprepleo s običnim osjećajem neprilike. Učinilo mu se posve mogućim da je jednostavno glupo pogriješio. Jer koji on konkretni dokaz ima daje O'Brien nekakav politički konspirator? Ništa osim jednog letimičnog pogleda i jedne dvosmislene primjedbe: osim toga, samo vlastite potajne zamišljaje koji se zasnivaju na nekakvu snu. Nije se čak mogao osloniti ni na izliku daje došao posuditi Rječnik, jer kako u tom slučaju objasniti Julijinu nazoč-

nost? Dok je O'Brien prolazio kraj telekrana, nešto mu je očito palo na pamet. Zastao je, okrenuo se u stranu i pritisnuo prekidač na zidu. Čuo se oštri škljocaj. Glas se prekinuo.

Juliji se oteo sitni nehотиčni uzdah, mali cijuk iznenađenja. Čak i u svom golemom strahu, Winston je bio previše iznenađen a da bi mogao zadržati jezik za zubima.

- Vi ga možete ugасiti? - rekao je.

- Da - rekao je O'Brien - možemo ga ugасiti. To nam je povlastica.

Stajao im je sada sučelice. Njegova snažna spodoba nadvisivala ih je oboje, a izraz mu se na licu i dalje nije mogao dešifrirati. Čekao je, pomalo strogo, da Winston nešto kaže, ali što, o čemu? I sad se moglo misliti daje on naprosto zaposlen čovjek koji nervozno čeka da mu kažu zašto su ga prekinuli. Nitko nije progovarao. Nakon što je telekran prestao raditi, soba se činila mrtvački nijemom. Sekunde su otkucavale, beskrajno duge. S velikom teškoćom Winston je držao oči uperene u O'Brienove. Tada se nenadano mrgodno lice rasteglo u nešto što bi se moglo smatrati početkom osmijeha. Karakterističnim pokretom, O'Brien je popravio naočale na nosu.

- Da ja to kažem, ili ćete vi? - rekao je.

- Ja ću reći - rekao je spremno Winston. - Je li telekran zbilja iskopčan?

- Da, sve je iskopčano. Sami smo.

- Došli smo ovamo jer...

Zastao je, jer je prvi put shvatio neodređenost svojih motiva. Budući da zapravo nije znao kakvu pomoć očekuje od O'Briena, nije bilo lako ni reći po što je došao. Nastavio je svjestan da ono što govori mora djelovati i neuvjerljivo i pretenciozno:

- Vjerujemo da postoji nekakva zavjera, nekakva tajna organizacija koja djeluje protiv Partije i da ste vi s

njom povezani. Mi bismo joj htjeli pristupiti i za nju raditi. Mi smo neprijatelji Partije. Ne vjerujemo u načela Anglosoca. Mi smo misaoni zločinci. Mi smo također preljubnici. Govorim vam sve ovo zato što vam se hoćemo predati na milost i nemilost. Ako hoćete da se inkriminiramo na koji god drugi način, spremni smo.

Zastao je i osvrnuo se preko ramena jer je imao dojam da su mu se iza leđa otvorila vrata. Doista, mali žutoliki sluga ušao je bez kucanja. Winston je primijetio da nosi pladanj s karafom i vinskim čašama.

- Martin je jedan od nas - rekao je O'Brien spokojno. - Martine, donesi piće ovamo. Serviraj ga na okrugli stol. Imamo li dovoljno naslonjača? Onda najbolje da sjednemo i da razgovaramo udobno. Donesi i stolac za sebe, Martine. Ovo je poslovni razgovor. Sljedećih desetak minuta ne trebaš biti sluga.

Čovječuljak je sjeo, bez ikakve nelagode, a ipak s držanjem sluge; ponašao se kao osobni sobar koji uživa posebne povlastice. Winston ga je promatrao kutkom oka. Palo mu je na um kako je cijeli život ovog čovjeka igranje uloge i kako on očito osjeća da bi čak i na trenutak bilo opasno skinuti preuzetu krinku. O'Brien je uhvatio karafii za grljak i natočio u čaše tamnocrvenu tekućinu. U Winstonu je to probudilo mutnu uspomenu na nešto što je davno vidio na nekom zidu ili oglasnoj ploči - gorostasnu bocu sastavljenu od električnih žaruljica koja kao da se miče gore-dolje i izljuje svoj sadržaj u čašu. Kada se gledala odozgo, tekućina je bila gotovo crna, ali u karah se prozirala kao rubin. Mirisala je kiselkasto-slatko. Vidio je kako Julia podiže čašu i miriše je s otvorenom znatiželjom.

- To se zove vino - rekao je O'Brien s neznatnim osmijehom. - Sigurno ste o njemu čitali u knjigama. Nažalost, rijetko kad dopre i do šireg partijskog članstva. -

Lice mu se opet uozbiljilo i podigao je čašu. - Mislim da je dolično započeti zdravicom. Našem Vodi: Emmanuelu Goldsteinu.

Winston je željno prihvatio čašu. Vino je bila stvar o kojoj je čitao i sanjao. Kao stakleni uteg za papir ili napola zapamćene pjesmice gospodina Charringtona, ono je pripadalo iščezloj, romantičnoj prošlosti, »drevnom dobu« kako gaje on volio zvati u svojim potajnim mislima. Zbog nekog razloga uvijek je mislio da vino ima intenzivno sladak okus, kao džem od kupina, i da ima neposredno opojno djelovanje. Zapravo, sad kad je popio prvi gutljaj, piće ga je izrazito razočaralo. Stvar je u tome da nakon što je godinama pio džin, ovo jedva daje mogao i okusiti. Spustio je praznu čašu.

- Znači stvarno postoji čovjek koji se zove Goldstein? - upitao je.

- Da, Goldstein postoji, i živ je. Gdje je, to ne znam.

-A zavjera... organizacija? Zbilja postoji! Nije samo izmišljotina Misaone policije?

- Nije, postoji. Mi je zovemo Bratstvo. O Bratstvu nećete nikad saznati mnogo više nego da postoji i da mu vi pripadate. Uskoro ću se na to vratiti. - Pogledao je na ručni sat. - Nije mudro čak ni članovima Uže Partije isključiti telekran na više od pola sata. Niste smjeli doći ovamo zajedno i morat ćete otići svako posebno. Vi, drugarice - naklonio se glavom prema Juliji - otići ćete prvi. Na raspolaganju imamo oko dvadeset minuta. Shvatit ćete da moram početi s nekim pitanjima. U općim crtama uzevši, što ste spremni raditi?

- Sve za što smo sposobni - rekao je Winston.

O'Brien se malo okrenuo u naslonjaču tako da bude licem prema Winstonu. Gotovo je zanemario Juliju kao da uzima samo po sebi razumljivim da Winston govori i u njeno ime. Na trenutak su mu se kapci spustili na oči. Stao

je postavljati pitanja tihim, bezizražajnim glasom, kao da je to uobičajena procedura, nekakav katekizam, i kao da mu je većina odgovora već poznata.

- Jeste li spremni položiti vlastiti život?

- Jesmo.

- Jeste li spremni na ubojstvo?

- Jesmo.

- Na sabotažu koja može uzrokovati smrt stotina nevinih ljudi?

- Jesmo.

- Jeste li spremni izdati domovinu stranim silama?

-Da.

- Jeste li spremni varati, krivotvoriti, ucjenjivati, kvariti djecu, raspačavati adiktivne droge, poticati prostituciju, širiti spolne bolesti - raditi sve što može dovesti do demoralizacije i oslabiti snagu Partije?

-Da.

- Ako bi, na primjer, naši interesi zahtijevali da bacite sumpornu kiselinu nekom djetetu u lice, jeste li spremni i to učiniti?

-Da.

- Jeste li spremni promijeniti identitet i provesti ostatak života kao konobari ili lučki radnici?

-Da.

- Jeste li spremni počiniti samoubojstvo, ako i kad vam tako zapovjedimo.

-Da.

- Jeste li vas dvoje spremni da se rastavite i da se nikad više ne vidite?

- Ne! - upala je Julia.

Winstonu se činilo daje prošlo beskrajno dugo vrijeme prije nego što je odgovorio. Načas je čak pomislio da je izgubio dar govora. Nijemo je pleo jezikom, oblikujući početni slog najprije jedne riječi, pa druge, pa opet izno-

va. Dok je nije izrekao, ni sam nije znao koju će riječ izgovoriti.

- Ne - rekao je naposljetku.

- Dobro ste učinili što ste mi to rekli - rekao je O'Brien. - Mi moramo znati sve.

Okrenuo se prema Juliji i dodao, glasom u kojem je sad bilo nešto više osjećaja:

- Je li vam jasno da on, ako i uspije preživjeti, možda bude druga osoba? Možda ćemo mu morati dati nov identitet. Njegovo lice, pokreti, oblik ruku, boja kose - čak i njegov glas, sve će biti drukčije. A možda ćete i vi sami postati druga osoba. Naši kirurzi znaju izmijeniti ljude tako da ih nitko više ne prepozna. Katkad je to nužno. Katkad čak amputiramo ruku ili nogu.

Winston nije mogao a da kriomice još jednom ne pogleda Martinovo mongolsko lice. Koliko je mogao vidjeti, nema nekih brazgotina. Julia je za nijansu prohljedjela, tako da su joj se pjegice istaknule, ali hrabro se suočila s O'Brienom. Promrmljala je nešto nalik slaganju.

- U redu. Znači, to je riješeno.

Na stolu se nalazila srebrna kutija s cigaretama. Pomalo rastreseno, O'Brien ju je ponudio ostalima, zatim sam uzeo cigaretu i stao koračati gore-dolje, kao da stoječki može bolje razmišljati. Bile su to veoma dobre cigarete, vrlo debele i čvrsto punjene, s neobičnom svilenom kakvoćom papira. O'Brien ponovno pogleda na ručni sat.

- Bolje da se sad vratiš u smočnicu, Martine - rekao je. - Za petnaest minuta uključit ću opet telekran. Prije nego odeš, dobro pogledaj lica ovih drugova. Ti ćeš ih opet vidjeti. Ja možda neću.

Čovječuljkove su cme oči sijevnule preko njihovih lica, upravo kao i kad ih je dočekaao na ulaznim vratima. U njegovu ponašanju nije bilo ni traga prijateljstvu. Memo-

rirao je njihov izgled, ali oni ga sami uopće nisu zanimali, ili se pretvarao da ga ne zanimaju. Winstonu je palo na pamet kako plastično lice možda nije sposobno mijenjati izraz. Ne progovorivši, i bez ikakva pozdrava, Martin je izašao i nečujno za sobom zatvorio vrata. O'Brien je šetao gore-dolje, s jednom rukom u džepu svoga crnog radnog kombinezona, drugom držeći cigaretu.

- Vama je jasno - rekao je - da ćete voditi borbu u mraku. Uvijek ćete biti u mraku. Zapovijedi ćete dobivati i izvršavati ih a da nećete znati zašto. Kasnije ću vam poslati knjigu iz koje ćete saznati pravu prirodu društva u kojem živimo i naučiti strategiju kojom ćemo ga srušiti. Kad pročitate knjigu do kraja, bit ćete punovaljani članovi Bratstva. Ali osim najopćenitijih ciljeva za koje se borimo i neposrednih zadataka trenutka, nećete znati ništa drugo. Ja vam kažem samo da Bratstvo postoji, ali ne mogu vam reći broji li stotinu ili deset milijuna članova. Po osobama koje ćete dobro poznavati, nikad nećete biti kadri reći ni da ih ima desetak. Imat ćete tri ili četiri veze koje će se povremeno obnavljati, kako koji bude nestao. Kako je ovo vaša prva veza, ona ostaje na snazi. Kad budete primali zapovijedi, primat ćete ih od mene. Ako budemo s vama željeli stupiti u kontakt, učinit ćemo to preko Martina. Kad vas na kraju uhvate, vi ćete dakako priznati. To je neizbježno. Ali, osim svojih vlastitih akcija, imat ćete malo što priznavati. Nećete moći izdati više od šačice nevažnih ljudi. Vjerojatno nećete ni mene izdati. Do tog ću doba ja već možda biti mrtav, ili ću postati druga osoba, s drugačijim licem.

I dalje je hodao gore-dolje po mekom sagu. Unatoč krupnoći njegova tijela, pokreti su mu bili izvanredno elegantni. To se očitovalo u tome kako stavlja ruku u džep ili kako barata cigaretom. Još više nego dojam snage, davao je dojam samopouzdanja i razumijevanja obojenog ironi-

jom. Koliko god mu je bilo stalo do cilja, nije imao ništa od krute jednosmjernosti koja je svojstvo fanatika. Dok je govorio o ubojstvu, samoubojstvu, spolnim bolestima, amputiranim udovima i mijenjanju lica, činio je to s blagim prizvukom persiflaže.

»To je neizbježno«, kao da je govorio njegov glas, »te stvari moramo raditi ne trepnuvši okom. Ali neće biti tako kad život opet jednom bude vrijedan življenja.« Val divljenja, gotovo obožavanja, navro je iz Winstona prema O'Brienu. Na trenutak je zaboravio nestvarni lik Goldsteinov. Gledajući O'Brienova moćna pleća i njegovo pošteno lice, veoma ružno a opet veoma uljudeno, nije se moglo vjerovati da on može izgubiti bitku. Nema ni jedne ratne varke kojoj on ne bi bio ravan, nijedne opasnosti kojoj ne bi mogao predvidjeti.

Čak se i Julije, čini se, duboko dojmio. Pustila je da joj se cigareta ugasi i napeto je slušala. O'Brien je nastavio:

- Sigurno ste čuli glasine o postojanju Bratstva. Nema sumnje da ste o njemu stvorili vlastitu sliku. Vi zamišljate, vjerojatno, golemo podzemlje urotnika koji se potajno sastaju u podrumima, šaraju poruke po zidovima i uzajamno se prepoznaju šifriranim lozinkama ili posebnim pokretima ruku. Ništa takvo ne postoji. Članovi Bratstva nemaju načina da se međusobno prepoznaju i nijedan član ne može poznavati više od nekolicine drugih. Ni sam Goldstein, kad bi pao u ruke Misaone policije, ne bi mogao dati potpuni popis članova, niti obavještenja koja bi ih dovela do takva popisa. Naprosto zato što takav popis ne postoji. Bratstvo se ne može uništiti jer nije organizacija u običnom smislu te riječi. Ništa je ne drži na okupu osim ideje koja je neuništiva. Nikad vas neće ništa drugo podržavati, osim te ideje. Neće biti ni druženja ni ohrabrenja. Kad vas na kraju druženja uhvate, nitko vam neće pri-

skočiti u pomoć. Nikad ne pomažemo svojim članovima. U najbolju ruku, kad je apsolutno nužno da se koga ušutka, povremeno smo u stanju prokrijumčariti kakav žilet u zatvorenikovu ćeliju. Morat ćete naučiti živjeti bez rezultata i bez nade. Neko ćete vrijeme raditi, uhvatit će vas, priznat ćete i onda ćete umrijeti. To su jedini rezultati koje ćete doživjeti. Nema nikakve mogućnosti da se kakva prijetna promjena dogodi dok mi živimo. Mi smo živi mrtvaci. Jedini nam je pravi život u budućnosti. U njoj ćemo sudjelovati kao pregršt prašine i ostaci kostiju. Ali koliko je daleko ta budućnost, nitko ne zna. Može biti i tisuću godina. Za sada ne možemo ništa drugo nego malo-pomalo proširiti područje zdrava razuma. Ne možemo djelovati kolektivno. Možemo samo prenositi svoje znanje od pojedinca do pojedinca, od generacije na generaciju. Pod vlašću Misaone policije, nema drugog načina.

Zastao je i po treći put pogledao na ručni sat.

- Skoro će vrijeme da odete, drugarice - rekao je Juliji. - Čekajte malo. Karafa je još dopola puna.

Napunio je čaše i podigao svoju za stalak.

- Za što pijemo ovaj put? - rekao je i dalje s istim blagim prizvukom ironije. - Za obmanu Misaone policije? Za smrt Velikog Brata? Za čovječanstvo? Za budućnost?

- Za prošlost - rekao je Winston.

- Prošlost je važnija - ozbiljno se složio O'Brien.

Iskapili su čaše i trenutak kasnije Julia je ustala da pode. O'Brien je uzeo malu kutijicu s komode i dao joj plosnatu bijelu tabletu, rekavši joj neka je rastopi na jeziku. Važno je, rekao je, da ne zaudara na vino kad bude izlazila, jer poslužnici dizala imaju vrlo dobar dar zapažanja. Čim su se vrata za njom zatvorila, on kao da je potpuno zaboravio njezino postojanje. Prošetao je još korak-dva, a onda stao.

- Moramo se još dogovoriti o nekim pojedinostima - rekao je. - Pretpostavljam da imate neko svoje skrovište?

Winston mu je ispričao o sobi iznad trgovine gospodina Charringtona.

- Za sada će to biti dovoljno. Kasnije ćemo za vas aranžirati nešto drugo. Vrlo je važno često mijenjati skrovišta. U međuvremenu poslat ću vam jedan primjerak *knjige* - čak je i O'Brien, primijetio je Winston, izgovarao tu riječ kao da je napisana kurzivom - Goldsteinove knjige, razumije se, čim to bude moguće. Možda će proći nekoliko dana prije nego uspijem nabaviti neki primjerak. Nema ih mnogo u optjecaju, kao što možete zamisliti. Misaona policija stalno za njima traga i uništava ih jednako brzo koliko ih stignemo proizvoditi. Ali to je svejedno. Knjiga je neuništiva. Čak i da posljednji primjerak nestane, mi bismo je mogli reproducirati gotovo od riječi do riječi. Nosite li vi na posao sa sobom kakvu aktovku? - dodao je.

- U pravilu, da.

- Kakvaje?

- Crna, već jako otrcana. Ima dva remenčića za kopčanje.

- Crna, dva remenčića, jako otrcana... u redu. Jednog dana u skoroj budućnosti, ne mogu vam reći točan datum, jedna od poruka među vašim jutarnjim zadacima na poslu sadržavat će krivo otisnutu riječ i vi ćete zatražiti da vam se pošalje ponovno. Sutradan ćete poći na posao bez aktovke. U određeno vrijeme, u toku dana, na ulici, neki će vam čovjek dotaknuti ruku i reći »mislim da vam je ispala aktovka«. Aktovka koju vam bude dao sadržavat će primjerak Goldsteinove knjige. Vi ćete ga vratiti za četrnaest dana.

Trenutak su ušutjeli.

- Ostalo nam je još dvije minute do vremena za vaš

polazak - rekao je O'Brien. - Sastat ćemo se opet... ako se budemo sastali...

Winston je podigao pogled prema njemu. - Na mjestu na kojem nema mraka? - rekao je s oklijevanjem.

O'Brien je kimnuo a da nije pokazao iznenađenja.

- Na mjestu na kojem nema mraka - rekao je kao da je prepoznao aluziju. - A u međuvremenu, ima li nešto što mi hoćete reći prije odlaska? Imate kakvu poruku? Kakvo pitanje?

Winston je razmislio. Nije imao daljnjih pitanja koja bi htio postaviti; još je manje osjećao poticaj da se dade u kakve visokoparne općenitosti. Umjesto ičega izravno povezanog s O'Brienom i Bratstvom, u duhu mu se pojavila kombinirana slika mračne spavaće sobe u kojoj je njegova majka provela posljednje dane i one male sobice iznad staretinarnice gospodina Charringtona, staklenog utega za papir i bakroreza u palisandrovu okviru. Gotovo nasumce je rekao:

- Jeste li kad slučajno čuli staru pjesmicu koja počinje riječima »Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement«? O'Brien je opet kimnuo. S nekakvom ozbiljnom uslužnošću dopunio je pjesmicu:

*Limun ti je zelen, zvoni sveti Klement;
za naranču evo groš, zvoni sveti Martin još,
evo cijela škuda, zvone zvona Starog Suda;
gotova je priča, zvone zvona Shoreditcha²*

- Znaite posljednji stih! - kliknuo je Winston.

- Da, znam posljednji stih. Ali sada, nažalost, vrijeme je da pođete. Pričekajte čas. Bolje će biti da vam dam jednu od ovih tableta.

² Shoreditch - londonska četvrt

Kad je Winston ustao, O'Brien mu je pružio ruku. Njegov snažan stisak gotovo je mrvio kosti Winstonove šake. Na vratima, Winston se osvrnuo, ali O'Brien kao da je već bio na rubu da ga potpuno smetne s uma. Čekao je s rukom na prekidaču koji upravlja telekranom. Winston je iza njega vidio писаći stol sa svjetiljkom zelenog sjenila i zboropisom i žičane košarice dupkom pune spisa. Slučaj je završen. U roku od trideset sekundi, sinulo mu je, O'Brien će se vratiti prekinutom i važnom poslu koji obavlja u ime Partije.

Winston je od umora bio mekan poput želatine. Želatina je bila najtočnija riječ. Potpuno mu je spontano iskrsnula u glavi. Tijelo ne samo da mu je bilo podatno kao želatina nego i jednako tako prozirno. Imao je dojam da će, ako podigne ruku, kroz nju vidjeti svjetlo. Iz njega kao da se iscijedila sva krv i sva limfa u neprekidnom radnom orgijanju, koje je ostavilo za sobom tek krhki okvir od živaca, kostiju i kože. Svi osjeti kao da su mu bili mnogostruko uvećani. Radni kombinezon žuljao mu je ramena, pločnik gaje grebao pod nogama, čak je i otvaranje i zatvaranje šake bio napor od kojeg su mu škripali zglobovi.

U pet dana odradio je više od devedeset sati. Tako i svi drugi u Ministarstvu. Sada je to prošlo i on doslovno nije imao što raditi, nikakvog partijskog zadatka sve do sutradan ujutro. Mogao je provesti šest sati u skrovištu i još devet u vlastitoj postelji. Polako se, po blagom poslijepodnevnom suncu, šetao po sirotinjskoj ulici u smjeru trgovine gospodina Charringtona, jednim okom gledajući hoće li naići kakva patrola, ali iracionalno uvjeren kako ovog poslijepodneva uopće nema opasnosti da ga tko zasmeta. Teška aktovka koju je nosio udarala gaje pri svakom koraku po koljenu i od toga su ga u nozi podilazili žmarci. U torbi je bila *knjiga*, koju sada drži u svom posjedu već šest dana, a još je nije otvorio, čak ni pogledao.

Šestoga dana Tjedna mržnje, nakon povorki, govora, klicanja, pjevanja, transparenata, plakata, filmova, voštanih figura, bubnjanja bubnjeva i treštanja truba, tutnja co-

kula koje marširaju, škripe tenkovskih gusjenica, grmljavine zrakoplovnih eskadrila, pucnjave topovskih plotuna, nakon šest dana svega toga, kad je veliki orgazam treperio na samom vrhuncu i kad je opća mržnja protiv Eurazije uskipjela do takva delirija da bi 2000 eurazijskih ratnih zločinaca, koji su imali biti javno obješeni posljednjeg dana demonstracija, rulja bez sumnje rastrgala na komade da ih se kako mogla dokopati - upravo u tom trenutku bilo je objavljeno kako Oceanija nije u ratu s Eurazijom. Oceanija je u ratu s Orijentazijom. Eurazija nam je saveznik.

Dakako, nije se priznavalo da je došlo do promjene. Naprosto se objavilo, krajnje nenadano, i svuda odjednom, kako nam je neprijatelj Orijentazija, a ne Eurazija. Winston je sudjelovao u demonstracijama na jednom od središnjih londonskih trgova u trenutku kad se to dogodilo. Bila je noć, i blijeda lica i grimizne zastave bili su sasblasno osvijetljeni. Na trgu se tijesno nabilo nekoliko tisuća ljudi, uključujući tu i oko tisuću školske djece u odorama Mladih uhoda. Na crveno presvučenom podiju, jedan govornik Uže Partije, malen mršav čovjek nerazmjerno dugih ruku i velike ćelave lubanje iznad koje se mrsilo tek nekoliko rijetkih čuperaka, huškao je gomilu. Taj mali pedalj muža - lakat brade, sav izobličen od mržnje, čvrsto je držao jednom šakom vrat mikrofona, dok je drugom, koja je djelovala golemo na vrhu njegove koščate ruke, prijeteći mahao po zraku iznad glave. Njegov je glas, koji je od pojačala imao metalan zvuk, grmio beskrajan popis zvjerstava, krvoprolića, pokolja, deportacija, pljački, silovanja, mučenja zatvorenika, bombardiranja civila, lažne propagande, nepravedne agresije, kršenja ugovora. Gотовo gaje bilo nemoguće slušati a da se čovjek najprije ne uvjeri da ima pravo, a zatim razbjესni. Svakih nekoliko trenutaka bijes gomile bi prekipio, i glas govornika uto-

pio bi se u divljem, zvjerskom urlanju koje se neobuzdano podizalo iz tisuće grla. Najdivljačkiji krici dolazili su od školske djece. Govor je trajao možda dvadesetak minuta, kada je kurir dojurio na podij i predao komadić papira govorniku u ruke. Ovaj gaje razmotao i pročitao, a da nije ni zastao u govoru. Ništa se nije promijenilo ni u njegovu glasu, ni u ponašanju, ni u sadržaju onog što govori, ali odjednom su sva imena bila drukčija. Bez ijedne izrečene riječi, gomilom je prošao val shvaćanja. Oceanija je u ratu s Orijentazijom! Sljedećeg trenutka došlo je do golemog meteža. Na plakatima i transparentima kojima je ukrašen trg, sve piše krivo! Na većini nisu prava lica! To je sabotaza! Goldsteinovi agenti su na djelu! Došlo je do burnog prekida dok su se plakati trgali sa zidova, transparenti kidali u krpice i gazili nogama. Mlade uhode stvarale su prava čuda, verući se po krovovima i presijecajući žice pa kojima su visjele zastavice i lepršale između dimnjaka. Ali za dvije-tri minute sve je bilo gotovo. Govornik je bez stanke, još uvijek čvrsto stežući vrat mikrofona, ramena pognutih naprijed, slobodnom rukom mašući po zraku, nastavio govor. Još jedna minuta, i iz gomile su opet stali provaljivati zvjerski urlici bijesa. Mržnja se nastavljala kao i prije, osim što joj se promijenila meta.

Winstona se, dok je o tome razmišljao, najviše dojmilo što je govornik prešao s jedne linije na drugu doslovno usred rečenice, ne samo bez stanke, nego čak i bez greške u sintaksi. Ali u ovom času bio je zauzet drugim stvarima. Upravo u trenutku meteža, kad su se skidali plakati, neki čovjek čije lice nije vidio potapšao gaje po ramenu i rekao: »Oprostite, mislim da vam je ispala aktovka.« Prihvatio je aktovku rastreseno, ne rekavši ni riječi. Znao je da će proći dani prije nego mu se pruži prilika da u nju zaviri. Čim su demonstracije završile, pošao je ravno u Ministarstvo istine, premda je bilo već gotovo dva-

deset tri sata. Sve osoblje Ministarstva postupilo je jednako. Zapovijed koja se već objavljivala po telekranima i kojom se pozivaju da se vrate na svoja mjesta, jedva da je bila potrebna.

Oceanija je u ratu sa Orijentazijom: to znači da je Oceanija oduvijek u ratu s Orijentazijom. Velika većina političke literature od posljednjih pet godina bit će sada potpuno zastarjela. Izvještaji i dokumenti svih vrsta, novine, knjige, pamfleti, filmovi, fonotrake, fotografije - sve se to mora munjevitom brzinom regulirati. Iako nije izdana nikakva direktiva, dobro se znalo da su šefovi Komesarijata nakanili da, u roku od tjedan dana, o ratu s Eurazijom ili savezu s Orijentazijom ne ostane nigdje ni spomena. Posao je bio neizmjeran, to više što se postupci koje je zahtijevao nisu smjeli nazivati pravim imenom. Svi su u Arhivskom komesarijatu radili osamnaest sati dnevno s dva trosatna prekida za spavanje. Iz podruma su doneseni madraci koje su razmjestili po hodnicima; obroci su se sastojali od sendviča i od kave *Pobjeda*, koje su poslužnici iz kantine razvozili okolo na kolicima. Svaki put kad bi Winston prekinuo posao da odspava svoju šihlu nastojao je da na stolu ne ostavi nikakav zaostatak u poslu, a svaki put kad bi se dovukao natrag krmeljivih očiju, sav izubijan, zatekao bi novi pljusak papirnatih svitaka koji su mu pokrili stol poput snježnog zameta, napola pokrivajući zboropis i prelijevajući se na pod, tako da mu je prvi posao uvijek bio poslagati ih u dovoljno urednu hrpu da mu ostane mjesta za rad. Najgore mu je bilo što rad nije bio nipošto isključivo mehanički. Često je bilo dovoljno samo jedno ime zamijeniti drugim ali svaki detaljniji izvještaj o događajima zahtijevao je pažnju i dovitljivost. I samo poznavanje geografije, potrebno da se rat prenese iz jednog dijela svijeta u drugi, bilo je znatno.

Trećeg dana oči su ga nepodnošljivo pekle, a naočale

je morao brisati svakih nekoliko minuta. Bilo mu je kao da se hrva s nekim neizdržljivim fizičkim teretom, nečim što čovjek ima pravo odbiti, ali unatoč tome neurotički tjeskobno nastoji ostvariti. Ako je gdjekad imao vremena da se toga sjeti, nije ga mučila činjenica što je svaka riječ koju promrmlja u zboropis, svaki potez njegove tint-olovke, promišljena laž. Njemu je, kao i svima drugima u Komesarijatu bilo stalo da krivotvorina ispadne savršeno. Šestog dana ujutro curenje svitaka se usporilo. Po pola sata ništa ne bi ispadalo iz cijevi, zatim jedan svitak, zatim ništa. Otprilike u isto vrijeme rad je posvuda popuštao. Dubok i reklo bi se potajan uzdah prošao je Komesarijatom. Golemi je podvig, koji se ne smije spominjati, ostvaren. Sada ni jednom ljudskom stvoru nije više moguće da konkretno i dokumentirano dokazati da je rat s Eurazijom ikada postojao. U dvanaest nula nula neočekivano je objavljeno da su svi trudbenici u Ministarstvu slobodni do sutra ujutro. Winston, još uvijek noseći uza se aktovku s *knjigom*, koju je dok je radio neprestano držao među nogama, a ispod sebe dok je spavao, pošao je kući, obrijao se, i gotovo zaspao u kadi, premda je voda bila tek jedva mlaka.

S gotovo sladostrasnom škripom u zglobovima popeo se uza stubište iznad staretinarnice gospodina Charringtona. Bio je umoran, ali ne više pospan. Otvorio je prozor, zapalio prljavo malo petrolejsko kuhalo i postavio lončić vode za kavu. Uskoro će stići i Julia: ali u međuvremenu, on ima *knjigu*. Sjeo je u staru masnu fotelju i otvorio aktovku.

Težak crni svezak, amaterski uvezan bez imena ili naslova na koricama. Sam tisak djelovao je pomalo neujednačeno. Stranice su bile otrcane po rubovima i lako su se odvajale iz sredine, kao daje knjiga prošla kroz mnogo ruku. Naslov na prvoj stranici glasio je:

TEORIJA I PRAKSA OLIGARHIJSKOG KOLEKTIVIZMA

napisao
Emmanuel Goldstein

Winston je stao čitati:

Glava I. *NEZNANJE JE MOĆ*

U cijeloj povijesti, a vjerojatno sve od neolitskog doba, na svijetu su postojale tri vrste ljudi, Viši, Srednji i Niži. Dijelili su se po mnogim podraspodjelama, nazivali su se bezbrojnim imenima i njihova razmjerna brojnost, kao i njihov uzajamni odnos, varirali su od doba do doba, ali bitna se struktura društva nikad nije promijenila. Čak i nakon golemih prevrata i naizgled neopozivih mijena, isti bi se poredak ponovno uspostavio, upravo kao što se žiroskop uvijek vraća u ravnotežu, kolikogod ga pritiskivali na ovu ili onu stranu.

Ciljevi tih skupina apsolutno su nepomirljivi...

Winston je zastao u čitanju, ponajviše zato da bi uživao u činjenici što zaista čita, u udobnosti i sigurnosti. Bio je sam: nema telekrana, nitko ne prisluškuje na ključanici, nema razloga da se osvrće preko ramena ili da stranicu pokriva rukom. Blagi ljetni zrak milovao mu je obraze. Odnekud iz daljine dopirala je jedva čujna vika djece: u samoj sobi nije bilo drugog zvuka osim šušljanja stare ure. Dublje se skutrio u fotelju i položio noge na ogradu kamina. Bilo je to blaženstvo, bila je to vječnost! Naglo, kao što čovjek katkad postupa s knjigom u kojoj zna da će na kraju pročitati i prečitati svaku riječ, otvorio je sve-

zak na drugom mjestu i našao se na Glavi III. Nastavio je čitati:

Glava III.
RAT JE MIR

Razdioba svijeta na tri velike superdržave bio je događaj koji se mogao predvidjeti, a stvarno su ga i predviđali, već prije sredine dvadesetog stoljeća. Kako je Rusija apsorbirala Europu, a Sjedinjene Države apsorbirale Britanski Imperij, dvije su, od tri današnje velesile, Eurazija i Oceanija, u stvari već postojale. Treća, Orijentazija, pojavila se kao posebna tvorevina nakon još jednog desetljeća konfuznih ratova. Granice između tri velesile na mnogim su mjestima proizvoljne, na drugima fluktuiraju prema ratnoj sreći, ali općenito uzevši ipak slijede geografsku konfiguraciju. Eurazija obuhvaća cijeli sjeverni dio europskog i azijskog kontinenta, od Portugala do Beringova tjesnaca. Oceanija obuhvaća obje Amerike, sve otoke na Atlantiku uključujući tu i britanske, zatim Australaziju i južni dio Afrike. Orijentazija, manja od ostalih i s manje preciziranom zapadnom granicom, obuhvaća Kinu i sve zemlje južno od nje, japanske otoke i velike, ali ne posve određene dijelove Mandžurije, Mongolije i Tibeta.

U jednoj ili drugoj kombinaciji, te tri supersile trajno su u stanju rata, i ratuju već posljednjih dvadeset pet godina. Rat, međutim, više nije očajnička, sverazorna borba kakav je bio u ranim desetljećima dvadesetog stoljeća. To je rat ograničenog dometa, između suparnika koji se nisu kadri uzajamno uništiti, koji nemaju nikakva materijalnog razloga za rat i koje ne dijeli nikakva istinska ideološka razlika. To ne znači da su, bilo vođenje rata, bilo dominantni stavovi o ratu, postali manje krvoločni ili vi-

teškiji. Naprotiv, ratna histerija trajna je i opća u svim zemljama, i takvi postupci kao što su silovanje, pljačka, pokolj djece, porobljavanje cijelog stanovništva i represalije protiv zarobljenika koje se protežu sve do bacanja u kipuću vodu i zakapanja živih ljudi, smatraju se normalnim i, kad ih vrši vlastita strana a ne neprijatelj, čak i hvalevrijednim. Ali u fizičkom smislu, rat uključuje razmjerno malen broj ljudi, većinom visokostručnih specijalista i uzrokuje razmjerno malen broj žrtava. Ratne operacije, kad ih ima, zbivaju se na dalekim i nejasnim granicama, za koje prosječan čovjek tek mutno nagađa gdje su, ili opet oko Plovnih Tvrđava koje čuvaju strateške položaje na pomorskim putevima. U središtima civilizacije rat ne znači ništa do neprestane oskudice potrošnih dobara i povremenih eksplozija raketnih bombi od kojih strada tek nekoliko desetaka ljudi. Rat je zapravo promijenio karakter. Točnije rečeno, razlozi zbog kojih se rat vodi, promijenili su redoslijed po važnosti. Motivi, koji su u manjoj mjeri već bili prisutni u velikim ratovima dvadesetog stoljeća postali su sada dominantni, svjesno se priznaju, i uzimaju za temelj djelovanja.

Da bi se shvatila priroda sadašnjeg rata — jer unatoč pregrupiranju do kojeg dolazi svakih nekoliko godina, to je uvijek isti rat - mora se u prvom redu razumjeti kako u tom ratu nema pobjednika. Ni jednu od tri super-sile ne mogu definitivno pobijediti čak ni druge dvije zajedno. Njihove su snage previše ravnopravno raspoređene, a njihove prirodne obrambene zapreke nepremostive. Euraziju štite njezini golemi zemljišni prostori, Oceaniju širina Atlantika i Pacifika, a Orijentaziju plodnost i radinost njezinih stanovnika. Drugo, u materijalnom smislu nema se više za što boriti. Uspostavljanjem samodostatnih ekonomija, u kojima su proizvodnja i potrošnja uzajamno ovisne, jagma za tržištima koja je bila glavni uzrok

prijašnjih ratova potpuno je prestala, dok otimanje za sirovine nije više pitanje života i smrti. Uostalom, svaka od tri supersile toliko je golema da može u vlastitim granicama doći do gotovo svih sirovina koje su joj potrebne. Ako rat ima kakvu izravnu ekonomsku svrhu, onda je to ratovanje za radnu snagu. Između granica supersila leži teritorij koji nije u stalnom posjedu ni jedne od njih, približno četverokut koji se pruža od Tangera do Brazavillea i od Danvilla do Hongkonga, a sadrži oko petine zemljina stanovništva. Tri velesile neprestano se sukobljuju upravo oko posjeda tih gusto naseljenih područja, kao i oko vlasti nad sjevernim ledenim pojasom. U praksi, ni jedna od velesila nikad ne vlada cijelim spornim područjem. Neki dijelovi stalno prelaze iz ruke u ruku, i prilika da se osvoji ovaj i onaj dio teritorija kakvim iznenadnim vjerolomstvom, diktira beskrajne promjene u savezništvu između sila.

Sva sporna područja sadrže vrijedne rude, a neka su bogata i važnim biljnim proizvodima, kao što je guma, koju je u hladnijim podnebljima nužno umjetno proizvoditi razmjerno skupim postupcima. Ali iznad svega, ona sadrže neiscrpne rezerve jeftine radne snage. Koja god sila vladala Ekvatorijalnom Afrikom ili zemljama Srednjeg Istoka, ili južnom Indijom, ili Indonezijskim arhipelagom, raspolaže tijelima desetaka ili stotina milijuna slabo plaćenih i radišnih kulija. Stanovnici tih područja, manje-više otvoreno svedeni na status robova, prelaze neprestano od pobjednika do pobjednika i potrošno su dobro, kao ugljen ili nafta, u utrci da se proizvede još više oružja, da se njime osvoji više teritorija, da se tako raspolaže s više radne snage, da se opet proizvede još više oružja, osvaja teritorij i tako dalje u beskraj. Mora se istaknuti kako se borbe zapravo nikada ne vode dalje od granica spornih područja. Granice Eurazije pomiču se gore-dolje između

bazena Konga i sjeverne obale Mediterana; otoke u Indijskom oceanu i na Pacifiku neprestano osvajaju i oslobađaju čas Oceanija, čas Orijentazija; u Mongoliji granična crta između Eurazije i Orijentazije nikad nije stabilna; oko Sjevernog pola sve tri sile polažu pravo na golema područja koja su zapravo većim dijelom nenastanjena i neistražena: ali ravnoteža snaga uvijek ostaje otprilike jednaka, a teritorij koji predstavlja jezgru svake od supersila uvijek ostaje netaknut. Osim toga, rad eksploatiranih naroda oko Ekvatora nije stvarno nužan svjetskoj ekonomiji. Oni ne pridonose ništa svjetskom bogatstvu, budući da sve što proizvode služi u ratne svrhe, a cilj je ratovanja uvijek da se stvori bolja pozicija za vođenje sljedećeg rata. Porobljeno pučanstvo svojim radom omogućuje samo da se ubrza tempo neprestanog ratovanja. Kad njih ne bi bilo, društvena struktura svijeta i proces kojim se održava, ne bi bili bitno drukčiji.

Osnovni je cilj modernog ratovanja (u skladu s načelima duplozofije, rukovodeći mozgovi Uže Partije istodobno priznaju i ne priznaju taj cilj) iskoristiti strojnu proizvodnju, a pritom ne podići opći životni standard. Sve od kraja devetnaestog stoljeća, problem što učiniti s viškom potrošnih dobara bio je latentan u industrijskom društvu. U sadašnje vrijeme, kad vrlo malen broj ljudi ima dovoljno hrane, taj problem očito nije urgentan, a možda ne bi takvim postao čak i da nije bilo umjetnih procesa uništavanja. Današnji svijet je gol, gladan i ruševan, u usporedbi sa svijetom koji je postojao prije 1914., a još gori u usporedbi s imaginarnom budućnošću kojoj su se ljudi toga razdoblja nadali. U ranom dvadesetom stoljeću vizija budućeg društva kao nevjerojatno bogatog društva u kojem vladaju dokolica, red i uspješnost - blistavi antisepitični svijet stakla, čelika i snježnobijelog betona - bio je dio svijesti gotovo svake obrazovane osobe. Znanost i teh-

nologija razvijale su se čudesnom brzinom i činilo se prirodnim pretpostaviti da će se tako i dalje razvijati. To se, međutim, nije dogodilo, dijelom zbog osiromašjenja uzrokovano dugim nizom ratova i revolucija, dijelom jer se znanstveni i tehnički napredak temelji na empirijskom načinu mišljenja, kakvo ne može opstati u strogo regimentiranom društvu. U cjelini, svijet je danas primitivniji nego što je bio prije pedeset godina. Neka su zaostala područja napredovala, i neke su se naprave, uvijek donekle povezane s ratom i policijskom špijunažom, razvile, ali eksperiment i izum su se kao pojava pretežno izgubili, a posljedice pustošenja atomskog rata iz 1950. nikad nisu potpuno uklonjene. Svejedno, opasnosti koje stroj donosi još su nazočne. Od trenutka kad se stroj prvi put pojavio, svim je pametnim ljudima postalo jasno kako je potreba za ljudskim mukotrpnim radom, pa prema tome u velikoj mjeri i za ljudskom neravnopravnošću, nestala. Ako se stroj promišljeno upotrebljava u tu svrhu, glad, težak rad, prljavština, nepismenost i bolest mogu se eliminirati u roku od nekoliko generacija. Zapravo, i ne koristeći se u tu svrhu, već naprosto automatskim procesom - proizvedeći bogatstvo koje je katkad bilo nemoguće ne raspodijeliti - stroj je u razdoblju od oko pedeset godina, potkraj devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća, zaista znatno podigao životni standard prosječnog čovjeka.

Ali bilo je istodobno jasno kako sveukupno povećanje bogatstva prijeti razaranjem - štoviše, u jednom smislu jest razaranje - hijerarhijskog društva. U svijetu u kojem svi imaju kratko radno vrijeme i dovoljno hrane, gdje žive u kući s kupaonicom i frižiderom i posjeduju automobil ili čak zrakoplov, najočitiji i najvažniji oblik nejednakosti već je sam po sebi nestao. Kad jednom postane opće, bogatstvo više ne pruža mogućnost izdvajanja. Bilo bi nedvojbeno moguće zamisliti društvo u kojem

bogatstvo, u smislu osobnog vlasništva i luksuza, može biti ravnomjerno raspoređeno, dok moć ostaje u rukama svake privilegirane kaste. Ali u praksi takvo društvo ne bi moglo dugo ostati stabilnim. Jer kad bi svi podjednako uživali u slobodnom vremenu i sigurnosti, velika većina ljudi koja je normalno zaglupljena siromaštvom, postala bi obrazovana i naučila bi misliti svojom glavom; kad bi jednom u tome uspjeli, prije ili kasnije shvatili bi kako povlaštena manjina nema nikakve funkcije, pa bi je prema tome i uklonili. Na dugi rok, hijerarhijsko je društvo bilo moguće jedino na temelju siromaštva i neznanja. Vratiti se u agrikulturnu prošlost, kao što su sanjali neki mislioci na početku dvadesetog stoljeća, nije bilo praktično rješenje. Ono se sukobljavalo s težnjom prema mehanizaciji koja je po cijelom svijetu postala već gotovo instinktivna, a uz to, svaka zemlja koja bi industrijski zaostala bila bi u vojnom pogledu bespomoćna i neizbježno bi potpala pod izravnu ili neizravnu vlast svojih naprednijih suparnika.

Jednako tako nije bilo zadovoljavajuće rješenje držati mase u siromaštvu ograničavanjem robne proizvodnje. To se u velikoj mjeri događalo za vrijeme posljednje faze kapitalizma, grubo uzevši između 1920. i 1940. U mnogim zemljama dopustilo se da ekonomija stagnira, da se tlo prestane obrađivati, osnovna sredstva proizvodnje nisu se obnavljala, velikom broju stanovnika onemogućeno je da rade dok ih vlast održava napola živima socijalnom pomoći. Ali i to je imalo za posljedicu vojnu slabost, a kako su oskudice koje je to stvaralo bile očito nepotrebne, opozicija je bila neizbježna. Problem je bio kako industriju održavati u punom pogonu, a pritom ne uvećavati pravo bogatstvo svijeta. Dobra se moraju proizvoditi, ali se ne smiju raspačavati. A u praksi se to moglo postići isključivo neprestanim ratovanjem.

Sušтина je rata uništavanje, ne nužno ljudskih života, već proizvoda ljudskog rada. Rat je način da se materijal koji bi se inače mogao upotrijebiti da mase žive udobnije i stoga, na dugi rok, postanu pametnije, pretvori u prah i pepeo, da se baci u stratosferu ili potopi na dno mora. I onda kad se vojno naoružanje uistinu ne uništava, njegova je proizvodnja i dalje prikladan način da se troši radna snaga a da se ne proizvodi nešto što se može konzumirati. U Plovnu tvrđavu, na primjer, ugrađuje se rad kojim bi se moglo sagraditi nekoliko stotina teretnih brodova. Na kraju, ona se baca u staro željezo kao zastarjela, a da nikad nikom nije donijela kakve materijalne koristi, a uz daljnje se goleme napore izgrađuje nova Plovna tvrđava. U načelu ratna se privreda uvijek planira tako da rat pojede sav višak koji preostaje kad se zadovolje nasušne potrebe stanovništva. U praksi se te potrebe uvijek podcjenjuju, a posljedica je da neprestano vlada kronična oskudica svih životnih potrepština; ali to se smatra prednošću. Promišljeno se vodi politika da se čak i favorizirane skupine održavaju negdje na rubu bijede, jer opće stanje oskudice povećava važnost malih privilegija i tako povećava razliku između slojeva. Prema standardu ranog dvadesetog stoljeća čak i član Uže Partije živi asketskim i mukotrpnim životom. Ipak, ono malo luksuza koji uživa - prostrani, dobro uređeni stan, bolju tkaninu za odijela, bolju hranu, piće i duhan, dva ili tri poslušnika, privatni automobil ili helikopter - smještaju ga u drugi svijet od onog u kojem živi član Šire Partije, a članovi Šire Partije imaju sličnu prednost u usporedbi s najsiromašnijim masama koje nazivamo »prolima«. Društvena atmosfera koja vlada nalikuje opsjednutom gradu, gdje posjed komada konjskog mesa predstavlja razliku između bogatstva i siromaštva. A u isto vrijeme svijest o ratnom stanju, pa prema tome o opasnosti, stvara privid kako je

predaja sve vlasti u ruke male kaste prirodan i neizbježan uvjet opstanka.

Rat, kao što će se vidjeti, ne samo da ostvaruje potrebno uništavanje, već ga ostvaruje na psihološki prihvatljiv način. U načelu bilo bi posve jednostavno tratiti višak rada na izgradnju hramova i piramida, kopanje ru-pa koje će se zatim zatrpavati, ili čak na proizvodnju go-lemih količina robe koja će se zatim spaliti. Ali to bi osi-guravalo samo ekonomsku, a ne i emocionalnu osnovu za hijerarhijsko društvo. Ovdje nije u pitanju raspoloženje masa, čiji je stav potpuno nevažan dok god ih se drži si-gurno zaposlenima, već raspoloženje same Partije. Čak se i od najskromnijeg člana Partije očekuje da bude spo-soban, radin, pa čak i inteligentan u uskim granicama, ali je isto tako nužno da bude lakovjeran i neuk fanatik koji će pretežno živjeti u strahu, mržnji, ulagivanju i or-gijastičkom trijumfiranju. Drugim riječima, nužno je da ima mentalitet koji odgovara ratnom stanju. Nije važno da li se rat stvarno vodi i, budući da presudna pobjeda ni-je moguća, nije važno ni ide li rat dobro ili loše. Potreb-no je samo da ratno stanje postoji. Rascjep u pameti koji Partija zahtijeva od svojih članova i koji se lakše postiže u ratnoj atmosferi, sada je gotovo univerzalan, ali što je u pitanju viši rang sve je vidljiviji. Upravo su u Užoj Parti-ji ratna histerija i mržnja prema neprijatelju najjače. Če-sto je nužno da član Uže Partije, u svojstvu upravljača, sazna kako je ova ili ona ratna vijest neistinita, i možda mu često dođe do svijesti, kako je cijeli rat lažan, i kako se ili uopće ne vodi ili vodi s ciljevima potpuno drukčijim od deklariranih, ali takve se spoznaje lako neutralizira-ju tehnikom dvomišljenja. Ni jedan se član Uže Partije ni trenutak ne koleba u mističnom uvjerenju kako je rat stva-ran, kako mora završiti pobjedonosno i kako će Oceanija biti neosporni gospodar cijelog svijeta.

*Svi članovi Uže Partije vjeruju u tu buduću pobjedu kao u vjerski aksiom. Ona će se postići ili postupnim osvajanjem sve većeg i većeg teritorija i time ostvarenjem neodoljive nadmoći, ili otkrićem nekog novog i neobra-
njivog oružja. Potraga za novim oružjem neumorno se nastavlja i jedna je od rijetkih preostalih aktivnosti u kojima ljudi skloni izmišljanju i umovanju mogu naći oduška. U današnje je vrijeme u Oceaniji znanost u starom smislu riječi gotovo prestala postojati. Na Novozboru i nema riječi za »Znanost«. Empirijska metoda mišljenja, na kojoj su se temeljila sva znanstvena ostvarenja u prošlosti, protivi se najosnovnijim načelima Anglosoca. I do tehnološkog razvitka dolazi jedino onda kad se njegovi proizvodi mogu na neki način upotrebljavati za ograničavanje ljudskih sloboda. U svim korisnim umijećima svijet ili stoji u mjestu, ili nazaduje. Polja se obrađuju konjskim plugovima dok knjige pišu strojevi. Ali u stvarima od vitalne važnosti - čime se zapravo misli na rat i policijsko uhođenje - empirijski se pristup i dalje potiče ili barem podnosi. Dva cilja Partije jesu: osvojiti cijelu površinu zemlje i jednom zauvijek iskorijeniti svaku mogućnost neovisnog mišljenja. Stoga postoje dva velika problema koje Partija uporno nastoji riješiti. Jedan je kako otkriti, i protiv nje-
gove volje, što drugi ljudski stvor misli, a drugi je, kako ubiti nekoliko stotina milijuna ljudi u nekoliko sekundi, a da ih se unaprijed ničim ne upozori. Ako se može reći da znanstveno istraživanje još postoji, onda mu je to predmet. Znanstvenik je danas ili mješavina psihologa i inkvizitora, koji precizno i pedantno proučava značenje izraza lica, gesta, nijansi glasa, te istražuje djelovanje droga za govorenje istine, uspješnost šok terapije, hipnoze i fizičkog mučenja; ili je kemičar, fizičar ili biolog koji se bavi samo onim granama svog predmeta koje se odnose na ubijanje ljudi. U golemim laboratorijima Ministarstva*

mira i u eksperimentalnim postajama skrivenim u brazilskim džunglama ili u australskoj pustinji ili na zabačenim antarktičkim otocima, neumorno rade ekipe stručnjaka. Neki se bave jednostavno planiranjem logistike budućih ratova, neki konstruiraju sve veće i veće raketne bombe, i smišljaju sve jače i jače eksplozive, sve neprobojnije oklope; neki tragaju za novim i smrtonosnijim plinovima ili za topivim otrovima koji se mogu proizvesti u takvim količinama da se može uništiti vegetacija čitavih kontinenata ili za takvim vrstama zaraznih klica koje su imune na sva poznata antitijela; neki teže tome da proizvedu vozilo koje će bušiti svoj put pod zemljom kao što podmornica vozi pod morem, ili kakav zrakoplov neovisan o opskrbenoj bazi poput jedrenjaka; neki istražuju još udaljenije mogućnosti, kao što je koncentracija sunčevih zraka kroz leće postavljene tisuće kilometara daleko u svemiru, ili rade na izazivanju umjetnih potresa ili plimnih valova manipulirajući užarenim središtem zemlje.

Ali ni jedan od tih projekata ne primiće se ni blizu ostvarenja i ni jedna od tri supersile ne postiže znatnu prednost nad ostalima. Još je važnije da sve tri sile u atomskoj bombi posjeduju oružje koje je daleko jače od svega što njihova sadašnja istraživanja mogu ikad otkriti. Premda Partija, po svom običaju, prisvaja i taj izum, atomske su se bombe prvi put pojavile već u četrdesetim godinama, a po prvi put su se u većim razmjerima upotrijebile deset godina kasnije. U to doba, nekoliko je stotina bombi bačeno na industrijska središta, osobito u europskoj Rusiji, zapadnoj Europi i sjevernoj Americi. Posljedica je toga bila da su se vladajući slojevi svih zemalja uvjerali kako će još nekoliko atomskih bombi značiti kraj organiziranog društva, pa prema tome i kraj njihove vlasti. Stoga se, premda nikad nije došlo ni do kakva službenog sporazuma, bombe više nisu bacale. Sve su tri sile na-

stavile proizvoditi atomske bombe i skladištiti ih za eventualnu odlučnu priliku koja će se, kako su vjerovali, prije ili kasnije pružiti. U međuvremenu, ratno je umijeće trideset ili četrdeset godina gotovo stagniralo. Helikopteri se upotrebljavaju više nego prije, bombardere su većim dijelom nadomjestili projektili na vlastiti pogon, a osjetljivi pokretni bojni brod prepustio je mjesto gotovo nepotopivim Plovnim tvrđavama, ali inače nije došlo do gotovo nikakva razvitka. Tenk, podmornica, torpedo, strojica, pa čak i puška i ručna bomba, i dalje se upotrebljavaju. A unatoč beskrajnim pokoljima o kojima se izvještava u tisku i na telekranima, nemilosrdne bitke prijašnjih ratova, u kojima se često znalo poubijati tisuće pa čak i milijune ljudi u nekoliko tjedana, nikad se više nisu ponovile.

Ni jedna od tri supersile nikad ne poduzima neki manevar kojim bi se izložila riziku ozbiljnog poraza. Kad se upušta u kakve veće operacije, onda je to obično iznenadni napad na saveznika. Strategija koju slijede sve tri sile, ili se same pred sobom pretvaraju da je slijede, potpuno je jednaka. Plan je da se, kombinacijom ratnih operacija, pogodbi i dobro odmjerenih vjerolomnih poteza, osvoji krug baza kojim bi se potpuno opkolila jedna ili druga suparnička država, zatim da se s tim suparnikom potpiše prijateljski pakt i ostane s njim u dobrim odnosima toliko godina koliko je potrebno da se njegove sumnje uljuljaju u san. Za to se vrijeme rakete, punjene atomskim bombama, mogu sabrati na strateški važnim mjestima, odakle će se istodobno ispaliti s tako poraznim djelovanjem da će svaki uzvrat biti nemoguć. Tada će biti vrijeme da se potpiše prijateljski sporazum s preostalom velesilom, i priprema za novi napad. Ta je strategija, jedva je potrebno i reći, puka maštarija koju je nemoguće ostvariti. Štoviše, nikad se borba ne vodi nigdje osim u spornim područjima oko Ekvatora i oko Pola: nikad se ne poduzima invazija

na neprijateljski teritorij. To objašnjava činjenicu što su na mnogim mjestima granice između supersila posve proizvoljne. Eurazija bi, na primjer, lako mogla osvojiti britanske otoke koji su geografski dio Europe, ili bi, s druge strane, Oceaniji bilo lako proširiti svoje granice do Rajne ili čak do Visle. Ali time bi se povrijedilo načelo kulturnog integriteta kojeg se svi drže, iako nije nikad izričito formulirano. Ako Oceanija osvoji područja koja su nekoć bila poznata pod imenom Francuske i Njemačke, bilo bi nužno ili istrijebiti stanovnike, što je pothvat koji bi predstavljao velike fizičke teškoće, ili asimilirati pučanstvo od oko stotinu milijuna ljudi koji su, što se tehničkog stupnja tiče, približno na razini Oceanije. Problem je isti za sve tri supersile. Za njihov je sustav apsolutno nužno da nema nikakva kontakta sa strancima osim u ograničenoj mjeri, s ratnim zarobljenicima i obojenim robovima. Čak se i trenutačno službeni saveznik uvijek gleda s najmračnijim sumnjama. Ako se izuzme ratne zarobljenike, prosječni građanin Oceanije nikad očima ne vidi građanina bilo Eurazije bilo Orijentazije, a znanje stranih jezika mu je zabranjeno. Kad bi mu se dopustio kontakt sa strancima, on bi otkrio kako su to stvorovi nalik njemu i kako je većina onog što su mu o njima rekli laž. Zaptiveni bi se svijet u kojem živi otvorio, i strah, mržnja i sljepilo o kojima ovisi njegov moral mogli bi lako ishlapjeti. Stoga se na svim stranama dobro shvaća kako, koliko god često Perzija ili Egipat ili Java ili Cejlon prelazili iz ruke u ruku, glavne granice ne smije prelaziti ništa osim bombi.

Iza toga se krije činjenica koja se nikad glasno ne spominje, ali se prešutno razumije i po njoj se postupa: to jest, da su uvjeti života u sve tri superdržave veoma slični. U Oceaniji vladajuća se filozofija zove Anglosoc, u Euraziji se zove Neoboljševizam, a u Orijentaziji ima kinesko ime koje se obično prevodi kao »Obožavanje smrti«, ali

možda bi se točnije protumačilo kao »Zatiranje sebstva«. Građanima Oceanije ne dopušta se da išta znaju o postavkama druge dvije filozofije - ali se uče po njima pljuvati kao po barbarskom nasilju nad čudoređem i zdravim razumom. Zapravo se tri filozofije jedva razlikuju, a društveni sustavi koji se na njima temelje ne razlikuju se uopće. Svugdje postoji ista društvena piramida, isto slijepo štovanje polubožanskog vođe, isto gospodarstvo koje se održava trajnim ratovanjem. Iz toga slijedi da tri supersile ne samo što jedna drugu ne mogu pobijediti, nego im to, i kad bi mogle, ne bi koristilo. Naprotiv, dok ostaju u sukobu one jedna drugu podupiru kao tri snopa žita. I kao obično, vladajući slojevi svih triju država istodobno su svjesni i nesvjesni što rade. Posvetili su se, zdušno, osvajanju svijeta, ali isto tako znaju kako je nužno da se rat nastavi vječno i da ne bude pobjede. U isti čas, činjenica da nema opasnosti da do kakva osvajanja dođe, omogućuje negaciju realnosti, što je karakteristično obilježje kako Anglosoca tako i suparničkih sustava mišljenja. Ovdje je nužno ponoviti, što smo rekli prije, da je rat nakon što je postao trajan, iz temelja izmijenio karakter.

U prošlim vremenima rat je gotovo po definiciji bio nešto što prije ili kasnije ima kraj, obično nedvojbenu pobjedu ili poraz. U prošlosti je isto tako rat bio jedan od glavnih instrumenata koji je prisiljavao ljudska društva da ostanu u doticaju s fizičkom zbiljom. Svi su vlastodršci u svim razdobljima nastojali svojim podanicima nametnuti lažni svjetonazor, ali nisu mogli sebi dopustiti da pothranjuju bilo kakve iluzije koje bi mogle ugroziti vojnu djelotvornost. Dokle god je poraz mogao značiti gubitak neovisnosti ili kakav drugi rezultat koji se općenito smatrao nepoželjnim, mjere koje su se poduzimale protiv gubitka rata morale su biti ozbiljne. Fizičke se činjenice nisu smjele ignorirati. U filozofiji, religiji, etici ili politici,

dva i dva mogu biti pet ali, kad se konstruira puška ili zrakoplov, moraju biti četiri. Neuspješni narodi uvijek su prije ili kasnije gubili ratove, a borba za uspješnost onemogućavala je iluzije. Osim toga, da bi se postigla efikasnost bilo je nužno učiti od prošlosti, što je značilo imati prilično jasne pojmove što se u prošlosti događalo. Novine i povijesne knjige bile su dakako uvijek donekle obojene i pristrane, ali krivotvorenje kakvo se danas provodi bilo je tada nemoguće. Rat je bio pouzdano jamstvo zdravog razuma i, koliko se tiče vladajućeg sloja, bio je vjerojatno najvažnije od svih jamstava. Dok se ratovi mogu dobivati ili gubiti, nijedna vladajuća klasa ne može biti potpuno neodgovorna.

Ali kad rat postane doslovno trajan, prestaje biti opasan. Kadje rat trajan, nema vojne nužde. Tehnički se napredak može prekinuti, a čak i najopipljivije činjenice mogu se zaniijekati ili zanemariti. Kao što smo vidjeli, istraživanja koja bi se mogla nazvati znanstvenima i dalje se vode u ratne svrhe, ali u suštini su to manje-više maštarije, a činjenica da ne donose nikakvih rezultata nije važna. Efikasnost, pa čak ni vojna efikasnost, nije više potrebna. Ništa u Oceaniji nije efikasno, osim Misaone policije. Budući da je svaka od triju supersila nepobjediva, svaka je zapravo poseban svijet u kojem je bez opasnosti moguće gotovo svako izopačivanje mišljenja. Stvarnost vrši pritisak jedino kroz potrebe svakodnevnog života - potrebe da se jede i pije, da se ima sklonište i odjeća, da se izbjegne otrov ili pad s visokog prozora, i slično. Između života i smrti, te između fizičkog zadovoljstva i fizičke boli, i dalje ima razlike, ali to je sve. Odsječen od dodira s vanjskim svijetom i s prošlošću, građanin Oceanije nalik je čovjeku u međuzvjezdani prostoru koji nema po čemu znati u kojem je smjeru dolje, a u kojem gore. Vladari takve države su apsolutni u onoj mjeri u kojoj faraoni i cezari nikad ni-

su mogli biti. Oni su dužni spriječiti da im podanici umru od gladi u tolikom broju da to postane nepraktično, dužni su se održavati na istoj niskoj razini vojne tehnike kao i njihovi suparnici, ali kad postignu taj minimum onda zbi-lju mogu mijesiti u kakav god im se oblik sviđi.

Rat je stoga, ako sudimo po mjerilima prijašnjih ra-tova, samo prevara. Nalik je sukobima između mužjaka nekih preživača čiji su rogovi postavljeni pod takvim ku-tom da se ne mogu uzajamno ozlijediti. Ali premda je la-žan, nije besmislen. On guta višak potrošnih dobara i po-maže da se održi posebna duhovna atmosfera koja je po-trebna hijerarhijskom društvu. Rat je sada, kao što se vi-di, isključivo interna stvar. U prošlosti su se vladajući slo-jevi svih zemalja, premda su možda priznavali zajednički interes i stoga ograničavali razornost rata, zaista među-sobno borili i pobjednik bi uvijek opljačkao poraženog. U naše vrijeme uopće se ne bore međusobno. Svaka vla-dajuća grupa vodi rat protiv vlastitih pristaša, a cilj rata nije osvajanje tuđeg teritorija, niti obrana vlastitog, ne-go čuvanje postojeće društvene strukture. Stoga je i sama riječ »rat« postala netočna. Vjerojatno se s punim pra-vom može reći da je rat, postavši trajan, prestao postoja-ti. Specifičan pritisak koji je vršio na ljude od neolitskog doba do ranog dvadesetog stoljeća sada se izgubio, a na-domjestilo ga je nešto posve drugo. Sličan bi se rezultat postigao i da su se tri supersile, umjesto da jedna s dru-gom ratuju, složile da žive u trajnom miru, svaka za sebe, unutar vlastitih granica. Jer, u tom slučaju svaka bi od njih i dalje bila malen samodostatni svijet, lišen zauvijek otrežnjiva utjecaja vanjske opasnosti. Istinski trajan mir bio bi isto što i trajan rat. To je doista - premda to veći-na članova Partije shvaća samo u plicem smislu - dublje značenje partijske parole: Rat je mir.

Winston je na trenutak prekinuo čitanje. Negdje u velikoj daljini zatutnjala je raketna bomba. Blaženi osjećaj daje sam sa zabranjenom knjigom, u sobi bez telekрана, nije se još izgubio. Samoća i sigurnost bile su gotovo fizički osjeti, koji su se na neki način miješali s umorom njegova tijela, mekoćom fotelje, dodirrom blagog povjetarca s prozora koji mu se igrao po obrazu. Knjiga ga je opčinjavala, ili, točnije rečeno, potvrđivala je njegova uvjerenja. Ako se pravo uzme, nije mu govorila ništa novo, ali i to je spadalo u njezinu privlačnost. Knjiga je govorila sve što bi i on sam rekao, da samo može nekako srediti svoje raspršene misli. Bila je djelo mozga veoma nalik njegovu, ali neizmjereno moćnijeg, sustavnijeg i manje ustrašenog. Najbolje knjige su, primijetio je, one koje ti govore ono što već znaš. Upravo se vratio na *Glavu I.* kad je začuo Julijin korak na stubištu i digao se iz fotelje daje dočeka. Bacila je smeđu torbu za alat na pod i pohitala mu u zagrljaj. Prošlo je više od tjedan dana otkako su se posljednji put vidjeli.

- Imam *knjigu* - rekao je kad su se raspleli.

- O, zbilja? Dobro - rekla je bez velikog zanimanja i odmah kleknula kraj kuhala da skuha kavu.

Vratili su se na tu temu tek nakon što su proveli pola sata u krevetu. Večer je bila toliko svježā, da su se morali pokriti poplunom. Odozdo je dopirala dobro poznata pjesma i struganje cipela po kamenim pločama dvorišta. Snažna žena crvenih ruku koju je Winston vidio prilikom prvog posjeta, u dvorištu je, izgleda, bila gotovo dio inventara. Kao da cijeli cjelcati dan maršira gore-dolje između korita i konopa za rublje i naizmjenično se guši štikaljkama ili na sav glas pjeva onu sočnu pjesmu. Julia se smjestila na boku i već je, izgleda, bila na rubu da usne. Posegnuo je za knjigom koja je ležala na podu i pridigao se u krevetu oslonivši se o uzglavlje.

- Moramo je pročitati - rekao je. -1 ti. Svi je članovi Bratstva moraju pročitati.

- Ti čitaj - rekla je sklopljenih očiju. - Čitaj glasno. Tako će biti najbolje. Onda mi možeš tokom čitanja sve objašnjavati.

Kazaljke na satu pokazivale su šest, što je značilo osamnaest. Pred sobom su imali još tri ili četiri sata. Naslonio je knjigu na koljena i stao čitati:

Glava I. *NEZNANJE JE MOĆ*

U cijeloj povijesti, a vjerojatno sve od neolitskog doba, na svijetu su postojale tri vrste ljudi, Viši, Srednji i Niži. Dijelili su se po mnogim podraspodjelama, nazivali su se bezbrojnim imenima i njihova razmjerna brojnost kao i njihov uzajamni odnos varirali su od doba do doba, ali bitna se struktura društva nikad nije promijenila. Čak i nakon golemih prevrata i naizgled neopozivih mijena, isti bi se poredak ponovno uspostavio upravo kao što se žiro-skop uvijek vraća u ravnotežu, kolikogod ga pritiskivali na ovu ili onu stranu.

- Julia, jesi li budna? - rekao je Winston.

- Da, ljubavi, slušam. Samo nastavi. Divno je.

Nastavio je čitati:

Ciljevi tih skupina apsolutno su nepomirljivi. Cilj Viših jest da ostanu gdje jesu. Cilj Srednjih je da zamijene mjesto s Višima. Cilj Nižih, kad uopće imaju kakav cilj - jer je trajna karakteristika Nižih da su previše potlačeni teškim radom da bi mogli, osim na mahove, biti svjesni bilo čega izvan svojeg svakodnevnog života - jest da ukinu sve razlike i da stvore društvo u kojem će svi ljudi

biti jednaki. Tako se kroz povijest borba, koja je u glavnim crtama uvijek ista, neprestano ponavlja. U toku dugih razdoblja, Viši prividno sigurno drže vlast, ali prije ili kasnije uvijek dolazi trenutak kad gube ili vjeru u sebe ili sposobnost da djelotvorno vladaju, ili oboje. Tada ih obaraju Srednji, koji vrbuju Niže za svoju stvar, pretvarajući se da se bore za slobodu i pravdu. Cim postignu svoj cilj, Srednji potisnu Niže natrag u njihov bivši ropski položaj, a sami postaju Višima. Uskoro se novi sloj Srednjih odcijepi od jedne ili druge ili od obje skupine, i borba počinje iznova. Od tri skupine, jedino Niži ne uspijevaju nikad, pa ni privremeno, ostvariti svoje ciljeve. Bilo bi pretjerano reći da u povijesti nije bilo materijalnog napretka. Čak i danas, u razdoblju propadanja, prosječan čovjek materijalno živi bolje nego prije nekoliko stoljeća. Ali nikakav napredak u bogatstvu, nikakvo ublažavanje društvenih uvjeta, nikakva reforma ni revolucija nije približila ljudsku jednakost ni za milimetar. Sa stajališta Nižih, ni jedna povijesna mijena nije značila mnogo više od promjene imena njihovih gospodara.

Potkraj devetnaestog stoljeća mnogi su promatrači uočili ponavljanje tog obrasca. Tada se pojavila škola mislilaca koji su tumačili povijest kao ciklički proces i nastojali dokazati kako je nejednakost nepromjenljiv zakon ljudskog života. Ta je doktrina, dakako, uvijek imala svoje pristaše, ali s načinom na koji se sada izlagala došlo je do znatne promjene. U prošlosti je nužnost hijerarhijskog oblika društva bila specifična doktrina Viših. Nju su propovijedali kraljevi i aristokrati, te svećenici, odvjetnici i slični, koji su parazitski živjeli od prvih, a općenito se ublažavala obećanjima nadoknade u izmišljenom svijetu s one strane groba. Srednji su, dok im je to trebalo u borbi za vlast, oduvijek upotrebljavali pojmove kao što su sloboda, pravda i bratstvo. Sada su, međutim, ideju ljud-

skog bratstva stali obarati ljudi koji nisu bili još na vlasti, već su se samo nadali da će uskoro biti. U prošlosti, Srednji su dizali revolucije pod zastavom jednakosti, a uspostavili bi novu tiraniju čim su uspjeli oboriti staru. Novi slojevi Srednjih proglašavali su zapravo svoju tiraniju unaprijed. Socijalizam, teorija koja se pojavila početkom devetnaestog stoljeća i bila posljednja karika u lancu mišljenja koje se proteže sve od robovskih pobuna u antici, još je uvijek bio duboko zaražen utopizmom prošlih vremena. Ali u svakoj varijanti socijalizma, koja se javlja od otprilike 1900. na ovamo, cilj da se uspostavi sloboda i jednakost sve se otvorenije napušta. Novi pokreti koji se javljaju sredinom stoljeća, Anglosoc u Oceaniji, Neoboljševizam u Euraziji, Obožavanje smrti, kako se obično naziva, u Orijentaziji, postavljaju kao svjesni cilj ovjekovječenja neslobode i nejednakosti. Ti su novi pokreti izrasli, razumije se, iz starih i težili su da zadrže staro nazivlje i da na riječima odaju počast staroj ideologiji. Ali svrha im je svima bila zaustaviti napredak i povijest u određenom trenutku zamrznuti. Poznati kret njihala trebao se dogoditi još jednom, a onda stati. Kao obično, Srednji su trebali istisnuti Više i sami zauzeti njihovo mjesto, ali ovog puta, Viši bi svjesnom strategijom mogli trajno zadržati svoj položaj.

Nove su se doktrine pojavile dijelom zbog nakupljanja povijesnog znanja i sve jače povijesne svijesti, koja jedva da je postojala prije devetnaestog stoljeća. Cikličko se kretanje povijesti sada jasno razumjelo, ili se bar tako činilo, a ako se razumije može se i mijenjati. Ali je glavni, dublji uzrok bio da je već početkom dvadesetog stoljeća ljudska jednakost postala tehnički moguća. I dalje je stajalo da ljudi nisu jednaki po urođenim sposobnostima i da se funkcije moraju specijalizirati na način koji favorizira neke pojedince na račun drugih, ali više nije bilo stvarne

potrebe za klasnim razlikama ili za velikim rasponima u bogatstvu. U prijašnjim dobima, klasne su razlike bile ne samo neizbježne nego i poželjne. Nejednakost je bila cijena civilizacije. S razvitkom strojne proizvodnje, međutim, činjenice su se promijenile, lako je i dalje bilo nužno da ljudi obavljaju razne vrste poslova, nije bilo nužno da žive na raznim društvenim ili ekonomskim razinama. Stoga, sa stajališta novih slojeva koji su bili spremni prigrabiti vlast, ljudska jednakost nije više ideal kojemu se ima težiti nego opasnost koju treba otkloniti. U primitivnija vremena, kada pravedno i mirno društvo u praksi nije bilo moguće, bilo je razmjerno lako vjerovati u njega. Ideja zemaljskog raja u kojem ljudi žive u slozi i bratstvu, bez zakona i bez mučnog rada, progonila je ljudsku maštu tisućama godina. Ta je vizija imala određenu privlačnost čak i za skupine koje su stvarno profitirale nekom povijesnom promjenom. Nasljednici francuske, engleske i američke revolucije djelomično su vjerovali u vlastite fraze o ljudskim pravima, slobodi govora, jednakosti pred zakonom, i slično, i dopuštali su da one u stanovitoj mjeri utječu i na njihovo vladanje. Ali već u četvrtom desetljeću dvadesetog stoljeća sve su glavne struje političkog mišljenja bile totalitarne. Zemaljski raj je diskreditiran upravo u trenutku kad je postao ostvariv. Svaka nova politička teorija, kojim se god imenom zvala, vraćala se na hijerarhiju i regimentaciju. I u općem otvrdnuću nazora, koje je nastupilo oko 1930., mnogi običaji koji su bili već davno napušteni, u nekim slučajevima i više stotina godina zatvaranje bez suđenja, upotreba ratnih zarobljenika kao robova, javna smaknuća, mučenje da se iznudi priznanje, korištenje talaca i deportacija cijelih skupina stanovnika - ne samo da su opet postali svakodnevnici, nego su ih tolerirali pa čak i branili ljudi koji su se smatrali prosvijećenima i naprednima.

Tek nakon jednog desetljeća međunarodnih i građanskih ratova, revolucija i proturevolucija u svim dijelovima svijeta, Anglosoc i njegovi suparnici iskrsnuli su kao potpuno razrađene političke teorije. Ali prethodili su im razni sustavi, koji su se općenito nazivali totalitarnima, i koji su se pojavili ranijih godina stoljeća, a glavni obrisi svijeta koji će se roditi iz tada vladajućeg kaosa već su odavno bili očiti. Jednako je bilo vidljivo i kakvi će ljudi zavladatai svijetom. Nova je aristokracija bila većinom sastavljena od birokrata, znanstvenika, tehničara, sindikalnih organizatora, propagandnih stručnjaka, sociologa, nastavnika, novinara i profesionalnih političara. Te je ljude, koji su podrijetlo vukli iz srednje službeničke i gornjih slojeva radničke klase, oblikovao i združio jalov svijet monopolističke industrije i centralizirane vlasti. U usporedbi sa svojim parnjacima u prošlosti, oni su bili manje pohlepni za novcem, manje ih je dovodio u napast luksuz, ali bili su gladniji čiste vlasti, a iznad svega, svjesniji onoga što rade i odlučniji u uništavanju opozicije. Posljednja je razlika bila kardinalna. U usporedbi s današnjom, sve tiranije prošlosti bile su mlitave i nedjelotvorne. Vladajući su slojevi u stanovitoj mjeri uvijek bili zaraženi liberalnim idejama, i ostavljali su neriješene probleme na sve strane: bavili su se samo otvorenim činom, a nije ih zanimalo što im podanici misle. Po suvremenim mjerilima čak je i Katolička crkva u Srednjem vijeku bila tolerantna. Djelomičan je razlog tome što u prošlosti nijedna vlast nije imala dovoljnu moć da svoje građane drži pod stalnim nadzorom. Izum tiskarstva, međutim, olakšao je manipuliranje javnim mnijenjem, a film i radio razvili su taj proces dalje. S razvitkom televizije i s tehničkim otkrićima koja su omogućila da se istim instrumentom istodobno može emitirati i primati, privatni je život završio. Svakog se građanina, ili barem svakog građanina koji je

dovoljno važan da ga se promatra, moglo držati dvadeset četiri sata dnevno pod nadzorom policije i pod zvučnim utjecajem službene propagande, dok su mu svi ostali kanali komunikacije bili zatvoreni. Mogućnost da se iznudi ne samo potpun posluš državi, nego i potpuna ujednačenost mišljenja o svim stvarima, sada je prvi put postojala.

Nakon revolucionarnog razdoblja pedesetih i šezdesetih godina, društvo se, kao uvijek, pregrupiralo u Više, Srednje i Niže. Ali novi sloj Viših, za razliku od svojih prethodnika, nije djelovao po instinktu, već je znao što treba činiti da osigura svoj položaj. Već se dugo znalo kako je jedina pouzdana osnova za oligarhiju kolektivism. Bogatstvo i povlastice najlakše se brane kad su u kolektivnom posjedu. Takozvano »ukidanje privatnog vlasništva« koje se dogodilo sredinom stoljeća, značilo je zapravo koncentraciju vlasništva u manjem broju ruku nego prije, ali s tom razlikom da je novi vlasnik postala grupa umjesto mase pojedinaca. Pojedinačno, nijedan član Partije ne posjeduje ništa osim sitnih osobnih predmeta. Kolektivno, Partija posjeduje sve u Oceaniji, jer svime vlada, i proizvodnjom raspolaže po svom nahođenju. U godinama neposredno nakon revolucije uspjela se probiti na dominantan položaj gotovo bez ikakva protivljenja, jer se cijeli proces prikazivao kao kolektivizacija. Uvijek se mislilo kako, kad se razvlasti kapitalistička klasa, nužno mora nastupiti socijalizam: i kapitalisti su, bez svake sumnje, zaista bili razvlašćeni. Tvornice, rudnici, zemlja, kuće, prijevoz - sve im je oduzeto, a budući da te stvari više nisu bile privatno vlasništvo, slijedilo je da moraju biti javno vlasništvo. Anglosoc koji je izrastao iz prijašnjeg socijalističkog pokreta i naslijedio njegovu frazeologiju, ispunio je zapravo glavnu točku socijalističkog programa, koja je unaprijed predviđala i planirala unaprijed, da ekonomska nejednakost postane trajnom.

Ali problemi trajnog održavanja hijerarhijskog društva dublji su od toga. Postoje samo četiri načina na koje vladajući sloj može izgubiti vlast. Ili bude oboren izvana, ili vlada tako neuspješno da se mase pobune, ili dopusti da se stvori jaka i nezadovoljna skupina Srednjih, ili gubi vlastito samopouzdanje i volju za vlast. Ti uzroci ne djeluju pojedinačno, i u pravilu su sva četiri u određenoj mjeri uvijek nazočna. Vladajući sloj koji bi se mogao zaštititi od sva četiri ostao bi na vlasti trajno. U krajnjoj liniji presudan je čimbenik mentalni stav samoga vladajućeg sloja.

Od sredine našeg stoljeća, prva je opasnost u zbilji iščezla. Svaka je od triju sila, koje su razdijelile svijet, u praksi nepobjediva, a mogla bi postati pobjedivom samo sporim demografskim promjenama koje vladajući sloj sa širokim ovlastima može lako spriječiti. Druga je opasnost također samo teoretska. Mase se nikad ne bune same od sebe i nikad se ne bune samo zato što su potlačene. Dok im se ne pruži neki standard s kojim bi se uspoređivale, one čak nisu ni svjesne da su potlačene. Opetovane ekonomske krize u prošlosti bile su totalno nepotrebne i danas se više ne dopušta da do njih dođe, ali se drugi i jednako krupni poremećaji mogu dogoditi i događaju se, a da pritom nemaju političkih posljedica, jer nema načina na koji bi nezadovoljnici izrazili svoje nezadovoljstvo. Sto se tiče problema hiperprodukcije, koji je latentan u našem društvu sve od pojave industrijske tehnike, on je riješen s pomoću neprekidnog ratovanja (vidi Glavu III.) koje je također korisno u podizanju raspoloženja javnosti do potrebne temperature. Stoga su, s gledišta naših sadašnjih vlastodržaca jedine prave opasnosti odcjepljenje kakve nove skupine sposobnih, nezaposlenih i vlastohlepnih ljudi, te rast liberalizma i skepticizma u vlastitim redovima. To će reći da je osnovni problem u odgoju. Problem je kako trajno oblikovati svijest kako upravljačkog

tako i opsežnijeg izvršnog sloja koji se nalazi neposredno ispod njega. Na svijest masa dovoljno je utjecati samo na negativan način.

Kad se ta pozadina shvati, čovjek može, ako je već ne zna, izvesti opću strukturu oceanijskog društva. Na vrhu piramide je Veliki Brat. Veliki Brat je nepogrešiv i svemoćan. Svaki uspjeh, svako ostvarenje, svaka pobjeda, svako znanstveno otkriće, sve znanje, sva mudrost, sva sreća, sva vrlina izviru izravno iz njegova vodstva i nadahnuća. Nitko nije nikad vidio Velikog Brata. On je lice na plakatu, glas na telekranu. Možemo biti razmjerno sigurni da neće nikad umrijeti, a već i sada prilično je neizvjesno kad se rodio. Veliki Brat je lik u kojem je Partija odlučila sebe predstaviti svijetu. Njegova je funkcija da djeluje kao žarišna točka ljubavi, straha i štovanja - emocija koje se lakše usmjeruju prema pojedincu nego prema kakvoj organizaciji. Ispod Velikog Brata dolazi Uža Partija, čiji je broj ograničen na šest milijuna članova ili nešto manje od dva posto oceanijskog stanovništva. Ispod Uže Partije dolazi Sira Partija koja se, ako Užu Partiju opišemo kao mozak države, može s pravom usporediti s rukama. Ispod nje dolazi tupa masa koju obično nazivamo »proli-ma«; sadrži možda 85 posto stanovništva. U pojmovima naše prijašnje klasifikacije, »proli« su niži, jer robovsko pučanstvo ekvatorijalnih zemalja, koje neprestano prelazi iz ruku u ruke raznih osvajača, nije trajan niti nužan dio društvene strukture.

U načelu, pripadnost tim trima skupinama nije nasljedna. Dijete roditelja, koji su članovi Uže Partije, teoretski se ne rađa da bude njenim članom. Primanje i u Užu i u Siru Partiju dolazi nakon ispita, koji se polaže u dobi od šesnaest godina. Tu nema ni rasne diskriminacije, niti izrazite prevlasti jedne provincije nad drugom. Židovi, Crnci, Južnoamerikanci čistog indijanskog podrijetla,

svi se mogu naći u najvišim redovima Partije, a upravljači pojedinih područja uvijek se uzimaju između stanovnika dotičnog kraja. Ni u jednom dijelu Oceanije stanovnici nemaju osjećaj da su kolonijalno stanovništvo kojim se vlada iz udaljene prijestolnice. Oceanija nema prijestolnice i nominalno joj na čelu stoji osoba čije boravište nitko ne zna. Osim što je engleski glavna lingua franca, a Novozbor službeni jezik, ona nije ni u kojem smislu centralizirana. Njezine vlastodršce ne povezuju krvne veze nego pripadnost zajedničkoj doktrini. Istina je da je naše društvo raslojeno i to vrlo strogo raslojeno na temelju razlika koje na prvi pogled izgledaju kao nasljedne. Daleko je manja cirkulacija između različitih slojeva nego što je bila pod kapitalizmom ili čak u predindustrijska doba. Između dvaju partijskih slojeva dolazi do određene razmjene, ali tek toliko da se osigura isključenje slabića iz Uže Partije i da se ambiciozni članovi Sire Partije učine bezopasnima time što će im se dopustiti da se uzdignu. Proleterima se u praksi ne dopušta da napreduju do partijskih redova. Najdarovitije među njima, koji bi možda mogli postati jezgra nezadovoljstva, naprosto na oku drži Misaona policija i eliminira. Ali takvo stanje stvari nije nužno trajno niti je načelno. Partija nije klasa u starom smislu riječi. Nije joj cilj da prenese vlast na vlastitu djecu: kad ne bi bilo drugog načina da se najsposobniji ljudi drže na vrhu, ona bi bila apsolutno spremna regrutirati cijelu novu generaciju iz redova proletarijata. U prijelomnim je godinama činjenica da Partija nije nasljedno tijelo mnogo pripomogla da se opozicija ušutka. Socijalist starijeg tipa koji se naučio boriti protiv nečega što je nazivao »klasnim privilegij ama«, pretpostavljao je da ono što nije nasljedno ne može biti trajno. Nije shvaćao kako trajnost oligarhije ne mora biti fizička, niti se ikad ozbiljno pozabavio pitanjem zašto su nasljedne aristokracije uvijek bi-

le kratkog vijeka, dok su neke adoptivne organizacije, kao što je Katolička crkva, trajale stotinama i tisućama godina. Suština oligarhijske vladavine nije nasljeđivanje s oca na sina, nego tvrdokorno promicanje određenog svjetonazora i načina života, koje mrtvi nameću živima. Vladajući sloj ostaje vladajućim dokle god može imenovati svoje nasljednike. Partija se ne bavi time da produži svoju krv već da produži sebe. Nije važno tko drži vlast, pod uvjetom da hijerarhijska struktura ostane uvijek ista.

Sva uvjerenja, običaji, ukusi, emocije, stajališta koja obilježuju naše vrijeme smišljeni su zapravo da podrže mističnu aureolu Partije i da spriječe percepciju istinske prirode današnjeg društva. Fizička pobuna ili bilo kakav pripremni potez u smjeru pobune, u sadašnje vrijeme nisu mogući. Od strane proletarijata nema opasnosti. Prepušteni samima sebi, oni će nastaviti od pokoljenja na pokoljenje i od stoljeća na stoljeće raditi, množiti se i umirati, ne samo bez ikakva poticaja da se bune nego i bez sposobnosti da shvate kako svijet može biti drukčiji nego što jest. Oni bi mogli postati opasnim samo ako razvoj industrijske tehnike učini nužnim da im se omogući više obrazovanja, ali budući da vojno i trgovačko suparništvo nije više važno, razina masovnog obrazovanja sve više opada. Potpuno se ravnodušno gleda na to što mase misle ili ne misle. Njima se može zajamčiti intelektualna sloboda jer nemaju intelekta. Kod člana Partije, s druge strane, čak i najmanje skretanje u mišljenju o najnevažnijem predmetu ne može se tolerirati.

Član Partije od rođenja do smrti živi pod okom Mišaone policije. Ni kad je sam ne može biti siguran da je sam. Gdje god bio, dok spava ili dok je budan, dok radi ili se odmara, u kadi ili krevetu, njega se može bez upozorenja provjeriti, a da on i ne zna da ga se provjerava. Sve što on radi važno je. Njegova prijateljstva, njegove

razonode, njegovo ponašanje prema ženi i djeci, izraz lica kad je sam, riječi koje bunca u snu, čak i karakteristični pokreti tijela, sve se ljubomorno promatra. Ne samo stvarni prijestup već kakva bilo ekscentričnost, najsitnija promjena u navikama, živčani tik koji bi mogao biti simptomom unutarnjih borbi, ništa ne prolazi neprimijećeno. On nema slobodu izbora ni u kojem pogledu. S druge strane, njegovi postupci nisu ograničeni zakonom niti kakvim jasno formuliranim pravilnikom o vladanju. U Oceaniji nema zakona. Misli i postupci koji, kad se otkriju, znače sigurnu osudu na smrt, formalno nisu zabranjeni, a beskrajsne čistke, uhićenja, mučenja, robije i isparivanja ne dosuđuju se kao kazna za zločine koji su stvarno počinjeni nego samo kao uklanjanje osoba koje bi možda jednom u budućnosti mogle počiniti zločin. Od člana Partije zahtijeva se ne samo da ima pravilna mišljenja nego i pravilne nagone. Mnoga uvjerenja i stajališta koja se od njega traže nikad se jasno ne iskazuju i ne mogu iskazati, a da se ne otkriju proturječnosti koje su svojstvene Anglosocu. Ako je on osoba prirodno sklona da se drži linije (na Novozboru pravomisljen) u svim će okolnostima, i ne razmišljajući, znati što je ispravno uvjerenje ili što je poželjna emocija. Ali u svakom slučaju, opsežan i složen umni odgoj kojemu je podvrgnut u djetinjstvu i koji se uglavnom vrti oko novozbornih riječi kao što su zlostoj, bijelocrn i dvomišljenje stvorio je u njemu i nevoljkost i nesposobnost da previše duboko razmišlja o kojem god predmetu.

Od člana Partije se očekuje da nema osobnih osjećaja i da neprekidno živi u oduševljenju. Očekuje se da gori u neprekidnom žaru mržnje prema stranim neprijateljima i domaćim izdajnicima, u stalnom trijumfu zbog pobjeda i u stalnom samoponiženju pred snagom i mudrošću Partije. Zlovolja koju stvara njegov prazan i nezadovoljava-

jući život namjerno se usmjeruje prema van i raspršuje uz pomoć takvih doskočica kao što je Dvominutna mržnja, a razmišljanja koja bi u njemu mogla pobuditi kakav skeptički ili buntovnički stav unaprijed ubijaju se u njemu rano stečenom unutarnjom disciplinom. Prvi i najjednostavniji stadij te discipline, kojemu se uče i mala djeca, na novogovoru se zove zlostoj. Zlostoj znači sposobnost da se ustukne, kao po kakvom nagonu, na pragu svake opasne misli. On uključuje sposobnost da se ne shvati analogija, da se ne zamjećuju logične greške, da se pogrešno shvate najjednostavnije misli ako su neprijateljske Anglosocu, te da se, kao dosadan ili odbojan, doživljava svaki misaoni slijed koji ga može odvesti u herezu. Zlostoj ukratko znači zaštitnu glupost. Ali glupost nije dovoljna. Naprotiv, pravovjerje u punom smislu riječi zahtijeva potpunu vlast čovjeka nad vlastitim mentalnim procesima kakvu akrobat ima nad svojim tijelom. Oceanijsko društvo počiva na uvjerenju da je Veliki Brat svemoćan i da je Partija nepogrešiva. Ali budući da u zbilji Veliki Brat nije svemoćan, a Partija nije nepogrešiva, postoji stalna potreba za neumornom i uvijek budnom elastičnošću u postupanju s činjenicama. Ključna je riječ u tome bijelocm. Kao i mnoge novozborne riječi, ta riječ ima dva uzajamno protuslovna značenja. Kad se primjenjuje na protivnika, ona znači sklonost drskom tvrđenju da je crno ustvari bijelo, u suprotnosti s očitim činjenicama. Kad se primjenjuje na člana Partije, znači odani i voljki pristanak da se kaže da je crno bijelo kad god to partijska disciplina zahtijeva. Ali to isto tako znači i vjerovati da je crno ustvari bijelo, štoviše, znati da je crno ustvari bijelo i zaboraviti da je čovjek ikad i mislio drukčije. To zahtijeva neprestano mijenjanje prošlosti, što se opet omogućuje načinom mišljenja koji zapravo obuhvaća sva ostala, i koji se na Novozboru naziva dvomišljenjem, a kao sustav duplozofijom.

Mijenjanje prošlosti nužno je zbog dvaju razloga, od kojih je jedan sekundaran, a drugi, da tako kažemo, predostrožan. Sekundarni je razlog da član Partije, kao i proleter, trpi današnje uvjete dijelom zato što nema porredbenog mjerila. On mora biti odsječen od prošlosti, kao što mora biti odsječen od stranih zemalja, jer je nužno da vjeruje kako živi bolje nego njegovi preci i kako prosječna razina materijalne udobnosti neprestano raste. Ali daleko važniji razlog za prilagodbu prošlosti jest potreba da se čuva nepogrešivost Partije. Nije riječ samo o tome da se govori, statistike i dokumenti svih vrsta moraju stalno ažurirati da bi se pokazalo kako su proročanstva Partije u svim slučajevima bila točna. Jednako je važno da se nikada ne smije priznati ni jedna izmjena u partijskoj dogmi i političkom savezništvu. Mijenjati mišljenje, pa čak i vlastitu politiku, predstavlja priznanje slabosti. Ako je, na primjer, Eurazija ili Orijentazija (koja već jest) današnji neprijatelj, tada ta ista zemlja mora biti neprijatelj oduvijek. A ako činjenice govore drukčije, činjenice se moraju mijenjati. Tako se povijest neprestano piše iznova. To krivotvorenje prošlosti koje iz dana u dan provodi Ministarstvo istine jednako je nužno za stabilnost režima kao i represije i uhođenje koje provodi Ministarstvo ljubavi.

Promjenljivost prošlosti središnji je aksiom Anglosoca. Prošli događaji, tvrdi se, objektivno ne postoje već žive jedino u pisanim dokumentima i u ljudskom sjećanju. Prošlost je ono što se dokumenti i sjećanje slože da jest. A budući da Partija ima punu vlast nad svim dokumentima i nad mozgovima svih svojih članova, slijedi da je prošlost ono što Partija odluči da jest. Isto tako slijedi da se prošlost, premda je promjenljiva, ni u jednom konkretnom slučaju ne mijenja. Jer jednom kad se preoblikuje u onu stvarinu koja je u tom trenutku potrebna, ta nova verzija jest prošlost i nikakve drukčije prošlosti i nema. To vrijedi čak

i onda, što se često zbiva, kad se isti događaj mora izmijeniti do neprepoznavanja nekoliko puta u toku jedne godine. Partija je u svako doba u posjedu apsolutne istine, a bjelodano je da apsolutna istina nije mogla biti drukčija prije negoli je sada. Vidjet ćemo kako vlast nad prošlošću ovisi iznad svega o uvježbavanju sjećanja. Osigurati da se svi pisani dokumenti slažu s trenutačnom linijom samo je mehanički čin. Ali nužno je i sjećati se da su se događaji zbili na poželjan način. A ako je nužno preoblikovati vlastito sjećanje ili krivotvoriti pisane dokumente, tada je jednako nužno i zaboraviti da je čovjek to učinio. Metoda kojom se to postiže može se naučiti kao svaka druga mentalna tehnika. To zaista većina članova Partije i nauči; ili barem svi oni koji su istodobno i dovoljno inteligentni i pravovjerni. Na starogovoru se to potpuno otvoreno zove »regulacija zbilje«. Na Novozboru se zove dvomišljenje, premda dvomišljenje sadrži i mnogo drugih stvari.

Dvomišljenje znači sposobnost da se u glavi drže dva proturječna mišljenja istodobno i da ih se oba prihvata. Partijski intelektualac zna u kojem se smjeru mora mijenjati njegovo sjećanje; on je stoga svjestan kako se poigrava sa zbiljom, ali primjenom dvomišljenja uvjerava se kako zbilja time nije oskrvnuta. Taj postupak mora biti svjestan, inače se ne može izvesti s dovoljnom preciznošću, ali isto tako mora biti i nesvjestan jer inače donosi sa sobom osjećaj da čovjek laže, pa prema tome i osjećaj krivnje. Dvomišljenje leži u samoj jezgri Anglosoca, jer je suštinski čin Partije da koristi svjesnu obmanu, a da u tom zadrži nepokolebljivost koja ide s potpunim poštanjem. Govoriti promišljeno laži a istodobno u njih istinski vjerovati; zaboraviti svaku činjenicu koja je postala nezgodna, a onda, kad opet bude potrebna izvući je iz zaborava koliko dugo treba; nijekati postojanje objektivne zbilje, a istodobno izrabljivati zbilju koju niječeš — sve je

to apsolutno nužno. Čak i u upotrebi riječi dvomišljenje nužno je primijeniti dvomišljenje. Jer upotrebljavajući tu riječ, čovjek priznaje da krivotvori zbilju, ali novim činom dvomišljenja briše tu spoznaju, i tako u beskraj, dok je laž uvijek jedan korak ispred istine. U krajnjoj liniji, upravo uz pomoć dvomišljenja, Partija je uspjela - i možda će, koliko mi znamo, uspijevati tako još tisuće godina - zaustaviti tok povijesti.

Sve su prošle oligarhije izgubile vlast ili zato što su okoštale ili zato što su omekšale. Ili bi postale glupe i arogantne, i nisu se znale prilagoditi promijenjenim okolnostima, pa su oborene, ili su bivale liberalne i kukavički popustljive kad su morale primjenjivati silu, pa su opet oborene. Pale su, to će reći, ili zato što jesu bile svjesne ili zato što nisu. Uspjeh je Partije što je stvorila sustav mišljenja u kojem oba stanja mogu postojati istodobno. Nema druge intelektualne osnove na kojoj bi se mogla temeljiti trajna vladavina Partije. Ako netko hoće vladati, i vladati trajno, mora biti u mogućnosti da iskorijeni osjećaj za zbilju. Jer tajna je umijeća vladanja - povezati vjeru u vlastitu nepogrešivost sa sposobnošću da se uči od prošlih pogrešaka.

Jedva je potrebno i reći kako su naj rafiniraniji praktičari duplozofije oni koji su duplozofiju izmislili i koji su svjesni kako je to golem sustav umnih obmana. U našem društvu oni koji najbolje znaju što se zbiva istodobno su oni koji najmanje vide svijet kakav jest. Općenito uzevši, što je veće shvaćanje, veća je obmana: što je tko pametniji, manje je razborit. Najjasnija ilustracija toga jest činjenica kako je ratna histerija sve veća po intenzitetu što se čovjek više penje po društvenoj ljestvici. Oni koji prema ratu imaju približno najracionalniji stav potlačeni su narodi spornih teritorija. Za te je ljude rat jednostavno trajna nevolja koja se prelijeva amo-tamo preko njihova

života kao plima i oseka. Koja će strana pobijediti, njima je potpuno svejedno. Znaju da promjena gospodara znači naprosto da će raditi isti posao kao i prije, samo za nove moćnike koji će s njima postupati jednako kao i stari. Nešto privilegiraniji radnici, koje nazivamo »prolima«, samo su na mahove svjesni rata. Kad je potrebno, njih se može natjerati u mahniti strah i mržnju, ali kad su prepušteni samima sebi oni zadugo jednostavno zaborave da se rat uopće vodi. Upravo u redovima Partije, a iznad svega Uže Partije, živi istinsko ratno oduševljenje. U osvajanje svijeta najčvršće vjeruju oni koji znaju da je to nemoguće. To specifično povezivanje suprotnosti - znanja s neznanjem, cinizma s fanatizmom — jedna je od glavnih karakteristika oceanijskog društva. Službena ideologija obiluje proturječnostima čak i kad za njih nema nikakva praktična razloga. Tako na primjer Partija odbacuje i osuđuje svako načelo za koje se socijalistički pokret izvorno zalagao, a to radi upravo u ime socijalizma. Ona propovijeda prezir prema radničkoj klasi, kakvom nema primjera u prošlim stoljećima, a svoje članstvo oblači u uniforme koje su nekoć bile svojstvene fizičkim radnicima i koje su usvojene s tog razloga. Ona sustavno potkopava obiteljsku solidarnost, a svoga vođu naziva imenom koje izravno apelira na osjećaje obiteljske vjernosti. Čak i imena četiriju Ministarstava koja nama vladaju pokazuju besramnost u promišljenom izvrtanju činjenica. Ministarstvo mira bavi se ratom, Ministarstvo istine lažima, Ministarstvo ljubavi mučenjem, a Ministarstvo bogatstva siromaštvom. Te proturječnosti nisu slučajne, niti su posljedica običnog licemjerja: to je namjerna i promišljena upotreba duplozofije. Jer jedino se pomirenjem proturječja vlast može zadržati do u nedogled. Nema drugog načina da se prekine drevni ciklus. Ako treba zauvijek spriječiti ljudsku jednakost - ako Viši, kako smo ih nazvali, hoće trajno za-

držati svoje mjesto - tada dominantno umno stanje mora biti kontrolirano bezumlje.

Ali ima jedno pitanje koje smo sve do ovog trenutka gotovo posve zanemarili. To je: zašto treba spriječiti ljudsku jednakost? Pod pretpostavkom da smo mehaniku toga procesa točno opisali, što je razlog za taj golemi, precizno planirani napor da se povijest u određenom vremenskom trenutku zauvijek zamrzne?

Ovdje smo došli do središnje tajne. Kao što smo vidjeli, mistična moć Partije, a iznad svega Uže Partije, ovisi o dvomišljenju. Ali dublje od toga leži prvotni motiv, nagon koji nikad ne ispituјemo i koji je zapravo i doveo do osvajanja vlasti a onda nam donio duplozofiju, Misaonu policiju, trajni rat i sve druge nužne popratne pojave. Taj se motiv zapravo sastoji od...

Winstonuje do svijesti doprla tišina, kao daje začuo kakav novi zvuk. Učinilo mu se da je Julia već dulje vremena jako mirna. Ležala je na boku, gola do pasa, oslonivši obraz na ruku, a jedan joj se crni uvojak spustio preko očiju. Grudi su joj se sporo i pravilno dizale i spuštale.

- Julia.

Nema odgovora.

- Julia, jesi li budna?

Nema odgovora. Zaspala je. Zatvorio je knjigu, pažljivo je odložio na pod, legao i povukao pokrivač preko oboje.

Još uvijek nije saznao krajnju tajnu, zaključio je. Sada razumije *kako*, ali ne razumije *zašto*. Glava I., kao i Glava III., nisu mu zapravo rekle ništa što već ne zna, samo su mu sistematizirale znanje koje već posjeduje. Ali nakon što ih je pročitao zna, pouzdanije nego prije, da nije lud. Ako si manjina, pa čak manjina koja se sastoji od samo jedne osobe, ne znači da si lud. Ima istina i ima

neistina, i ako se čvrsto držiš istine, čak i protiv cijeloga svijeta, ne znači da si lud. Zlatna zraka sunca na zalazu koso je ušla kroz prozor i pala na uzglavlje. Sklopio je oči. Sunce na licu i glatko tijelo djevojke koje se doticalo njegova, ispunjavali su ga snažnim, spokojnim, samopouzdanim osjećajem. On je na sigurnom, sve je u redu. Zaspao je mrmljajući »zdrav razum nije stvar statistike«, s osjećajem kako ta primjedba sadrži u sebi neku duboku mudrost.

10

Probudio se pod dojmom da je jako dugo spavao, ali pogled na staromodnu uru rekao mu je daje samo dvadeset i trideset. Još je neko vrijeme ležao drijemajući; tada se uobičajeno pjevanje, iz punih pluća, začulo iz dvorišta:

*Bio je to samo hir bez nade,
prošao je ko travanjski dan,
ali srce usput mi ukrade
i ostavi samo pusti san!*

Ta glupava pjesmica kao da je i dalje ostala popularna. I dalje se čula po cijelom gradu. Nadživjela je pjesmu mržnje. Julia se na taj zvuk probudila, sladostrasno se protegnula i ustala iz kreveta.

- Gladna sam - rekla je. - Da skuhamo još malo kave. K vragu! Kuhalo se ugasio a voda je hladna. - Uzela je kuhalo u ruke i stresla ga. - Nema petroleja.

- Valjda možemo malo dobiti od starog Charringtona.

- Čudno, sigurna sam da sam ga napunila. Moram se obući - dodala je - kao daje malo zahladilo.

Winston je također ustao i obukao se. Neumorni je glas pjevao dalje:

*Kažu da sve vrijeme liječi,
s vremenom zaboravlja se sve,
al'bez tvojih osmijeha i suza,
moje srce s vremenom mre!*

Dok je zakopčavao pojas radnog kombinezona, prišao je prozoru. Sunce mora daje zašlo iza kuća; više nije sjalo u dvorište. Kamene kocke su bile vlažne kao da ih je netko upravo oprao, a imao je dojam kao daje i samo nebo oprano, tako je svjež i čisto bilo plavetnilo između dimnjaka. Žena je neumorno stupala amo-tamo, vadeći štipaljke iz usta da zapjeva i ponovno ih stavljaajući kad bi zašutjela, vješajući sve više i više i više pelena. Pitao se zarađuje li ona pranjem za život ili je samo rob dvadesetero ili tridesetoro unuka. Julia je prišla i stala kraj njega. Zajedno su gledali kao opčinjeni u tu kršnu spodobu u dvorištu. Dok je promatrao ženu u karakterističnom položaju, debele ruke koje se propinju do konopa, moćne ispupčene guzove kao u kobile, prvi put mu je palo na um daje lijepa. Nikad prije nije pomislio da tijelo žene od pedeset godina, raskvašeno do čudovišnih razmjera rađanjem djece, a zatim otvrdnulo i ogrubjelo od rada, hrapavo poput prezrele repe, može biti lijepo. Ali bilo je lijepo i, na kraju krajeva, pomislio je, zašto ne? Čvrsto, bezoblično tijelo, poput gromade granita, i hrapava crvena koža stoje u istom odnosu prema tijelu kakve djevojke kao šipak prema ruži. Zašto bi plod bio manje vrijedan od cvijeta?

- Lijepa je - promrmljao je.
- Ima najmanje metar u bokovima - rekla je Julia.
- To je njen stil ljepote - rekao je Winston.

Rukom je lagano obgrlio Julijin vitak struk. Od kuka do koljena njeno je bedro bilo uz njegovo. Iz njihovih tijela nikad neće izaći dijete. To je jedino što im nikada neće uspjeti. Preostaje im samo da od usta do usta, od duha do duha prenose tajnu. Ona žena dolje nema svijesti, ima samo jake ruke, toplo srce i plodno tijelo. Pitao se koliko je djece izrodila. Lako može biti petnaestoro. Imala je trenutak cvata, možda godinu dana, kao kakva divlja ruža, a

onda je nenadano nabrekla kao oplodena voćka i otvrdnula i pocrvenjela i ogrubjela, i od tad je njen život bio samo pranje rublja, ribanje podova, krpanje, kuhanje, metenje, laštenje, pa opet krpanje, ribanje, pranje, prvo za djecu, onda za unuke, preko trideset godina bez prekida. Na kraju, ona još pjeva. Mistično strahopoštovanje koje je osjetio prema njoj nekako se pomiješalo s prizorom blijeda, vedrog neba, koje se proteže onkraj dimnjaka u beskrajnu daljinu. Neobično je bilo misliti daje nebo svima jednako, u Euraziji i Orijentaziji kao i ovdje. A i ljudi ispod neba uglavnom su jednaki - posvuda, na cijelom svijetu, stotine tisuća milijuna ljudi, istih ovakvih, ljudi koji ne znaju jedni za druge, ljudi koje dijele zidovi mržnje i laži, a ipak su gotovo potpuno jednaki - ljudi koji nikad nisu naučili misliti, ali koji u svojim srcima i utrobama i mišićju prikupljaju snagu koja će jednoga dana preokrenuti svijet. Ako ima nade, ona je u prolima! Iako nije pročitao kraj knjige, znao je što mora biti Goldsteinova konačna poruka. Budućnost pripada prolima. A može li on pouzdano znati da, kad njihovo vrijeme dođe, svijet koji budu izgradili neće njemu, Winstonu Smithu, biti jednako tuđ kao i svijet Partije? Može, jer će to barem biti svijet zdrava razuma. Gdje ima jednakosti, ima i zdravog razuma. To će se dogoditi prije ili kasnije, snaga će se pretvoriti u svijest. Proli su besmrtni, u to se ne može ni sumnjati kad se pogleda ovu moćnu priliku u dvorištu. Na kraju će doći do njihova buđenja. A dok se to ne dogodi, premda trajalo i tisuću godina, oni će preživjeti, unatoč svakom računu vjerojatnosti, kao ptice, prenoseći s tijela na tijelo vitalnost koju Partija ne dijeli i ne može uništiti.

- Sjećaš li se - rekao je - onog drozda koji nam je pjevao, prvi put, na rubu šume?

- Nije pjevao nama - rekla je Julia. - Pjevao je za svoje zadovoljstvo. Čak ni to. Jednostavno je pjevao.

Ptice pjevaju, proli pjevaju, Partija ne pjeva. Po cijelom svijetu, u Londonu i New Yorku, u Africi i Brazilu, i u tajanstvenim, zabranjenim zemljama s one strane granica, na ulicama Pariza i Berlina, u selima beskrajnih ruskih ravnica, na tržnicama Kine i Japana - posvuda stoji ova ista, stamena, nepobjediva prilika, unakažena radom i rađanjem, koja mukotrpno rinta od rođenja do smrti i svejedno pjeva. Iz tih moćnih slabina mora se jednom izroditi rasa svjesnih bića. Mi smo mrtvi; budućnost je njihova. Ali u toj budućnosti možemo sudjelovati ako održavamo na životu duh, kao što oni održavaju tijelo, i prenosimo tajni nauk da su dva i dva četiri.

- Mi smo mrtvi - rekao je.
- Mi smo mrtvi - spremno je odjeknula Julia.
- Vi ste mrtvi - rekao je neki željezni glas iza njih.

Naglo su odskočili. Winstonova utroba kao da se pretvorila u led. Jasno je vidio bjeloočnice u Julijinim očima. Lice joj je postalo mliječno žuto. Pjegice ruža koje je još uvijek imala na obrazima oštro su se istaknule, gotovo kao da nisu povezane s kožom.

- Vi ste mrtvi - ponovio je željezni glas.
- Bio je iza slike - dahnula je Julia.
- Bio je iza slike - rekao je glas. - Ne mičite se s mjesta. Ni pokreta dok vam se ne zapovjedi.

Počinje, napokon počinje! Nisu mogli ništa nego stajati i gledati se u oči. Da kušaju da se spase bijegom, da izjure iz kuće prije nego bude prekasno, takva im misao nije ni pala na pamet. Bilo je nezamislivo ne poslušati željezni glas sa zida. Čuo se škljocaj, kao da se otvara neka kuka, i prasak stakla koje pršti. Slika je pala na pod i na zidu otkrila telekran.

- Sad nas mogu i vidjeti - rekla je Julia.
- Sad vas možemo i vidjeti - rekao je glas. - Stanite

u sredinu sobe. Leđa uz leđa. Sklopite ruke iza potiljka. Ne dotičite se.

Nisu se doticali, ali činilo mu se da osjeća kako Julijino tijelo drhti. Ili to možda drhti on sam. Jedva je uspijevao spriječiti da mu zubi cvokoću, ali nije imao nikakve vlasti nad koljenima. Odozdo se čulo udaranje cokula, kako u kući tako i izvana. Dvorište kao da se ispunilo ljudima. Nešto se vuklo po kamenju. Ženina pjesma naglo se prekinula. Čuo se tresak i dugo kotrljanje kao daje netko bacio korito po dvorištu, a onda metež bijesnih uzvika koji su završili krikom boli.

- Kuća je opkoljena - rekao je Winston.

- Kuća je opkoljena - rekao je glas.

Čuo je kako su Julijini zubi škljocnuli. - Mislim da se možemo oprostiti - rekla je.

- Možete se oprostiti - rekao je glas. A tada se drugi, potpuno drukčiji glas, visoki, kultivirani glas koji Winston kao daje već prije čuo, umiješao:

-A uzgred, kad smo već na toj temi, »svjećicu užez, neće biti tmine, evo ide krvnik da ti glavu skine«!

Nešto je tresnulo na krevet iza Winstonovih leđa. Progurali su vrh ljestava kroz prozor i prozorski je okvir pao unutra. Netko se verao kroz prozor. Čuo se topot brojnih cokula po stubama. Soba je bila puna snažnih ljudi u crnim uniformama s okovanim cokulama na nogama i pendrecima u rukama.

Winston nije više drhtao. Jedva daje i očima micao. Samo je jedno bilo važno: ne micati se, ne micati se, i ne dati im izliku da te tuku! Neki čovjek krupnih boksačkih čeljusti, među kojima su usta bila tek tanak prorez, stao je pred njim zamišljeno se igrajući pendrekom, držeći ga samo palcem i kažiprstom. Winston ga je gledao u oči. Osjećaj golotinje, dok drži ruke iza potiljka i dok su mu lice i tijelo potpuno izloženi, bio je gotovo nepodnošljiv.

Čovjek je isplazio vrh bijelog jezika, liznuo mjesto gdje su trebale biti usne, i onda pošao dalje. Čuo se još jedan tresak. Netko je dohvatio stakleni uteg za papir sa stola i razmrskao ga u komade u ognjištu kamina.

Komadić koralja, sićušna ružičasta grudica nalik na šećerni pupoljak s kolača, zakotrljao se po sagu. Kako je malen, pomislio je Winston, kako je uvijek bio malen! Iza sebe je začuo bubotak i hvatanje daha, a kad se htio okrenuti primio je tako žestok udarac u gležanj da je gotovo izgubio ravnotežu. Netko je udario Juliju šakom u pleksus tako da se složila kao šestar. Previjala se po podu, boreći se da dođe do daha. Winston se nije usudio okrenuti glavu ni za milimetar, ali povremeno bi mu njeno pepeljasto, razjapljeno lice dospjelo u vidokrug. Čak i u ovom strahu, bilo mu je kao da osjeća njenu bol u vlastitom tijelu, bol samrtnu ali koja je svejedno bila manje žestoka od borbe da dođe do daha. Znao je kako joj je: strahovita, mučna bol kojaje neprestano tu, ali je ne možeš još otpatiti, jer je prije svega nužno nekako doći do daha. Tada su je dva čovjeka podigla za koljena i pazuhe i iznijeli je iz sobe kao vreću. Winston joj je letimično vidio lice, naopačke, žuto i zgrčeno, sklopljenih očiju, još uvijek s pjegicama ruža na oba obraza; i to je bilo posljednje što je od nje vidio.

Stajao je apsolutno nepokretan. Nitko ga nije udario. Misli su mu same od sebe navirale; činile su mu se potpuno nezanimljive ali su mu proljetale glavom. Pitao se je jesu li uhvatili gospodina Charringtona. Pitao se što su učinili sa ženom u dvorištu. Primijetio je da mu se jako mokri, i malo se iznenadio, jer je to obavio samo prije dva-tri sata. Primijetio je da sat na kaminu pokazuje devet, što znači dvadeset jedan. Ali bilo je još previše svjetlo. Zar u dvadeset jedan sat u srpanjsku večer ne bi već trebao pasti mrak? Pitao se, nisu li ipak Julia i on pogriješili vrijeme - nisu li prespavali cijeli krug i mislili daje

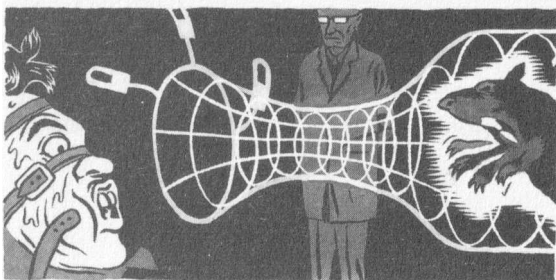
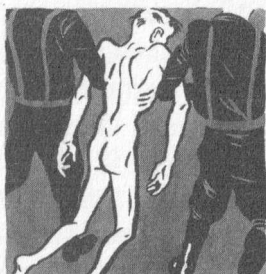
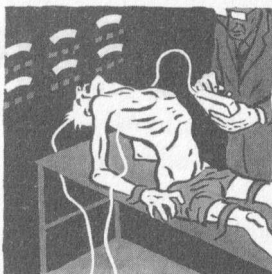
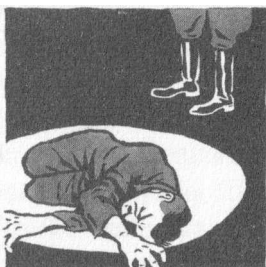
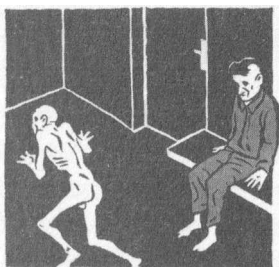
dvadeset i trideset kad je zapravo bilo osam i trideset sljedećeg dana. Ali nije dalje slijedio tu misao. Bilo je svejedno.

U hodniku se čuo drugi, lakši korak. U sobu je ušao gospodin Charrington. Vladanje cmo uniformiranih ljudi naglo je postalo suzdržanije. Nešto se promijenilo i u izgledu gospodina Charringtona. Njegove su oči pale na krhotine utega za papir.

- Pokupite to staklo - rekao je oštro.

Jedan se čovjek sagnuo da to učini. Prolskog naglasaka je nestalo: Winston je nenadano shvatio čiji je ono glas čuo na telekranu prije nekoliko trenutaka. Gospodin Charrington je i dalje nosio staru baršunastu jaknu, ali mu je kosa, koja je bila gotovo sijeda, postala cma. Isto tako više nije imao naočala. Preletio je Winstona samo jednim oštrim pogledom, kao da provjerava njegov identitet, a onda na njega više nije obraćao pažnju. Bio je još prepoznatljiv, ali to više nije bila ista osoba. Tijelo mu se ispravilo i kao daje porastao. Lice mu je doživjelo tek neznatne promjene, a ipak su djelovale kao potpuna preobrazba. Crne su mu obrve bile manje čupave, bore su nestale, sve crte lica kao da su se izmijenile; čak mu je i nos djelovao kraće. Bilo je to budno, hladno lice čovjeka od oko trideset i pet godina. Winston je shvatio da prvi put u životu gleda, i zna da gleda, pripadnika Misaone policije.

TREĆI DIO

1

Nije znao gdje je. Vjerojatno je u Ministarstvu ljubavi, ali ni po čemu to nije mogao pouzdano ustanoviti.

Nalazio se u ćeliji visokog stropa, bez prozora, sa zidovima od blistavog bijelog porculana. Skriveni izvori obasjavali su je hladnim svjetlom i čulo se neprestano tiho brujanje koje je vjerojatno imalo neke veze s dovodom zraka. Okolo je uza zid bila postavljena klupa, zapravo polica tek toliko široka da se na njoj može sjediti, prekinuta jedino vratima i, nasuprot vrata, zahodskom školjkom bez drvenog sjedišta. U prostoriji su bila četiri telekрана, po jedan na svakom zidu.

U utrobi je osjećao muklu bol. Nije ga napuštala sve otkako su ga kao svežanj bacili u zatvoreni kamionet i odvezli. Ali osjećao je i glad, neku nemirnu, nezdravu vrstu gladi. Prošlo je možda dvadeset četiri sata otkako je jeo, a možda i trideset šest. Još uvijek nije znao, a vjerojatno nikad i neće doznati, je li bilo jutro ili večer kad su ga uhitili. Otkako su ga uhitili nisu mu dali jesti.

Sjedio je, koliko je mogao mimo, na uskoj klupi, prekrživši ruke na koljenu. Već je naučio mimo sjediti. Ako napraviš kakav neočekivan pokret, viču na tebe s telekрана. Ali čežnja za hranom bivala je u njemu sve jača. Iznad svega je hlepio za komadom kruha. Palo mu je na pamet kako u džepu radnog kombinezona možda ima nekoliko mrvica kruha. Postoji čak mogućnost - mislio je to, jer mu je s vremena na vrijeme nešto na tom mjestu škakljalo nogu - da je u džepu i kakav veći komadić korice. Naposljetku je napast prevladala strah; zavukao je ruku u džep.

- Smith! - izderao se glas s telekrana. - 6079 Smith W.! Ruke van iz džepova u ćelijama!

Opet je sjedio nepokretno s rukama prekrštenim na koljenu. Prije nego što su ga doveli ovamo, priveli su ga na drugo mjesto koje je vjerojatno bio običan zatvor ili privremena ćelija kakvom se služe patrola. Nije znao koliko su ga dugo tamo držali; svakako više sati - bilo je teško procijeniti vrijeme bez sata i bez dnevne svjetlosti. Bilo je to bučno i smrdljivo mjesto. Smjestili su ga u ćeliju nalik ovoj u kojoj se nalazi sada, ali užasno prljavoj i stalno pretrpanoj s desetak ili petnaest ljudi. Većina su bili obični kriminalci, ali među njima je bilo i nekoliko političkih zatvorenika. Šutke je sjedio uza zid, dok su ga tiskala prljava tjelesa, previše zaokupljen strahom i bolom u želucu da bi se zanimao za okolinu, ali ipak je primjećivao nevjerojatnu razliku u držanju između zatvorenika partijaca i ostalih. Zatvoreni partijci uvijek su šutjeli i bili u strahu, a običnim kriminalcima kao da nije bilo ni do čega i ni do koga stalo. Pogrdno su se izderavali na stražare, žestoko su se borili kad su im ovi plijenili vlasništvo, ispisivali su proste riječi po podu, jeli prokrijumčarenu hranu koju bi vadili iz tajanstvenih skrovišta u vlastitoj odjeći, pa se čak i nadvikivali s telekranom kad bi ovaj pokušao zavesti red. S druge su strane neki od njih bili, čini se, u dobrim odnosima sa stražarima, nazivali su ih po nadimcima i pokušavali od njih iskamčiti cigarete kroz špijunku na vratima. I stražari su se sa svoje strane vladali prema običnim kriminalcima s određenom trpeljivošću, čak i onda kad su morali postupati s njima malo grublje. Mnogo se razgovaralo o logorima za prisilni rad kamo je većina zatvorenika očekivala da će ih poslati. U logorima nije loše, razabrao je, ako čovjek ima nešto dobrih veza i zna se snalaziti. Ima podmićivanja, favoritizma i gangsterizma svake vrste, ima homo-

seksualnosti i prostitucije, ima čak i ilegalnog alkohola koji se destilira iz krumpira. Povjerljivije položaje dobivaju samo obični kriminalci, osobito gangsteri i ubojice koji tvore neku vrstu aristokracije. Sve prljave poslove obavljaju politički.

Promet zatvorenika svake vrste nije prestajao: prodavači droge, lupeži, banditi, cmoburzijanci, pijanci, prostitutke. Neki od pijanaca bili su tako nasilni da su se ostali zatvorenici morali udružiti kako bi ih primirili. Jednu golemu ruševinu od žene, staru oko šezdeset godina, s velikim obješenim grudima i debelim pletenicama sijede kose koje su se raščupale u hrvanju, unijela su četiri stražara, koji su je morali držati svaki sa svoje strane dok je udarala nogama i urlala. Strgnuli su joj cokule kojima ih je nastojala dohvatiti i tresnuli je Winstonu u krilo da mu je gotovo polomila bedra. Žena se uspravila i ispratila ih iz ćelije urlajući »J.....gadovi!« Tada je, primijetivši da sjedi na nečem neravnom, otklizala s Winstonovih koljena na klupu.

- Izvini, druže - rekla je. - Ne bi ti ja sjela u krilo, da me oni gadovi nisu gurnuli. Ne znaju takvi kako se postupa s damom, što veliš? - zastala je, potapšala se po grudima i podrignula. - Pardon - rekla je - nisam sasvim kako treba.

Nagnula se i obilno se izbljuvala po podu.

- Sad je bolje - rekla je naslonivši se sklopljenih očiju. - Uvijek se bolje isprazniti, kažem ja. Izbaci iz sebe, dok nije goreg zla, eto što kažem.

Oporavila se, okrenula da još jednom pogleda Winstona i kao da joj se od prve svidio; golemom rukom obgrlila gaje oko pleća i privukla k sebi, dašćući mu u lice vonj piva i povraćanja.

- Kako se zoveš, druže? - rekla je.

- Smith - rekao je Winston.

- Smith? - rekla je žena. - Smiješno! I ja se zovem Smith! Pa zbilja - sentimentalno je dodala - ja sam ti možda majka!

Mogla bi zaista biti moja majka, pomislio je Winston. Po godinama i fizičkom izgledu odgovara, a vjerojatno se ljudi ponešto i promijene nakon dvadeset godina robije.

Nitko više nije s njim progovorio. Obični su kriminalci u neočekivano velikoj mjeri izbjegavali zatvorenike partijce. Nazivali su ih »politički« s ravnodušnim prezirom. Sami zatvorenici partijci kao da su se bojali bilo s kim razgovarati, a najviše međusobno. Samo jednom, kad su se dvije članice Partije našle stiješnjene zajedno na klupi, on je kroz halabuku glasova čuo nekoliko žurno prošaptanih riječi, posebno primjedbu o nečem što se zove »Soba 101« koju nije razumio.

Prošlo je možda oko dva ili tri sata otkako su ga ova-
mo doveli. Tupa bol u želucu nije nestajala ni na tren, sa-
mo je bivala čas jača čas slabija, pa su mu se i misli u
skladu s tim širile ili sužavale. Kad bi se bol pojačavala,
mislio je samo o boli i o želji za hranom; kad bi popuštala,
hvatao bi ga paničan strah. Bilo je trenutaka kad je predvi-
đao što će mu se dogoditi s takvom zornošću, da bi mu sr-
ce zabrzalo, a dah zastao. Osjećao je udarce pendreka po
laktovima i okovanih cokula po listovima; vidio se kako
puže po podu i kroz polomljene zube urla za milost. Jed-
va je i pomišljao na Juliju. Nije mogao usredotočiti misli
na nju. Voli je i neće je izdati, ali to je puka činjenica ko-
ju zna onako kao što zna aritmetička pravila. Nije osje-
ćao nikakve ljubavi za nju i jedva ga je zanimalo što se s
njom zbiva. Češće je mislio na O'Briena, s iskrom nade.
O'Brien mora znati daje uhićen. Rekao je, doduše, kako
se Bratstvo nikada ne upušta u spašavanje svojih članova.
Ali bila je tu britvica: ako budu mogli, poslat će britvi-

cu. Imat će na raspolaganju možda pet sekundi prije nego što stražari dojure u ćeliju. Oštrica će zarezati u njegovo meso s nekakvom hladnoćom koja peče; čak će i u prste kojima je bude držao, zasjeći do kosti. Sve je to osjetio u svome izmučenom tijelu, koje je drhtalo od pomisli i na najmanju bol. Nije bio siguran da će upotrijebiti britvicu, ako i dobije priliku. Prirodnije je živjeti od trenutka do trenutka, prihvaćati svakih novih pola sata života, makar te na kraju neminovno čeka mučenje.

Pokatkad je nastojao prebrojiti porculanske opeke od kojih se sastojao zid ćelije. To je trebalo biti lako, ali uvijek bi se prije ili kasnije smeo. Češće se pitao gdje je, i koje je doba dana. U jednom trenutku bio je siguran da je vani bijeli dan a u sljedećem bio je jednako siguran da je mrkli mrak. Na ovom se mjestu, instinktivno je znao, svjetla nikada ne gasi. To je mjesto na kojem nema mra-ka: shvatio je O'Brienovu aluziju. U Ministarstvu ljubavi nema prozora. Njegova je ćelija mogla biti u srcu zgrade ili negdje uz vanjski zid; mogla je biti deset katova pod zemljom ili trideset iznad. U duhu se premještao s mjesta na mjesto i nastojao odrediti po osjećaju u tijelu strši li visoko u zraku ili je zakopan duboko pod zemljom.

Pred vratima se čuo bat cokula. Čelična su se vrata sa zveketom otvorila. Mladi časnik, uredna crno uniformirana figura koja kao da sva blista od ulaštene kože, s blijedim licem oštih crta nalik na voštanu masku, elegantno je stupio unutra. Kretnjom je pozvao stražare da uvedu zatvorenika kojeg vode. Pjesnik Ampleforth uteturao je u ćeliju. Vrata su se s treskom zatvorila za njim.

Ampleforth je napravio jedan ili dva nesigurna pokreta, lijevo, udesno, kao da zbog nečega misli kako postoje i druga vrata kroz koja se može izaći, a onda stao tumačiti gore-dolje po ćeliji. Još nije primijetio Winstonovu nazočnost. Njegove su uznemirene oči zvjeralale po zidu u

razini oko metar iznad Winstonove glave. Bio je bez cipela; krupni, prljavi nožni prsti virili su mu kroz rupe na čarapama. Također, nije se nekoliko dana brijao. Kržljava brada obrasla mu je lice sve do jagodica i davala mu nekakav razbojnički izgled koji je bio u čudnom neskladu s njegovom krupnom, ali slabom građom i nervoznim kretnjama.

Winston se malo trgnuo iz letargije. Mora govoriti s Ampleforthom i riskirati povik s telekrana. Moglo se čak zamisliti daje Ampleforth donosilac britvice.

- Ampleforthe - rekao je.

Nije bilo povika s telekrana. Ampleforth je zastao, blago iznenađen. Oči su mu se polako usredotočile na Winstona.

- Ah, Smith! - rekao je. - I ti!

- Zašto su te uhitili?

- Da ti pravo kažem... - nespretno je sjeo na klupu sučelice Winstonu. - Ima samo jedan prijestup, je li tako? - rekao je.

- I ti si ga počinio?

- Očito jesam.

Prislonio je ruku na čelo i načas pritisnuo sljepoočice kao da se nečeg hoće prisjetiti.

- Te se stvari događaju - počeo je neodređeno. - Uspio sam se sjetiti samo jednog slučaja... ako je to slučaj. Bilo je to bez svake sumnje nepromišljeno. Pripremali smo definitivno izdanje Kiplingovih pjesama. Dopustio sam da na kraju jednog stiha ostane riječ »Bog«. Nisam mogao drukčije! - dodao je gotovo uvrijeđeno, podižući pogled prema Winstonu. - Naprosto nisam mogao promijeniti taj stih. Rimovao se s »rog«. Znaš li ti koliko u cijelom našem jeziku uopće ima rima na »rog«, a nijedna mi nije pristajala u pjesmu. Danima sam razbijao glavu. Nisam mogao naći odgovarajuću rimu.

Izraz mu se lica promijenio. Uzrujanost se izgubila i na trenutak je djelovao gotovo zadovoljno. Nekakva intelektualna toplina, veselje pedanta koji je pronašao neku malu beskorisnu činjenicu, zablistala je kroz prljavštinu i čupavu kosu.

- Je li ti kad palo na pamet - rekao je - kako cijelu povijest engleske poezije određuje činjenica da engleskom jeziku nedostaje rima?

Ne, baš ta misao Winstonu nikad nije pala na pamet. Niti mu se, u ovim okolnostima, činila osobito važnom ili zanimljivom.

- Znaš li koje je doba dana? - rekao je.

Ampleforth kao da se iznenadio. - Jedva da sam o tome i razmišljao. Uhitili su me... možda prije dva dana... možda prije tri. - Oči su mu obletjele zidove kao da napola očekuje da ugleda prozor. - Nema na ovom mjestu razlike između dana i noći. Ne znam po čemu bi čovjek izračunao koliko je sati.

Nekoliko su trenutaka rastreseno razgovarali, a onda ih je bez nekog očitog razloga prekinuo povik s telekrana: zapovjedio im je da ušute. Winston je sjedio mimo, prekrivenih ruku. Ampleforth, prevelik da bi mogao udobno sjediti na uskoj klupi, vrpeljio se lijevo-desno, obuhvaćajući svojim mršavim rukama najprije jedno koljeno, a onda drugo. Telekran je zaštektao na njega da bude miran. Vrijeme je prolazilo. Dvadeset minuta, sat - bilo je teško procijeniti. Opet se čuo bat cokula pred vratima. Winstonova se utroba stegnula. Uskoro, jako uskoro, možda za pet minuta, možda sad, bat će cokula označiti daje na njega došao red.

Vrata su se otvorila. Mladi časnik ledena lica stupio je u ćeliju. Kratko je rukom pokazao na Ampleforthu.

- Soba 101 - rekao je.

Ampleforth je nespreno isteturio između stražara;

lice mu je bilo malo uznemireno, ali nije shvaćao što se s njim zbiva.

Opet je, koliko se moglo zaključiti, prošlo dugo vremena. Bolje u Winstonovu želucu ponovno oživjela. Mozak mu se vrtio i zapinjao stalno na istoj putanji, kao biljarska kugla koja opetovano pada u isti niz rupa. Imao je samo šest misli. Bol u želucu, komadić kruha, krv i vrištanje, OBriena, Juliju i žilet. U crijevima gaje opet uhvatio grč: približavale su se teške cokule. Kad su se vrata otvorila, val zraka unio je u ćeliju zadah hladnog znoja. Na vratima se pojavio Parsons. Bio je odjeven u kratke kaki hlače i sportsku košulju. Ovaj put se Winston tako iznenadio da se zaboravio.

- *Ti ovdje!* - rekao je.

Parsons je preletio Winstona pogledom u kojem nije bilo ni zanimanja ni iznenađenja, već samo jad. Stao je šetati gore-dolje grčevito se trzajući, i bilo je očito da ne može ostati miran. Kadgod bi ispravio svoja debeljuška-sta koljena, vidjelo se da se tresu. Oči su mu bile razrogačene i ukočene, kao da ne može a da ne zuri u nešto na pola puta, u zraku.

- *Zašto si ovdje?* - rekao je Winston.

- *Misaoni zločin!* - rekao je Parsons gotovo ridajući. Rekao je to tonom koji je izražavao i potpuno priznanje krivnje i užasnutu nevjericu što se takva riječ može na njega primijeniti. Zastao je sučelice Winstonu i molećivo mu se obratio: - *Valjda ne misliš da će me strijeljati, stari? Ljude ne strijeljaju ako nisu ništa napravili... samo su nešto mislili, a što možeš protiv toga? Siguran sam da će uvažiti moju obranu. Ah, uvjeren sam da su tu poštenti! Oni znaju moju karakteristiku, je li tako? Ti znaš kakav sam ja čovjek. Nisam loš, na svoj način. Nisam baš jako pametan, zna se, ali imam volju. Radio sam za Partiju kako sam najbolje znao i umio, je li tako? Izvući ću se s pet*

godina, što ti misliš? Ili možda deset godina? Momak kao što sam ja može vrlo korisno poslužiti u logoru. Neće me valjda strijeljati zato što sam samo jednom skrenuo s crte?

- Jesi li kriv? - pitao je Winston.

- Razumije se da sam kriv! - povikao je Parsons sa servilnim pogledom prema telekranu. - Valjda ne misliš da bi Partija uhapsila nevinog čovjeka? - Njegovo žablje lice malo se smirilo, pa je čak poprimilo i pomalo licemjerran izraz. - Misaoni zločin je grozna stvar, stari moj - rekao je poučno. - Uvlači ti se pod kožu. Možeš u njega zapasti, a da ni sam ne znaš kako. Znaš li kako sam ja zaglibio? U snu! Da, kunem ti se. Mimo sam radio svoj posao dajući sve od sebe, a kad tamo... nisam imao pojma da mi se ta trulež nalazi u glavi. Počeo sam govoriti u snu. I znaš što su me čuli da sam rekao?

Spustio je glas kao netko tko mora zbog medicinskih razloga izustiti prostotu.

- »Dolje Veliki Brat!« Da, eto što sam rekao. Izgleda da sam to i ponavljao. Među nama, stari, drago mi je što su me uhvatili prije nego što je to otišlo dalje. Znaš li što ću im reći kad stupim pred tribunal? Hvala, reći ću im, hvala što ste me spasili prije nego je bilo prekasno.

- Tko te je prijavio? - rekao je Winston.

- Moja kćerkica - rekao je Parsons s nekim turobnim ponosom. - Prisluškivala je na ključanicu. Čula je što govorim i odmah sutradan odjurila do patrole. Baš je pametna, za klinku od sedam godina, što veliš? Uopće joj ništa ne zamjeram. Zapravo se njome ponosim. To pokazuje da sam je odgojio u pravom duhu.

Još se nekoliko puta trgnuo, poskočivši gore-dolje, bacajući čeznutljive poglede prema zahodskoj školjki. Tada je iznenada strgnuo kratke hlačice.

- Oprosti, stari - rekao je. - Nema pomoći. To je od čekanja.

Tutnuo je veliku stražnjicu u školjku. Winston je zaklonio lice rukama.

- Smith! - povikao je glas s telekrana. - 6079 Smith W.! Ruke dolje s lica. Lice se mora uvijek vidjeti u ćelijama.

Winston je otkrio lice. Parsons je upotrijebio zahod, glasno i obilato. Tada se ustanovilo da kotlić ne radi i ćelija je satima nakon toga nesnosno zaudarala.

Parsonsa su odveli. Drugi su zatvorenici tajanstveno dolazili i odlazili. Jednu su ženu uputili u »Sobu 101« i Winston je primijetio kako se, kad je to čula, sva skvrčila i promijenila boju. Došlo je doba koje bi, daje bio doveden ujutro, bila večer, ili daje doveden navečer, bila ponoć. U ćeliji je bilo šest zatvorenika, što muških što ženskih. Svi su nepokretno sjedili. Nasuprot Winstonu sjedio je čovjek koji gotovo uopće nije imao brade i zubi su mu stršili kao u kakvog velikog, bezazlenog glodavca. Njegovi debeli pjegavi obrazi imali su pri dnu takve kesice daje bilo lako zamisliti da tu drži male zalihe hrane. Blijedosive oči plaho su mu prelijetale s lica na lice i hitro bi se okrenule u stranu kad bi uhvatio čiji pogled.

Vrata su se otvorila i uveli su novog zatvorenika od čijeg je izgleda Winstona na trenutak uhvatila jeza. Bio je to neki običan, prosječan čovjek; mogao je biti kakav inženjer ili tehničar. Ali je zaprepašćujuća bila mršavost njegova lica. Bilo je nalik lubanji. Zbog nedostatka mesa, usta i oči su djelovale nerazmjerno veliko, a pogled kao da mu je bio pun neutažive, krvožedne mržnje prema nekome ili nečemu.

Čovjek je sjeo na klupu nedaleko od Winstona. Winston ga nije više pogledavao, a izmučeno, kosto-kožno lice bilo mu je tako živo u duhu kao da ga gleda pred očima. Nenadano je shvatio u čemu je stvar. Ovaj čovjek umire od gladi. Ista misao kao daje istodobno sinula svi-

mau ćeliji. Nastalo je jedva primjetno vrpoljenje naokolo po klupi. Oči onog bezbradog čovjeka neprestano su skakale na lice mršavca, onda se s osjećajem krivnje povlačile, da ih opet neodoljivo privuče lice nalik lubanji. Uskoro se počeo vrpoljiti na mjestu. Naposljetku je ustao, nespretno odgegaio preko ćelije, stao kopati po džepu radnog kombinezona i nekako posramljeno pružio prljavi komadić kruha izgladnjelu čovjeku.

Čuo se bijesni, zaglušni urlik s telekrana. Bezbradi čovjek je poskočio na mjestu. Mršavac je žurno povukao ruke iza leđa kao da hoće zorno pokazati cijelom svijetu daje odbio dar.

- Bumstead! - zaurlao je glas. - 2713 Bumstead J.! Baci taj kruh na pod!

Bezbradi čovjek je pustio da komad kruha padne.

- Ostani gdje jesi - rekao je glas. - Okreni se vratima. Ne miči se.

Bezbradi čovjek je poslušao. Veliki su mu podbuhli obrazi nezaustavljivo drhtali. Vrata su se sa zveketom otvorila. Kad je ušao, mladi časnik je stao u stranu, a iza njega se pojavio niski zdepasti stražar, golemih ruku i ramena. On se postavio sučelice bezbradom čovjeku, a onda je, na časnikov znak, strahovitim udarcem, svom težinom tijela iza šake, bezbradog čovjeka tresnuo ravno u zube. Snaga udarca gotovo gaje podigla u zrak. Tijelo mu je preletjelo preko ćelije i zadržalo se na zahodskoj školjki. Na trenutak je ležao kao da je u nesvijesti, dok mu je tamna krv tekla iz usta i nosa. Jedva čujno cviljenje ili šištanje, izgleda nesvjesno, dopiralo je iz njega. Tada se preokrenuo i nesigurno podigao na dlanove i koljena. U potoku krvi i sline, dvije polovine umjetnog zubala ispale su mu iz usta.

Zatvorenici su sjedili vrlo mimo, prekriživši ruke na koljenima. Bezbradi čovjek uzverao se na svoje mjesto.

Na jednoj strani lica, meso mu je bivalo sve modrije. Usta su mu natekla u bezobličnu trešnjevocrvenu masu s crnom rupom u sredini. S vremena na vrijeme, nešto bi mu krvi kapnulo na prsa radnog kombinezona. Sive su mu oči i dalje preskakale s lica na lice, s još više krivnje nego prije, kao da hoće otkriti koliko ga drugi preziru zbog ovog poniženja.

Vrata su se otvorila. Kratkom gestom časnik je pokazao mršavca.

- Soba 101 - rekao je.

Winston je sa strane začuo hvatanje daha. Čovjek se doslovno bacio na tlo na koljena, sklopivši ruke.

- Druže! Oficiru! - zavapio je. - Nemate me zašto tamo voditi! Zar vam nisam već sve rekao? Što još hoćete znati? Nema ničega što ne bih priznao, ničega! Samo mi recite što hoćete i smjesta ću priznati. Napišite i ja ću potpisati... bilo što! Samo ne soba 101!

- Soba 101 - rekao je časnik.

Čovjekovo lice koje je već bilo vrlo blijedo pretvorilo se u boju za koju Winston ne bi vjerovao daje moguća. Bilo je zeleno, da zelenije ne može biti.

- Činite sa mnom što god hoćete - urlao je. - Izgladnjivali ste me tjednima. Nastavite s tim i pustite da umrem. Strijeljajte me. Vješajte me. Pošaljite me dvadeset pet godina na robiju. Hoćete li da vam izdam nekog drugog? Samo kažite koga i ja ću vam reći o njemu što god vam padne na pamet. Svejedno mi je tko je i što ćete s njim napraviti. Imam ženu i troje djece. Najveće nema još šest godina. Možete ih uzeti sve zajedno i prerezati im vrat pred mojim očima; samo ću stajati i gledati. Samo ne Soba 101!

- Soba 101 - rekao je časnik.

Čovjek se panično ogledao po drugim zatvorenici-ma, kao da mu je palo na pamet da bi mogao na svoje

mjesto staviti neku drugu žrtvu. Oči su mu se zaustavile na natečenom bezbradom čovjeku. Mahnuo je mršavom rukom.

- Eno, onoga morate voditi, ne mene! - derao se. - Niste vi čuli stoje sve rekao kad su mu razbili zube. Samo me pustite, pa ću vam sve prenijeti od riječi do riječi. *On* je protiv Partije, a ne ja! - Stražari su mu pristupili, čovjekov glas je porastao do vrištanja. - Vi ga niste čuli! - ponovio je. - Nešto se pokvarilo na telekranu. *Njega* trebate voditi. Vodite njega, ne mene!

Dva su se snažna stražara prignula da ga uhvate za ruke. Ali u tom trenutku on se prostro po podu ćelije i zgrabio jednu od željeznih nogu koje su podupirale klupu. Stao je zavijati bez riječi, poput životinje. Stražari su ga zgrabili da ga otrgnu, ali držao se nevjerojatnom snagom. Možda su ga natezali tako dvadesetak sekundi. Zatvorenici su mimo sjedili, prekriživši ruke na koljenima, gledajući ravno preda se. Uurlanje je prestalo; čovjeku nije preostalo snage ni za što drugo osim da se dalje drži. Tada se začuo drukčiji krik. Udarac stražareve cokule polomio mu je prste jedne mke. Podigli su ga na noge.

- Soba 101 - rekao je časnik.

Čovjeka su izveli - hodao je nesigurno, oborene glave, pridržavajući zdrobljenu ruku, a sva je borbenost iz njega ishlapjela.

Prošlo je dugo vremena. Ako je onda kad su odveli mršavca bila ponoć, sada je jutro; ako je bilo jutro, sad je večer. Winston je bio sam i to već satima. Bol od sjedenja na uskoj klupi bila je takva daje često morao ustati i prošetati, a telekran mu to nije prigovorio. Komadić kruha je i dalje ležao gdje gaje bezbradi čovjek ispustio. U početku mu je bio potreban veliki napor da ga stalno ne gleda, ali uskoro je glad prepustila mjesto žeđi. Usta su mu bila ljepljiva i gadnog okusa. Brujanje i nepromjenljivo bije-

lo svjetlo izazivali su neku vrstu nesvjestice, neku prazninu u glavi. Ustao bi, jer mu je bol u kostima postajala nepodnošljiva, a onda bi gotovo odmah opet sjeo jer mu se previše vrtjelo u glavi da bi se mogao održan na nogama. Kad god su mu fizički osjeti bili bar donekle pod kontrolom, vratila bi se strava. Katkad bi, sa sve manje nade, pomišljao na O'Briena i britvicu. Nadao se da će britvica stići skrivena u hrani, ako mu ikad budu dali jesti. Manje određeno je razmišljao o Juliji. Ona negdje pati, možda i gore od njega. Možda u ovom trenutku vrišti od boli. Pomislio je: »Kad bih mogao spasiti Juliju time da udvostručim vlastitu bol, bih li to učinio? Da, bih«. Ali bila je to samo intelektualna odluka koju je donio jer je znao daje mora donijeti. Nije ju osjećao. Ovdje čovjek ne može nego osjećati i predosjećati bol. Osim toga, je li moguće, dok stvarno trpiš bol, poželjeti iz kojeg god razloga da ti se bol uveća? Ali na to se pitanje još nije dalo odgovoriti.

Opet su se približavali koraci. Vrata su se otvorila. Ušao je O'Brien.

Winston je skočio na noge. Bio je toliko zaprepašten prizorom, da je izgubio sav oprez. Po prvi put u mnogo godina zaboravio je nazočnost telekrana.

- I vas su uhvatili? - povikao je.

- Mene su odavno uhvatili - rekao je O'Brien s blagom, gotovo sažalnom ironijom. Stupio je u stranu. Iza njega se pojavio plećati stražar s dugim crnim pendrekom u ruci.

- Ti si ovo znao, Winstone - rekao je O'Brien. - Nemoj se zavaravati. Ti si ovo znao... oduvijek si znao.

Da, shvatio je sada, oduvijek je to znao. Ali nije bilo vremena da o tome razmišlja. Gledao je jedino pendrek u ruci stražara. Može udariti bilo gdje: po glavi, po uhu, po ramenu, po laktu...

Po laktu! Skljokao se na koljena, gotovo uzet, priti-
skujući drugom rukom udareni lakat. Sve je eksplodiralo
u žutom svjetlu. Nezamislivo, nezamislivo da jedan uda-
rac može izazvati toliku bol! Žuto se svjetlo raščistilo i
vidio je kako ga druga dvojica promatraju. Stražar se smi-
jao njegovim grčevima. Na jedno je pitanje barem našao
odgovor. Nikad, ni zbog kakva razloga na svijetu, čovjek
ne može poželjeti povećanje boli. U boli čovjek može po-
željeti samo jedno: da prestane. Ništa na svijetu nije tako
gadno kao fizička bol. Pred boli nema junaka, nema juna-
ka, opetovano je mislio, dok se previjao na podu, uzalud
se hvatajući za onesposobljenu lijevu ruku.

2

Ležao je na nečemu što je izgledalo kao poljski krevet, osim što je bio nešto više od tla i što je nečim bio pričvršćen da se ne može micati. Svjetlo koje mu se činilo jače nego obično padalo mu je na lice. Uz njega je stajao O'Brien i napeto ga promatrao. S druge je strane stajao čovjek u bijeloj kuti i držao u ruci iglu za injekcije.

Kad su mu se oči otvorile, samo postupno je razabrao okolinu. Imao je dojam da izranja u ovu sobu iz nekog potpuno drugog svijeta, podvodnog svijeta koji leži pod njom. Koliko je dugo dolje boravio, ne zna. Od trenutka kad su ga uhitili nije vidio ni dana ni noći. Osim toga, sjećanje mu je bilo isprekidano. Bilo je trenutaka kad mu se svijest, čak i ona vrsta svijesti kakvu čovjek zadrži u snu, zaustavila na mjestu i proradila nakon potpuno praznog intervala. Ali jesu li ti intervali obuhvaćali dane ili tjedne ili samo sekunde, nije mogao ni po čemu znati.

Mora je počela s onim prvim udarcem po laktu. Kasnije će shvatiti daje sve što se tada dogodilo bilo samo preliminarno, rutinsko ispitivanje, kojemu su bili podvrgnuti gotovo svi zatvorenici. Postojao je cijeli niz zločina - špijunaža, sabotaza i slično - koje su svi morali priznati kao samu po sebi razumljivu stvar. Priznanje je bilo formalnost, premda je mučenje bilo stvarno. Nije se više sjećao koliko su ga puta tukli i koliko je to dugo trajalo. Uvijek je na njemu radilo istodobno petero ili šestero stražara u crnim uniformama. Katkad bi to bile šake, katkad pendreci, katkad čelične šipke, katkad cokule. Bilo je trenutaka kad se valjao po podu, besramno kao životinja, previjajući tijelo amo-tamo u uzaludnom, beznadnom na-

poru da izbjegne udarce nogama, a samo izazivajući time sve više i više udaraca, u rebra, u trbuh, po laktovima, po bedrima, u slabine, u testise, po kosti na vrhu kralježnice. Bilo je trenutaka kad je mučenje trajalo toliko dugo da se njemu nije činilo okrutnim, groznim i neoprostivim što ga stražari i dalje tuku nego što ne može samog sebe prisiliti da izgubi svijest. Bilo je trenutaka kad su mu živci toliko popustili da bi počeo urlati za milost prije nego što je udaranje počelo, kad je samo pogled na šaku zapetu na udarac bio dovoljan da istrese priznanje stvarnih i imaginarnih zločina. Bilo je drugih trenutaka, kad bi počeo s odlukom da ne prizna ništa, kad se svaka riječ morala na silu tiješiti iz njega, između bolnih krikova, i bilo je trenutaka kad je nemoćno tražio da nađu neki kompromis, kad bi sebi govorio: »Priznat ću, ali ne još. Moram izdržati dok bol ne postane nepodnošljiva. Još tri udarca, još dva udarca, a onda ću im reći sve što hoće.«

Katkada su ga tukli sve dok se jedva uspijevao održati na nogama, a onda bi ga kao vreću krumpira bacili na kameni pod ćelije, ostavili da se nekoliko sati oporavlja, pa ga izveli i opet tukli. Bilo je također i duljih razdoblja odmora. Sjećao ih se mutno jer ih je provodio uglavnom u snu ili tuposti. Sjećao se jedne ćelije s krevetom od dasaka, nekom vrstom police koja viri iz zida, s limenim lavorom, gdje je dobivao obroke vruće juhe i kruha, a katkad i kave. Sjećao se mrzovoljnog brijača koji je dolazio da ga obrije i ošiša, i zaposlenih, bešćutnih ljudi u bijelim kutama koji su mu pipali bilo, ispitivali reflekse, izvrtali očne kapke, grubo ga opipavali prstima tražeći slomljene kosti i zabijali mu igle u ruku da ga uspavaju.

Mučenja su postala manje česta i pretvorila se uglavnom u stalnu prijetnju, strahotu u koju ga mogu svakog trenutka vratiti, ako njegovi odgovori ne budu zadovoljni. Njegovi ispitivači nisu sad bili razbojnici u crnim uni-

formama, već partijski intelektualci, mali bucmasti ljudi, užurbanih kretnji, s naočalama što odblijeskuju, koji su radili na njemu u smjenama u trajanju - mislio je, nije mogao pouzdano znati - od po deset ili dvanaest sati redom. I ovi su se drugi ispitivači pobrinuli da živi u stalnoj boli, iako manjoj, ali u svom se poslu nisu poglavito oslanjali na bol. Šamarali su ga, zavrtali mu uši, vukli ga za kosu, tjerali ga da stoji na jednoj nozi, nisu ga puštali da mokri, svijetlili su mu jakim svjetlima u lice sve dok mu ne bi pro-suzile oči, ali cilj je svega toga bio samo da ga ponize i da mu unište sposobnost razmišljanja i zaključivanja. Glavno im je oružje bilo nemilosrdno ispitivanje koje se bez preki-da nastavljalo sat za satom, u kojem su ga zbunjivali, pod-metalali mu zamke, izvrtali sve što bi rekao, uvjeravali ga na svakom koraku da laže i da sam sebi proturječi, dok nije zaplakao što od srama što od živčanog premora. Katkada bi zaplakao po desetak puta u jednoj seansi. Većinom su ga obasipali pogrdama i na svako njegovo krzmanje prijetili da će ga ponovno predati stražarima, ali katkad bi iznena-da promijenili ton, nazivali ga drugom, apelirali na njega u ime Anglosoca i Velikog Brata i žalosno ga pitali nije li u njemu preostalo dovoljno odanosti Partiji koja bi ga pota-kla da ispravi sva zla koja je počinio. Kad su mu živci bili potpuno iskidani, nakon sati i sati ispitivanja, i takav gaje apel znao baciti u cmizdrave suze. Na kraju su ga ti gnja-vatorski glasovi slomili temeljitije od stražarskih cokula i šaka. Pretvorio se samo u usta koja govore i ruku koja pot-pisuje sve što se od njega zahtijeva. Jedina mu je briga bila otkriti što oni hoće da prizna, i onda to priznati brzo, prije nego što ga iznova stanu zlostavljati. Priznao je atentate na istaknute članove Partije, raspačavanje buntovničkih pam-fleta, pronevjeru državnog vlasništva, prodaju vojnih taj-ni, svakojaku sabotažu. Priznao je daje bio špijun u službi Orijentazijske vlade već od 1968. Priznao je daje u religi-

oznom smislu vjernik, da je obožavatelj kapitalizma i da je seksualni pervertit. Priznao je daje umorio vlastitu ženu, premda je znao, a i njegovi ispitivači su morali znati, da mu je žena još živa. Priznao je daje godinama u osobnoj vezi s Goldsteinom, i daje član podzemne organizacije koja uključuje gotovo svakog čovjeka kojeg je u životu poznao. Bilo je najlakše priznati sve i umiješati svakog. Osim toga, u određenom je smislu to sve istina. Istina je daje neprijatelj Partije, a u očima Partije nema razlike između misli i djela.

Prisjećao se i drugačijih prizora. Nepovezano su mu se javljali u glavi kao slike uokvirene tamom.

Bio je, na primjer, u ćeliji koja je mogla biti i svijetla i mračna, jer nije vidio ništa osim nekakva dva oka. Negdje u blizini neki instrument polako je i ujednačeno otkucavao. Ona dva oka postajala su sve veća i sve sjajnija. Iznenada se podigao uvis sa svog mjesta, uronio u te oči i bio progutan.

Ili, bio je zavezan za stolicu, okružen brojčanicima, pod blještavim svjetlom. Neki čovjek u bijeloj kuti očitavao je aparate. Izvana se čuo bat teških cokula. Vrata su se s treskom otvorila. Unutra je stupio časnik voštana lica, a za njim dva stražara.

- Soba 101 - rekao je časnik.

Čovjek u bijeloj kuti nije se ni osvrnuo. Nije gledao Winstona, gledao je samo svoje brojčanike.

Ili, kotrljao se niz golem tunel, kilometar širok, pun veličanstvenog zlatnog svjetla, urlao je od smijeha i na sav glas izvikivao svoja priznanja. Priznao je sve, čak i stvari koje je uspio prešutjeti pod mučenjem. Ispovijedao je povijest svog života slušateljstvu koje ju već zna. S njim su bili stražari, istražitelji, ljudi u bijelim kutama, O'Brien, Julia, gospodin Charrington, svi su se zajedno kotrljali tunelom i vrištali od smijeha. Neka grozna stvar

koja ga je čekala, ugrađena u budućnost, nekako je bila preskočena i nije se dogodila. Sve je sada u redu, nema više boli, i posljednja pojedinost njegova života izašla je na vidjelo, shvatili su je, oprostili mu.

Napola se pridigao s tvrdog ležaja, gotovo siguran daje čuo O'Brienov glas. U toku cijele istrage, premda ga nikad nije vidio, imao je dojam da mu se O'Brien nalazi uz sam lakat, tik izvan vidokruga. To O'Brien upravlja svime. *On* je nahuškao stražare na Winstona i on ih je spriječio da ga ubiju. *On* odlučuje kad će Winston vrištati od boli, a kad će dobiti predah, kad će jesti, kada spavati, kad će mu uštrcati droge u ruku. *On* postavlja pitanja i *on* predlaže odgovore. *On* je mučitelj, *on* je zaštitnik, *on* je inkvizitor, *on* je prijatelj. A jednom - Winston se nije sjećao da li u drogiranom snu, ili u normalnom snu ili čak u budnom stanju - neki mu je glas promrmljao u uho: »Ništa ne brini, Winstone, ti si na mojoj brizi. Sedam te godina nadgledam. Sada je došla prekretnica. Ja ću te spasiti, ja ću te učiniti savršenim.« Nije bio siguran da je to O'Brienov glas, ali bio je to isti glas koji mu je rekao: »Sastat ćemo se na mjestu na kojem nema mraka«, u snu, prije sedam godina.

Nije se sjećao kad je to ispitivanje završilo. Došlo je samo razdoblje potpune tame, a onda se ćelija ili soba, u kojoj je sada, postupno pojavila oko njega. Ležao je nauznak i nije se mogao ni pomaknuti. Tijelo mu je bilo pričvršćeno na svakoj važnoj točki. Čak mu je i potiljak bio na neki način ukliješten. O'Brien gaje gledao odozgo, ozbiljno i pomalo tužno. Njegovo lice, gledano odozdo, djelovalo je grubo i istrošeno, s kesicama ispod očiju i borama umora od nosa do brade. Bio je stariji nego što je Winston mislio, možda četrdeset osam ili pedeset godina. Pod rukom mu se nalazila sprava koja je s gornje strane imala polugicu, a s lica brojčanik.

- Rekao sam ti - rekao je O'Brien - ako se opet sret-nemo, da će to biti ovdje.

- Da - rekao je Winston.

Bez ikakva upozorenja, osim neznatnog pokreta O'Brienove ruke, val boli preplavio mu je tijelo. Bila je to užasna bol, posebno zato jer nije mogao vidjeti što se do-gađa, a imao je dojam da ga na smrt ranjavaju. Nije znao da li se to stvarno zbiva ili se dojam izaziva električnim putem, ali tijelo mu se na sve strane rasteglo do bezoblič-nosti, zglobovi su mu se polako razglavljivali. Premda mu je od boli izbio znoj po čelu, gori je od svega bio strah da će mu se prelomiti kralježnica. Stegnuo je zube i teško di-sao kroz nos, nastojeći šutjeti koliko dulje može.

- Ti se bojiš - rekao je O'Brien promatrajući mu lice - da će ti se začas nešto slomiti. Posebno te strah da će to biti kralježnica. U glavi imaš zornu sliku kako ti se kra-lješci otkidaju jedan od drugog i kako iz njih curi moždi-na. To sad misliš, je li tako, Winstone?

Winston nije odgovorio. O'Brien je vratio polugu na aparatu. Val boli povukao se brzo kao što je i došao.

- Ovo je bilo četrdeset - rekao je O'Brien. - Možeš i sam vidjeti da ovaj brojčanik ide do stotine. Molim te, da držiš na umu u toku cijelog našeg razgovora, kako je u mojoj moći da ti zadam bol u svakom trenutku, i do kojeg god stupnja mi se svidi. Ako mi budeš lagao, ili se poku-šavao na bilo koji način izmotavati, ili čak ako padneš is-pod svoje uobičajene razine inteligencije, smjesta ćeš za-vrištati od boli. Jesi li to razumio?

- Jesam - rekao je Winston.

O'Brienovo držanje postalo je manje strogo. Zami-šljeno je popravio naočale i prošetao gore-dolje. Kad je opet progovorio, glas mu je bio blag i strpljiv. Nalikovao je kakvu liječniku, svećeniku ili učitelju, kojemu je stalo da objasni ili uvjeri, a ne da kažnjava.

- Trudim se oko tebe, Winstone - rekao je - jer si vrijedan truda. Ti savršeno dobro znaš što je s tobom. Znao si to godinama, premda si se toj spoznaji odupirao. Ti si umno poremećen. Patiš od defektnog pamćenja. Nisi u stanju sjetiti se stvarnih događaja, a uvjeravaš samog sebe da se sjećaš drugih, koji se nikad nisu dogodili. Na sreću, to je izlječivo. Ti se sam nisi izliječio, jer nisi htio. Bio je potreban samo malen napor volje, koji nisi bio spreman učiniti. I sada, što ja vrlo dobro znam, čvrsto se držiš svoje bolesti u uvjerenju daje vrlina. Sada ćemo to vidjeti na jednom primjeru. U ovom trenutku, s kojom je velesilom Oceanija u ratu?

- Kad sam bio uhićen, Oceanija je bila u ratu s Orijentazijom.

- S Orijentazijom. Dobro. Oceanija je, znamo, od uvijek u ratu s Orijentazijom. Istina?

Winston je duboko udahnuo. Otvorio je usta da nešto kaže, ali nije progovorio. Nije mogao skinuti oči s brojčanika.

- Istinu, molim, Winstone. *Tvoju* istinu. Reci mi što ti misliš da se sjećaš.

- Sjećam se da samo tjedan dana prije nego što sam bio uhićen nismo uopće bili u ratu s Orijentazijom. Bili smo saveznici. Rat se vodio protiv Eurazije. Trajao je četiri godine. Prije toga...

O'Brien gaje zaustavio pokretom ruke.

- Još jedan primjer - reče. - Prije nekoliko godina zapao si u ozbiljnu zabludu. Povjerovao si kako tri čovjeka, tri bivša člana Partije po imenu Jones, Aaronson i Rutherford, ljudi koji su pogubljeni zbog izdaje i sabotaze, nakon što su priznali sve zločine do najmanje sitnice, nisu krivi za zločine za koje su optuženi. Mislio si da si vidio nepobitan dokument »koji dokazuje« kako su ta priznanja lažna. Imao si halucinaciju o nekakvoj fotografiji.

Povjerovao si da sije stvarno držao u rukama. Taj fotografija bila otprilike slična ovoj.

Četvrtasti komad novina pojavio se u O'Brienovim prstima. Možda oko pet sekundi nalazio se u Winstonovu vidnom polju. Bila je to fotografija i nije bilo sumnje o njenoj autentičnosti. Bila je to ona fotografija. Još jedna kopija slike Jonesa, Aaronsona i Rutherforda na partijskoj konferenciji u New Yorku, slike na koju je slučajno nabasao prije jedanaest godina i smjesta je uništio. Samo na trenutak mu je bila pred očima, a onda nestala s vida. Ali on ju je vidio, nema nikakve sumnje da ju je vidio! S očajničkim, mučnim naporom nastojao se otrgnuti gornjim dijelom tijela s ležaja. Nije se mogao maknuti ni centimetar ni u kojem pravcu. Na trenutak je čak zaboravio i bročnik. Samo je htio opet opipati fotografiju vlastitim prstima, ili je bar vidjeti.

- Ona postoji! - povikao je.

- Ne - rekao je O'Brien.

Prešao je preko sobe. Na suprotnom zidu nalazila se spomen-rupa. O'Brien je podigao zaštitnu mrežicu. Neviđen, slabašan komadićak papira odlepršao je na struji toplog zraka; iščeznuo je u bljesku plamena. O'Brien se okrenuo od zida.

- Pepeo - rekao je. - Pepeo koji se čak ne da ni identificirati. Prah. Nema je. Nikad nije postojala.

-Ali postojala je! Postoji! Postoji u pamćenju. Jaje se sjećam. Vije se sjećate.

- Ja se ne sjećam - rekao je O'Brien.

Winston je klonuo. To je bilo dvomišljenje. Imao je osjećaj smrtno bespomoćnosti. Kad bi bar sigurno znao da O'Brien laže, to ne bi izgledalo toliko važno. Ali bilo je sasvim moguće daje O'Brien stvarno zaboravio fotografiju. A ako je tako, onda je već zaboravio i to daje zanijekao daje se sjeća, pa zaboravio čin zaboravljanja. Ka-

ko da čovjek pouzdano zna da su to samo trikovi? Možda se to luđačko iščašenje pameti doista zbiva u nečijoj glavi: ta ga je misao poražavala.

O'Brien gaje zamišljeno promatrao s visine. Više no ikad nalikovao je učitelju koji se trudi oko djeteta koje je neposlušno ali mnogo obećava.

- Ima jedna partijska parola koja govori o vlasti nad prošlošću - rekao je. - Ponovi je, molim lijepo.

- Tko vlada prošlošću, vlada budućnošću: tko vlada sadašnjošću, vlada prošlošću - poslušno je ponovio Winston.

- Tko vlada sadašnjošću, vlada prošlošću - rekao je O'Brien, polako kimnuvši u znak odobravanja. - Misliš li ti, Winstone, da prošlost stvarno postoji?

Winstona je opet obuzeo osjećaj bespomoćnosti. Oprezno je bacio pogled na brojčanik. Ne samo što nije znao je li odgovor koji će ga spasiti od boli »da« ili »ne«, nije znao čak za koji od tih odgovora vjeruje daje istinit.

O'Brien se blago osmjehnuo. - Nisi ti neki metafizičar, Winstone - rekao je. - Sve do ovog trenutka nisi ni razmišljao što zapravo znači »postojanje«. Izrazit ću se preciznije. Postoji li prošlost konkretno, u prostoru? Ima li negdje neko mjesto, neki svijet opipljivih predmeta, u kojem se prošlost još uvijek dešava?

- Nema.

- Gdje onda prošlost postoji, ako uopće postoji?

-U dokumentima. Zapisana je.

-U dokumentima. I još...?

- U glavi. U ljudskom sjećanju.

- U sjećanju. Dobro onda. Mi, Partija, držimo u vlasti sve dokumente, a držimo u vlasti i svačije pamćenje. Znači da vladamo prošlošću, je li tako?

-Ali kako možete spriječiti da se ljudi nečeg sjećaju? - povikao je Winston, opet na trenutak zaboravivši

brojčanik. - To je nesvjesno. To je izvan čovjeka. Kako možete vladati pamćenjem? Mojim niste zavlada-
li!

O'Brienovo držanje postalo je opet strožije. Položio je ruku na aparat.

- Naprotiv - rekao je - *ti* njime nisi zavladao. To te ovamo i dovelo. Ovdje si jer se nisi znao poniziti, nisi se uspio samodisciplinirati. Nisi se htio pokoriti, stoje cijena zdravog razuma. Radije si htio biti luđak, manjina koja se sastoji od jednog jedinog pojedinca. Samo disciplinirani um može vidjeti zbilju, Winstone. Ti vjeruješ daje zbilja nešto objektivno, vanjsko, nešto što postoji samo po sebi. Vjeruješ isto tako daje narav zbilje po sebi evidentna. Kad sebe obmanjuješ da nešto vidiš, pretpostavljaš da svi drugi vide što i ti. Ali kažem ti, Winstone, da zbilja nije izvanjska. Zbilja postoji samo u ljudskom duhu i nigdje drugdje. Ne u pojedinačnom duhu, koji može pogriješiti, a uostalom vrlo brzo propada, već samo u duhu Partije, koji je kolektivan i besmrtn. Što Partija drži istinom *jest* istina. Nemoguće je vidjeti zbilju osim gledajući kroz oči Partije. To je činjenica, Winstone, koju moraš ponovno naučiti. Za to je potreban čin samouništenja, napor volje. Moraš se poniziti prije nego postaneš razuman.

Zastao je na nekoliko trenutaka, kao da hoće da ono što je dosad rekao sjedne.

- Sjećaš li se - nastavio je - da si u svom dnevniku napisao: »Sloboda je sloboda da se kaže kako su dva i dva četiri«?

- Da - rekao je Winston.

O'Brien je podigao lijevu ruku, zapešćem okrenutu Winstonu, tako daje palac bio skriven, a četiri prsta ispružena.

- Koliko ti prstiju pokazujem, Winstone?

- Četiri.

- A ako Partija kaže da nisu četiri nego pet... onda, koliko ih je?

- Četiri.

Riječ je završila bolnim stenjanjem. Kazaljka na brojčaniku popela se do pedeset pet. Znoj je izbio po cijelom Winstonovu tijelu. Udahnuo je koliko je duboko mogao i sad je ispuštao zrak u dubokim jecajima, koje ni stegnuti zubi nisu mogli zaustaviti. O'Brien gaje promatrao, i dalje s ispružena četiri prsta. Vratio je polugu unatrag. Ovog puta je bol samo malo popustila.

- Koliko je prstiju, Winstone?

- Četiri.

Igla se popela do šezdeset.

- Koliko je prstiju, Winstone?

- Četiri! Četiri! Što drugo da kažem? Četiri!

Igla mora da se još podigla, ali je nije gledao. Mrgodno, strogo lice i četiri prsta ispunjali su mu vidokrug. Prsti su mu stajali pred očima kao stupovi, golemi, nejasni, titravi, ali nesumnjivo četiri.

- Koliko prstiju, Winstone?

- Četiri! Prekinite, prekinite! Kako možete ovako? Četiri! Četiri!

- Koliko je prstiju, Winstone?

- Pet! Pet! Pet!

-Ne, Winstone, ovo ne vrijedi. Ti lažeš. I dalje misliš da su četiri. Koliko je prstiju, molim?

- Četiri! Pet! Četiri! Što god hoćete. Samo prestanite, zaustavite bol!

Iznenada se zatekao kako sjedi dok ga O'Brienova ruka grli oko pleća. Izgubio je svijest možda na nekoliko sekundi. Vezovi koji su ga pričvršćivali uz ležaj bili su olabavljeni. Bilo mu je hladno, nesavladivo se tresao, zubi su mu cvokotali, suze su mu se kotrljale niz obraze. Na trenutak se privinuo uz O'Briena kao dijete, s neobičnim

osjećajem da ga teška ruka koja gaje zagrlila tješi i umiruje. Imao je osjećaj da mu je O'Brien zaštitnik, daje bol došla negdje izvana, iz nekog drugog izvora, i da će ga upravo O'Brien od nje spasiti.

- Polako učiš, Winstone - rekao je O'Brien blago.

- Što ja tu mogu? - cmizdrio je on. - Što mogu, kad vidim što mi je pred očima? Dva i dva su četiri.

- Katkada, Winstone. Katkad su pet. Katkad su tri. Katkada su sve to odjednom. Moraš se jače truditi. Nije lako duševno ozdraviti.

Položio je Winstona na ležaj. Vezovi su mu opet stegnuli udove, ali bolje splasnula i drhtanje je prestalo sad se samo osjećao slabo i bilo mu je zima. O'Brien je mahnuo glavom prema čovjeku u bijeloj kuti koji je sve to vrijeme nepomično stajao i gledao. Čovjek u bijeloj kuti se sagnuo i zavirio Winstonu u oči, opipao mu bilo, položio mu uho na grudi, pokucao ga tu i tamo, a onda kimnuo O'Brienu.

- Ponovno - rekao je O'Brien.

Bol je opet preplavila Winstonovo tijelo. Kazaljka mora da se popela na sedamdeset, sedamdeset pet. Ovog puta je sklopio oči. Znao je da su prsti i dalje ispruženi, da ih je i dalje četiri. Sad je bilo jedino važno ostati neka-ko živ dok grč prođe. Prestao je primjećivati više li ili ne. Bol je opet popustila. Otvorio je oči. O'Brien je bio povukao polugicu.

- Koliko ima prstiju, Winstone?

- Četiri. Pretpostavljam da su četiri. Htio bih vidjeti pet da mogu. Nastojim ih vidjeti pet.

- Što bi ti htio: uvjeriti mene da vidiš pet, ili ih stvarno vidjeti?

- Stvarno ih vidjeti.

- Ponovno - rekao je O'Brien.

Možda se kazaljka popela do osamdeset... devede-

set. Winston se na mahove više nije mogao sjetiti zašto ga muče. Iza njegovih čvrsto stisnutih kapaka, cijela šuma prstiju kao daje lelujala u nekakvu plesu, ispreplićući se, nestajući jedan iza drugoga i ponovno iskrsavajući. Nastojao ih je prebrojiti, nije se mogao sjetiti zašto. Znao je samo da ih se ne može prebrojiti i da to nekako dolazi od tajanstvene istovjetnosti brojki pet i četiri. Bol je opet popustila. Kad je otvorio oči, ustanovio je da i dalje vidi isto: bezbrojne prste, poput stabala u pokretu, koja mu prolaze pred očima u oba smjera, uzajamno se križajući. Ponovno je sklopio oči.

- Koliko ti prstiju pokazujem, Winstone?

- Ne znam. Ne znam. Ubit ćete me ako ovo još jednom ponovite. Četiri, pet, šest... na časnu riječ, ne znam.

- Sad je bolje... - rekao je O'Brien.

U Winstonovu se ruku zabola injekcija. Gotovo u istom trenutku blažena, ljekovita toplina prožela mu je tijelo. Bol je bila odmah napola zaboravljena. Otvorio je oči i zahvalno pogledao O'Briena. Kad je ugledao to teško, naborano lice, tako ružno, a tako inteligentno, samo srce kao da mu se otvorilo. Da se mogao micati, pružio bi ruku i položio je O'Brienu na rame. Nikad ga nije volio tako silno kao u ovom trenutku i to ne samo zato što je prekinuo bol. Opet mu se vratio onaj stari osjećaj da u osnovi nije važno je li O'Brien prijatelj ili neprijatelj. O'Brien je osoba s kojom se može razgovarati. Možda čovjeku nije toliko do toga da bude voljen, koliko da bude shvaćen. O'Brien gaje mučio do ruba ludila, a uskoro će ga, to je sigurno, poslati i u smrt. Ali to nije važno. U nekom smislu, dubljem nego što je prijateljstvo, oni su pri-sni: negdje, negdje, premda se to možda nikad neće reći stvarnim riječima, ima mjesto na kojem se oni mogu sastati i razgovarati. O'Brien gaje gledao odozgo s izrazom lica koji je davao do znanja kako se ista misao možda vrti

i u njegovoj glavi. Kad ju je izgovorio, bilo je to u lakom, razgovornom tonu.

- Znaš li ti, Winstone, gdje si? - rekao je.
- Ne znam. Mogu misliti. U Ministarstvu ljubavi.
- Znaš li koliko si dugo ovdje?
- Ne znam. Danima, tjednima, mjesecima... mislim

mjesecima.

- 1 što ti misliš, zašto dovodimo ljude ovamo?

- Da priznaju.

- Ne, to nije razlog. Pokušaj opet.

- Da ih kaznite.

- Ne! - uskliknuo je O'Brien. Glas mu se neobično promijenio, a lice mu je nenadano postalo istodobno ozbiljno i živahno. - Ne! Ne da naprosto iz tebe izvučemo priznanje, ne da te kaznimo! Da ti kažem zašto smo te ovamo doveli? Da te izliječimo! Da te urazumimo! Moraš shvatiti, Winstone, kako nitko koga dovedemo na ovo mjesto ne odlazi iz naših ruku neizliječen. Nas ne zanimaju glupi zločini koje si počinio. Partiju ne zanima očiti čin: nama je stalo jedino do misli. Naše neprijatelje ne uništavamo, mi ih mijenjamo. Shvaćaš li što time mislim?

Nagnuo se nad Winstona. Lice mu je djelovalo golemo zbog blizine i odvratno ružno jer gaje gledao odozdo. Osim toga, obuzeo ga je neki zanos, neka luđačka žestina. Winstonovo se srce opet zgrčilo. Da je bilo moguće, zavukao bi se dublje u ležaj. Bio je siguran da će O'Brien pokrenuti polugu iz čiste objesti. U tom se trenutku, međutim, O'Brien okrenuo. Prošetao je nekoliko koraka. Tada je manje žestoko nastavio:

- Najprije moraš razumjeti da kod nas nema mučeništva. Čitao si o vjerskim progonima u prošlosti. U Srednjem vijeku postojala je inkvizicija. Doživjela je neuspjeh. Namjera joj je bila da iskorijeni herezu, a završila je tako da ju je ovjekovječila. Za svakog heretika spalje-

nog na lomači, podiglo se tisuću drugih. Zašto? Zato što je inkvizicija ubijala svoje neprijatelje otvoreno, i ubijala ih je dok se još nisu pokajali: zapravo, ubijala ih je upravo zato što se nisu pokajali. Ljudi su umirali jer se nisu htjeli odreći svojih istinskih uvjerenja. Prirodno daje sva slava pripala žrtvama, a sva sramota pala na inkvizitora koji ih je spalio. Kasnije, u dvadesetom stoljeću, postojali su, kako su se nazivali, totalitarni režimi. Bili su to njemački nacisti i ruski komunisti. Rusi su progonili herezu puno okrutnije nego stoje to radila inkvizicija. A zamišljali su da su nešto naučili od pogrešaka u prošlosti: znali su svakako da ne smiju stvarati mučenike. Prije nego što bi izložili svoje žrtve na javnom suđenju, oni su promišljeno i sustavno uništavali njihovo dostojanstvo. Skršili bi ih mučenjem i samoćom i pretvarali u bijedne, puzave mizerije, koje priznaju sve što im se stavi u usta, koje same sebe obasipaju najgorim pogrđama, međusobno se optužuju i zaklanjajući se jedan iza drugog, cvileći za milost. A ipak, nakon samo nekoliko godina, dogodila se ista stvar. Mrtvaci su postali mučenici, a njihovo se poniženje zaboravilo. I opet, zašto? U prvom redu zato što su priznanja očito bila iznuđena i neistinita. Mi ne pravimo takve pogreške. Sva su priznanja koja se ovdje daju istinita. Mi ih činimo istinitima. A iznad svega, ne dopuštamo da se mrtvi dignu protiv nas. Nemoj zamišljati, Winstone, da će te potomstvo opravdati. Potomstvo neće za tebe ni čuti. Bit ćeš izvađen iz rijeke povijesti. Pretvorit ćemo te u plin i raspršiti u stratosferu. Ništa od tebe neće ostati, ni ime u kakvu popisu, ni uspomena u nečijem mozgu. Ti ćeš nestati u prošlosti kao i u budućnosti. Bit će kao da uopće nisi postojao.

Zašto si onda dajete truda da me mučite? pomislio je Winston s trenutnom gorčinom. O'Brien je prekinuo šetnju kao daje Winston tu misao izrekao naglas. Njegovo

se krupno ružno lice približilo, a oči mu se malo stisnu-
le.

- Ti misliš - rekao je - budući da te namjeravamo to-
talno uništiti, ništa što kažeš ili učiniš ne može biti od ne-
ke važnosti - pa dakle, čemu trud da te tu toliko ispituje-
mo? To si mislio, je li tako?

- Jesam - rekao je Winston.

O'Brien se lagano osmjehnuo. - Ti si greška u su-
stavu, Winstone. Ti si mrlja koja se mora izbrisati. Zar ti
nisam malo prije rekao da smo drukčiji od progonitelja
u prošlosti? Mi nismo zadovoljni negativnim poslušom,
čak ni najponiznijom pokomošću.

Kad nam se konačno predaš, to mora biti tvojom vla-
stitom slobodnom voljom. Mi ne uništavamo heretika za-
to što nam se odupire; sve dok se odupire, mi ga ne uništa-
vamo. Mi ga obraćamo, osvajamo njegovu dušu, preobli-
kujemo ga. Istjerujemo iz njega sve zlo i sve iluzije, pri-
vodimo ga našoj strani, ne samo prividno, nego istinski,
dušom i tijelom. Prije nego što ga ubijemo, pretvaramo
ga u našeg čovjeka. Mi ne možemo dopustiti da igdje na
svijetu živi pogrešna misao, ma kako bila potajna ili ne-
moćna. Ni u trenutku smrti ne možemo dopustiti nikakvo
skretanje. U davna vremena heretik je odlazio na lomaču
i dalje kao heretik, objavljujući svoju herezu, sav u zano-
su. I žrtva ruskih čistki mogla je zadržati pobunu u skro-
vištu lubanje, dok je stupala hodnikom očekujući metak u
potiljak. Ali mi pravimo mozak savršenim prije nego ga
prospemo. Zapovijed u starim despotskim režimima gla-
sila je: »Ovo ne smiješ«. Zapovijed u totalitarnim režimi-
ma bila je: »Ovo moraš«. Naša je zapovijed: »Ovo jesi«.
Nitko nam, koga god dovedemo ovamo, nikad ne odoli.
Svatko bude čist kao sunce. Čak i ona tri bijedna izdajni-
ka u čiju si nevinost nekoć vjerovao - Jones, Aaronson,
Rutherford - na kraju smo ih slomili. Sam sam sudjelo-

vao u njihovu ispitivanju. Vidio sam kako se postupno krše, kako cvile, pužu, plaču - na kraju nisu plakali od boli i straha, nego samo od kajanja. Kad smo s njima svršili, bile su to samo ljuške od ljudi. Ništa u njima nije ostalo osim žaljenja zbog onog što su učinili i ljubavi prema Velikom Bratu. Bilo je dirljivo vidjeti koliko ga vole. Zaklinjali su da ih se brzo strijelja, da mogu umrijeti dok im je mozak još čist.

Glas mu je postao gotovo sanjarski. Ushit, luđačko oduševljenje i dalje mu se vidjelo na licu. Ne pretvara se, pomislio je Winston, nije licemjer; vjeruje u svaku riječ koju kaže. Najviše ga je tištila svijest o vlastitoj intelektualnoj inferiornosti. Promatrao je krupnu, a opet gipku figuru kako šeta gore-dolje, povremeno mu ulazeći u vidokrug. O'Brien je osoba u svakom pogledu veća od njega. Nikad nije imao, niti mogao imati, ideju, koju O'Brien odavno ne zna, koju nije već ispitao i odbacio. Njegov mozak *sadržava* Winstonov. Ali u tom slučaju, kako može biti istina daje O'Brien lud? Mora biti daje on, Winston, lud. O'Brien je zastao i pogledao ga odozgo. Glas mu je opet postao strog.

- Ne zamišljaj da ćeš se spasiti, Winstone, pa ma kako se potpuno predao. Tko jednom skrene s puta, nikad ne biva pošteđen. Pa čak i ako te odlučimo pustiti da proživiš svoj život do prirodnog kraja, svejedno nam nećeš izmaći. Što ti se ovdje desi, vrijedi zauvijek. Shvati to unaprijed. Smlavit ćemo te do točke odakle nema povratka. Događat će ti se stvari od kojih se ne možeš oporaviti, pa živio i tisuću godina. Nikad više nećeš biti sposoban za obične ljudske osjećaje. Sve će u tebi biti mrtvo. Nikad više nećeš biti sposoban za ljubav, prijateljstvo ili životno veselje, za smijeh ili znatiželju, za hrabrost ili osobni integritet. Bit ćeš šupalj. Potpuno ćemo te iscijediti, a onda ćemo te napuniti onim što mi hoćemo - sobom.

Zastao je i dao znak čovjeku u bijeloj kuti. Winston je bio svjestan kako mu dovoze neki teški aparat iza glave. O'Brien je sjeo uz ležaj, tako da mu je lice došlo gotovo u razinu s Winstonovim.

- Tri tisuće - rekao je preko Winstonove glave, čovjeku u bijeloj kuti.

Dva meka jastučića, neznatno vlažna, prilijepila su se uz Winstonove sljepoočice. Prožela ga je jeza. Dolazi opet bol, nova vrsta boli. O'Brien je položio ruku na njegovu, ljubazno, kao da ga ohrabruje.

- Ovoga puta neće boljeti - rekao je. - Gledaj me ravno u oči.

U tom času došlo je do strahovite eksplozije ili nečeg što se njemu činilo kao eksplozija, premda nije bio siguran je li se išta stvarno čulo. Nesumnjivo je vidio zasljepljujući bljesak. Winston nije bio ozlijeđen, samo oboren. Premda je već ležao nauznak, kad se to dogodilo, imao je neobičan osjećaj da se srušio u taj položaj. Neki strahovit, bezbolan udarac ga je pokosio. Istodobno, nešto mu se dogodilo u glavi. Kad su mu se oči opet usredotočile, sjetio se tko je i gdje je, i prepoznao lice koje ga gleda, ali negdje mu je ostala velika prazna rupa, kao da mu je iz mozga izvađen cijeli jedan dio.

- To neće dugo trajati - rekao je O'Brien. - Gledaj me u oči. S kojom zemljom je Oceanija u ratu?

Winston je promislio. Znao je što se misli kad se kaže Oceanija i daje on sam građanin Oceanije. Sjećao se isto tako Eurazije i Orijentazije, ali tko je s kim u ratu nije znao. Zapravo nije mu bilo u svijesti da se uopće vodi kakav rat.

- Ne sjećam se.

- Oceanija je u ratu s Orijentazijom. Sjećaš li se sada?

-Da.

- Oceanija je oduvijek u ratu s Orijentazijom. Od početka tvog života, od osnutka Partije, od početka povijesti, rat traje bez prekida, uvijek isti rat. Sjećaš li se toga?

-Da.

- Prije jedanaest godina stvorio si legendu o tri čovjeka koja su osuđena na smrt zbog veleizdaje. Pretvarao si se da si vidio komadić papira koji dokazuje da su nevin. Takav komadić papira nije nikad postojao. Ti si ga izmislio, a kasnije si sam u njega povjerovao. Ti se sad sjećaš upravo onog trenutka kad si ga izmislio. Sjećaš li se?

-Da.

- Malo prije sam ti pokazao prste na ruci. Vidio si pet prstiju. Sjećaš li se toga?

-Da.

O'Brien je podigao prste lijeve ruke, sakrivši palac.

- Ovdje ima pet prstiju. Vidiš li ih pet?

-Da.

I doista ih je vidio, kratko, letimično, prije nego se scena u njegovu duhu promijenila. Vidio je pet prstiju i u tome nije bilo ništa neprirodno. A tada je sve opet postalo normalno, i vratili su se stari strah, mržnja i izbezumljenost. Ali postojao je trenutak - nije znao koliko je trajao, možda tridesetak sekundi - kristalne jasnoće, kad je svaka nova O'Brienova sugestija ispunjavala jedan dio praznine i postajala apsolutnom istinom, i kad su dva i dva mogla, ako se to zahtijeva, jednako lako biti i pet i tri. Trenutak je prošao prije nego što je O'Brien spustio ruku; premda ga nije mogao obnoviti, zapamtio gaje kao što se živo pamti doživljaj iz davnog razdoblja života kad je čovjek zapravo bio druga osoba.

- Vidiš li sada - rekao je O'Brien - da je to bar moguće.

- Da - rekao je Winston.

O'Brien je ustao zadovoljna lica. Sa svoje lijeve stra-

ne Winston je vidio kako čovjek u bijeloj kuti razbija ampulu i povlači čep injekcije. O'Brien se s osmijehom okrenuo Winstonu. Gotovo kao nekoć, popravio je naočale na nosu.

- Sjećaš li se da si napisao u dnevnik - rekao je - da nije važno jesam li ti prijatelj ili neprijatelj, budući da sam osoba koja te barem razumije i s kojom se može razgovarati? Imao si pravo. Drago mi je s tobom razgovarati. Tvoj me mozak privlači. Podsjeća me na moj vlastiti, osim što si ti slučajno lud. Prije nego završimo ovu seansu, možeš mi postaviti nekoliko pitanja, ako hoćeš.

- Mogu pitati što god hoću?

- Što god hoćeš. - Primijetio je da su Winstonove oči uperene u brojčanik. - Iskopčanje. Koje ti je prvo pitanje?

- Što ste učinili s Julijom? - rekao je Winston.

O'Brien se opet nasmiješio. - Izdala te, Winstone. I to odmah, bez ikakvih ograda. Rijetko sam vidio da nam se itko tako spremno predao. Jedva bi je prepoznao daje vidiš. Sve njeno buntovništvo, sva prepredenost, sva lakomislenost, sva sklonost prostoti - sve smo to iz nje istjerali. Bilo je to savršeno obraćenje, slučaj za udžbenike.

- Mučili ste je?

O'Brien je to ostavio bez odgovora. - Sljedeće pitanje - rekao je.

- Postoji li Veliki Brat?

- Jasno da postoji. Partija postoji. Veliki Brat je utjelovljenje Partije.

- Postoji li isto ovako kao što ja postojim?

- Ti ne postojiš - rekao je O'Brien.

Opet ga je spopao osjećaj bespomoćnosti. Znao je ili je mogao zamisliti argumente koji dokazuju njegovo osobno nepostojanje, ali oni su besmislica, oni su samo igra riječima. Zar tvrdnja: »Ti ne postojiš« nije logički ap-

surdna? Ali što se tu vrijedi pozivati na logiku! Mozak mu se zgrčio kad je pomislio na neodgovorive, sulude argumente kojima će ga O'Brien hametice pobiti.

- Mislim da postojim - rekao je umorno. - Svjestan sam vlastitog identiteta. Rodio sam se i umrijet ću. Imam ruke i noge. Zauzimam određeno mjesto u prostoru. Ni jedno drugo čvrsto tijelo ne može zauzimati to mjesto. U tom smislu, postoji li Veliki Brat?

- To nije važno. On postoji.

- Hoće li Veliki Brat ikad umrijeti?

- Razumije se da neće. Kako bi mogao umrijeti? Sljedeće pitanje.

- Postoji li Bratstvo?

- To, Winstone, nećeš nikad saznati. Ako odlučimo da te pustimo na slobodu kad budemo s tobom gotovi, i ako budeš živio i devedeset godina, ni onda nećeš saznati je li odgovor na to pitanje *da* ili *ne*. Dokle god budeš živio, bit će to neriješena zagonетка u tvojoj glavi.

Winston je šutke ležao. Grudi su mu se ubrzanije dizale i spuštale. Još uvijek nije postavio pitanje koje mu je prvo palo na pamet. Mora ga postaviti, a ipak kao da mu je sam jezik odbijao da ga izgovori. O'Brienovo lice je djelovalo kao da ga to pomalo zabavlja. Čak i njegove naočale kao da su ironično odbljeskivale. On zna, nenadano je pomislio Winston, zna što hoću pitati! Na tu pomisao riječi su prasnule iz njega:

- Stoje u Sobi 101?

Izraz se na O'Brienovu licu nije promijenio. Suho je odgovorio:

- Ti znaš što je u Sobi 101, Winstone. Svi znaju što je u Sobi 101.

Podigao je prst čovjeku u bijeloj kuti. Očito je seansa završila. Igla se zabola u Winstonovu ruku. Gotovo trenutno utonuo je u dubok san.

3

- Tri su faze u tvojoj reintegraciji - rekao je O'Brien.
- Najprije učenje, onda shvaćanje, na kraju prihvaćanje. Vrijeme je da prijeđeš na drugu fazu.

Kao uvijek, Winston je ležao nauznak. Ali u posljednje vrijeme vezovi su mu bili labaviji. Još uvijek su ga stezali uz ležaj, ali sad je mogao malo pomaknuti koljena, okretati glavom lijevo-desno, i podizati ruke od lakata. Ni brojčanik mu više nije bio toliki bauk. Mogao je izbjeći ubode boli ako je bio dovoljno brz i dovitljiv: sad bi O'Brien povlačio polugu uglavnom kad bi pokazivao glupost. Katkada bi prošla i cijela seansa, a da se aparat ne upotrijebi. Cijela procedura otezala se beskrajno - možda tjednima - a razmaci između seansi trajali su katkad danima, a katkad samo sat ili dva.

- Dok tu ovako ležiš - rekao je O'Brien - često si se pitao - čak si često pitao i mene - zašto Ministarstvo ljubavi trati na tebe toliko vremena i truda. I dok si bio na slobodi, zanimalo te u osnovi isto pitanje. Mogao si shvatiti mehanizam društva u kojem živiš, ali ne i temeljne motive. Sjećaš li se da si napisao u svom dnevniku: »Razumijem *kako*, ali ne razumijem *zašto*!« Upravo kad si razmišljao o tom »zašto«, posumnjao si u zdravlje vlastitog uma. Ti si čitao *knjigu*, Goldsteinovu knjigu, ili barem njezine dijelove. Jesi li iz nje saznao išta što već nisi znao?

- Vi ste je čitali? - rekao je Winston.
- Ja sam je napisao. To jest, surađivao sam u pisanju. Kao što znaš, ni jedna se knjiga ne stvara pojedinačno.
- Je li točno što u njoj piše?

- Opis, da. Program koji predlaže je besmislica. Potajno prikupljanje znanja, postupno širenje prosvjedo-
sti, na kraju proleterska revolucija, zbacivanje Partije. Ti
si i sam predvidio što će tamo pisati. Sve su to besmislice.
Proleter i se nikad neće pobuniti, ni za tisuću, ni za milijun
godina. Ne mogu. Ne trebam ti govoriti razlog: ti ga već
znaš. Ako si ikad gajio kakve nade u oružani ustanak, mo-
raš od njih dići ruke. Nema načina na koji se može srušiti
Partiju. Vladavina Partije je vječna. Neka ti to bude pola-
zna točka za razmišljanje.

Prišao je bliže ležaju. - Vječna! - ponovio je. - A sa-
da se vratimo na pitanje »kako« i »zašto«. Ti uglavnom
dobro znaš *kako* se Partija održava na vlasti. A sada mi re-
ci *zašto* je nama do tog da držimo vlast? Što je naš motiv?
Zašto hoćemo vlast? Hajde, reci - dodao je O'Brien dok
je Winston šutio.

Unatoč tome Winston nije progovorio još nekoliko
trenutaka. Prevladao gaje osjećaj umora. Jedva primjetni,
sumanut i žar oduševljenja vratio se u O'Brienove obraze.
Unaprijed je znao što će O'Brien reći. Da Partija ne traži
vlast za svoje vlastite ciljeve, nego samo za dobrobit ve-
ćine. Da hoće vlast zato što su ljudi u masi slabi i kukav-
ni stvorovi koji ne mogu podnijeti slobodu niti se suočiti
s istinom i njima moraju vladati i sustavno ih obmanjivati
drugi koji su jači od njih samih. Da se čovječanstvu po-
stavlja izbor između slobode i sreće i kako je, za veliku
većinu ljudi, sreća bolja. Da je Partija vječni čuvar sla-
bih, samoprijegorna sekta koja čini zlo da bi moglo na-
stati dobro, žrtvujući vlastitu sreću sreći drugih. Strašno
je, pomislio je Winston, strašno je osobito to da će on,
kad O'Brien to bude rekao, povjerovati. To mu se moglo
vidjeti na licu. On zna tisuću puta bolje od Winstona ka-
kav je zapravo svijet, u kakvim sramotnim okolnostima
živi masa ljudskih bića i kakvim ih lažima i surovostima

Partija u njima drži. On je sve to shvatio, sve odvagao i to nije izmijenilo ništa u njemu: sve se opravdava krajnjim ciljem. Što čovjek može, pomislio je Winston, protiv luđaka koji je inteligentniji od tebe, koji pažljivo sasluša tvoje dokaze, a onda naprosto i dalje ustraje u svom ludilu?

- Vi nam vladate za naše vlastito dobro - rekao je slabašno. - Vi držite da ljudska bića nisu kadra upravljati sama sobom i stoga...

Trgnuo se i gotovo vrisnuo. Oštra bol mu je probola tijelo. O'Brien je bio pritisnuo polugu i kazaljka je skočila do trideset pet stupnjeva.

- Ovo je bilo glupo, Winstone, glupo! - rekao je. - Morao bi biti pametniji, a ne da ovako lupetaš.

Povukao je polugu natrag i nastavio.

-A sad ću ti reći odgovor na moje pitanje. Glasi ovako: Partija teži vlasti isključivo zbog nje same. Nas ne zanima dobrobit drugih; nas zanima jedino sama vlast. Ni bogatstvo, ni luksuz, ni dug život, ni sreća: samo vlast, čista vlast. Što čista vlast znači, to ćeš razumjeti uskoro. Mi smo drukčiji od svih prošlih oligarhija po tome što znamo što radimo. Svi ostali, čak i oni koji su nam bili nalik, bili su kukavice i licemjeri. Njemački nacisti i ruski komunisti bili su nam veoma bliski u metodama, ali nikada nisu imali hrabrosti razabrati svoje vlastite motive. Pretvarali su se, pa možda čak i vjerovali, da su došli na vlast nehotice i na ograničeno vrijeme, i da ih malo dalje iza ugla čeka raj gdje će ljudi biti slobodni i jednaki. Mi nismo takvi. Mi znamo da nitko ne dolazi na vlast s namjerom daje se odrekne. Vlast nije sredstvo nego cilj. Ne uvodi se diktatura zato da bi se sačuvala kakva revolucija; revolucija se diže zato da bi se uspostavila diktatura. Svrha progona su progoni. Svrha mučenja je mučenje. Svrha vlasti je vlast. Počinješ li me sad shvaćati?

Winstonu je upao u oči, stoje i prije primijetio, umor na O'Brienovu licu. Lice je bilo snažno, mesnato i surovo, veoma inteligentno i puno nekakve suspregnute strasti pred kojom se on sam osjećao bespomoćno; ali bilo je umorno. Pod očima su mu bile kesice, koža mu se objesila s jagodica. O'Brien se prignuo nad njega, namjerno mu približivši iscrpljeno lice.

- Ti misliš - rekao je - kako je moje lice staro i umorno. Ti sad misliš kako govorim o vlasti, a nisam kadar spriječiti čak ni propadanje vlastitog tijela. Zar ne razumiješ, Winstone, daje pojedinac samo stanica? Umor stanice je živost organizma. Umre li čovjek kad odreže nokat?

Okrenuo se od ležaja i opet stao šetati gore-dolje, s jednom rukom u džepu.

- Mi smo svećenici vlasti - rekao je. - Bog je vlast. Ali za sada, koliko ti o tome znaš, vlast je samo riječ. Vrijeme je da stekneš neki pojam o tome što vlast znači. Prvo što moraš shvatiti jest daje vlast kolektivna. Pojedinac je moćan samo utoliko što prestaje biti pojedinac. Znaš li partijsko geslo: »Sloboda je ropstvo«? Je li ti kad palo na pamet da se ono može obrnuti? Ropstvo je sloboda. Kad je samo - slobodno - ljudsko biće uvijek doživljava poraz. Tako mora biti, jer je svaki čovjek osuđen da umre, što je najveći od svih poraza. Ali ako se može potpuno bez ostatka podrediti, ako može uteći od vlastitog identiteta, ako se može utopiti u Partiji tako da on i jest Partija, tada je svemoćan i besmrtn. Drugo što trebaš shvatiti jest da je vlast - vlast nad ljudskim bićima. Nad tijelom, da - ali iznad svega, nad duhom. Vlast nad materijom - vanjskom zbiljom, kako bi ti to nazvao - nije važna. Naše vladanje materijom već je apsolutno.

Na trenutak je Winston zanemario brojčanik. Žestoko se napregnuo da se pridigne u sjedeći položaj, a uspio je samo bolno iskrenuti tijelo.

- Ali kako možete vladati materijom? - prasnuo je.
- Ne možete upravljati čak ni klimom, ni silom težom. A što je s bolestima, bolima, smrću...

O'Brien gaje ušutkao pokretom ruke. - Mi vladamo materijom zato što vladamo duhom. Zbilja je u našoj lubanji. Shvatit ćeš to postupno, Winstone. Nema ničeg što ne bismo mogli izvesti. Možemo biti nevidljivi, lebdjeti bez teže - što god hoćeš. Mogao bih se podići s ovog poda kao mjehur od sapunice, kad bih htio. Ja to neću, zato što Partija to neće. Moraš se osloboditi onih ideja iz devetnaestog stoljeća o prirodnim zakonima. Mi stvaramo prirodne zakone.

-Ali to nije istina! Niste čak ni gospodari ovog planeta. Sto je s Eurazijom i Orijentazijom? Još ih niste osvojili.

- To je nevažno. Osvojit ćemo ih kada nam bude odgovaralo. A ako ih i ne osvojimo, u čemu je razlika? Možemo ih izbrisati da ne postoje. Oceanija je svijet.

-Ali i sam svijet je samo zrnce prašine. I čovjek je sićušan, bespomoćan! Koliko dugo postoji? Milijunima godina Zemlja je bila nenapučena.

- Glupost! Zemlja je stara koliko i mi, nimalo starija. Kako može biti starija? Ništa ne postoji do u ljudskoj svijesti.

-Ali stijenje je puno kostiju izumrlih životinja... mamuta, mastodonata, golemih guštera koji su živjeli davno prije nego što se za čovjeka i čulo.

- Jesi li kad vidio te kosti, Winstone? Razumije se da nisi. Izmislili su ih biolozi u devetnaestom stoljeću. Prije čovjeka nije bilo ničega. Nakon čovjeka, kad bi mu bilo kraja, ne bi opet bilo ničega. Nema ničega izvan čovjeka.

-Ali cijeli je svemir izvan nas. Pogledajte zvijezde! Neke su udaljene milijun svjetlosnih godina. Zauvijek su nam izvan doseg.

- Što su zvijezde? - rekao je O'Brien ravnodušno.
- Nešto žeravice udaljene par kilometara. Ako hoćemo možemo ih dosegnuti. Ili ih možemo izbrisati. Središte svemira je zemlja. Sunce i zvijezde se vrte oko nje.

Winston se još jednom grčevito pomaknuo. Ovog puta nije rekao ništa. O'Brien je nastavio kao da odgovara na glasan prigovor:

- Za stanovite svrhe to, dakako, ne vrijedi. Kad plo- vimo oceanom ili kad predskazujemo kakvo pomračenje, često nam odgovara pretpostavka da se zemlja vrti oko sunca i da su zvijezde milijune i milijune kilometara da- leko. Ali što onda? Zar misliš da mi nismo kadri stvori- ti dvostruki astronomski sustav? Zvijezde mogu biti bli- zu ili daleko, prema tome gdje treba. Misliš da naši ma- tematičari nisu tome dorasli? Zar si zaboravio na duplo- zofiju?

Winston se skutrio na ležaju. Što god rekao, brzi bi ga odgovor smlavio kao malj. A ipak je znao, *znao je*, da je u pravu. Uvjerenje da ne postoji ništa izvan tvoga vla- stitog mozga - zacijelo mora postojati način da se doka- že kako je lažno? Zar nije već odavno raskrinkano kao logička pogreška? Postoji čak i ime za to, ali on ga je zaboravio. Jedva primjetni osmijeh zatitrao je kutovima O'Brienovih usta dok gaje s visoka promatrao.

- Već sam ti rekao, Winstone - rekao je - da metafi- zika nije tvoja jaka strana. Riječ koje se nastojiš sjetiti jest solipsizam. Ali griješiš. To nije solipsizam. Kolektivni so- lipsizam, ako tako hoćeš. Ali to je druga stvar; zapravo, suprotna. Ali sve je to digresija - dodao je promijenjenim tonom. - Stvarna vlast, vlast za koju se moramo danonoć- no boriti nije vlast nad stvarima nego nad ljudima. - Za- stao je, i na trenutak opet poprimio stav učitelja koji is- pituje naprednog učenika: - Kako čovjek dokazuje svoju vlast nad drugim čovjekom, Winstone?

Winston je razmislio. - Time što ga prisiljava da pati -rekao je.

- Upravo tako. Time što ga prisiljava da pati. Posluh tu nije dovoljan. Ako čovjek ne pati, kako ćeš pouzdano znati da on ne sluša tvoju volju nego svoju vlastitu? Moć nad drugima sastoji se u nanošenju boli i poniženja. Vlast se sastoji u tome da se ljudski duh rastrga na komade i ponovno sastavi u novim oblicima koje ti sam po volji izabereš. Shvaćaš li sad pomalo kakav mi svijet stvaramo? On je točna suprotnost onim glupim hedonističkim Utopijama kakve su zamišljali stari reformatori. To je svijet straha i izdaje i tjeskobnih muka, svijet u kojem gaziš i bivaš gažen, svijet koji će bivati, ne manje, nego sve nemilosrdniji što se više bude profilirao. Napredak u našem svijetu bit će napredak prema većoj patnji. Stare uljudbe su tvrdile kako se temelje na ljubavi ili pravdi. Naša se temelji na mržnji. U našem svijetu neće biti drugih osjećaja do straha, bijesa, likovanja i samoponiženja. Sve ćemo drugo uništiti - sve. Mi već razbijamo misao navike koje su preživjele od prije Revolucije. Presjekli smo veze između djeteta i roditelja, između čovjeka i čovjeka, između muškarca i žene. Nitko se više ne usuđuje vjerovati ženi, ni djetetu, ni prijatelju. Ali u budućnosti neće biti ni žena ni prijatelja. Djeca će se oduzimati majkama kod rođenja, kao što se jaja uzimaju kokoši. Spolni će se nagon iskorijeniti. Razmnažanje će biti godišnja formalnost kao obnova potrošačkih kupona. Ukinut ćemo orgazam. Naši neurolozi već na tome rade. Neće biti drugih odanosti osim odanosti Partiji. Neće biti ljubavi osim ljubavi prema Velikom Bratu. Neće biti smijeha osim u likovanju nad poraženim neprijateljem. Neće biti umjetnosti ni književnosti ni znanosti. Kad budemo svemoćni, neće nam više trebati znanost. Neće biti razlike između ljepote i ružnoće. Neće biti znatiželje, neće biti užitka u procesi-

ma života. Uništiti ćemo sve užitke koji bi mogli smetati. Ali uvijek - nemoj to zaboraviti, Winstone - uvijek će biti pobjedničkoga uzbuđenja, radosti gaženja po bespomoćnom neprijatelju. Ako hoćeš sliku budućnosti zamisli čizmu koja gazi jedno ljudsko lice - zauvijek!

Zastao je kao da čeka da Winston nešto kaže. Winston se opet nastojao utisnuti u samu površinu ležaja. Nije mogao reći ni slova. Srce kao da mu se sledilo.

O'Brien nastavi: - I zapamti da će tako biti za sva vremena. Ljudsko će lice uvijek biti tu da se gazi. Uvijek će biti heretika, neprijatelja društva, da bi ih se uvijek iznova moglo pobjeđivati i ponižavati. Sve što si ti proživio otkako si u našim rukama - svega će toga i dalje biti, i gore. Špijunaža, izdaje, uhićenja, mučenja, smaknuća i likvidacije nikad neće prestati. Bit će to svijet terora koliko i trijumfa. Što Partija bude moćnija, biti će manje tolerantna; što slabija bude opozicija, čvršći će biti despotizam. Goldstein i njegove hereze živjet će vječno. Svakog dana, u svakom trenutku mi ćemo ih pobjeđivati, diskreditirati, ismijavati, pljuvati po njima - a ipak će uvijek preživjeti. Ova drama koju sam igrao s tobom sedam godina, stalno će se nanovo igrati, pokoljenje za pokoljenjem, uvijek u sve rafiniranijim oblicima. Uvijek ćemo ovdje imati heretika, prepuštenog nama na milost i nemilost, da urla od boli, da se lomi, da se po njemu pljuje - i da se naposljetku totalno pokaje, da bude spašen od sebe sama i da nam svojevolumno puzi pred nogama. To je svijet koji pripremamo, Winstone. Svijet pobjede za pobjedom, trijumfa za trijumfom: beskrajno poticanje, dražkanje, stimuliranje živca moći. Vidim da sad počinješ shvaćati kakav će biti svijet. Ali na kraju nećeš samo shvaćati. Ti ćeš ga prihvatiti, pozdraviti, postati njegovim dijelom.

Winston se dovoljno oporavio da progovori. — To ne možete! - rekao je slabašno.

- Što hoćeš reći tom primjedbom, Winstone?
- Ne možete stvoriti svijet kakav ste opisali. To je san. To je nemoguće.
- Zašto?
- Nemoguće je zasnovati civilizaciju na strahu, mržnji i okrutnosti. Ne bi mogla trajati.
- Zašto ne?
- Ne bi imala vitalnosti. Raspala bi se, ubila bi samu sebe.

- Glupost. Ti živiš u uvjerenju da mržnja iscrpljuje više nego ljubav. Zašto bi bilo tako? A i da jest, zar bi to nešto značilo? Recimo da odlučimo da se brže trošimo. Recimo da ubrzamo tempo ljudskog života toliko da ljudi postanu senilni s trideset godina. I što to mijenja na stvari? Zar ne možeš razumjeti da smrt pojedinca nije smrt! Partija je besmrtna.

Kao obično, sam njegov glas dotukao je Winstona do bespomoćnosti. Osim toga, Winston se bojavao da će, bude li uporan u neslaganju, O'Brien opet pritisnuti polugu. A ipak, nije mogao šutjeti. Slabašno, bez argumenta, bez ičega što bi ga podržavalo osim nemuštog užasa pred onim što O'Brien govori, ponovno je prešao u napad.

- Ne znam... i ne tiče me se. Znam samo da nećete uspjeti. Nešto će vas pobijediti. Život će vas pobijediti.

- Mi vladamo životom, Winstone, na svim razinama. Ti zamišljaš kako postoji nešto što se zove ljudska priroda koja će se zgroziti nad onim što činimo i okrenuti protiv nas. Ali ljudsku prirodu stvaramo mi. Ljudi su beskrajno podatni. Ili si se možda vratio svojoj staroj ideji kako će se proleter i robovi podići i zbaciti nas. Izbij si to iz glave. Oni su bespomoćni, kao životinje. Čovječanstvo je Partija. Svi drugi su bespredmetni.

- Nije važno. Na kraju će vas pobijediti. Prije ili kasnije prozret će vas, a onda će vas raznijeti kao pljevu.

- Vidiš li kakvih znakova da se to sprema? Ili kakav razlog zbog kojeg bi se to zbilo?

- Ne. Ja u to vjerujem. *Znam* da nećete uspjeti. Ima nešto u svijetu... Ne znam, neki duh, neko načelo... koje nikad nećete nadvladati.

- Vjeruješ li u Boga, Winstone?

-Ne.

- Stoje onda to načelo koje će nas pobijediti?

- Ne znam. Ljudski duh.

- A sebe smatraš čovjekom?

-Da.

- Ako si ti čovjek, Winstone, onda si posljednji čovjek. Tvoja je vrsta izumrla, mi smo nasljednici. Razumiješ li ti da si *sami* Ti si izvan povijesti, ti ne postojiš.

- Držanje mu se promijenilo i rekao je surovije: - A sebe smatraš moralno superiornim nama, s našim lažima i našom okrutnošću?

- Da, smatram se moralno superiornim.

O'Brien nije rekao ništa. Dva su druga glasa govorila. Čas kasnije Winston je prepoznao jedan od njih kao svoj vlastiti. Bila je to snimka razgovora koji je vodio s O'Brienom one večeri kad je pristupio Bratstvu. Čuo je sebe kako obećava da će lagati, krasti, krivotvoriti, ubijati, poticati narkomaniju i prostituciju, širiti spolne bolesti, bacati vitriol djeci u lice. O'Brien je kratko i nestrpljivo mahnuo, kao daje primjer jedva bio i potreban. Okrenuo je prekidač i glasovi su prestali.

- Diži se s tog ležaja - rekao je.

Vezovi su se otvorili. Winston se spustio na pod i nesigurno stao na noge.

- Ti si posljednji čovjek - rekao je O'Brien. - Ti si čuvar ljudskog duha. Sad ćeš se vidjeti kakav jesi. Skini se.

Winston je odriješio komadić konopa kojim mu je

bio vezan radni kombinezon. S njega su mu odavno strgnuli patentni zatvarač. Nije se sjećao je li uopće kad od svog hapšenja skinuo svu odjeću odjednom. Pod radnim kombinezonom tijelo mu je bilo omotano prljavim žućkastim krpama, jedva prepoznatljivim ostacima donjeg rublja. Kad ih je spustio na tlo, vidio je na suprotnom kraju sobe trokrilno zrcalo. Pristupio mu je, a onda stao kao ukopan. Oteo mu se nehotičan krik.

- Hajde samo - rekao mu je O'Brien - stani između zrcala. Vidjet ćeš se i iz profila.

Zastao je jer se preplašio. Pognuta, posivjela, kosturu slična spodoba išla mu je u susret. Sama je pojava bila takva da ti se dizala kosa na glavi, ne samo činjenica daje u njoj prepoznao sebe. Približio se zrcalu. Lice tog stvora kao daje bilo zbog pognutog držanja izbočeno. Jadno, robijaško lice, čvomatog čela koje prelazi u ćelavo tjeme, iskrivljen nos, izubijane jagodice iznad kojih su oči djelovale užareno i unezvjereno. Obrazi su mu bili izbrazdani, usta su se uvukla u usnu duplju. To je nedvojbeno bilo njegovo lice, ali činilo mu se da se promijenilo više nego što se on primijenio iznutra. Emocije koje ono bude pokazivalo bit će drukčije od onih koje osjeća. Djelomično je oćelavio. U prvom času je pomislio da je i posijedio, ali to mu je samo koža na tjemenu posivjela. Osim ruku i kruga oko lica, cijelo mu je tijelo bilo sivo od prastare, u kožu urasle prljavštine. Tu i tamo pod slojem prljavštine vidjele su se crvene brazgotine, a na gležnju se proširena vena pretvorila u upaljenu masu s koje su se ljuštile cijele krpe kože. Ali najstrašnija mu je bila mršavost u tijelu. Grudni mu je koš bio uzak kao u kostura, noge su se tako stanjile da su mu koljena bila deblja od bedara. Shvatio je sada što O'Brien misli kad mu je rekao da se pogleda iz profila. Iskrivljenje kralježnice bilo je nevjerojatno. Mršava ramena su se toliko pognula naprijed da su mu prsa

bila udubljena, a tanki mu se vrat gotovo prelamao pod težinom lubanje. Na prvi pogled, rekao bi da je to tijelo čovjeka od šezdeset godina koji boluje od neke zloćudne bolesti.

- Tebi se katkad činilo - rekao je O'Brien - da moje lice, lice člana Uže Partije, djeluje staro i izmučeno. Što sad misliš o vlastitom licu?

Zgrabio je Winstona za rame i okrenuo ga da mu stoji sučelice.

- Pogledaj u kakvu si stanju! - rekao je. - Pogledaj taj gnusni sloj prljavštine po cijelom tijelu. Pogledaj tu gadost između nožnih prstiju. Pogledaj tu odvratnu otvorenu ranu na nozi. Znaš li ti da smrdiš kao jarac? Vjerojatno to više i ne primjećuješ. Pogledaj kako si smršavio. Vidiš ovo? Mogu sastaviti palac i kažiprst oko tvog bicepsa. Mogu ti slomiti vrat kao mrkvu. Znaš da si izgubio dvadeset i pet kilograma otkako si u našim rukama? I kosa ti ispada u pregrštima. Pogledaj! - Zgrabio je Winstona za kosu i iščupao cijeli čuperak. - Otvori usta. Devet, deset, jedanaest zubi ti je ostalo. Koliko si ih imao kad si došao k nama? A i ovih nekoliko što je ostalo, sami ti ispadaju iz usta. Gledaj ovo!

Zgrabio je jedan od Winstonovih preostalih prednjih zuba između snažnog palca i kažiprsta. Strijela boli sijevnula je u Winstonovoj čeljusti. O'Brien je istrgnuo labavi zub zajedno s korijenom. Bacio gaje preko čelije.

- Sav si truo - rekao je - raspadaš se u komade. Što si ti? Vreća smrada. A sad se okreni i pogledaj opet u zrcalo. Vidiš li što stoji pred tobom? To je posljednji čovjek. Ako si ti čovjek, to je čovječanstvo. A sad se opet obuci.

Winston se stao oblačiti polaganim ukočenim kretanjama. Sve dosad on, čini se, nije ni primjećivao koliko je mršav i slab. Sad mu je samo jedna misao iskrsla u glavi: mora da je na ovom mjestu dulje nego što je mislio. A on-

da gaje nenadano, dok se umotavao u one bijedne krpe, svladala sućut prema svojem upropaštenom tijelu. Prije nego je shvatio što radi, klonuo je na malu klupicu koja je stajala kraj kreveta i zaridao. Bio je svjestan koliko je ružan, koliko groteskan - hrpa kostiju u prljavom donjem rublju sjedi i roni suze u nemilosrdnom bijelom svjetlu - ali nije se mogao zaustaviti. O'Brien mu je položio ruku na rame, gotovo ljubazno.

- Ovo neće vječno trajati - rekao je. - Možeš to izbjeći kad god hoćeš. Sve ovisi o tebi.

- Vi ste to napravili! - zajecao je Winston. - Vi ste me doveli do ovog stanja.

- Ne. Winstone, sam si se do toga doveo. Ti si to prihvatio, kad si se postavio protiv Partije. Sve je sadržano u onom prvom činu. Nije se dogodilo ništa što nisi i sam predvidio.

Zastao je, a onda nastavio:

- Pobijedili smo te, Winstone. Slomili smo te. Vidio si sad kakvo ti je tijelo. Tvoj duh je u istom stanju. Mislim da u tebi nije više ostalo mnogo ponosa. Tukli su te nogama i rukama, bičevali te i vrijeđali, urlao si od boli, valjao se po podu u vlastitoj krvi i bljuvotini. Cvilio si za milost, izdao si sve i svakoga. Možeš li se sjetiti jednog jedinog poniženja koje te nije zadesilo?

Winston je prestao plakati premda su mu suze i dalje curile niz obraze. Podigao je pogled prema O'Brienu.

- Nisam izdao Juliju - rekao je.

O'Brien gaje zamišljeno pogledao odozgo.

- Ne - rekao je - ne, to je apsolutno točno. Nisi izdao Juliju.

Osobito poštovanje prema O'Brienu, koje kao da ništa nije moglo uništiti, ponovno je preplavilo Winstonoovo srce. Kako je pametan, pomislio je, kako je pametan! O'Brien uvijek shvati sve što mu se kaže. Svatko drugi

na svijetu spremno bi odgovorio da je ipak izdao Juliju. Jer što to nisu istiještili iz njega pod mukama? Rekao im je sve što je o njoj znao, sve njezine navike, njezin karakter, njezinu prošlost; priznao je najbeznačajnije pojedino-
sti o svemu što se zbivalo na njihovim sastancima, sve što su si uzajamno govorili, sve namirnice koje su kupova-
li na crnoj burzi, svaki ljubavni čin, sve ono neodređeno
spletkarenje protiv Partije - apsolutno sve. A ipak u onom
smislu u kojem je razumijevao tu riječ, nije ju izdao. Nije
ju prestao voljeti, njegov osjećaj prema njoj ostao je isti.
O'Brien je shvatio što misli bez potrebe da mu se objaš-
njava.

- Recite mi - rekao je - hoće li me brzo strijeljati?

- Vjerojatno neće još dugo - rekao je O'Brien. - Ti
si težak slučaj. Ali ne gubi nadu. Svi se izliječe, prije ili
kasnije. Na kraju ćemo te strijeljati.

4

Bilo mu je mnogo bolje. Debljao se i jačao svakog dana, ako se može govoriti o danima.

Bijelo svjetlo i brujanje bili su jednaki kao uvijek, ali ćelija mu je bila udobnija od onih u kojima je ležao prije. Na daščanom krevetu bio je jastuk i madrac, a u ćeliji stolac na koji se moglo sjesti. Okupali su ga i dopuštali da se razmjerno često pere u limenom lavoru. Davali su mu čak i tople vode za pranje. Dali su mu novo donje rublje i čisti radni kombinezon. Previli su mu proširenu venu i namazali je nekim melemom. Izvadili su mu preostale zube i dali mu novo zubalo.

Mora da su prošli tjedni ili mjeseci. Sada bi mogao voditi računa o protjecanju vremena, da ga je to iole zanimalo, budući da su mu jelo, čini se, donosili u redovitim razmacima. Dobivao je, po svojoj procjeni, tri obroka u dvadeset četiri sata; katkad se mutno pitao dobiva li ih noću ili danju. Hrana je bila neočekivano dobra, za svaki treći obrok bilo je mesa. Jednom su mu poslali čak i kutiju cigareta. Nije imao šibica, ali stražar, koji nikad nije govorio ni riječi i koji mu je donosio hranu, dao bi mu vatre. Kad je prvi put zapušio, pozlilo mu je, ali ustrajao je i rastegnuo svoju zalihu na veoma dugi rok, pušeći po pola cigarete nakon svakog obroka.

Dali su mu bijelu školsku pločicu s okrajkom pisaljke zavezanim za ugaon. Isprva je nije upotrebljavao. Čak i kad je bio budan, držala gaje potpuna obamrlost. Često bi ležao od jednog obroka do drugog, a da se nije maknuo; katkad bi spavao, a katkad bi budan utonuo u nejasne sanjarije, u kojima mu je bilo preteško otvoriti kapke. Odav-

no se već navikao da spava s jakim svjetlom koje mu sja u lice. To kao da mu nije smetalo, osim što su mu snovi bili povezaniiji. Za sve to vrijeme vrlo je mnogo sanjao i to uvijek lijepe snove. On se nalazi u Zlatnoj Zemlji, ili sjedi između golemih, veličanstvenih, suncem obasjanih ruševina, sa svojom majkom, s Julijom, s O'Brienom - i ne radi ništa, nego naprosto sjedi na suncu i razgovara o nečemu veselom i smirenom. Ako je što i mislio kad se probudio, bilo je to većinom o vlastitim snovima. Kad se izgubio stimulans boli, kao da je izgubio sposobnost za intelektualni napor. Nije mu bilo dosadno, nije imao nikakve želje za razgovorom ili razonodom - samo da bude sam, da ga ne tuku i ne ispituju, da ima dovoljno za jelo, daje čist, to gaje potpuno zadovoljavalo.

Postupno je stao provoditi manje vremena u spavanju, ali i dalje nije osjećao poticaja da ustane iz kreveta. Bilo mu je samo do tog da mimo leži i osjeća kako mu tijelo prikuplja snagu. Opipavao bi se tu i tamo, kao da se hoće uvjeriti nije li samo privid da mu se mišići zaobljuju, a koža se napinje. Napokon je ustanovio da se bez ikakve sumnje deblja: bedra su mu sada bila nedvojbeno šira od koljena. Na to je, isprva s oklijevanjem, stao redovito vježbati. Za kratko vrijeme već je uspijevaio prohodati po tri kilometra, mjereno koracima po ćeliji, a njegova su se pognuta pleća ispravila. Pokušao je s nešto težim vježbama, ali gaje iznenadilo i ponizilo kad je ustanovio što sve ne može. Nije mogao potrčati, nije mogao ispruženom rukom držati stolac, nije mogao stajati na jednoj nozi, a da ne izgubi ravnotežu. Izveo je čučanj i ustanovio kako se, uz mučne bolove u bedrima i listovima, jedva može podići do stojećeg položaja. Legao je potrbuške i nastojao se uprijeti na ruke. Bilo je to beznadno, nije se mogao maknuti ni centimetra. Ali nakon još nekoliko dana, još nekoliko obroka, uspio mu je i taj podvig. Pomalo je došao

čas kad se na rukama mogao podići i šest puta zaredom. Stao se već pomalo i ponositi svojim tijelom i povremeno gajiti nadu da mu se i lice vraća u prijašnje stanje. Samo kad bi slučajno dodirnuo rukom ćelavo tjeme, sjetio bi se izbrazdanog, oronulog lica koje gaje promatralo iz zrcala.

Mozak mu je postao djelatniji. Sjedio je na krevetu od dasaka, leđima oslonjen o zid, držeći pločicu na koljenima i sustavno se dao na posao da sam sebe preodgoji.

Kapitulirao je, u to nema sumnje. Zapravo, prema onome što sad shvaća bio je spreman kapitulirati davno prije nego što je donio tu odluku. Od časa kad se našao u Ministarstvu ljubavi - da, čak i u onim sekundama kad su on i Julia bespomoćno stajali dok im željezni glas s telekrana govori što da čine - shvatio je ispraznost, plitkoću svog pokušaja da se suprotstavi moći Partije. On sada zna da ga je Misaona policija sedam godina promatrala kao kakva kukca pod povećalom. Nije bilo nijednog fizičkog čina, nijedne glasno izrečene riječi koja im je izmakla, ni jednog slijeda misli koji nisu mogli pratiti. Čak su i onu mrljicu bjeličaste prašine na koricama njegova dnevnika brižljivo vratili na mjesto. Odvrtili su mu vrpce sa zvučnim snimkama, pokazali su mu fotografije. Na nekima su bili on i Julia. Da, čak kad su... Ne može se više boriti protiv Partije. Osim toga, Partija je u pravu. Mora biti tako: jer kako bi besmrtni, kolektivni mozak mogao imati krivo? Prema kojem bi izvanjskom mjerilu čovjek mogao provjeravati njegove sudove? Zdrav razum nije stvar statistike. Bilo je to naprosto pitanje kako naučiti misliti onako kako oni misle. Jedino...!

Pisaljka mu se činila debelom i nezgrapnom među prstima. Stao je ispisivati misli koje su mu padale na pamet. Napisao je najprije krupnim, nespretnim, velikim slovima:

Tada je gotovo bez stanke napisao ispod toga:

DVA I DVA SU PET

Ali tada je nešto zapelo. Njegov mozak kao da je pred nečim ustuknuo, nije se mogao usredotočiti. Znao je da zna što sad dolazi, ali se toga ovaj čas ne može prisjetiti. Što to mora biti, sjetio se samo uz pomoć svjesnog zaključivanja: nije mu došlo samo po sebi. Napisao je:

BOG JE MOĆ

Prihvatio je sve. Prošlost je promjenljiva. Prošlost nikad nije bila mijenjana. Oceanija je u ratu s Orijentazijom. Oceanija je oduvijek u ratu s Orijentazijom. Jones, Aaronson i Rutherford krivi su za zločine za koje su ih optužili. Nikad nije vidio fotografiju koja dokazuje da su nevini. Nikad nije postojala, on ju je izmislio. Sjetio se da se sjeća i suprotnih pojedinosti, ali bila su to lažna sjećanja, proizvodi samoobmane. Kako je sve to lako! Samo se predaj i sve drugo slijedi. Bilo je to kao da plivaš protiv struje, koja te nosi natrag koliko god se naprezao, a onda se iznenada odlučiš okrenuti i zaplivati sa strujom umjesto da joj se protiviš. Ništa se nije promijenilo osim tvoga vlastitog stava: predodređena se stvar u svakom slučaju dogodila. Jedva daje i znao zašto se uopće bunio. Sve je lako, osim...!

Sve može biti istina. Takozvani prirodni zakoni su besmislica. Sila teža je besmislica. »Ako hoću«, rekao je O'Brien, »mogu uzletjeti s ovog poda kao mjehur od sapunice.« Winston je to razradio. »Ako on *misli* da može uzletjeti, a ja istodobno *mislim* da to vidim, onda se stvar

zbilja i događa!« Nenadano, poput kakve podvodne olupine koja izranja na površinu vode, u glavi mu je iskrsnula misao: »Ne događa se zbilja. Mi to zamišljamo. To je halucinacija.« Smještaje potisnuo tu misao. Nelogičnost je bila očita. Negdje, ne zna se gdje, izvan čovjeka, postoji »zbiljski« svijet u kojem se nešto »zbilja« događa. Ali kako takav svijet može postojati? Kako da znamo išta o ičemu, osim u glavi? Sve što se događa, događa se u glavi. Ono što se istodobno događa u svim glavama, istinski se događa.

Bez teškoće se oslobodio ove logičke greške i nije bilo opasnosti da joj podlegne. Shvaćao je, unatoč tome, kako mu nije niti smjela pasti na pamet. Mozak mora razviti slijepu točku za svaku opasnu misao koja mu se može prepriječiti. Postupak mora biti automatski, nagonski. *Zlostop*, kaže se na novogovoru.

Bacio se na to da se uvježba u *zlostopu*. Postavljao je preda se tvrdnje - »Partija kaže daje zemlja ravna«, »Partija kaže daje led teži od vode« - i vježbao se da ne vidi ili da ne shvati argumente koji im protuslove. To nije bilo lako. Zahtijevalo je veliku moć dedukcije i improvizacije. Aritmetički problemi, na primjer, koji su proizlazili iz tvrdnje kao što je »dva i dva su pet«, nadilazili su njegove intelektualne sposobnosti. Zato je također bila potrebna određena gimnastika mozga, sposobnost da se u jednom času na najtankoćutniji način upotrebljava logika, a da se u sljedećem zatvore oči pred najgrubljim logičkim greškama. Glupost je bila jednako potrebna koliko i pamet, i jednako ju je teško bilo postići.

Za sve se to vrijeme jednim dijelom mozga pitao hoće li ga uskoro strijeljati. »Sve ovisi o tebi«, rekao je O'Brien, ali znao je da nema svjesnog čina kojim se to može ubrzati. Strijeljanje može biti za deset minuta ili za deset godina. Mogu ga držati godinama u samici, mogu

ga poslati u radni logor, mogu ga na neko vrijeme pustiti na slobodu, kao što katkad običavaju raditi. Bilo je sasvim moguće da se, prije nego ga ustrijele, cijela drama njegova uhićenja i ispitivanja, još jednom ponovno odigra od početka. Jedino je bilo izvjesno da smrt nikad ne dolazi u očekivanom trenutku. Tradicija je bila - prešutna tradicija: nekako se to znalo, premda nitko o tom nije govorio ni riječi - da te uvijek strijeljaju s leđa, uvijek u potiljak, bez upozorenja, dok hodnikom prelaziš iz ćelije u ćeliju.

Jednoga dana - ali »jednoga dana« nije točan izraz, jednako je to moglo biti usred noći: jednom - zapao je u čudnu, blaženu sanjariju. Hodao je hodnikom, očekujući metak. Znao je da će svaki čas uslijediti. Sve je bilo riješeno, zaglađeno, pomireno. Nije bilo više sumnji, nije bilo više prepirki, ni boli, ni straha. Tijelo mu je bilo zdravo i jako. Koračao je lagano, radujući se kretanju i s osjećajem da hoda po sunčanom svjetlu. Nije više u uskim bijelim hodnicima Ministarstva ljubavi, nego u golemom suncem obasjanom hodniku, kilometar širokom, niz koji kao da lebdi u deliriju izazvanom drogama. Nalazi se u Zlatnoj Zemlji i slijedi stazu preko starog pašnjaka što su ga popasli zečevi. Čuti kratku meku travu pod nogama i blago sunce na licu. Na rubu polja su brijestovi koji se blago njišu, a dalje, iza polja, teče potok gdje crvenperke plutaju u zelenim rukavcima ispod vrba.

Iznenada se trgnuo, zahvaćen užasom. Znoj mu je tekao po leđima. Čuo je sam sebe kako glasno viče:

- Julia! Julia! Julia, ljubavi moja! Julia!

Načas mu se neodoljivo prividjela njezina nazočnost. Kao da nije bila samo s njim, nego u njemu. Kao da mu se zavukla u samo tkivo kože. U tom trenutku volio ju je mnogo više nego ikad kad su bili zajedno i na slobodi. Znao je također daje negdje, tko zna gdje, još uvijek živa i da treba njegovu pomoć.

Legao je natrag na krevet i pokušao se sabrati. Što je učinio? Koliko godina je dodao svojim patnjama ovim trenutkom slabosti?

Začas će začuti bat cokula pred vratima. Ne mogu oni dopustiti da takav ispad ostane nekažnjen. Ako nisu znali i prije, sada će znati da krši ugovor koji je s njima sklopio. Poslušan je Partiji, ali i dalje Partiju mrzi. U staro doba skrivao je heretičke misli iza privida konformizma. Sad se povukao korak dublje: u mislima se predao, ali se nadao da će dušu zadržati netaknutom. Znao je da nije u pravu, ali draže mu je bilo da ne bude u pravu. Oni će to razumjeti - O'Brien će to razumjeti. Sve je to priznao jednim jedinim glupim povikom.

Morat će sve opet početi ispočetka. To će možda trajati godinama. Prešao je rukom preko lica, kao da se hoće naviknuti na svoj novi izgled. Duboke su mu brazde izduble obraze, jagodice su na opip bile šiljate, nos spljošten. Osim toga, otkad se posljednji put vidio u zrcalu, dobio je potpuno novi par zubala. Nije lako sačuvati bezizražajno lice kad ne znaš kako ti lice izgleda. Uostalom, sama kontrola nad crtama lica nije dovoljna. Po prvi je put shvatio kako, ako je želiš sačuvati, tajnu moraš sakriti i od samog sebe. Stalno moraš znati da je tu ali, sve dok ti ne treba, ne smiješ nikad dopustiti da ti u bilo kojem obliku, izrazivom riječima, dopre u svijest.

Od sada pa nadalje, on mora ne samo pravilno misliti, mora pravilno osjećati, pravilno sanjati. Stalno mora svoju mržnju držati zatvorenu duboko u sebi kao gvalju tvari koja je dio njega, a opet s njim nepovezana, kao kakva cista.

Jednog će dana odlučiti da te strijeljaju. Ne možeš znati kad će to biti, ali može se pogoditi nekoliko sekundi unaprijed. Strijeljaju uvijek odostrag, dok hodaš hodnikom. Deset sekundi će biti dovoljno. Za to vrijeme ci-

jeli se svijet u njemu može preokrenuti: iznenada, a da ne izusti ni riječ, bez i najmanjeg zastoja u koraku, da mu se ne promijeni ni žilica na licu - iznenada će sva kamuflaža spasti i bum! prasnut će baterije njegove mržnje. Mržnja će ga ispuniti poput golemoga, bučnoga ognja. I gotovo u istom trenutku, bum! doletjet će metak, prekasno ili prerano. Prosut će mu mozak prije nego ga uspiju ponovno obrlatiti. Heretička će misao ostati nekažnjena, neokajana, zauvijek izvan njihova dosega. Prosvirat će rupu kroz svoje vlastito savršenstvo. Umrijeti mrzeći ih, to je sloboda.

Sklopio je oči. Ovo je bilo teže nego prihvatiti intelektualnu gimnastiku. To je pitanje kako se poniziti, kako se osakatiti. Mora zaroniti u najgnusniju prljavštinu. Što je najgroznija, najodvratnija stvar na svijetu? Pomislio je na Velikog Brata. Golemo lice (zato što gaje stalno viđao na plakatima, mislio je uvijek daje metar široko, s gustim crnim brkovima i očima koje te prate lijevo-desno, kao da je samo od sebe iskrsnulo u njegovu mozgu. Što istinski osjeća prema Velikom Bratu?

Čulo se teško bubanje cokula u hodniku. Čelična su se vrata otvorila s treskom. O'Brien je ušao u ćeliju. Iza njega bio je časnik voštana lica i cmo uniformirani stražari.

- Ustaj - rekao je O'Brien. - Dođi amo.

Winston mu je stao sučelice. O'Brien je uhvatio Winstona za ramena svojim jakim rukama i pažljivo ga pogledao.

- Razmišljao si kako da me prevariš - rekao je.
- Glupo s tvoje strane. Uspravi se malo. Gledaj me u lice.

Zastao je, a onda nastavio blažim tonom:

- Popravljáš se. Intelektualno je s tobom manje-više sve u redu. Samo što emocionalno nisi postigao nikakav napredak. Reci mi, Winstone - i zapamti, nema laži: ti

znaš da ja uvijek mogu prepoznati laž - reci mi, što istinski osjećaš prema Velikom Bratu?

- Mrzim ga.

- Mrziš ga. Dobro. Onda je vrijeme da prijeđeš i posljednji korak. Moraš zavoljeti Velikog Brata. Nije dovoljno da ga slušaš, moraš ga voljeti.

Oslobodio je Winstona i lagano ga gurnuo prema stražarima.

- Soba 101 - rekao je.

5

U zatvoru je u svakoj fazi znao, ili mu se činilo da zna, gdje se nalazi unutar velike zgrade bez prozora. Možda je osjećao neznatne razlike u tlaku zraka. Ćelije u kojima su ga stražari tukli nalazile su se ispod razine zemlje. Soba u kojoj ga je O'Brien ispitivao bila je visoko pod krovom. Ovo se mjesto nalazilo mnogo metara pod zemljom.

Ćelija je bila prostranija od većine prijašnjih. Ali okolinu je jedva primjećivao. Vidio je samo da su pred njim dva mala stola, oba pokrivena zelenim suknom. Jedan je bio udaljen od njega svega metar ili dva, a drugi je stajao dalje, kraj vrata. Bio je svezan za stolac, u sjedećem položaju, toliko čvrsto da nije mogao ničim maknuti, čak ni glavom. Pojastučeni naslon priklješćio mu je glavu odostraga, prisiljavajući ga da gleda ravno pred se.

Kratko je bio sam, a onda su se vrata otvorila i ušao je O'Brien.

- Jednom si me pitao - rekao je O'Brien - što je u Sobi 101. Rekao sam ti da sam već znaš odgovor. Svi ga znaju. Ono što je u Sobi 101, najgora je stvarna svijetu.

Vrata su se opet otvorila. Ušao je stražar, noseći nešto načinjeno od žice, kao neku kutiju ili košaricu. Postavio ju je na dalji stol. Zbog položaja u kojem je stajao O'Brien, Winston nije mogao vidjeti što je u njoj.

- Najgora stvar na svijetu - rekao je O'Brien - varira od pojedinca do pojedinca. To može biti da te ukopaju živog ili smrt u plamenu ili utapanje i nabijanje na kolac ili pedeset drugih smrti. Ima slučajeva kad je posrijedi neka posve trivijalna stvar koja nije čak ni smrtonosna.

Pomaknuo se malo u stranu, tako da Winston može bolje vidjeti stoje na stolu. Bio je to duguljasti žičani kavez, s ručkom na vrhu da ga se može nositi. Na prednjoj strani bilo je pričvršćeno nešto nalik na mačevalačku masku, okrenutu konkavnom stranom prema van. Premda je bio tri ili četiri metra daleko, vidio je da je kavez razdijeljen po dužini u dvije komore, i da je u obje nešto živo. Bili su to štakori.

- U tvom slučaju - rekao je O'Brien - najgora stvar na svijetu slučajno su štakori.

Drhtaj pun slutnje, strah od očekivanog prozeo je Winstona čim je bacio prvi letimičan pogled na kavez. Ali sada mu je značenje onog prednjeg dodatka nalik maski iznenada doprlo do svijesti. Cijela utroba kao da mu se pretvorila u vodu.

-Nećete valjda! -povikao je visokim prepuklim glasom. - Ne možete to, ne možete to! To nije moguće.

- Sjećaš li se - rekao je O'Brien - onog trenutka paničnog straha koji se opetovao u tvojim snovima? Pred tobom je bio crni zid tame i nešto ti je zviždalo u ušima. Nešto je užasno bilo s druge strane zida. Znao si da znaš što je, ali se nisi usuđivao sam sebi priznati. S druge strane zida bili su štakori.

- O'Briene! - rekao je Winston naprežući se da kontrolira glas. - Znao da to nije potrebno. Sto hoćete da učinim?

O'Brien nije izravno odgovorio. Opet je progovorio onim učiteljskim tonom kakav je znao povremeno poprimiti. Gledao je zamišljeno u daljinu, kao da se obraća slušateljstvu negdje iza Winstonovih leđa.

- Sama po sebi - rekao je - bol nije uvijek dovoljna. Ima slučajeva kada ljudsko biće može izdržati svaku bol, čak i na rubu smrti. Ali za svakoga postoji nešto nepodnošljivo, nešto o čemu se ne može čak ni misliti. Hrabrost i

kukavičluk nisu tu u pitanju. Ako padaš s visine, nije ni malo kukavički uhvatiti se za konop. Ako izranjaš iz duboke vode, nije kukavički napuniti pluća zrakom. To je jednostavno instinkt koji se ne može zatomiti. Isto je tako i sa štakorima. Tebi su oni nepodnošljivi. Oni su oblik pritiska kojemu se ne možeš oduprijeti, pa ma kako htio. Učinit ćeš sve što se od tebe traži.

-Ali što se traži, što? Kako da to učinim kad ne znam što se traži.

O'Brien je podigao kavez i prenio ga na bliži stol. Pažljivo ga je položio na zeleno sukno. Winston je čuo kako mu krv šumi u ušima. Imao je dojam da je potpuno sam. Nalazi se usred velike prazne ravne pustinje u jarkom sunčanom svjetlu, i svi zvukovi dopiru do njega iz goleme udaljenosti. Ali kavez sa štakorima nije bio ni dva metra od njega. Bili su to golemi štakori. U onoj dobi kada im njuška postane tupa i krvoločna, a krzno smeđe umjesto sivog.

- Premda glodavac - rekao je O'Brien, i dalje se obraćajući nevidljivom slušateljstvu - štakor je mesožder. To valjda znaš. Sigurno si čuo za stvari koje se događaju u siromašnim četvrtima ovoga grada. U nekim ulicama žene se ne usuđuju ostaviti dijete samo u kući, čak ni na pet minuta. Štakori ga odmah napadnu. Za tili ga čas oglodaju do kostiju. Isto tako napadaju bolesnike i ljude na samrti. Pokazuju upravo nevjerojatnu inteligenciju u prepoznavanju bespomoćnosti kod ljudi.

Čula se provala cijuka iz kaveza. Do Winstona to kao daje dopiralo iz velike daljine. Štakori su se tukli; nastojali su jedan drugog dohvatiti kroz pregradu. Čuo se također i dubok očajnički jecaj. I to mu se činilo da dolazi odnekud izvan njega.

O'Brien je podigao kavez, a zatim, držeći ga u ruci, nešto na njemu pritisnuo. Čuo se oštri škljocaj. Winston

se panično napregnuo da se oslobodi stolca. Ali uzalud: svaki njegov dio, pa i glava, bio je potpuno nepokretan. O'Brien je približio kavez. Bio je sad manje od metra do Winstonova lica.

- Pritisnuo sam prvu polugu - rekao je O'Brien.
- Ti razumiješ kako je napravljen ovaj kavez. Maska će ti obuhvatiti glavu, tako da ne ostavi nigdje izlaza. Kad pritisnem drugu polugu, vrata će se kaveza podići. Ove izglednije beštije će izletjeti kao tanad. Jesi li kad vidio kako štakor skače? Zaletjet će ti se u lice i zarovati ravno u njega. Katkad napadnu najprije oči. Katkad prokopaju put kroz obraze i požderu jezik.

Kavez je bio bliže, i dalje se približavao. Winston je čuo niz prodornih vriskova koji kao da izviru negdje iznad njegove glave. Ali bjesomučno se borio protiv vlastite panike. Misliti, misliti, makar i u posljednjem djeliću sekunde - to mu je jedina nada. Iznenada mu je gnusni, zagušljivi životinjski zadah ispunio nozdrve. Zgrabili su ga žestoki grčevi mučnine, gotovo je izgubio svijest. Sve mu se zacrnilo pred očima. Na trenutak je bio izbezumljena životinja koja vrišti. Ipak, izronio je iz mraka, čvrsto se hvatajući jedne misli. Ima jedan i samo jedan način kako da se spasi. Mora postaviti drugo ljudsko biće, tijelo drugog čovjeka između sebe i štakora.

Okvir maske se toliko približio daje zatvarao vidik na sve drugo. Žičana su vrata bila samo dva pedlja od njegova lica. Štakori su znali što dolazi. Jedan je skakao gore-dolje, a drugi, stari ljuskavi kanalizacijski djed, podigao se na stražnje noge, prednjim se ružičastim šapama hvatao za žice i krvožedno njušio zrak. Winston je jasno razabirao brkove i žute zube. Ponovno ga je spopala nesavladiva panika. Bio je slijep, bespomoćan, izbezumljen.

- Ovo je bila obična kazna u carskoj Kini - rekao je O'Brien poučno kao uvijek.

Maska se približavala njegovu licu. Žica mu je dotaknula obraz. A tada - ne, nije to bilo olakšanje, samo nada, sićušna mrvica nade. Prekasno, možda prekasno. Nenadano mu je sinulo da na cijelom svijetu postoji samo jedna osoba na koju može prenijeti svoju kaznu, jedna jedina osoba koju može gurnuti između sebe i štakora. I stao je panično urlati, ponavljajući:

- Učinite to Juliji! Učinite to Juliji! Ne meni! Juliji! Radite od nje što hoćete, meni je svejedno! Izgrizite joj lice, oglodajte je do kostiju. Ne mene! Juliju! Ne mene!

Padao je unatrag, u bezdanu dubinu, udaljujući se od štakora. I dalje je bio zavezan za stolac, ali padao je kroz pod, kroz zidove zgrade, kroz zemlju, kroz ocean, kroz atmosferu, u svemirski prostor, u prazninu između zvijezda- samo sve dalje, dalje, dalje od štakora. Bio je udaljen svjetlosne godine, ali O'Brien je i dalje stajao kraj njega. Još uvijek je osjećao hladan dodir žice na licu. Ali kroz tminu koja ga je obuhvaćala čuo je drugi metalni škljocaj i znao je da su se vrata kaveza zatvorila, a ne otvorila.

Kavana *Kod kestena* bila je gotovo prazna. Zraka sunca koso je padala kroz prozor na prašnjave površine stolova. Bio je to samotni petnaesti sat. Treštava glazba prigušeno je jačala iz telekrana.

Winston je sjedio u uobičajenom uglu i zurio u praznu čašu. Tu i tamo bacio bi pogled na golemo lice koje gaje gledalo sa suprotnog zida. VELIKI BRAT TE MOTRI, pisalo je na plakatu. Nepozvan, konobar je prišao i napunio mu čašu džinom *Pobjeda*, istresavši u nju nekoliko kapi iz druge boce kroz cjevčicu na čepu. Bio je to saharin začinjen klinčićem, specijalitet kavane.

Winston je slušao telekran. Za sada iz njega dopire samo glazba, ali postojala je mogućnost da svakog časa bude objavljen poseban bilten Ministarstva mira. Vijesti s afričke fronte bile su krajnje zabrinjavajuće. Cijelog dana mu to nije davalo mira. Eurazijska se vojska (Oceanija je u ratu s Eurazijom: Oceanija je oduvijek u ratu s Eurazijom) strahovitom brzinom kreće prema jugu. U podnevnim se vijestima nije spominjalo neko određeno područje, ali po svoj prilici se bojište prenijelo već sve do ušća Konga. Brazzaville i Leopoldville su ugroženi. Čovjek ne treba gledati kartu da bi vidio što to znači. Nije u pitanju samo gubitak središnje Afrike: po prvi put u cijelom ratu ugrožen je teritorij same Oceanije.

Neka usplahirenost, ne zapravo strah već neko nerazumljivo uzbuđenje, planulo je snažno u njemu, a onda naglo splasnulo. Prestao je misliti na rat. Ovih dana nije mogao ni na što usredotočiti mozak dulje od nekoliko trenutaka za redom. Podigao je čašu i jednim je gutljajem

iskapio. Kao uvijek, od džina se stresao, i umalo mu je došlo na povraćanje. Piće je bilo grozno. Klinčić i saharin, i sami prilično odvratni na svoj slatkasti način, nisu mogli sakriti metalan uljeviti okus pića. Ali najgore je što je vonj džina, koji gaje danonoćno obavijao, nerazdvojno povezan u njegovoj glavi s vonjem onih...

Nikad ih nije zvao po imenu, ni u mislima i, ako je ikako mogao, izbjegavao ih je zamišljati. Bili su nešto čega je samo napola svjestan, nešto što mu lebdi tik uz lice, zadah koji mu ne napušta nosnice. Kako mu se džin dizao, podignuo je kroz ljubičaste usne. Udebljao se otkako su ga pustili na slobodu i vratila mu se stara boja - zapravo, i više nego se samo vratila. Crte lica su mu odebljale, koža na nosu i obrazima bila mu je gruba i crvena, čak mu je i ćelavo tjeme postalo tamnoružičasto. Jedan je konobar, opet nepozvan, donio šahovsku ploču i najnoviji broj *Timesa*, otvoren na stranici gdje je šahovski problem. Tada je, vidjevši daje Winstonova čaša prazna, donio bocu džina i natočio. Nije bilo potrebe da naručuje. Znali su njegove navike. Šahovska gaje ploča uvijek čekala, njegov stol u kutu bio je uvijek rezerviran; čak i kad je lokal bio pun, imao je stol samo za sebe, jer nitko nije želio da ga vide kako s njim sjedi. Uopće ne bi brojio koliko je čaša popio. U redovitim razmacima stavili bi pred njega zamazani komadić papira za koji bi rekli da je račun, ali imao je dojam da mu stalno zaračunavaju manje. Bilo bi mu svejedno da je bilo i obratno. Ovih je dana uvijek imao mnogo novca. Imao je namještenje, sinekuru, posao daleko bolje plaćen od njegova starog mjesta.

Glazba s telekranaje prestala i zamijenio ju je glas. Winston je podigao glavu da posluša. No nisu bile vijesti s fronte. Čula se samo kratka objava Ministarstva bogatstva. U prošlom kvartalu Desetog trogodišnjeg plana premašen je plan u proizvodnji vezica za cipele za 98 posto.

Proučio je šahovski problem i postavio figure. Bila je to zamršena završnica s dva konja. »Bijeli je na potezu i matira u dva poteza.« Winston je podigao pogled prema portretu Velikog Brata. Bijeli uvijek matira, pomislio je s nekakvim maglovitim misticizmom. Problem se uvijek tako postavlja, bez iznimke. Ni u jednom šahovskom problemu od početka svijeta nije pobijedio crni. Zar to ne simbolizira vječni, beziznimni trijumf dobra nad zlom? Golemo lice mu je uzvraćalo pogled, pun spokojne snage. Bijeli uvijek matira.

Glas s telekrana je zastao, a onda dodao drukčijim i mnogo ozbiljnijim tonom: - Upozorenje! U petnaest i trideset objavit ćemo važnu vijest. Petnaest trideset! Radi se o novostima od najveće važnosti. Pobrinite se da to ne propustite. Petnaest i trideset! Ponovno je zasvirala treštava glazba.

Winstonu je življe zakucalo srce. Bit će to bilten s fronte; instinkt mu je govorio da će vijesti biti loše. Cijeloga dana, uz male doze strahovanja, misao na totalan poraz u Africi opetovano mu se javljala u glavi. Činilo mu se da doslovno vidi eurazijsku vojsku kako vrvi preko nikad prije probijene granice i kako se ulijeva u vršak Afrike poput kolone mrava. Zar ih nije moguće nekako zaobići s krila? Obris zapadnoafričke obale živo mu se ocrtao u glavi. Podigao je bijelog konja i premjestio ga na drugo polje na ploči. Ovo je pravo mjesto. Dok je zamišljao crnu hordu koja se stuštila prema jugu, istodobno je vidio i druge snage koje su se tajanstveno prikupile, iznenada iskrsele u njezinoj pozadini i presjekle joj komunikacije na kopnu i u zraku. Činilo mu se da je želeći to, vlastitom voljom oživotvorio te nove snage. Ali nužno je djelovati brzo. Ako zavladaju cijelom Afrikom, ako osvoje aerodrome i podmorničke baze kod Rta dobre nade, to bi Oceaniju presjeklo nadvoje. Moglo bi to značiti svašta: poraz,

sлом, ponovnu podjelu svijeta, propast Partije! Duboko je uzdahnuo. Neobična mješavina osjećaja - zapravo ne toliko mješavina koliko uzastopni slojevi osjećaja od kojih nije znao koji je najdublji - sukobljavala se u njemu.

Grč je prošao. Vratio je bijelog konja na staro mjesto, ali nije imao strpljenja ozbiljno proučiti šahovski problem. Misli su mu opet odlutale. Gotovo nesvjesno crtao je prstom po prašini na stolu:

$$2 + 2 = 5$$

»Ne mogu se uvući u tebe«, rekla je. Ali mogu. »Sto ti se ovdje dogodilo vrijedi *zauvijek*«, rekao je O'Brien. To je točno. Ima stvari, tvojih vlastitih postupaka, od kojih se ne možeš oporaviti. Nešto ti je ubijeno u grudima: spaljeno, izgorjelo.

Vidio ju je, čak je s njom i govorio. U tome nije bilo opasnosti. Znao je, gotovo nagonski, da njih sad više i ne zanima što on radi. Mogli su se dogovoriti za sastanak i drugi put, da su ona ili on to htjeli. Zapravo su se slučajno i sastali. Bilo je to u parku, jednoga gadnog, mraznog dana u ožujku, kad je zemlja bila tvrda kao željezo, i trava djelovala mrtvo, a nigdje ni pupoljka osim nekoliko šafrana koji su podigli glave da ih posiječe vjetar. Žurio se, smrznutih ruku i suznih očiju, kad ju je primijetio ni deset metara od sebe. Odmah mu je palo u oči kako se na neki neodređeni način promijenila. Gotovo su se mimoišli bez znaka, ali onda se on okrenuo i pošao za njom - ne osobito žustro. Znao je da nema opasnosti, nitko se za njih neće zanimati. Nije rekla ništa. Hodala je ukoso preko trave kao da ga se hoće riješiti, ali onda kao da se pomirila s tim daje prati. Uskoro su se našli u nekom ogoljelom šiblju, bez lišća, koje nije moglo poslužiti ni kao zaštita od pogleda ni kao zaštita od vjetra. Zaustavili su se. Bilo je gro-

zno hladno. Vjetar je zviždao kroz šiblje i povijao rijetke, žgoljave, prljave šafrane. Obavio joj je ruku oko struka.

Nije bilo telekrana, ali sigurno ima skrivenih mikrofona: osim toga, moglo ih se vidjeti. To nije bilo važno, ništa više nije bilo važno. Mogli su leći na zemlju i raditi ono, da im se prohtjelo. Stresao se od užasa i na samu pomisao. Nije ni najmanjim znakom odgovorila na njegov zagrljaj, nije se čak ni pokušala osloboditi. Znao je sad što se na njoj promijenilo. Lice joj je požutjelo i duga joj se brazgotina, djelomično skrivena kosom, pružala preko čela i sljepoočnice, ali promjena nije bila samo u tome. Struk joj je odebljao i sav se, na neočekivan način, ukočio na dodir. Sjetio se kako je, jednom, nakon eksplozije raketne bombe, pomagao da se iz ruševina izvuče jedan leš i kako se iznenadio ne samo zbog nevjerojatne težine tijela, već i zbog ukočenosti i nespretnosti za rukovanje - tijelo je djelovalo više kao kamen nego kao meso. Njezino je tijelo sada djelovalo tako. Pomislio je da bi joj i koža na opip bila potpuno drukčija nego nekoć.

Nije ju pokušao poljubiti, niti su što rekli. Dok su se vraćali preko travnjaka, prvi put gaje pogledala izravno. Bio je to samo letimičan pogled, pun prezira i antipatije. Pitao se dolazi li ta antipatija isključivo iz prošlosti ili je izaziva njegovo podbuhlo lice i oči pune suza koje mu neprestano naviru od vjetra. Sjeli su na dvije željezne stolice, jedno do drugog, ne previše blizu. Vidio je da ona namjerava nešto reći. Pomakla je svoju glomaznu cipelu nekoliko centimetara i svjesno zgazila neku grančicu. Noge kao da su joj se proširile, primijetio je.

- Izdala sam te - rekla je izravno.

- Izdao sam te - rekao je on.

Uputila mu je još jedan pogled pun antipatije.

- Katkada ti - rekla je ona - zaprijete nečim... nečim čemu se ne možeš oduprijeti, o čemu ne možeš čak ni mi-

sliti. A onda kažeš: »Nemojte to raditi meni, napravite to nekom drugom, napravite to tom i tom.« I možda se poslije čovjek pretvara da je to bilo samo lukavština i da je to rekao samo zato da prestanu, a da nije stvarno tako mislio. Ali to nije istina. U času dok se to zbiva, stvarno to misliš. Misliš da nema drugog načina da se spasiš i potpuno si spreman spasiti se i na takav način. Ti *zaista* hoćeš da se to dogodi drugom. Ni najmanje te nije briga hoće li patiti. Stalo ti je jedino do sebe.

- Stalo ti je jedino do sebe - ponovio je on kao jeka.

- A nakon toga, prema drugoj osobi ne osjećaš više isto.

- Ne - rekao je - ne osjećaš više isto.

Više se, izgleda, nije imalo što reći. Vjetar im je lijepio tanke radne kombinezone o tijelo. Ubrzo su bili u neprilici što tu sjede tako šutke; osim toga bilo je previše hladno da bi čovjek ostao na mjestu. Rekla je da mora uhvatiti Podzemnu i ustala.

- Moramo se opet sastati - rekao je.

- Da - rekla je ona - moramo se opet sastati.

Neodlučno ju je pratio kratak dio puta, pola koraka iza nje. Nisu više progovorili. Ona ga se nije doslovno nastojala otresti, ali hodala je upravo dovoljnom brzinom da ga spriječi da hoda uz nju. Odlučio je da će je pratiti sve do stanice Podzemne, ali iznenada mu se to da se ovako vuče za njom po hladnoći učinilo besmislenim i nepodnošljivim. Prevladala je želja, ne toliko da se oslobodi Julije, koliko da se vrati u kavanu *Kod kestena* koja mu se nikad dotada nije učinila privlačnijom. Obuzela gaje nostalgичna vizija njegova stola u kutu, s novinama i šahovskom pločom i neiscrpnom rijekom džina. Uza sve, tamo će biti toplo. Čas kasnije, ne sasvim slučajno, dopustio je da ga od nje odijeli mala skupina ljudi. Ne pretjerano energično, pokušao ju je sustići, a onda je usporio, okrenuo se i

pošao u suprotnom smjeru. Kad je prešao pedeset metara, osvrnuo se. Ulica nije bila puna ljudi, ali više je nije mogao razabrati. Svaka od desetak užurbanih spodoba mogla je biti njezina. Možda se njezino udebljano, ukočeno tijelo više odostraga ne može ni prepoznati.

»U času dok se to zbiva«, bila je rekla, »stvarno tako misliš«. I on je tako mislio. Nije samo rekao, poželio je to. Poželio je da nju, a ne njega, predaju onim...

Nešto se promijenilo u glazbi koja je dopirala s telekрана. Neki surovi porugljivi ton, »zloguki ton«, pojavio se u njoj. A onda - možda se to nije zaista događalo, možda je to samo uspomena koja ima privid zvuka - jedan je glas zapjevao:

*Gdje stoje stari kesteni,
ja tebe izdah, a mene ti...*

Suze su mu navrle na oči. Konobar je u prolazu primijetio da mu je čaša prazna i vratio se s bocom džina.

Podigao je čašu i pomirisao je. Sa svakim gutljajem koji pije, piće nije bivalo manje grozno nego groznije. Ali pretvorilo se u element u kojem pliva kao riba. Džin je bio njegov život, njegova smrt i njegovo uskrснуće. Džin gaje svake večeri obarao u tupost, džin gaje svakog jutra oporavljao. Kad se budio, rijetko prije jedanaest, slijepljenih kapaka, spaljenih usta i prelomljenih križa, ne bi se mogao ni maknuti iz vodoravnog položaja da nije bilo boce i čajne šalice koja mu je i noću stajala uz krevet. Kroz podnevne sate prosjedio bi staklenasta pogleda, s bocom pri ruci, slušajući telekran. Od petnaest sati do zatvaranja, bio je stalna mušterija u kavani *Kod kestena*. Nitko više nije vodio brigu o tome što on radi. Nije ga budio zvižduk, nije ga opominjao telekran. Povremeno, možda dvaput tjedno, pošao bi u prašnjavi, poluzaboravljeni ured u Ministarstvu istine

i obavio nešto posla ili ono što se nazivalo poslom. Bio je imenovan članom potkomiteta drugog potkomiteta koji je opet izrastao kao ogranak jednog od bezbrojnih komiteta koji su se bavili sitnijim problemima što iskrsavaju u vezi s prikupljanjem i obradom Jedanaestog izdanja Novozbornog rječnika. Radili su na stvaranju nečeg što se zvalo »Provizorni izvještaj«, ali o čemu zapravo izvještavaju nikad nije određeno shvatio. Bilo je to nešto u vezi s pitanjem trebali zareze stavljati u zagrade ili izvan njih. U potkomitetu su radila još četvorica, sve ljudi nalik njemu. Bilo je dana kad bi se sastali a onda odmah razišli, otvoreno priznajući jedan pred drugim da zapravo nemaju što raditi. Ali bilo je drugačijih dana kad bi se bacili na posao gotovo pohlepno, izvođeci veliku predstavu s pravljenjem bilježaka ili pisanjem koncepata dugačkih zapisnika koje nikad nisu dovršavali - kad bi rasprava oko toga o čemu oni zapravo raspravljaju postajala izvanredno zamršena i apstraktna, s rafiniranim nadmudrivanjem oko definicija, beskrajnim digresijama, svađama - pa i prijetnjama kako će se pozvati na viši autoritet. A onda bi iznenada sva živost iz njih ishlapjela i sjedili bi oko stola međusobno se gledajući ugaslim očima, kao duhovi koji blijede na prvo kukurijekanje.

Telekran je na trenutak zašutio. Winston je opet podigao glavu. Bilten! Ali ne, samo su mijenjali glazbu. Ispod kapaka gledao je zemljovid Afrike. Pokreti vojske bili su kao dijagram: crna strijela koja okomito prodire na jug i bijela strijela koja vodoravno prodire na istok, presijecajući prvoj zalaznicu. Kao da traži potvrdu svoje strateške zamisli, podigao je pogled prema vječno istom licu na plakatu. Kako bi se uopće moglo zamisliti da druga strijela ne postoji?

Zanimanje mu je ponovno malaksalo. Popio je još jedan gutljaj džina, podigao bijelog konja i napravio pokušni potez. Šah. Ali to očito nije pravi potez, jer...

Nezvana uspomena doplutala mu je u glavu. Vidio je svijećom osvijetljenu sobu s prostranim krevetom pokrivenim bijelim poplunom i sebe, dječaka od devet ili deset godina, kako sjedi na podu, stresa tuljac s kockama i uzbuđeno se smije. Njegova majka sjedi mu sučelice i također se smije.

Mora daje to bilo oko mjesec dana prije nego što je nestala. Bio je to časak pomirbe, kad je zaboravio glad što mu svrdla u utrobi i načas oživio svoju nekadašnju ljubav prema majci. Sjećao se dobro tog dana, kada je kiša šibala i pljuštala, voda se slijevala niz prozorska stakla, a svjetlo u kući bilo je previše slabo da bi se moglo čitati. Dotsada dvoje djece u mračnoj, stisnutoj spavaćoj sobi postala je neizdrživa. Winston je zavijao i cendrao, uzaludno zahtijevao jelo, bjesnio po cijeloj sobi, razvlačeći stvari i bubajući nogama u drvenu zidnu oplatu sve dok susjedi nisu stali tući po zidu, mlađe je dijete na mahove urlalo. Na kraju mu je majka rekla: »Budi sad dobar i kupit ću ti igračku. Lijepu igračku - vidjet ćeš da će ti se svidjeti«, i tada je izašla van, na kišu, do male mješovite trgovine u blizini, koja je još povremeno bila otvorena, i vratila se s kartonskom kutijom koja je sadržavala komplet igre »Zmija i ljestve«. Još uvijek se sjećao mirisa mokrog kartona. Jadanje to bio komplet. Ploča se raspucala, a sićušne drvene kockice bile su tako loše izrezane da su jedva ležale na stranicama. Winston je na igru pogledao nadurenore i bez zanimanja. Ali onda je majka zapalila okrajak svijeće i sjeli su na pod da igraju. Uskoro se sav zanio od uzbuđenja i vriskao je od smijeha dok su se sitne figurice verale s puno nade uz ljestve a zatim, kad bi se ljestve pretvorile u zmije, odsklizale niz zmije natrag, gotovo sve do polazišta. Odigrali su osam partija i pobijedili svaki po četiri. Njegova malešna sestra, premlada da bi razumjela igru, sjedila je oslonjena o jastuk i smijala se jer se drugi

smiju. Cijelo im je poslijepodne bilo lijepo zajedno, kao u prvom djetinjstvu.

Istisnuo je tu sliku iz glave. Bila je to lažna uspomena. Povremeno su ga mučile lažne uspomene. Nije važno, dokle god čovjek zna što su. Neke su se stvari dogodile, neke nisu. Vratio se opet šahovskoj ploči i podigao bijelog konja. Gotovo istog časa ispustio ga je sa štropotom na ploču. Trgnuo se kao da gaje ubola igla.

Treštavo trubljenje probilo mu je uši. Bio je to bilten! Pobjeda! Kad su fanfare prethodile vijestima, to je uvijek značilo pobjedu. Nekakvo naelektrizirano uzbuđenje zahvatilo je kavanu. Čak su i konobari zastali i naćulili uši.

Fanfare su ispunile prostor golemom bukom. Neki je uzbuđeni glas već počeo blebetati s telekrana, ali još nije pravo ni počeo, a već se utopio u urnebesnom klicanju izvana. Vijesti su se pronijele ulicama kao čarolijom. Od onog što je dopiralo s telekrana razabrao je taman dovoljno da shvati kako se sve dogodilo upravo onako kako je predvidio: koncentrirala se golema pomorska armada, iznenadan udarac zadan je neprijateljskoj pozadini, bijela je strijela prodrla preko stražnjeg dijela cme. Odlomci trijumfalnih izjava probili su se kroz buku: - Golemi strateški manevar - savršena koordinacija pokreta - totalno ih razbili - pola milijuna zarobljenika - potpuna demoralizacija - cijela Afrika osvojena - to dovodi kraj rata nadohvat ruke - pobjeda - najveća pobjeda u ljudskoj povijesti - pobjeda, pobjeda, pobjeda!

Winstonove su se noge grčevito micale pod stolom. Nije še ni maknuo s mjesta, ali u duhu on je trčao, trčao iz sve snage, bio je vani s gomilama svijeta, kličući tako da je gotovo oglušio. Opet je podigao pogled prema portretu Velikog Brata. Kolos koji opkoračuje svijet! Klisurina o koju se azijske horde uzalud razbijaju! Pomislio je kako je prije deset minuta - da, prije samo deset minuta - još u

dubini duše vagao hoće li vijesti s fronte biti pobjedničke ili porazne. Ah, više od puke eurazijske vojske nestade u tom porazu! Mnogo se toga u njemu promijenilo od onog prvog dana u Ministarstvu ljubavi, ali ona konačna, nezamjenjiva, blagotvorna promjena nije se bila dogodila sve do ovog trenutka.

Glas s telekrana i dalje je sipao podatke o zarobljenicima i plijenu i masakru, ali je vika izvana malo popustila. Konobari su se vraćali poslu. Jedan je od njih pristupio s bocom džina. Winston je sjedio u nekom blaženom snu i nije obraćao pažnju na čašu koja se puni. Nije više trčao niti klicao. Bio je opet u Ministarstvu ljubavi, sve mu je bilo oprošteno, duša mu je bila bijela kao snijeg. Sjedio je na optuženičkoj klupi, sve je redom priznavao, sve je redom upletao. Hodao je niz bijelo optočeni hodnik, s osjećajem da hoda po suncu, a iza leđa mu naoružan stražar. Davno očekivani metak zabijao mu se u mozak.

Zagledao se gore u golemo lice. Četrdeset godina mu je trebalo da shvati kakav se smiješak krije pod crnim brkovima. O, okrutnog li, nepotrebnog nesporazuma! O tvrdoglavog li, samovoljnog progonstva iz očinskog zagrljaja! Dvije suze s mirisom džina skotrljale su mu se s obje strane nosa. Ali to je dobro, sve je u najboljem redu, borba je završila. Pobijedio je samoga sebe. On voli Velikog Brata.

KRAJ

DODATAK

Načela Novozbora

Novozbor je bio službeni jezik Oceanije, smišljen da udovolji ideološkim potrebama Anglosoca ili engleskog socijalizma. Godine 1984. nije još nitko upotrebljavao Novozbor kao jedino i isključivo sredstvo ophođenja, bilo usmeno bilo pismeno. Na Novozboru su doduše bili napisani uvodnici u *Timesu*, ali bio je to *tour de force* koji je mogao izvesti jedino kakav specijalist. Očekivalo se da će Novozbor definitivno istisnuti i zamijeniti Starozbor (ili standardni, književni engleski, kako bismo mi to zvali) negdje oko godine 2050. U međuvremenu, stalno je i uporno osvajao sve širi teren, budući da su svi članovi Partije nastojali sve više i više rabiti u svakodnevnom govoru novozbome riječi i gramatičke konstrukcije. Varijanta Novozbora u upotrebi 1984, utjelovljena u Devetom i Desetom izdanju Novozbomog rječnika, bila je samo privremena i sadržavala je mnoge suvišne riječi i arhaične oblike, koji će kasnije biti isključeni iz upotrebe. Stoga se ovdje bavimo konačnom, usavršenom varijantom, u onom obliku u kojem je ozakonjena Jedanaestim izdanjem Rječnika.

Svrha Novozbora nije bila samo osigurati podesno sredstvo izražavanja za svjetonazor i misaone procese koji dolikuju gorljivim pristašama Anglosoca, nego i onemogućiti sve druge načine mišljenja. Namjera je bila, kad se Novozbor jednom zauvijek usvoji i Starozbor posve zaboravi, da heretička misao - to jest misao koja se razilazi s načelima Anglosoca - bude doslovno *nemisliva*, bar

u onoj mjeri u kojoj je misao ovisna o riječima. Uporabni rječnik Novozbora bio je sastavljen tako da daje točan i često vrlo istančan izraz za svako značenje koje bi član Partije mogao poželjeti pravilno izraziti, a da pritom isključuje sva druga značenja, pa čak i mogućnost da se do njih dođe okolnim putevima. To se postizalo dijelom izmišljanjem novih riječi, ali uglavnom eliminacijom nepoželjnih riječi ili, ako bi takve riječi i ostale, ogoljavanjem tih riječi od svih neispravnih značenja i, koliko je moguće, svih sekundarnih značenja uopće. Uzmimo samo jedan primjer. Riječ *slobodan* i dalje je postojala u Novozboru, ali se mogla upotrijebiti samo u takvim rečenicama kao što su »Ovaj pasje slobodan od buha« ili »Ovo je polje slobodno od korova«.

Nije se mogla nikako upotrijebiti u starom smislu »politički slobodan« ili »intelektualno slobodan«, budući da politička i intelektualna sloboda nisu više postojale ni kao apstraktni pojmovi, pa su stoga nužno bile bezimene. Posve neovisno o zabrani nedvojbeno heretičnih riječi, redukcija rječnika smatrala se ciljem po sebi i nije se dopuštala ni jedna jedina riječ koja nije apsolutno nužna. Novozbor je bio smišljen ne da proširi nego da *smanji* opseg mišljenja i ta se svrha postizala neizravno ograničavanjem izbora riječi na puki minimum.

Novozbor se temelji na nekadašnjem engleskom jeziku, ali mnoge njegove rečenice, čak i kad ne sadrže novoskovane izraze, bile bi današnjem govorniku engleskoga jedva razgovijetne. Novozbome su riječi bile podijeljene u tri posebna razreda, poznata kao rječnik A, rječnik B (naziva se također i »složenicama«) i rječnik C. Bit će jednostavnije raspraviti svaki razred posebno, ali gramatičke osobitosti jezika mogu se obraditi u onom dijelu koji je posvećen rječniku A, budući da ista pravila vrijede za sve tri kategorije.

Rječnik A. sastojao se od riječi potrebnih za svakodnevni život - za takve stvari kao što su jelo, piće, rad, odijevanje, penjanje i silaženje stubama, korištenje prijevoznih sredstava, vrtlarjenje, kuhanje i slično. Gotovo u cijelosti bio je sastavljen od riječi koje već imamo - riječi kao što su *udari*, *trči*, *pas*, *stablo*, *šećer*, *kuća*, *polje* — ali u usporedbi s današnjim engleskim leksičkim blagom njihov je broj bio krajnje malen, a značenja su im bila daleko uže i strože definirana. Bile su očišćene od svih dvosmislenosti i nijansi značenja. U idealnom slučaju, koliko se to moglo postići, novozboma riječ ovoga razreda bila je samo jedna *staccato* glasovna jedinica koja izražava jedan jedini u njoj sadržani pojam. Bilo je apsolutno nemoguće upotrebljavati rječnik A. u književne svrhe ili za kakvu političku ili filozofsku raspravu. Namijenjen je bio samo tome da izražava jednostavne svrhovite misli, obično one koje se odnose na konkretne predmete ili fizičku djelatnost.

Gramatika Novozbora imala je dvije istaknute osobitosti. Prva je bila gotovo potpuna uzajamna zamjenjivost između različitih vrsta riječi. Svaka se riječ u jeziku (u načelu, to je vrijedilo čak i za posve apstraktne riječi kao što su *ako* ili *kad*) mogla upotrijebiti bilo kao glagol, bilo kao imenica, pridjev ili prilog. Između glagolskog i imeničkog oblika, kad su potjecali od istog korijena, nije bilo nikakvih varijacija, a to je pravilo samo po sebi uzrokovalo uništenje mnogih arhaičnih oblika. Riječi *misao*, *misлити*, na primjer, nisu na Novozboru postojale. Njihovo je mjesto preuzelo *misli* koje je vršilo službu i imenice i glagola. (Nije se »mislilo« nego se »služilo mislom«. Međutim, zbog preostalih nepoželjnih asocijacija u vezi s tom riječju, ona je u definitivnoj varijanti Novozbora izbačena

i zamijenjena glagomenicom *dum* - vidi dolje.) U ovom se nije slijedilo nikakvo etimološko načelo: za čuvanje se u nekim slučajevima izabirala imenica, a u drugima glagol. I tamo gdje imenica i glagol srodnog značenja nisu etimološki povezani, često se ukidala bilo jedna bilo druga riječ. Nije bilo, na primjer, takvih riječi kao što je *rezati* budući da je njeno značenje dovoljno pokrivala imenica i glagol zajedno (glagomenica) *nož*. Pridjevi su se oblikovali dodavanjem sufiksa - *vjetan* takvoj glagomenici, a prilozi dodavanjem sufiksa *shodan*. Tako je na primjer *brzovjetan* značilo »hitan« a *brzoshodno* je značilo »po kratkom postupku«. Neki su se naši današnji pridjevi, kao što su *dobar*, *jak*, *velik*, *crn*, *mek* zadržali, ali njihov je sveukupan broj bio neznatan. Za njima je postajala vrlo mala potreba budući da se svako pridjevsko značenje moglo tvoriti dodavanjem sufiksa - *vjetan* svakoj glagomenici. Nijedan od danas postojećih priloga nije se sačuvao, osim onih nekoliko koji su već završavali na - *shodno*: nastavak - *shodno* inače je bio bezizniman. Prilog *dobro*, na primjer, bio je nadomješten riječju *dobroshodno*.

Nadalje, svaka riječ - što je opet u načelu vrijedilo bez iznimke za sve riječi u jeziku - mogla se staviti u nižećni oblik dodavanjem prefiksa *ne-*, ili pojačati prefiksom *duplo* ili za još jače naglašavanje prefiksom *dvoduplo*. Tako je, na primjer, nehladno značilo »toplo«, dok je *duplo hladno*, odnosno *dvoduplohladno*, značilo »jako hladno«, odnosno »izvanredno hladno«. Bilo je također moguće, kao u današnjem engleskom, modificirati značenje gotovo svake riječi dodavanjem predmetaka i nastavaka, kao što su *prije-*, *poslije-*, *gore-*, *dolje-*, itd. Uz pomoć takvih postupaka uspjela su se ostvariti golema smanjenja rječničkog fonda. Uzmemo li, na primjer, riječ *dobar*, vidimo da nije bila više nužna ni riječ *loš*, ni riječ *zao*, budući da su se potrebna značenja mogla jednako dobro - štoviše i

bolje - izraziti riječju *nedobar*. U svim slučajevima gdje dvije riječi tvore prirodan par suprotnosti bilo je dovoljno samo izabrati koju od njih izbaciti iz upotrebe. *Mrak*, na primjer, mogao se nadomjestiti riječju *nesvjetlo* ili svjetlo riječju *nemrak*, prema tome na što smo se odlučili.

Drugo važno obilježje novozbome gramatike bila je njena pravilnost. Uz neke iznimke koje dolje spominjemo, sve su se deklinacije i konjugacije vladale po istim pravilima. Tako su kod svih glagola aorist, imperfekt i particip prošli bili jednaki i svi svršavali skraćenim nastavkom *-o* u jednini. Tako je od *ukrasti* oblik za sva prošla vremena bio *kro* (ja *kro*) od *dumati* je i rečenica »ja *dumah*« i »ja sam *dumao*« glasila *ja dumo*, i tako dalje, kroz cijeli jezik, budući da su svi nepravilni glagolski oblici bili dokinuti. Sve su se množine tvorile na *-ovi* ili *-evi*, bez obzira na rod: množine *od čovjek*, *žena*, *dijete* ili *vol*, *kra-va*, *tele* glasile su *čovjekovi*, *ženovi*, *djetovi* odnosno *volovi*, *krovovi*, *televi*. Komparacija pridjeva sada se obavljala isključivo dodacima *-iji* i *naj-* (dobar, dobriji, najdobriji) a svi iznimni i nepravilni oblici bili su ukinuti.

Jedine vrste riječi kojima se i dalje dopuštalo da u sklanjanju zadrže nepravilnosti bile su lične, odnosno i pokazne zamjenice. Sve su se one ponašale u skladu s davnašnjom upotrebom, osim što su nepravilnosti iz te upotrebe uklonjene kao nepotrebne. Svi kondicionali, pluskvamperfekti i futuri drugi napušteni su, a njihove zadatke vršila su osnovna glagolska vremena. Bilo je doduše i nekih nepravilnosti u tvorbi riječi, nepravilnosti koje su proistjecale iz potrebe za brzim i lakim izgovorom. Riječ koju je bilo teško izgovoriti ili kod koje je postojala mogućnost da se netočno čuje, smatralo se *ipso facto* lošom riječju: stoga su se povremeno, radi eufonije, u riječ umetala dodatna slova ili bi se zadržao njezin arhaičan oblik. Ali takva se potreba osjećala uglavnom u vezi

s rječnikom B. Zašto se pripisivala tolika važnost lakoći izgovora, objasniti ćemo kasnije u ovom izlaganju.

Rječnik B

Rječnik B. sastojao se od riječi koje su svjesno i namjerno stvorene za političke svrhe: to jest riječi koje ne samo što su u svakom pojedinom slučaju nosile političke implikacije nego im je svrha bila da nametnu poželjni ideološki stav osobi koja ih upotrebljava. Bez temeljnog shvaćanja načela Anglosoca bilo je teško te riječi upotrebljavati ispravno. U nekim su se slučajevima mogle prevesti na Starozbor, ili čak na riječi uzete iz rječnika A., ali to je obično zahtijevalo dugu parafrazu i uvijek je značilo gubitak nijansi. Riječi B. bile su nešto poput verbalne stenografije i često su uključivale cijele grozdove ideja u nekoliko slogova, a u isto vrijeme bile su preciznije i dojmljivije od svakodnevnog jezika.

Riječi B. su beziznimno bile složenice. (Složenice kakva je na primjer *zboropis* mogle su se dakako naći i u rječniku A., ali to su bile naprosto podesne kratice i nisu imale nekoga posebnog ideološkog obojenja.) Sastojale su se od dviju ili više riječi, ili dijelova riječi, stopljenih u lako izgovoriv oblik. Amalgam koji je iz toga proizašao bio je uvijek glagomenica, a sklanjao se ili sprezao prema običnim pravilima. Da uzmemo samo jedan primjer: riječ *dobrodum*, u značenju, sasvim grubo, »pravovjerje«, »ortodoksnost« ili, ako se uzimala kao glagol, »misлити na jedini ispravan način«. Ona se mijenjala ovako: kao glagomenica *dobrodum*, u perfektu ja *dobrodumo*, kao pridjev glasila je *dobrodumovjetan* (iznimno od milja za čovjeka *dobrodumast*), kao prilog *dobrodumoshodno*, vršitelj glagolske radnje (što se stručno nazivalo duplozofom) bio je *dobrodumac*.

Riječi B. nisu se tvorile ni po kakvom etimološkom pravilu. Riječi od kojih su bile složene mogle su pripadati kojoj god vrsti, mogle su se slagati kojim god redom i sakatiti na koji god način, samo ako to omogućuje da se lako izgovaraju, dok tek naznačuje njihovo podrijetlo. U riječi *zlodum* (misaoni zločin, mentalni delikt), na primjer, *dum* je dolazilo na drugo mjesto, dok je kod *dumpol* (nekoć Misaone policije ili od milja mislicije) dolazilo na prvo - u potonjoj riječi policija je izgubila posljednja tri sloga kao nepotrebna. Zbog većih poteškoća da se uvijek postigne eufonija, nepravilna tvorba bila je mnogo češća u rječniku B. nego u rječniku A. Na primjer, pridjevski oblici od Minisis, Minipax i Miniljub glasili su redom minisit, maximiran i miniljubak, naprosto zato što bi složenice minisisovjetan, minimirovjetan i miniljubovjetan bile ponešto nezgodne za izgovor. U načelu su se sve riječi B. tvorile i mijenjale na isti način.

Neke riječi iz rječnika B. imale su tako fino istančana značenja da su bile jedva razgovijetne onima koji nisu savladali jezik u cjelini. Pogledajte, na primjer, jednu veoma tipičnu rečenicu iz uvodnika u *Timesu*: *Starodumci ne trbosjećaju Anglosoc*. Najkraći način na koji bi se to moglo prenijeti u Starozbor bio bi: »Oni čije su se ideje formirale prije Revolucije ne mogu imati potpuno, emocionalno razumijevanje načela engleskog socijalizma«. Ali ni taj prijevod nije adekvatan. Prije svega, da bi se u potpunosti shvatilo značenje novozbome rečenice koju smo ovdje naveli, čovjek bi morao imati jasan pojam o tome što se misli pod *Anglosocom*. A osim toga, samo osoba temeljito potkovana u Anglosocu može ocijeniti puno djelovanje riječi *trbosjećati*, koja podrazumijeva slijepo i oduševljeno prihvaćanje koje je danas teško i zamisliti, ili opet riječi *starodumac* koja je bila nerazdjeljivo povezana sa slikom pokvarenosti i dekadencije. Ali posebna

funkcija nekih novozbomih riječi, među kojima je bila i riječ *starodum*, nije bila da značenja izražava koliko da ih uništava. Tim riječima koje dakako nisu bile osobito brojne, značenje se toliko proširivalo da su obuhvaćale cijele grozdove drugih riječi koje su se sada, budući da su bile dovoljno pokrivena jednim sveobuhvatnim pojmom, mogle odbaciti i zaboraviti. Najveća poteškoća s kojom su se suočavali sastavljači Novozbomog rječnika nije bila kako izmisliti nove riječi nego, kad su ih jednom izmislili, utvrditi njihovo značenje: to jest, odrediti koje nizove riječi one svojim postojanjem poništavaju.

Kao što smo već vidjeli u slučaju riječi *slobodan*, riječi koje su nekoć imale heretično značenje katkada su se sačuvala zbog praktičnosti, ali samo nakon što su nepoželjna značenja iz njih očišćena. Bezbrojne druge riječi, kao što su *čast*, *pravda*, *moral*, *internacionalizam*, *demokracija*, *znanost* ili *vjera* naprosto su prestale postojati. Nekoliko proširenih pojmova pokrivalo ih je sve, i obuhvaćanjem ih dokidalo. Sve riječi koje se vežu uz pojmove slobode i jednakosti, na primjer, sadržavala je jedna riječ, *zlodum*, dok je sve riječi koje su se povezivale s pojmovima objektivnosti i razboritosti sadržavala samo riječ *starodum*. Svaka veća preciznost bila bi opasna. Od člana Partije zahtijevao se svjetonazor veoma nalik onome starog Hebreja koji je znao - a da nije znao gotovo ništa drugo - da svi narodi osim njegova obožavaju »lažne bogove«. Njemu nije bilo potrebno znati da se ti bogovi zovu Baal, Oziris, Moloh, Aštarot i slično: vjerojatno, što je o njima manje znao, to bolje po njegovo pravovjerje. Znao je Jahvea i njegove zapovijedi: znao je, prema tome, da su svi bogovi drugog imena i drugih svojstava lažni. Na donekle sličan način, član Partije znao je u čemu se sastoji pravilno ponašanje a, u krajnje neodređenim i općenitim pojmovima, znao je i kakva su odstupanja od njega moguća. Njegov je spolni

život, na primjer, bio u potpunosti reguliran dvjema novozbomim riječima: *zlospol* (seksualna amoralnost) i *zdravospol* (krepost). *Zlospol* je obuhvaćao sve seksualne prijestupe, koje god naravi. Obuhvaćao je bludničenje, preljub, homoseksualnost i druge perversije, ali osim toga i normalan spolni odnos kad se obavlja zbog njega samoga. Te prijestupe nije bilo potrebno posebno pobrojavati, budući da su svi bili jednako teški u smislu krivnje i svi su u načelu bili kažnjivi smrću. U rječniku C., koji se sastojao od znanstvenih i tehničkih pojmova, bilo je katkad nužno nadjenuti specijalizirana imena nekim seksualnim aberacijama, ali običnom građaninu jednostavno nisu trebala. On je znao što se misli pod *zdravospolom* - to jest, normalni snošaj između muža i žene, isključivo u svrhu dobivanja djece, a bez fizičkog užitka sa ženine strane: sve je drugo bilo *zlospol*. Na Novozboru je rijetko bilo moguće slijediti heretičnu misao dalje od opažanja da *jest* heretična: nakon te točke nisu više postojale potrebne riječi.

Nijedna riječ u rječniku B. nije bila ideološki neutralna. Veliku većinu činili su eufemizmi. Takve riječi kao što su, na primjer, *logorad* (»Logor radosti«, logor za prisilni rad) ili *Minipccc* (Ministarstvo mira, to jest, Ministarstvo rata) značile su gotovo navlas suprotnost onom što naizgled govore. S druge strane, neke su riječi pokazivale otvoreno i prezrivo razumijevanje prave prirode oceanijskog društva. Jedan primjer bio je *proletšop*, koji je značio onu potpuno bezvrijednu zabavu i sumnjive vijesti kojima je Partija šopala mase, to jest prole. Neke su riječi opet bile ambivalentne, i imale su konotacije »dobrog« kad bi se primijenile na Partiju, a »lošeg« kad bi se primijenile na njene neprijatelje. Ali osim toga postojao je velik broj riječi koje su se na prvi pogled činile pukim kraticama, a koje su poprimale ideološku boju ne iz svog značenja, nego iz svoje strukture.

Koliko god se moglo postići, sve stoje imalo ili moglo imati bilo kakvo političko značenje svrstavalo se u rječnik B. Nazivi svake organizacije ili skupine ljudi, ili kakve doktrine, ili države, kakve institucije ili javne zgrade, beziznimno su se reducirali na prepoznatljiv oblik: to jest, na jednu jedinu lako izgovorivu riječ, s najmanjim mogućim brojem slogova, koja će sačuvati izvorno podrijetlo. U Ministarstvu istine, na primjer, Arhivski komesarijat, u kojem je radio Winston Smith, nazivao se *eArhikom*, Literarni komesarijat nazivao se *Litkom*, a Komesarijat za tele-programe nazivao se *Telekom*, i tako dalje. To se nije radilo isključivo s namjerom uštede vremena. Čak i u ranim dekadama dvadesetog stoljeća, stapanje riječi i fraza bilo je jedno od karakterističnih obilježja političkog jezika; i već se jasno vidjelo da je tendencija prema takvim kraticama najizraženija u totalitarnim zemljama i totalitarnim organizacijama. Primjeri su bili riječi poput *nacist*, *Gestapo*, *Komintern*, *Inprecorr*, *Agitprop*. U početku se ta praksa prihvaćala, gotovo bismo rekli instinktivno, ali u Novozboru se primjenjivala sa svjesnim ciljem. Primijećeno je, kad se neko ime ovako skрати, da mu se značenje suzi i neopazice izmijeni, jer se time odreže i isključi većina asocijacija koje bi se inače uz njega zadržale. Izraz *Komunistička internacionala*, na primjer, doziva pred oči sliku sastavljenu od općeg ljudskog bratstva, crvenih zastava, barikada, Karla Marxa i Pariške komune. Riječ *Komintern*, s druge strane, evocira samo čvrsto povezanu organizaciju i do u tančine definirani kanon doktrina. Ona se odnosi na nešto što se jednako lako prepoznaje i jednako je ograničeno po svrsi, kao kakav stol ili stolica. *Komintern* je riječ koja se može izgovoriti gotovo bez razmišljanja, dok je *Komunistička internacionala* fraza nad kojom se čovjek barem načas mora zadržati. Na isti način, asocijacije koje budi riječ poput *Minisis* malobrojnije su i podlož-

nije kontroli nego one koje izaziva Ministarstvo istine. To objašnjava ne samo običaj da se riječi skraćuju kad god je to moguće, nego i gotovo pretjeranu brigu koja se posvećuje tome da se svaka riječ može lako izgovoriti.

U Novozboru, eufonija je bila važnija od svakog drugog aspekta riječi osim preciznosti značenja. Pravilnost gramatike se uvijek tome žrtvovala kad god se to činilo potrebnim. I s pravom, dakako, jer ono što se tražilo, prije svega s političkim ciljevima, bile su kratke i odsječne riječi neprijeporna značenja koje se mogu izgovarati brzo i koje bude minimalne asocijacije u govornikovo glavi. Riječi iz rječnika B. čak su i dobivale na snazi time da su gotovo sve bile jedna drugoj veoma nalik. Gotovo beziznimno te su riječi - *dobrođum*, *Minipax*, *proletšop*, *zlospol*, *logorad*, *Anglosoc*, *trbosjet*, *dumpol* i bezbrojne druge - bile riječi od dva ili tri sloga, gdje je naglasak podjednako jak na svim slogovima od prvog do zadnjeg. Upotreba takvih riječi proizvodila je kokodakavi stil govora, u isto vrijeme i *staccato* i monoton. A upravo se tome točno i težilo. Namjera je bila da se govor, a osobito govor o svakoj temi koja ima ideološko obilježje učini, koliko je to moguće, nezavisnim od svijesti. Za potrebe svakodnevnoga života bilo je bez sumnje nužno, ili barem katkad neizbježno, da se razmisli prije nego se što kaže, ali član Partije u času kad mora donijeti kakvu političku ili etičku prosudbu mora biti kadar da prospe pravilna mišljenja potpuno automatski kao što strojnica ispucava metke. Njegovo gaje obrazovanje za to osposobljavalo, jezik mu je pružao upravo nepogrešiv instrument, a sama građa riječi, surova po zvuku i sa stanovitom hotimičnom ružnoćom koja je u skladu s duhom Anglosoca, još je više potpomagala taj proces.

To je poticala i činjenica da je izbor riječi bio vrlo malen. U odnosu na naš, rječnik Novozbora bio je ne-

znatan, a stalno su se smišljali novi načini kako da ga se i dalje reducira. Novozbor se doista razlikovao od većine drugih jezika po tome što mu je rječnik svake godine postajao sve manji umjesto sve veći. Svaka je redukcija bila dobitak, jer što je manje bilo područje izbora, to je manja bila napast da se razmišlja. Kao krajnji cilj, time se htjelo postići da artikulirani govor izvire izravno iz grla a da pri tom uopće ne upleće više centre u mozgu. Taj se cilj otvoreno priznavao u novozbomoj riječi *gakozbor* u značenju »gakati kao patka«. Kao i razne druge riječi u rječniku B. *gakozbor* je bio ambivalentna značenja. Pod uvjetom da su mišljenja koja se gaču apsolutno ispravna, u riječi se ne podrazumijeva ništa osim pohvale, i kada je *Times* opisao jednog od partijskih govornika kao *dvoduplodobrogga-kozborca*, značilo je to srdačan i dragocjen kompliment.

Rječnik C

Rječnik C. bio je dodatak koji dopunjava ostale i sastoji se u potpunosti od znanstvenih i tehničkih naziva. Oni su podsjećali na znanstvene termine koji su danas u upotrebi i bili su izvedeni iz istih korijena, ali uobičajena je pažnja bila posvećena tome da ih se strogo odredi i da ih se ogoli od nepoželjnih značenja. Vladali su se po istim gramatičkim pravilima kao i riječi u druga dva rječnika. Vrlo se malo riječi C. nalazilo u optjecaju bilo u svakodnevnom bilo u političkom govoru. Svaki je znanstveni radnik ili tehničar mogao naći sve potrebne riječi na popisu određenom njegovoj specijalnosti, ali je rijetko znao više od puke pregršti riječi koje se javljaju u drugim popisima. Samo je veoma malen broj riječi bio zajednički svim listama, a uopće nije postojao rječnik koji bi izražavao funkciju Znanosti uopće kao duhovnog stava, kao misaone metode, bez obzira na pojedine ogranke. Štoviše,

nije ni bilo riječi za »Znanost«, budući da su sva značenja, koje je ta riječ zamislivo mogla imati, bila već dovoljno obuhvaćena riječju *Anglosoc*.

Iz prethodnog će opisa biti vidljivo kako je izražavanje neortodoksnih mišljenja na Novozboru, osim na vrlo niskoj razini, bilo gotovo nemoguće. Mogle su se dakako iskazati hereze vrlo sirove i primitivne vrste, nešto poput psovke ili hule. Moglo se, na primjer, reći *Veliki Brat je nedobar*. Ali ta se tvrdnja, koja je pravovjernom uhu pripočavala naprosto bjelodanu besmislicu, nije mogla braniti razložnim argumentima, jer na raspolaganju nije bilo potrebnih riječi. Anglosocu neprijateljske ideje mogle su se gajiti u glavi samo u nejasnim oblicima bez riječi, a na njih se moglo poimence ukazati samo u vrlo širokim pojmovima koji obuhvaćaju i osuđuju cijele grupe heretičkih ideja, a da ih pri tom ne određuju. Zapravo, Novozbor se za krivo vjerne svrhe mogao upotrebljavati samo tako da se nezakonito i protupropisno neke riječi prevedu natrag na Starozbor. Na primjer, rečenica *Svi čovjekovi su jednaki* bila je kao rečenica u Novozboru moguća, ali samo u onom smislu u kojem je na Starozboru *Svi ljudi su riđi* moguća rečenica. Ona ne sadrži gramatičku pogrešku, ali izražava opipljivu neistinu - to jest, da su svi ljudi iste visine, težine ili snage. Pojam političke jednakosti nije više postojao, i u skladu s tim sekundarno je značenje očišćeno iz riječi *jednak*. Godine 1984. dok je Starozbor bio još uvijek normalno sredstvo ophođenja, teoretski je postojala opasnost da se netko, tko upotrebljava riječ na Novozboru, još prisjeti izvorna značenja. U praksi nije bilo nimalo teško ijednoj osobi dobro potkovanoj u dvomišljenju (ili na Novozboru *dvodumu*) da to izbjegne, a neće proći ni dvije generacije i sama će mogućnost takve omaške posve iščeznuti. Osoba koja je odrasla s No-

vozborom kao jedinim jezikom neće nimalo više znati da je *jednak* imalo nekoć sekundarno značenje »politički jednak«, ili daje *slobodan* značilo nekoć i »politički slobodan«, nego što će, na primjer, neka osoba koja nikad nije čula za šah, biti svjesna sekundarnih značenja koja se povezuju uz riječi *kraljica* ili *kula*. Bit će mnogo zločina i grešaka koje takva osoba neće biti u stanju počiniti, naprosto zato što su bezimeni i stoga nezamislivi.

Moglo se s pravom predvidjeti kako će s vremenom specifične karakteristike Novozbora postajati sve naglašenije - riječi će bivati sve manje i manje, njihova će značenja biti sve uža i ograničenija, a mogućnost da ih se koristi za nepravilne svrhe sve će se više gubiti. Kad Starozbor jednom zauvijek bude prevladan, presjeći će se i posljednja karika koja vezuje s prošlošću. Povijest je već bila prenapisana, ali su fragmenti literature iz prošlosti još tu i tamo ostali na životu, nedovoljno dobro cenzurirani i, dokle god je itko sačuvao poznavanje Starozbora, mogao ih je čitati. Uбудuće će takvi odlomci, ako se slučajno i uspiju održati, biti nerazgovijetni i neprevedivi. Bilo je apsolutno nemoguće prevesti bilo koji odlomak Starozbora na Novozbor osim ako se ne odnosi na kakav tehnički proces ili neku sasvim jednostavnu svakodnevnu radnju ili opet ako je već u intenciji bio ideološki čist (*provoduman* glasio bi novozbomi izraz). U praksi je to značilo da se nijedna knjiga napisana prije približno 1960. nije mogla prevesti u cijelosti. Predrevolucionarna literatura mogla se samo podvrći ideološkom prijevodu - to jest, promjenom smisla, a ne samo jezika. Uzmimo na primjer dobro poznati odlomak iz Deklaracije nezavisnosti:

Držimo bjelodanim istinama da su svi ljudi stvoreni jednakima, da ih je tvorac obdario stanovitim neotuđivim pravima, među kojima su život, sloboda i težnja k sreći.

Da bi se osigurala ta prava, među ljudima se ustanovljuju Vlade kojih moć proistječe iz pristanka onih kojima vladaju. Kad god i koji god oblik Vlade postane poguban za te ciljeve, pravo je Naroda da ga promijeni ili obori i da ustanovi novu Vladu...

Bilo bi apsolutno nemoguće prevesti to na Novozbor a da se zadrži smisao izvornika. Najviše bi se moglo približiti prijevodu tako da se cijeli odlomak obuhvati jednom jedinom riječju -*zlodum*. Potpuni prijevod mogao bi biti samo ideološki prijevod, kojim bi se Jeffersonove riječi preobrazile u panegirik apsolutnoj vlasti.

Veći dio literature iz prošlosti doista se već na taj način i preobražavao. Zbog prestiža smatralo se poželjnim da se sačuva uspomena na određene povijesne ličnosti, a da se u isto vrijeme njihova djela usklade s linijom Anglo-soc-filozofije. Razni pisci, kao što su Shakespeare, Milton, Swift, Byron, Dickens, i neki drugi, bili su stoga dani na prevođenje: kad pothvat bude završen, njihovi će se izvorni spisi, zajedno sa svime što preostane iz prošle literature, uništiti. Ti su prijevodi predstavljali spor i težak posao, i nije se očekivalo da će se završiti prije prvog ili drugog desetljeća dvadeset prvog stoljeća. Bilo je također vrlo mnogo praktične literature - kao što su tehnički priručnici i slično - s kojima se moralo postupiti na isti način. Uglavnom zato što je trebalo ostaviti vremena za preliminarne poslove oko prevođenja, konačno se prihvatanje Novozbora odredilo za tako kasan datum kao što je 2050. godina.

DVIJE TISUĆE I PETNAESTA

Nesumnjiva je istina, kako najveća djela svjetske književnosti svoju veličinu duguju ponajprije snazi autore vizije, koja uspijeva natkriliti ograničenja vremena i duha u kojem je nastala i zauvijek smjestiti stvoreno djelo u panteon bezvremenih i trajnih vrijednosti. Upravo školski primjer rečenog je *Tisuću devetsto osamdeset četvrta*, distopijski roman Georgea Onvella ili pravim imenom Erica Arthura Blaira, objavljen 1949., a napisan i predan izdavaču godinu ranije pa se stoga obično pretpostavlja da je naslov *1984.* svojevrsna inverzija godine njegova nastanka, makar postoje i druge verzije.

Tadašnja Onvellova slika budućnosti postaje prepoznatljiva inačica ove naše sadašnjosti i naše, već sadašnje prošlosti, u kojoj s lakoćom prepoznamo genialnost pisca, zaokupljenog ulogom pojedinca u društvu, obilježenom otuđenošću, nepravdom, nasiljem, diktaturama i strahovima za budućnost, kako čovjeka tako i svijeta. U ovoj mučnoj slici stvarnosti, akumulirane su autore slutnje i spoznaje o ljudskoj prirodi i prirodi samog zla, spoznaje koje je Onvell učvrstio u sebi promatrajući ponajprije svijet svoga vremena i sudjelujući u tadašnjim ratnim zbivanjima, neprestano svjestan žrtava fašističkih i komunističkih diktatura u prvoj polovici 20. stoljeća.

Ono što Onvell čini u ovoj knjizi je njegov obračun sa zlom, razotkrivanje zla kao organizirane prisile nad pojedincem, ali i pronalaženje začetaka tog istog zla u intimi, sebičnosti, odnosno egu i onoj crnoj misli kako smo važniji od drugoga i da zaslužujemo bolje, koje otimamo drugom da bismo sami više imali. Osnovna nemoral-

na premisa cijele ovakve konstrukcije dovodi do stvaranja distopije 1984. u kojoj Orvvell vidi ljude podijeljene u tri klase: vladajuću, s malim brojem povlašćenih na vrhu piramide, praćenim manjim brojem službenika vlasti, koji izvršavaju naloge vladajuće manjine, te ogromnom masom prolova, odnosno radnika, proletera koji su zapravo roblje i radna snaga s minimumom prava, a koje se drži u neznanju i raznim vrstama političkih obmana, kako bi se osigurala njihova poslušnost vladajućima.

Nepotrebno je upirati prstom u sličnost našeg doba s ovom zasjenjenom slikom, u kojoj malen broj enormno bogatih pojedinaca dominira svijetom, podijeljenim ratovima, bolestima ljudi i prirode i zastrašujućim siromaštvom najbеспomoćnijih. Ovo je to vrijeme, na žalost, nema sumnje, u kojem oči Velikog Brata otvoreno gledaju u nas kroz brojne ekrane, šalju nam lažljive reklamne poruke, zapliću nas u internetске mreže, vire kroz displeje mobitela koje nosimo poput kodova suvremenog postojanja što bilježe svaki naš pokret i riječ.

Svijest da smo promatrani i nadzirani, praćeni u svakom trenutku, ma kako se činila paranoičnom u današnjem prividu liberalnog društva, svako malo postaje očitim kao nepobitna istina, koja se otkriva u aferama o prisluškivanju, praćenjima, krađama digitalnih podataka te je stvarnost koju je Onvell zamislio kao pozornicu za život svoga glavnog lika, Winstona Smitha, zaposlenika Ministarstva Istine, u superdržavi Oceaniji, a koja je nekad bila tek fantastična vizija velikog pisca, zapravo postala gotovo dnevnička činjenica naših dana. Vječna podjela svijeta na »mi« i »oni«, stvaranje antagonizama, fiktivnih i stvarnih neprijatelja, koji će zaokupiti pažnju ljudima, tako da ne shvate daje pravi neprijatelj Veliki Brat, koji nadzire njihovo ropsko prodavanje vremena za puko preživljavanje - cijela lukava prevara naše stvarnosti, sa-

držana je i otkrivena u ovom Orwellovom gorkom i genijalnom djelu. Pisac nam poručuje i ne trudeći se zamaskirati priču iluzijom lakoće, daje ljudski život neprestana borba sa silama zla, u svijetu i u samom sebi, borba za moralnu vertikalnu, dostojanstvo i zdravlje vlastitog duha te smisleno postojanje. A njega možemo ostvariti samo u ljubavi i suosjećanju, zajedništvu s drugim, jednako dragocjenim i važnim nam čovjekom, u slobodi vlastitoga izbora. Ta sloboda, koju pogled Velikog Brata oduzima glavnom liku Winstonu Smithu, nije samo sloboda kretanja, već i misli i osjećaja, elementarna sloboda ljudske volje koja je u kršćanskoj etici osnovni preduvjet za zdravlje duše.

Nakon čitanja ovog romana, danas kao i nekad, čitatelj je duboko životno uznemiren pitanjima o vlastitom postojanju i svijetu oko sebe te koliko je uspio očuvati intimu u zastrašujućem svjetskom mlinu sveprisutnih informacija. Godina 1984., godina njegove daleke budućnosti o kojoj je Onvell samo pisao, ali je nije doživio i koja je danas naizgled samo još jedna godina u kronološkom nizu koji već pripada prošlosti Zemlje, ali zbog snage ove knjige poznate u cijelom svijetu po svojoj mračnoj viziji budućnosti (kao i terminima »orvelovski«, »Veliki Brat«, »novogovor«, itd.) ona je postala ne samo kronološki termin već i opis stanja duha, koje nažalost tako dobro prepoznajemo posvuda oko nas. Stoga bi i pojam »preživjeti 1984.« mogao značiti, u našem »novogovoru« nešto poput katarze, u kojoj pojedinac odjednom shvaća bit prevare u kojoj je uhvaćen i odlučuje se za pobunu. Ali ne vanjsku, kao tragični i pomalo naivni Winston Smith u romanu, već duboku, unutarnju evoluciju svijesti, odluku da pravog brata potražimo u čovjeku do sebe, vođeni kršćanskim svjetonazorom, kojeg Onvell s poštovanjem spominje u romanu kao zadnju iskru humanosti.

Samo ostvarenje sklada, emotivnog i životnog, a do kojeg ne može doprijeti razorna moć agresivne materijalističke civilizacije, koja tjera čovjeka na ropsko životarenje i depresivno postojanje, poručuje nam Orwell, može nas spasiti. Ali prije toga moramo raščistiti sa zlom oko sebe i u sebi jer, kao što je drugi poznati pisac, Josif Brodski napisao u svom poznatom eseju *Na kraju školske godine*, nemojte misliti da će vam zlo pokucati na vrata i reći »Dobar dan, ja sam zlo« - ne, nasmiješit će se i reći »ja sam dobro«, a pomoći nam da ga u tom trenu prepoznamo i s vremenom pobijedimo, može samo naša odluka da tom istom zlu ne dopustimo da nas inficira mržnjom i sebeljubljem. Ili kao što bi Orwell rekao, da ne dopustimo Velikom Bratu suvremene civilizacije da uđe u našu sobu i isisa iz nje život i radost i nadu, stalnim bombardiranjem straha, vijestima o nesrećama, ratovima i tragedijama ili pak lažnim prikazima sreće kao obilja mladosti, novca i zdravlja, koje nikad ne mogu biti u potpunosti ostvarene - da ne dopustimo da budemo prevareni i poraženi u našoj iskonskoj čežnji za ljubavlju i istinom. Istinom, koju zahvaljujući Onvellu, možemo otkriti uz pomoć lijepe književnosti i malo tišine.

Zanimljivo je dodati još kako je Orvvell svoj pseudonim počeo koristiti 1933. godine te daje kao pisac progresivnih socijalističkih stavova izabrao pseudonim koji iskazuje ljubav prema engleskoj tradiciji. Naime, sveti George je svetac zaštitnik Engleske, a rijeka Onvell jedna je od najomiljenijih engleskih rijeka i sam Onvell zatražio je pogreb za sebe u skladu s pravilima anglikanske crkve te je pokopan u crkvi Svih Svetih u Oxfordshireu, pod svojim pravim imenom, Eric Arthur Blair.

Maja Kušenić Gjerek,
Koprivnica, 2015.

KAKO JE ORWELL NAPISAO 2014.

Nikad nije loše vrijeme za objavu Onvellovog romana *1984.*, ali sada je, čini se - pravo vrijeme.

Napunilo se, naime, trideset godina od godine u naslovu romana, odnosno, stoje još važnije, trideset godina otkako gaje cijela jedna generacija posljednji put čitala: a čitali smo ga upravo te *stvarne* 1984. godine, kada smo, dočekujući prvi hrvatski prijevod, željeli saznati što nam je to Orwell predvidio u svojoj *zamišljenoj* 1984. godini (a o kojoj je pisao 1948. godine; naslov je, poznato je, stvorio zamjenom posljednjih dviju znamenaka).

Što smo, dakle, od Orwellovih vizija mogli iščitati kao ostvarene prije trideset godina?

A što možemo iščitati danas, iz vremenskog odmaka, iz nove perspektive i u posve novim povijesnim, društvenim i geopolitičkim okolnostima?

Prije trideset godina mogli smo utvrditi daje Orwell predvidio totalitarne sustave, blokovsku podjelu svijeta, dehumaniziranost, neslobodu govora i mišljenja, »novo-govor«...

No, sve je to već bilo dugo poznato ne samo nama, živim sudionicima stvarne 1984. godine, nego je, u ovom ili onom obliku, bilo poznato još i samom Onvellu kada je 1948. godine pisao roman.

Trideset godina kasnije, 2014. godine, ispostavlja se daje Orwell još prije 66 godina predvidio i ono što se dogodilo u međuvremenu: mnoge stvari koje mi - iako već i sa *stvarnim* i sa *zamišljenim* orvelijanskim iskustvom - prije 30 godina nismo mogli ni naslutiti.

RAT JE MIR

Trajni rat

Jedna od općepoznatih enciklopedijskih sintagmi kojom se ilustrira Orvvellov svijet iz romana 1984. je *world of perpetual war*, »svijet trajnog rata«, svijet kojime vladaju tri velika bloka koji ponekad promijene međusobna savezništva i nastavljaju ratovati kao da prethodnih neprijateljstava odnosno prijateljstava uopće nije bilo.

Onvell je itekako mogao posvjedočiti takvim obratima za života (rođen je 1903., a umro je 1950. godine). Mogao je posvjedočiti Prvom svjetskom ratu, u kojemu su Austro-Ugarska Monarhija i Osmansko Carstvo postali saveznici netom nakon okončanja višestoljetnih sukoba. Mogao je posvjedočiti Paktu o nenapadanju između Njemačkog Reicha i Sovjetskog Saveza, čiji je iznenadni raskid prerastao u najveću klaonicu u povijesti. Mogao je posvjedočiti kako Zapadni saveznici i Sovjetski Savez, suborci iz Drugog svjetskog rata, odmah po njegovom završetku postaju neprijatelji u Hladnom ratu, a na njihovim suprotstavljenim stranama naći će se donedavni zajednički neprijatelji (Zapadna Njemačka, Italija, neformalno i Japan na strani Zapadnog bloka, Istočna Njemačka, Mađarska, Rumunjska i Bugarska, a svojevrsno i Kina, na strani Istočnog bloka).

No, unatoč tim brzim izmjenama ratnih sukoba i suprotstavljenih strana, Onvell nije mogao posvjedočiti svijetu *trajnog rata*, stanju koje je nastupilo tek nakon njegove smrti.

Hladni rat bio je svjetski sukob koji je trajao od 1947. do 1991. godine. Iako glavne supersile nisu izravno ratovale, bile su involvirane u velike ratove poput Korejskoga, Vijetnamskoga ili Afganistanskog rata. Nakon Hladnog rata, Zapad i Rusija nastavljaju se uključivati,

što aktivno što pasivno, i u druge velike ratove koji slije-
de kao na tekućoj vrpci, kao što su Prvi zaljevski rat i tzv.
Balkanski ratovi. »Stanje trajnog rata« eskalira 11. rujna
2001. godine i traje do danas, bez izgleda za okončanje.

A čemu, uopće, trajni rat? Tvrdi Orvvell: »Problem
je bio kako industriju održavati u punom pogonu, a pri-
tom ne uvećavati pravo bogatstvo svijeta. Dobra se mora-
ju proizvoditi, ali se ne smiju raspačavati. A u praksi, je-
dini način da se to postigne bio je neprestano ratovanje.

Sušтина je rata uništavanje, ne nužno ljudskih života,
već proizvoda ljudskog rada. Rat je način da se pretvori
u prah i pepeo, da se baci u stratosferu ili potopi na dno
mora, onaj materijal koji bi se inače mogao upotrijebiti da
mase žive udobnije i stoga, na dugi rok, postanu pamet-
nije. I onda kad se vojno naoružanje uistinu ne uništava,
njegova je proizvodnja i dalje prikladan način da se troši
radna snaga a da se ne proizvodi nešto što se može kon-
zumirati.«

To su promišljanja kakva su se počela javljati tek
krajem 20. stoljeća.

Hladni rat

Upravo se u nazivima ratova mogu detektirati tota-
litaristički primjeri suvremenog »novogovora«. Orvvell
je mogao doživjeti samo jedan takav primjer: *Hladni rat*.
Termin naopak i apsurdan već sam po sebi, u nekoj vrsti
oksimoronskoga protuslovlja sa samim sobom. Kakav je
to rat, rat koji je »hladan«? To je rat koji jest rat, ali je isto-
vremeno i mir.

Oba glavna aktera (SAD i SSSR) nisu u ratnom sta-
nju, ali vode rat, što »hladno«, što »vmće«, šaljući svoju
pomoć ali i svoje ljudstvo (ijedni i drugi) u Grčki građan-
ski rat, u Koreju, na Kubu, u Vijetnam i u Afganistan za
vrijeme sovjetske intervencije, u izraelsko-arapske rato-

ve, kao i u mnoge manje poznate ratove, poput onoga u Angoli, gdje su tamošnje zaraćene strane, direktno ili indirektno, potpomagale SAD i Južnoafrička Republika odnosno Sovjetski Savez i Kuba.

To su tzv. *proxy wars*, »zamjenski ratovi« u kojima se treće strane bore za interese većih sila, jer se, zbog rizika od nuklearnog rata, glavne sile nisu htjele izravno međusobno sukobiti.

I ostale *današnje* načine ratovanja Orwell je 1948. predvidio puno bolje nego što smo mi to mogli 1984. godine.

»Sve su tri sile nastavile proizvoditi atomske bombe i skladištiti ih za eventualnu odlučnu priliku koja će se, kako su vjerovali, prije ili kasnije pružiti. U međuvremenu, ratno je umijeće trideset ili četrdeset godina gotovo stagniralo. Helikopteri se upotrebljavaju više nego prije, bombardere su većim dijelom nadomjestili projektili na vlastiti pogon, a osjetljivi pokretni bojni brod prepustio je mjesto gotovo nepotopivim Plovnim tvrđavama, ali inače nije došlo do gotovo nikakva razvitka. Tenk, podmornica, torpedo, strojnica, pa čak i puška i ručna bomba, i dalje se upotrebljavaju. A unatoč beskrajnim pokoljima o kojima se izvještava u tisku i na telekranima, nemilosrdne bitke prijašnjih ratova, u kojima se često znalo poubijati tisuće pa čak i milijune ljudi u nekoliko tjedana, nikad se više nisu ponovile.«

Od toga je Orvvell mogao posvjedočiti samo prevlasti »Plovnih tvrđava« - nosača aviona. Današnji ratovi vođeni konvencionalnim projektilima (iz daljine) bili su teško zamislivi čak i prije trideset godina, a helikopteri se u masovnoj uporabi koriste tek u Vijetnamskom ratu šezdesetih godina te ostaju glavnim sredstvom terenske borbe i u aktualnom Afganistanskom ratu i drugim današnjim sukobima.

Orwell je za života posvjedočio rađanju termina »Hladni rat«, ali nije mogao posvjedočiti današnjem stanju trajnog rata. A da je termin »Hladni rat« pravi novogovomi eufemizam, potvrdio je svojedobni direktor CIA-e James Woolsey koji je 2002. godine rekao da je Drugi zaljevski rat zapravo početak Četvrtoga svjetskog rata, pri čemu je Hladni rat neposredno nazvao njegovim pravim imenom: Trećim svjetskim ratom.

Četvrti svjetski rat

Nismo ga mogli predvidjeti 1984. godine - nismo ga osvijestili ni danas, iako traje već 13 godina! - ali predvidio ga je Orvvell 1948. godine.

Četvrti svjetski rat, koji se vodi od 11. rujna 2001. godine, podjednako je dobar primjer i »stanja trajnog rata« i sintagme »Rat i mir« i novogovome terminologije. U prvom redu, taj se rat ne naziva svojim pravim imenom. Ne zove se ni četvrtim, ni svjetskim, ni ratom. Službeno se zove: *Globalni rat protiv terorizma*. Nije svjetski, nego je globalni: toliko o novogovoru.

Iako se zove ratom, nije rat, jer zemlje koje ga vode (protiv terorizma) nisu u ratnom stanju, ali njihove oružane snage ipak ratuju. Primjerice, u Afganistanu se bore oružane snage 50-ak zemalja, među kojima i hrvatske, ali Hrvatska - barem smo skloni tako misliti - nije u ratu. To je rat u kojemu nema jasnih neprijatelja: pretpostavlja se da su to militantni islamisti i režimi koji ih podržavaju, ali, opet, neki od režima koji podržavaju militantne islami ste službeno se bore protiv njih.

Stanje trajnog Globalnog rata protiv terorizma obuhvaća ove ratove: Afganistanski rat (kao izravni nastavak Afganistanskoga građanskog rata, a ovaj pak kao nastavak sovjetske intervencije), Al-Kaidin ustanak u Jemenu, Irački rat (tj. Drugi zaljevski rat), Rat u sjeverozapadnom

Pakistanu, operacije na Rogu Afrike, Filipinima i u Transsahari, pojedini aspekti tzv. »Arapskog proljeća« te rat koji zapadni saveznici vode protiv svojih teroristički (ili navodno teroristički) nastrojenih građana, useljenika i turista na vlastitim tlima.

Svjetsko stanje trajnog rata nastavlja se i eskalira i u novijim ratovima: Sirijskom građanskom ratu i u Ukrajinskom »hladnom ratu«.

Prikladno novogovoru, svjetsko stanje trajnog rata službeno se provodi pod nazivom *Operation Enduring Freedom*, »Operacija Trajna sloboda«.

SLOBODA JE ROPSTVO

Telekrani

Orwell je mogao predvidjeti teror vizualnih medija jer su mu zarana - putem filmskih projekcija, ne samo u totalitarističkim zemljama - bile dobro poznate manipulativne mogućnosti »živih slika«. Iako nije bila u široj upotrebi, Onvelli je i televizija kao koncept bila poznata još od prve emisije BBC-a 1936. godine. No, Orwell jest predvidio njezinu široku promjenu, kao i njezinu instrumentalizaciju u propagandne svrhe. Ipak, Orwell je predvidio i nešto čemu smo se još prije tridesetak godina samo smijali, smatrajući to nemogućim: sveobuhvatni elektonički nadzor putem »telekrana«.

Orwell izravno kaže:

»S razvitkom televizije i s tehničkim otkrićima koja su omogućila da se istim instrumentom istodobno može emitirati i primati, privatni je život završio. Svakog se građanina, ili barem svakog građanina koji je dovoljno važan da ga se promatra, moglo držati dvadeset četiri sata dnevno pod nadzorom policije i pod zvučnim utjecajem

službene propagande, dok su mu svi ostali kanali komunikacije bili zatvoreni. Mogućnost da se iznudi ne samo potpun posluš državi, nego i potpuna ujednačenost mišljenja o svim stvarima, sada je prvi put postojala.«

To nije bilo moguće 1948. godine. A tada, one naše stvarne 1984. godine, samo su mala djeca pitala mogu li nas osobe koje se pojavljuju na televiziji vidjeti onako kao što mi vidimo njih. Danas je odgovor jasan: „da, »vide« nas, prate nas, ne doslovce preko televizijskih ekrana kao u Onvella, ali postoji sustavan i sveobuhvatan elektronički nadzor poglavito preko drugih »telekrana« - računalnih i mobitelskih.

Sve je to dio »Operacije *Trajna sloboda*«, u kojoj se sloboda svodi na ropstvo, a ropstvo se proglašava slobodom.

Ostale aspekte ropstva u »slobodnom svijetu« jedva da treba navoditi: od fizičkoga ropstva (*trafficking*) do dužničkoga ropstva ili ropstva u različitim oblicima sputavanja integriteta, naš je svijet premrežen modelima koji nas ograničavaju u uživanju čak i onih četiriju sloboda koje je Franklin D. Roosevelt 1941. godine proklamirao kao temeljne za ljude »svugdje u svijetu«: slobodu govora, slobodu vjeroispovijesti, slobodu od neimaštine i slobodu od straha. Što se *trajna sloboda* više provodi u svijetu *trajnog rata*, to je temeljnih sloboda - manje.

NEZNANJE JE MOĆ

Da bi se koncepti »rat je mir« i »sloboda je ropstvo« mogli temeljito primijeniti, nužno je provoditi koncept »neznanje je moć«. Globalno zaglupljivanje provodi se kroz (i) sustav obrazovanja. Možda je to ponajbolje ocrtao Milan Mirić:

»Pojmovi o životu i svijetu današnjega mladog čovjeka, zasuti mnoštvom podataka, analitičko su usitnjeni, zatvoreni u svoju parcijalnu samodostatnost, dok je slika svijeta koju je u život nosio mladić s prijelaza u 19. u 20. stoljeće, iako ispresijecana pozitivističkim asimptotama, bila zapravo golema sinteza«. ¹

Sustav obrazovanja isprepleten je s daleko opasnijom i učinkovitijom platformom: industrijom zabave, konvergiranom s novim medijima.

Pojava Interneta, jednog čudesnog izuma koji je mogao stubokom pozitivno promijeniti svijet, od samih je početaka namjerice izvrnuta u suprotnost svih razumno očekivanih pozitivnih promjena; sloboda govora na Internetu dovedena je do krajnosti: svaki stav je podjednako vrijedan, svatko može objaviti bilo što. To izokreće demokraciju i slobodu govora i dovodi u kaos: ako je sve podjednako vrijedno, što je doista vrijedno? Možemo se o tome sporiti, ali neosporno je da se na Internetu i toleriraju ali i osmišljeno promoviraju najgori oblici zločina i najodvratnije objave.

Industrija zabave već dugo prati te trendove. Iako progovara i snažnim umjetničkim djelima, masovno je upregnuta u ogađivanje svijeta te vrijednosnih stavova

1 predodžba ljudi, posebice mladih. Ne treba biti posebno pametan da se već u filmu *Fahrenheit 9/11* Michaela Moorea zamijeti kako se američki vojnici u Iraku u borbi ponašaju kao da su igrači videoigara, a ne stvarnog ratovanja. Taj je film star već deset godina, a industrija zabave se ekstremno brzo razvija: nove videoigre poput *Grand Theft Auto* do krajnosti razvijaju interaktivnu involviranost u nasilje. Svrha: pretvaranje videoigara u čiste simulatore nesmiljenih ratnih akcija.

¹ Milan Mirić, *Cesarec smrtimice*, Alfa, Zagreb, 2013., str. 20.

Takva »senzibilizacija« javnosti za okrutnost i bešćutnost provodi se ciljano i kroz naizgled benignije sadržaje. Do 2000. godine prizori nasilja i »znanstvenih« obdukcija ljudskih tijela, i do najgadnijih sekvenci, bili su rezervirani samo za opskurne ili pak restriktivno prikazivane umjetničke filmove. Danas ih gledamo svakodnevno, i u nekad zvanim »dječjim terminima«.

Takvu »senzibilizaciju« predviđa Orwell kada opisuje filmske žurnale, u kojima publika pobjednički slavi gledajući snimke pokolja neprijatelja, pa i njihove djece, a tek se ponetko još pobuni na očitu nehumanost. Danas takve snimke gledamo svaki dan, ne samo u audiovizualnim djelima fikcije, nego i u dokumentarnom vidu, u informativnim emisijama. Rijetko se tko od nas pobuni. Jer smo oguglali - a to je cilj.

Cilj je, očito, pripremiti nas i na stvarnu distopiju. Kao da nije dovoljno to što u njoj već živimo (kao što smo ovdje, uz Onvellovu pomoć, nastojali prikazati), nego nas industrija zabave priprema i za još gore scenarije. Cilj vala distopijskih književnih, filmskih i televizijskih serijala, iako su neki od njih ozbiljna i dobra djela, nije da nas zamisli nad mogućom budućnosti kao što je to bio Onvellov cilj, nego da nas *pripremi* i *pomiri* s nekom takvom budućnosti.

Od kinodvorana do National Geographic Channela, od računalnih do mobitelskih zaslona, svi ekrani svijeta pripremaju nas za Sudnji dan i onu distopiju koja će nakon njega doći. Kao što nas pripremaju i za sve ono što će sigurno doći, ako već nije tu: globalnu apokalipsu ove ili one vrste, vampire, zombije, mutante, genetski ili tehnološki izmijenjena bića, izvanzemaljce, pandemije, nanobote, morgelone i sve pošasti još do jučer rezervirane za sferu znanstvene fantastike, valjda kako bismo bili spremni nesmiljeno se boriti protiv bilo kojih neprijatelja koje

nam »otajni vlastodršci svijeta« - u Goebbelsovom stilu -proglase, ukratko: neljudskima. Ili da se barem naviknemo na sve ono čime se već bore protiv - nas. Da slučajno ne bismo bili slobodni od straha.

Ali barem je to dobro - jer je sloboda od straha, očito, postala jedini luksuz koji si *doista* ne smijemo dozvoliti.

Denis Peričić,
Varaždin, 2014.

c" A

RA

O PREVODITELJU

ANTUN ŠOLJAN (1932-1993), hrvatski književnik, pjesnik, pripovjedač, dramatičar, romanopisac, književni kritičar, esejist, feljtonist, prevoditelj, priređivač antologija, urednik triju značajnih književnih časopisa 1950-ih i 1960-ih (Međutim, Književnik, Krugovi). Pripadnik književnog naraštaja tzv. »krugovaša«, književnika koji su se okupljali uz časopis Krugovi. Pisao je pjesme, romane, drame, radiodrame, eseje i feljtone te priredio niz antologija, poput Sto najvećih djela svjetske književnosti. Prevodio je s engleskoga, njemačkoga i ruskoga. Jedan je od naših najuglednijih prevoditelja; osim Georgea Onvella preveo je i djela takvih velikana svjetske književnosti kao što su: Ernest Hemingway, Lewis Carroll, T. S. Eliot, Norman Mailer, F. Scott Fitzgerald, Edgar Allan Poe, Nelson Algren, Shenvood Anderson, William Shakespeare, Henry Miller, William Faulkner, John Steinbeck...

George Orwell
1984

Prijevod
ANTUN ŠOLJAN

Redaktura
MAJA ŠOLJAN

Korektura
DENIS PERIČIĆ

Korice
IGOR HOFBAUER

Oblikovanje
NEMRESH VJEROWAT

Grafička priprema
JIMMY, Kc

Tisak
MANKO GRAF, Zaprešić

Izdavač
ŠARENI DUĆAN

Za izdavača
ŠAŠA HUSN JAK

Urednik
KRUNOSLAV JAJETIĆ

Koprivnica, lipanj 2015.

Biblioteka ZA ANĐELU J.

KEN KESEY: Let iznad kukavičjeg gnijezda
DYLAN THOMAS: Portret umjetnika kao mladog psa
LASZLO KRASZNAHORKAE Melankolija otpora
DALTON TRUMBO: Johnny je krenuo u rat
CHARLES WEBB: Diplomac
CHRISTOPHER ISHERWOOD: Zbogom Berlinu
SHERWOOD ANDERSON: Winesburg, Ohio
NATHANAEL WEST: Dan skakavaca
MIHAIL BULGAKOV: Majstor i Margarita
JOSEF ŠKVORECKYj Oklopni bataljon
GEORGE ORWELL: Životinjska farma
HORACE McCOY: I konje ubijaju, zar ne?
JOSEPH HELLER: Kvaka 22
DINO BUZZATI: Tatarska pustinja
HERMANN HESSE: Putovanje na Istok
ITALO CALVINO: Nepostojeći vitez
ITALO CALVINO: Raspolovljeni viskont
KNUT HAMSUN: Misteriji
KNUT HAMSUN: Blagoslov zemlje
JULIO CORTAZAR: Tajno oružje
JULIO CORTAZAR: Priče o kronopijima i famama
JERZY KOSINSKI: Prisutnost
JERZY KOSINSKI: Obojena ptica
F. SCOTT FITZGERALD: Posljednji filmski magnat
F. SCOTT FITZGERALD: Veliki Gatsby
F. SCOTT FITZGERALD: Priče iz doba jazza
SAMUEL BECKETT: Trilogija
SAMUEL BECKETT: Malone umire
SAMUEL BECKETT: Molloy
SAMUEL BECKETT: Neimenjivi